10

yeni

ÜLKE

1980

HALİT ÇELENK
YENİ BASKI YASALARI: ÖNLEMLER PAKETİ

ALAATTİN BİLGİ
ARTI-DEĞER TEORİLERİ

MUZAFFER ERDOST
AYBAR, LENİN'İ ELEŞTİRME ÖRTÜSÜ ALTINDA MARKSİZMİ YADSIYOR

YURDAKUL FİNCANCI
ESKİ SÖMÜRGECİNİN YENİ OYUNU: "RODEZYA ANAYASA KONFERANSI"

VAHAP ERDOĞDU
SERMAYENİN YENİ BUNALIM STRATEJİSİ VE SEKSENLİ YILLARIN BEKLENTİLERİ

MEHMET DENİZ-GÜLTEKİN EMRE
GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİNDE DEMİR-ÇELİK SORUNU ÜZERİNE

İÇİNDEKİLER

yeni ÜLKE

SAYI 10 OCAK ŞUBAT MART 1980

FAŞİZMİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİNDE EMPERYALİZMİN YENİ YÖNTEMLERİ

Dünya sancılı günler yaşıyor, ve özellikle emperyalist dünya sistemi, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, birbirinden farklı özelliklerden kaynaklanan bağımsızlık dalgalarının kabarışı ortasında yalpalıyor. Doğal bir zenginlik olan petrolün, büyük ölçüde, emperyalist devletlerin denetim altında bulundurduğu müslüman ülkelerde üretilmesi, ve buna karşılık, çağımıza özelliğini veren tekniğin o ölçüde petrole bağlı olması, petrol üreten bağımlı ve yarı-bağımlı müslüman ülkeler ile emperyalist ülkeler arasındaki çelişkilerin özgün özelliklerini ön plana çıkarmaya başladı. Petrol üreten müslüman ülkeleri egemenlikleri altında bulunduran emperyalist devletler, bu ülkelerde, halkı bir tür feodal-faşizmin ağır baskısı altında ezen bir yönetim biçimini yarattılar. Petrol üreten ülkelerde feodal rejimler ve bu rejimlerin emperyalizmin denetiminde faşist bir nitelik kazanması, tarihsel oluşum bakımından burjuva demokratik rejimi henüz tanımamış ülkelerde, feodal krallıkların, faşizme geçişinin bir manivelası oldu. Feodal krallıkların, tarih-

sel derinliği bakımından daha az köklü olduğu ülkelerde başlayan bağımsızlık hareketi, geçtiğimiz yıl petrol üreten tüm müslüman ülkeleri sararken, emperyalist sistemi, yeni iktisadî sorunlarla karşı karşıya da getirdi. Kuşku yok ki, uzun yıllar baskı altında tutulmuş, kültürel bakımdan olduğu kadar, demokratik içerik bakımdan da pek deneyim sahibi olmayan bu ülkeler halkı, demokrasiye giden devrimci atılımlar süreci içersinde, kendi bünyelerinde, yeni, özel ve o denli çetin sorunlarla karşılaşırken, emperyalist ülkeleri de yeni ve özel sorunlarla karşı karşıya getirmiş oldular. Bu nedenledir ki, "müslümanlık", bu açıdan bağımsızlık hareketinde bir etmen olmaya başlarken, aynı zamanda, emperyalist ülkeleri, islâm âlemine, ayrı bir açıdan eğilmeye götürdü.

Türkiye, petrol üreten müslüman ülkelerin bağımlı bulunduğu emperyalist devletlere, *aynı* ülkelere bağlı kalmış, ama aynı müslüman ülkelerle doğrudan ilişkiler kurması özenle önlenmiştir. Buna karşılık Türkiye, iktisadî sorunlarını, emperyalist ülkelere sürekli ve giderek artan boyutlarda bağımlılığını artıracak bir yolu seçerek çözmeye koyulmuştur. Ve bunun sonucu olarak, ekonomik bir bağımsızlığın gereği olan üretim araçları üretimine değil, tüketim araçları üretimine yönelmiştir. Otuz yıldır, her yıl artan sermaye ya da döviz gereksinmesi açığını, gene aynı emperyalist ülkelerden sağlamış ve bu açığın büyüdüğü yıllar, Türkiye, yeni siyasal baskıların yoğunlaştığı bir ülke, ve bu açığın dışardan kapatılamadığı yıllar çalkantılı bir döneme girdiği ülke olmuştur.

Bugün, petrol üreten ülkelerin petrol fiyatlarını sürekli olarak artırması, bir yandan bu ülkelerde petrol üreten yabancı şirketlerin kârını pek büyük ölçüde artırırken, bir yandan da, Türkiye gibi sınaî bakımdan emperyalist ülkelere bağımlı ülkeler hem sınaî ürünlerin artan fiyatları aracılığıyla emperyalist ülkelerin artan petrol ödemelerinin kendilerine isabet eden kısmını, hem de kendi tükettikleri petrol için artan ödemeleri karşılamak durumunda kalmışlardır. Türkiye'nin ödeme açığı büyürken, gereksindiği petrolü, müslüman ülkelerden sağlayabilmesi zorunluluğu, Türkiye'yi, müslüman ülkeler ile *doğrudan* ilişkiler aramaya

yöneltmiş, bunun yanısıra, petrol üreten müslüman ülkeler ile emperyalist ülkeler arasında çatışmaya dönüşen ilişkiler, Türkiye'nin, emperyalist ülkelerin güdümündeki dış politikasını, köklü biçimde değiştirmeye zorlanmasının da temel nedeni olmaya başlamıştır.

Türkiye, bir yandan, güdümünde hareket ettiği emperyalist ülkeler ile, ve bir yandan da aynı emperyalist ülkelerle çatışma durumunda bulunan petrol üreten islâm ülkeleriyle sürdürdüğü karşıt politikasını *uzlaştırmaya* çalışan bir *kıskaç* içersine girmiştir, yeni yıla da bu kıskaç içersinde girmektedir. Ve bu kıskaç, Türkiye'yi, dış politikası ile iç politikası arasında da, bir uyum ya da bir uzlaşma aramaya zorlamaktadır. Çünkü, eğer Türkiye, diyelim İran'a karşı Birleşik-Devletler'in yanında yer alacak olursa, bu kez, hemen büyük ölçüde müslüman ülkelerin tepkisiyle karşılaşacaktır. Bu ise, yalnızca, halkın demokratik tepkisine yol açmakla kalmayacak, ve yalnızca Türkiye'nin petrol gereksinmesini karşılamasında güçlükler doğurmayacak, aynı zamanda petrol ödemeleri ile ortaya çıkan ve gelişen pazar açısından, Avrupa topluluğu tarafından önemli ölçüde sıkıştırılmış bulunan ve geçen siyasal iktidar döneminde küçümsenmeyecek oranda müslüman ülkelerde yeni pazarlar sağlamış bulunan yerli burjuvazinin de hoşnutsuzluğuna yolaçabilecektir. Türkiye'nin, dış ilişkilerinde emperyalist sisteme bağlı ve onun güdümünde bir politika izlemesi, bu bakımdan oldukça güçleşmiştir, ve buna karşılık, emperyalist ülkelere bağlı ekonomisi (özellikle İMF) ve bağımlı sanayisi dolayısıyla da, aynı emperyalist sisteme ve onun güdümünde bir politika izlemeye devam ettiği de gerçektir.

Kısacası, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, demokrasi ve bağımsızlık savaşımı, emperyalist sistemi bir "zelzele" örneği "sallamakta"dır ve petrol üreten müslüman ülkelerin yarattığı sarsıntı, yalnızca emperyalist sistemden kopmalara yolaçmakla kalmamakla, aynı zamanda sistemin kendi içinden çatlamasına da neden olmaktadır. Bu çatlamanın, Türkiye'nin bünyesinde, etkisini derinden duyurmaması olanaksızdır ve öyle de olmuştur. Emperyalist ülkelerin ve özellikle Birleşik-Devletler'in, Türkiye'de, yeni bir yoldan baskı rejimi yaratmanın, faşizmi gerçekleştirmenin

dolaylı yolunu denemekte olması bunun bir kanıtı sayılmak gerekir. Çünkü, emekçi sınıf ve katmanların iktisadî istemlerine ve demokratik istemlerine karşı, bugüne değin *doğrudan* yöneltilen baskı, kendi antitezini yaratmış ve yığınların demokratik istemlerinin daha büyük bir dalga halinde kabarmasının nedeni olmuştur — bunu 12 Mart deneyimi ve sonrası pek iyi kanıtladı. Şimdi ise, emekçi sınıf ve katmanların, iktisadî istemlerinin, demokratik istemlerinin karşısına *doğrudan* çıkma yerine, yeni bir yöntem, *dolaylı* bir yöntem geliştirilmektedir. Şu: şiddet olaylarını artırmak ve şiddet olaylarıyla halkı huzursuzluğa, bıkkınlığa, umutsuzluğa sürükleyerek, yığınların özlemini, şiddet olaylarını önleme örtüsü altında, demokratik örgütlere, demokratik hak ve özgürlüklere yöneltmenin bir aracı haline getirmek. İçerde, Türkiye'de, şoven duyguları kabartmanın araçlarını kullanarak, gazete haberlerine göre İsrail'in bile devreye sokulduğu bir bölücülük hareketini pompalayarak, şoven duyguları, demokratikleşme hareketi üzerine çevirerek, gerici bir biçimde baskı altına almak. Gene içerde, layik cumhuriyetin küllendirdiği alevî ve sünnî çelişkisini yeniden canlandırarak, anti-demokratik (yani faşist) girişimleri, halk içine, köylülüğe, esnaf ve zanaatçıya kadar yaygınlaştırmak. Dışarda, özellikle Almanya'da, Türklerin yoğun olduğu diğer Avrupa ülkelerinde, bu şoven duyguları dinsel gericilikle bütünleştirerek, hıristiyan düşmanlığına dönüştürmek; ırksal ve dinsel gericiliği körüklemek. Bunlar, emperyalizmin, demokratik ve devrimci hareketi, *dolaylı* yoldan geriletmesinin günümüzdeki başlıca konularıdır.

Bugün, Türkiye'de, baskı rejimi, başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm emekçi sınıf ve katmanların, (toplu sözleşme ve grev hakkıyla ifade edilebilecek) iktisadî haklarının yasal olarak sınırlanmasını ya da devrimci örgütünü etkisizleştirerek bu hakkın hukuken olmasa bile, fiilen ortadan kaldırılmasını; devrimci ve devrimcileşen sınıf ve katmanların demokratik özgürlüklerinin (örgütlenme, toplanma, gösteri, konuşma, yayın, basın özgürlüklerinin) yasal olarak ya da yasal olmasa bile, fiilen sınırlandırılmasını amaçladığı halde, bunu, bu iktisadî ve demokratik hakları gerçekleştirmenin aracı olan örgütlere, *doğrudan* karşı çıkarak yapmıyor,

dolaylı bir yoldan, "silahlı şiddet" eylemleri, "terör", "bölücülük", "komünizm", "mezhep ayrılıkçılığı", "ırk ayrılıkçılığı" vb. ileri sürülerek, onların bu hakları ve istemleri, kısıtlanmak ve ortadan kaldırılmak isteniyor. Devrimcileşmenin ve demokratikleşmenin önlenmeye çalışıldığı Türkiye'de yaratılan tablo, gerçekten son derece kaygı vericidir. Türkiye, uluslararası planda tam bir yalnızlığa (tecride) ve ulus içersinde karışıklığa sürüklenmektedir. Özellikle, Almanya'da ekilmeye çalışılan hıristiyanlık düşmanlığı, bugün, Türkiye'de, müslüman ülkelerin *emperyalizme* karşı yürüttüğü savaşımın, bir çeşit *hıristiyanlık* düşmanlığına dönüştürülmesinin aleti gibi kullanılmak istenmektedir. Ve gene Türkiye, bu gerici tertibin bir uzantısı olarak, koyu bir Rum düşmanlığının, koyu bir Yahudi düşmanlığının körüklendiği bir ülke olmaya iteleniyor. Oysa, bizim gerçek düşmanımız, emperyalizmdir ve onun Türkiye'de gerçekleştirmek istediği faşizmdir. Emperyalizmin aleti ve aracı durumunda bulunan bazı devletler ve örgütler, emperyalizme olan düşmanlığı, hıristiyan düşmanlığına, Rum, Yahudi, Ermeni düşmanlığına dönüştürerek, bir yandan esas düşmanın gözlerden gizlenmesinin ve bir yandan da emperyalizmin bir aleti durumuna getirilmemizin çabası içersindedirler. Bunun gibi, içerde, mezhep düşmanlığı (alevî ve sünnî), "ırksal" düşmanlık (Türk ve Kürt) körüklenerek, demokratik ve devrimci hareketin kırılmasının, bölünmesinin ve baskı altına alınmasının yeni bir yöntemi denenmeye çalışılıyor. Bu *yöntem,* emperyalizmin, yeni uygulamaya koyduğu bir yöntemdir. "Türk İntikam Tugayı", "Esir Türkleri Kurtarma Ordusu", "İslâm Kurtuluş Ordusu" ve benzeri yeraltı faşist kuruluş adları, bunu açık bir biçimde kanıtlamaya yetmektedir. Biz, hiçbir dinin taraftarının, hiçbir mezhebin taraftarının, hiçbir mensubunun, hiçbir halkın düşmanı olamayız, bizim düşmanımız emperyalizmdir ve onun ülkemizde de gerçekleştirmek istediği faşist rejimdir, faşizmdir.

YENİ ÜLKE

HALİT ÇELENK

YENİ BASKI YASALARI: ÖNLEMLER PAKETİ

"Önlemler Paketi" adı altında Meclise getirilen yasa değişikliği tasarıları üzerindeki tartışmalar basında, Meclis içinde ve dışında sürmektedir. Adalet Partisi, önceki hükümet döneminde CHP ağırlıklı iktidar tarafından hazırlanan Önlemler Paketi'ne sahip çıkmış ve Polis Görev ve Yetki yasası, Devlet Memurları yasası, Dernekler yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri yasasından oluşan bu pakete, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Olağanüstü hal, ve Sıkıyönetim yasası gibi yeni yasa ve yasa değişikliği tasarılarını da ekleyerek bu paketi daha da genişletmiştir. MSP, Önlemler paketinde yeralan tasarıların "demokratik hakları ve kamu hürriyetlerini kısıtlayıcı kanunlar" olduğunu, "anarşiyi bahane gösterip tahakküme ve faşizme kalkışmak ve bunda ısrar etmenin art niyetten başka bir şey olmadığını, derneklerle ilgili madde üzerinde her türlü engellemeyi yapacaklarını, gerekirse Anayasa mahkemesine gideceklerini, bu yasaların CHP için bir imtihan olacağını, bu partinin yasalar görüşülürken, dış güçlerin tesiriyle saptığı yanlış yoldan

kendini kurtaramazsa, bu faşist değişikliklerin karşısına çıkmazsa bunun hiçbir zaman silemeyeceği bir leke olacağını" ileri sürmüş ve tasarılardaki yetkilerin belli bir süre ile hükümete verilip verilemeyeceğini açıklamıştır.

Biz daha önce Meclise getirilen Önlemler paketinde yeralan yasa değişikliği tasarılarını, hukuk açısından ve Anayasa mahkemesi kararları ile de karşılaştırarak bu konudaki düşünce ve eleştirilerimizi açıklamaya çalıştık. Ancak son gelişmelere göre, özellikle Adalet Partisi ve CHP nin tutumu ile ilgili kimi noktalara değinmek ve daha sonra da DGM'ler üzerinde durmak istiyoruz.

AP'NİN TUTUMU

Adalet Partisi'nin yasa değişiklikleri paketine hangi gözle baktığı, bu partinin grup başkan vekilinin 29/12/979 günlü Cumhuriyet gazetesinde yer alan sözleriyle bir kez daha ortaya çıkmıştır. Grup başkan vekili bu konuda: "... Mesela diyorlarki, ev arama keyfiyeti mülki amirin emriyle olacak. Hakimin emri ile ya da mülki amirin emriyle olmuş bundan ne çıkar?... Hakimlerin tamamını yada yarısını hükümet tayin etmiş veya Yüksek Hakimler Kurulu tayin etmiş olsa bundan ne çıkar? Bu da teferruattır." demektedir.

Bu sözler iktidar partisinin hukuk ve anayasa anlayışını sergilemektedir. Böylece bu parti Anayasanın; "Mahkemelerin bağımsızlığı", "Tabii hakim", "Hakim teminatı" ve "Olağanüstü mahkemeler kurulamaz "ilkelerini bir kenara itmekte, anayasaya açıkça cephe almakta ve Büyük Millet Meclisinde onaylanarak yasalaşmış bulunan İnsan Hakları Evrensel Bildirisini ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini hiçe saymaktadır. Siyasal iktidar bu tutumu ile Anayasanın "demokratik cumhuriyet" devlet şeklini de bir kenara iterek Anayasayı çiğnediğini ortaya koymuştur. "Cumhuriyet devlet şekli" Anayasaya göre bir "bütün"dür, bir "ilkeler demeti"ni anlatır. Mahkemelerin bağımsızlığı, hakim teminatı, tabii hakim, olağanüstü mahkeme yasağı gibi ilkeler, bu devlet şeklinin "onsuz olmaz" öğeleri ve koşullarıdır. Bağımsız yargı olmayan yerde demokratik bir cumhuriyetin varlığından sözedilemez. Öte yandan AP tarafından takınılan bu tutum, Anayasanın Hukuk Devleti ilkesiyle de bağdaşa-

maz. Gerçekten, Anayasa mahkemesi kararlarında da açıklandığı gibi "hukuk devleti demek, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendisini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk ve anayasaya uyan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine tabi bulunan bir devlet demektir. İnsan hak ve hürriyetlerinin ve toplumun huzur ve refahının güvenlik altına alınması ise ancak ve ancak hukuki durumlarda kararlılık sağlamakla olabilir." (R. G. 27/12/967) Anayasa mahkemesi başka bir kararında da: "Devletimiz, Anayasanın ikinci maddesinde ifade edildiği gibi bir hukuk devletidir, *kanunlarımızın, Anayasanın açık hükümlerinden önce hukukun, bilinen ve bütün uygar ülkelerde kabul edilen prensiplerine uygun olması şarttır.*" demektedir. (28/4/965 gün ve 963/166-964/76) Yargı organı, Yürütme'nin ve günümüzde bir siyasal parti iktidarının güdümüne girdiği takdirde artık ortada bir hukuk devleti değil bir polis devleti var demektir.

Adalet Partisi içinde görev yapan hukukçuların da, Anayasa hukukunun bu ilkelerini bildiklerinde kuşku yoktur. Ama anlaşılan odur ki iktidar partisi, dayandığı tekelci burjuvazinin sınıfsal çıkarlarını, hukuk devletinin ve giderek demokratik rejimin üstünde tutmakta, bu uğurda anayasal düzeni ve demokratik rejimi gerçekleştirme çabalarını ortadan kaldırmakta sakınca görmemektedir.

TERÖRÜN KAYNAĞI

Bireysel terörün, demokratik kitle örgütlerinden kaynaklandığı, yasa değişiklikleri ve demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması yoluyla terörün önlenebileceği savı, bir aldatmacadan ve hedef şaşırtmadan başka bir şey değildir.

"Anarşiyi önleme" gerekçesiyle, terörle, silahlı eylemlerle ilgisi olmayan dernekleri işlemez hale getirerek, memur derneklerini ortadan kaldırarak, derneklerin yurt sorunları üzerinde düşünce açıklamalarını engelleyerek, kitle örgütlerini kulüpler haline getirerek, bir derneğe bağlı üyelerden ikisinin —yerine ve türüne bakılmaksızın— suç işlemesi halinde (bu suçlar trafik suçu yada adi yaralama ve hakaret de olabilir) bu derneği "suç işlenen odak" sayıp kapatma

yetkisini getirerek, toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarını kullanılamaz bir oranda sınırlayarak, mahkeme kararı olmadan mülkiye amirinin emriyle polisin konutlara, işyerlerine girmesine, arama yapmasına, kişilerin her yerde üstlerini ve özel kâğıtlarını aramasına olanak sağlayarak, gözaltı süresini —işkenceye olanak verecek oranda— 30 güne çıkararak, DGM'ler adı altında siyasal iktidara bağımlı özel mahkemeler kurarak vb. bireysel terörün önlenemeyeceğini yalnız hukukçular, ceza hukuku uzmanları değil, sağduyu sahibi herkes bilmektedir. Ülkenin tüm güvenlik ve kolluk kuvvetlerini emrinde bulunduran, 1402 sayılı Sıkıyönetim yasasının olağanüstü yetkiler tanıdığı sıkıyönetim ile sıkıyönetim askeri mahkemelerinin önleyemediği terörü, birkaç yasada yapılacak değişikliklerle önleme savının geçersizliği ortadadır. Hazırlık soruşturmalarının, sorgulamaların, delil toplama işlemlerinin kolluk kuvvetleri tarafından "yansız" ve "tarafsız" olarak yerine getirilmesi, özellikle "adli zabıta"-nın kurulması ve Milli İstihbarat Örgütünün, görevini kuruluş yasasının amacına uygun olarak yapması ve bu yöntemlerle faşist odakların köklerine inilmesi halinde, yürürlükteki yasaların terörü önlemede yeterli olduğu da açıktır.

Dışa bağımlı kapitalist sistemin, ülkemiz sorunlarına çözüm getirmediği ve getiremeyeceği, bu sistemin ekonomik ve sosyal kalkınmamız açısından çıkmaz bir yol olduğu bilimsel bir gerçektir. Bu, bugüne kadar süregelen uygulamalarla da anlaşılmıştır. Kendi sınıfsal çıkarlarını bu düzen içinde gerçekleştiremeyen çarpık kapitalizmin temsilcileri, çıkar yolu, —ülkenin sorunlarını çözme görüntüsü ve aldatmacası arkasında— işçi ve emekçi sınıf ve tabakların bilinçlenmesinin, ve örgütlenmesinin engellenmesinde, ekonomik ve siyasal taleplerinin önlenmesinde, faşist bir yönetimin ülkemize egemen kılınmasında görmektedirler. Bu amaçla bir yandan faşist terör hareketlerini tezgâhlamakta, beslemekte ve uygulamakta, öte yandan da bunun yasal önlemlerini getirme yoluna gitmektedirler. Böylece emekçi halk ve emekten yana aydınlar üzerinde baskı yoluyla bir yılgınlık yaratılacak, işçi sınıfının ekonomik ve siyasal alandaki istekleri önlenecek, İMF'nin ve öteki ser-

maye örgütlerinin istekleri doğrultusunda ücretler dondurulacak ve burjuvazinin sömürü sistemi için dikensiz bir gül bahçesi yaratılacaktır. Bu politika, temelde, ülkemizin bağımlı bulunduğu emperyalist sistemin, Orta Doğudaki çıkarları nedeniyle Türkiye'ye vermek istediği görevlere de uygun düşmektedir.

Önlemler paketi adı altında meclise getirilen ve daha da getirilecek olan yasa değişiklikleri tasarıları bu planın bir parçasını oluşturmaktadır. "Anarşiyi önleme" gerekçesinin arkasında bu gerçekler yatmakta ve faşist terörün temelinde ve kaynağında dışa bağımlı kapitalizmin çıkmazı bulunmaktadır.

CHP'NİN TUTUMU

Geçtiğimiz CHP ağırlıklı hükümet döneminde, İçişleri ve Adalet bakanlıklarınca hazırlanan önlemler paketi CHP için büyük bir yanılgı olmuştur. Bireysel terörün kaynaklarına yanlış teşhis konulması bu yanılgının kaynağını oluşturmuştur. CHP, CHP Meclis grubu, CHP senato grubu tarafından daha önce, Anayasa Mahkemesine açılan davalar sonunda iptal edilen yasa maddelerine bu tasarılarda yeniden yer verilmesi ise konunun en düşündürücü yanlarından birisidir. Partinin üst kademelerinde görev yapan uzmân hukukçulara rağmen, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve anayasanın temel ilkelerine ters düşen yasa hükümlerinin bu tasarılarda yer alması, açıklanması güç bir tutumdur.

Bilindiği gibi, Önlemler paketi'nin CHP ağırlıklı hükümet döneminde açıklanmasından sonra pakette yeralan yasa tasarıları parti grubunda sol kanat milletvekilleri tarafından sert tepkilerle karşılanmış ve parti grubunda bir sorun haline gelmiştir. Bu tepki ve tartışmalar sonunda tasarıda kimi değişiklikler yapılmış ve saptanan değişiklik tasarılarının Parlamentoda savunulması kararı alınmıştır. Ancak yeni Demirel hükümetinin kurulmasından sonra, önlemler paketi konusundaki tartışmalar ve görüşmeler sürerken, Kuvvet Komutanları tarafından verilen "Uyarı Mektubu" üzerine, CHP Genel Başkanının ve sol kanat dışında kalan CHP'li parlamenterlerin "uysal" bir tavır içine girmeleri dik-

kat çekici bir tutum olmuştur. AP ve MHP tarafından hazırlanan tasarılara karşı engelleme yoluna başvuran sol kanat milletvekillerinin disiplin kuruluna verilmeleri, CHP'nin "uysal" tutumunun başka bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. İktidar sözcüsü tarafından Önlemler paketindeki yasa tasarılarının eskidiği, meclis görüşmelerinde yeni önerilerle bu eksikliklerin giderileceğinin açıklandığı gözönüne alınırsa AP'nin emekçi halkımızın demokrasi mücadelesini büsbütün ortadan kaldırmak istediği, tekelci sermayenin kendi sömürü düzenini sürdürmek için terörü maske olarak kullandığı bütün açıklığı ile ortaya çıkmaktadır. Şimdi kuşkular, CHP'nin, AP'nin bu amaçlarına hizmet etmekte olup olmadığı noktasında toplanmıştır. Sorun, ülkemizin demokrasi mücadelesinin sürdürülebilip sürdürülemeyeceği, başka bir deyişle, bu mücadelenin önüne yeni engeller konulup konulamayacağı ve CHP'nin bu noktada alacağı tavır sorunudur.

12 Mart faşizmi döneminde yapılan geriye dönük anayasa değişikliklerine oy vererek, ülkemizde demokratik rejimi yerleştirme çabalarına ağır engeller getirilmesine, demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yardımcı olan ve böylece tarihinin en ağır hatalarından birisini işleyen CHP'nin, önlemler paketi karşısındaki bu yeni tutumu, demokrasiye bağlı tüm çevrelerce dikkatle ve ibretle izlenmektedir.

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ

1 — Önce bu mahkemelerin Anayasa değişikliği yoluyla yargı organları arasına hangi koşullarda ve nasıl girdiğini anımsamak gerekir. Bu koşullar anımsandığı zaman dünyanın hiçbir yerinde benzer koşullarda Anayasa değişikliği yapılmadığı ortaya çıkacaktır. DGM'leri anayasaya ekleyen anayasa değişiklikleri, anayasa profesörlerinin tutuklanarak cezaevlerine kapatıldığı, üniversitelerin ve basının susturulduğu, getirilen değişikliklerin anayasa hukuku açısından kamuoyu önünde tartışılması olanaklarının yokedildiği bir ortamda ve sıkıyönetim koşulları içinde gerçekleştirilmiştir. Ünlü politikacı İsmet İnönü bu baskılar karşısında "bu ortamda ne koparabilirsek kârdır" demek zorun-

da kalmıştır. Böylesine baskılı bir ortam içinde değiştirilen bir anayasanın, Anayasa ve kamu hukuku açısından geçerliliği kuşkulu ve tartışmalıdır.

İşte ünlü DGM'ler Anayasa hukuku ve kamuoyu hiçe sayılarak ve anayasanın 136. maddesine kimi fıkralar eklenerek yargı organları arasına sokulmuştur. "DGM'ler mademki anayasada yer almıştır, o halde onu gerçekleştirmek gerekir" savının geçerlilik oranı bu koşullar gözönüne alınarak değerlendirmelidir.

2 — DGM'ler anayasanın bütünlüğü'nü bozmuş, adeta anayasaya bir yama gibi eklenmiştir. Çünkü anayasa, "mahkemelerin bağımsızlığı"nı temel bir ilke olarak saptamıştır. Oysa DGM'lerde görev yapacak hakimleri hükümet görevlendirecektir. Yürütme organı tarafından görevlendirilen bir hakimin, bu organ karşısında bağımsız olması olanaksızdır. Demek ki bugün anayasada, bir yandan bağımsız mahkemeler, öte yandan da siyasal iktidara bağımlı mahkemeler, yer almıştır. Böylece DGM'ler anayasanın kendi içinde bir çelişki yaratmış ve anayasanın bütünlüğü'nü bozmuştur.

3 — Öte yandan "Tabii hakim kavramı vatandaş için anayasal bir güvencedir. Atanmasında yürütmenin tercihini kullanabileceği bir hakime tabii hakim demek olanağı yoktur." (TBB Genel kurul raporu, 6-8.I.977.)

Demek ki DGM'lerin hakimleri anayasanın "tabii hakim" ilkesine de ters düşmektedir.

4 — Yürütme organı tarafından görevlendirilen bir hakimin yine bu organ tarafından görevine son verilebilmesi mümkündür. Bu konuda belli bir süre saptanmış olsa da hukuksal durumda değişiklik doğurmayacaktır. O halde bu mahkemelerde görev alan bir hakimin "hakimlik teminatı"ndan söz edilemez.

5 — DGM'ler, anayasanın 2. maddesinde açıklanan ve yine anayasaya göre değiştirilmesi mümkün olmayan "Cumhuriyet" devlet şekline de aykırıdır. Çünkü yukarıda ve Anayasa mahkemesinin birçok kararlarında da açıklandığı gibi "Cumhuriyet devlet şekli" bir bütün'dür, bir "ilkeler demeti"dir. "Mahkemelerin bağımsızlığı" ilkesi, Cumhuriyet devlet şeklinin en önemli ilkelerinden biridir. Bu ilke-

nin bozulması, "Cumhuriyet devlet şekli"ni ortadan kaldırır.

Bütün bu nedenlerden ötürüdür ki, TBB'nin yukarıda sözü geçen raporunda haklı olarak bu mahkemelere "mahkeme" denilemeyeceği açıklanmıştır.

NİÇİN GETİRİLİYOR?

DGM'ler ülkemizde günümüze kadar görev yapagelen mahkemelere bir güvensizliğin göstergesidir. Acaba niçin egemen sınıflar, bağımsız, hakimlik güvencesine sahip, tabii hakim ilkesine uygun olarak görev yapagelen genel mahkemelere güvenmemektedirler? Önce bu soru'nun yanıtlanması gerekir. Eğer genel mahkemelerde davaların uzamasından yakınma varsa, yargılama usulü yasalarına davaları çabuklaştırıcı hükümler getirilerek bu sakınca giderilebilir. Eğer "uzmanlık mahkemesi kuralım" düşüncesini savunanlar gibi genel mahkemelerde görev yapan hakimlerin siyasal nitelikli davalarda yetersizlikleri düşünülüyorsa, DGM'lerde görevlendirilecek hakimlerin de genel mahkemelerde görev yapan hakimler arasından seçildiği anımsanmalı ve bu savın tutarlı olmadığı unutulmamalıdır. Ülkemizde siyasal davalar için özel eğitim görmüş hakimler bulunmadığına göre böyle bir değerlendirmenin yerinde olmadığı kendiliğinden anlaşılabilir.

Öte yandan "Devlet Güvenlik Mahkemeleri"nin adı bile "yargı organı" kavramına ters düşmektedir. Çünkü Anayasaya göre "güvenlik"i sağlamak, yargı organlarının değil, yürütme organının görevidir. Bu da DGM'lere "yargı" değil "yürütme" işlevi verilmek istendiğinin bir göstergesi olmaktadır.

Yukarıda açıklanan ve anayasanın temel ilkelerine aykırı düşen, genel mahkemeler yanında kurulmasına zorunluluk bulunmayan bu mahkemeler, neden kurulmak istenmektedir?

Bu mahkemelerin kurulmasını savunan partilerin gösterdikleri "anarşiyi önleme" gerekçesi aldatıcı ve hedef şaşırtıcı bir gerekçedir. Çünkü dünyada ve ülkemizde gözlemlenen deneyler, yasa değişiklikleri ve cezaları artırma yoluyla suçların ve terör hareketlerinin önlenemeyeceğini kanıtlamıştır. Sıkıyönetime ve tüm güvenlik ve kolluk kuvvetle-

rini emrinde bulunduran ve DGM'lere göre siyasal iktidadara daha da bağımlı sıkıyönetim askeri mahkemelerine rağmen, terörün önlenememesi, aksine daha da yoğunlaşması bunu açıkça göstermektedir. Çünkü terörün kaynağı demokratik kitle örgütleri, yasal kuruluşlar ve işçi sendikalarında değil, daha derinlerde, CİA'nın güdümündeki yeraltı örgütlerinde ve kontr-gerilla'dadır. Bu odaklara yönelik ciddî ve etkin önlemler alınmadıkça, terörün önlenmesi olanaksızdır. Egemen sınıfların, "önlemler paketi"ni ve DGM'leri getirmelerinin temeldeki amacı, terörü önleme maskesi arkasında temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak, demokratik rejimi gerçekleştirme çabalarını engellemek, işçi ve emekçi sınıf ve tabakaların ekonomik ve siyasal hak taleplerini önlemek ve giderek tekelci burjuvazinin zaten yürürlükte olan dikta rejimini perçinlemek ve bu rejim için dikensiz bir gül bahçesi yaratmaktır.

BURADA sorun'un önemle üzerinde durulması gereken bir yönü de AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in olağanüstü hal yasası ile ilgili sözleridir. Bu sözlerden, olağan dönemler için, sıkıyönetim yerine *Olağanüstü hal yasası* getirileceği ve bir "yönetim biçimi" olarak uygulanacağı anlaşılmaktadır. Oysa Anayasanın 123. maddesi, bir "yönetim biçimi"ni değil, olağanüstü hallerde alınacak "çalışma yükümlülükleri, ekonomik ve parasal" önlemleri düzenlemiştir. Maddenin gerekçesinde de, Olağanüstü hal'in, ekonomik bunalım ve doğal afet hallerinde ilan edilebileceği açıklanmıştır. Madde şöyle demektedir: "Olağanüstü hallerde vatandaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümleri ile bu hallerin ilanı, yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usuller kanunla düzenlenir."

Bu açıdan getirilecek olağanüstü haller yasası, bir yönetim biçimi olmadığından, iktidar partisi, maddeyi değiştirmek ve onu Sıkıyönetim'in yerini tutacak bir yönetim biçimine dönüştürmek istemektedir. Açıktır ki AP'nin amacı böylece, grevlerin yasaklanmasını, toplu sözleşmelerin kaldırılmasını ya da kısıtlanmasını ve işçi ve emekçi sınıfların hak taleplerinin önlenmesini ve ücretlerin dondurulmasını sağlamaktır.

SONUÇ

Faşist terör hareketleri dışa bağımlı kapitalizmin çıkmazından kaynaklanmaktadır. Önlemler paketi adı altında getirilen yasa değişiklikleri için gösterilen "anarşiyi önleme" gerekçesi dayanaktan yoksun ve aldatıcıdır. Önlemler paketi, ülkemizde tezgâhlanmak istenen "faşizmi gerçekleştirme" planının bir parçasıdır. Bu plan, demokrasi mücadelesini engellemeyi, işçi ve emekçi sınıf ve tabakaların ekonomik ve siyasal hak taleplerini önlemeyi ve yürürlükteki sömürü düzenini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Olağanüstü hal yasası da çalışma yükümlülüklerine ilişkin hükümleriyle bu amacın gerçekleştirilmesine hizmet edecektir. DGM'ler sıkıyönetimsiz bir sıkıyönetimin koşullarını hazırlayan, uluslararası antlaşmalara, Anayasal ilkelere aykırı ve siyasal iktidara bağımlı "siyasal mahkemeler"dir. İşçi sınıfımız, emekçi halkımız ve demokrasiden yana güçler, bu tarihsel aşamada, demokrasinin savunuculuğunu yaptığı savındaki tüm kişi ve kuruluşların ve CHP'nin tutumunu izleyecek ve yargıya varacaktır.

SEÇMENİN ÇAĞRISI KONUSUNDA

26 Ekim 1979

Seçmen kitlesinin, bu seçimlerde, *mutlak olarak* AP'nin iktidar olmasını istediği biçimindeki görüşler, bizce doğru değildir. Çünkü, CHP'yi iktidar yapan oyların, seçim sonuçlarına göre, AP'ye ya da sağ partilere *kaymamış olduğu* açıktır. CHP'nin iktidar olmasını bir önceki seçimde *belirleyen* oylar, seçimlerde, sandığa *gitmemiştir*. Eğer, geçen seçimlerde CHP'nin iktidar olmasını belirleyen oylar, CHP ağırlıklı hükümetin düşürülmesini isteseydi, bu oyların, CHP iktidarının alternatifi partiye, daha açık bir deyişle AP'ye kayması gerekirdi. Oysa oyların AP'ye *kaymadığı* açıktır. Seçmen kitlesinin önemli bir kesiminin (seçmen toplamına göre %10-14'ünün), bu kez, CHP'ye oy vermemesinin nedeni, CHP'yi iktidardan *uzaklaştırmak* değil, CHP ağırlıklı iktidarın politikasını onaylamamış olmasıdır. Onaylamadığı politika ise, CHP'nin özellikle faşizme karşı *uzlaşmacı* tutumunda, yani sağa kayışında ifade edilebilir. Tek tümceyle şunu söylemek olanağı vardır: CHP'nin iktidar olmasını belirleyen seçmen kitlesinin mesajı gözardı edilemez,

ve bu seçmen kitlesinin mesajı, CHP'nin iktidardan uzaklaştırılması doğrultusunda değil, iktidar olarak sağa (özellikle faşizme) ve sola (özellikle devrimci işçi sınıfına ve demokratik meslek kuruluşlarına) karşı izlediği tutumu *değiştirmesi* doğrultusundadır.

14 Ekim 1979 seçimleri, sağa göre, sağın yengisi ile sonuçlandı. Solun genel eğilimine ve özellikle bir sosyalist parti (TİP) başkanının açık ifadesine göre, toplum, "sağa kaydı". Biz, bu iki görüşün de yanlış olduğunu belirtmek ve özellikle ikinci görüşün demokratik görevlerimiz açısından "tehlikeli" olduğunu vurgulamak istiyoruz. "Tehlikeli", çünkü şu anda hükümet sorununun kendisine nasıl bir çözüm yolu açacağı belli olmamakla birlikte, böyle bir tutumun, yeni ama utangaç bir MC iktidarının yinelenmesine yolaçacağı, yolaçabileceği olasılığı fazladır.

Bizce, 14 Ekim seçimlerinden çıkarılması gereken sonuç, sağın yengisi (zaferi) değildir. Sağ, bu seçimlerde, *gerçek* bir yengi sağlamamıştır. Ve gene bize göre, 14 Ekim seçim sonuçlarına bakarak, seçmenin (halkın) sağa kaydığını söylemek olanağı yoktur. Halkın sağa kaymadığı, yani geçen seçimlerde (1977) CHP'ye oy veren yığınların, bugün sağ partilerden birine ve özellikle AP'ye kaydığı yolundaki bir görüş yanlıştır, gerçeğe aykırıdır; ve demokratik görev ve sorumluluklar açısından bağışlanması güç bir yanılgıdır. Şu anda seçim sonuçlarının resmî (kesin) rakamları yayınlanmamıştır, sağ partiler içersinde AP'nin oy artışı 152 bin dolayındadır. Buradan çıkarılacak başlıca iki sonuç vardır: *Birincisi,* seçmen sayısındaki artış oranına göre, sağ oylardaki 70 binlik artışın yerini saptamak gerekir. Eğer, geçen seçimlere göre, bu seçimlerde seçmen sayısında bir artış varsa, bunun yarısının sağ partilerde görünmesini doğal karşılamak gerekir, ve sağ partilerdeki artış seçmen artışıyla da ifade edilebilir. Halkın sağa kaydığı gibi bir sonuç, burada, asla sözkonusu olamaz. Çünkü sağ, 1977 seçimleri sonuçlarını korumuş ve seçmen sayısındaki yeni artışla orantılı olarak, kendisine isabet eden oyu sandığa götürmüştür; sağ için, burada bir yengi tablosu bulmak olanağı olmadığı gibi, halkın "sol"dan sağa kaydığını ileri sürecek tek bir kanıt bulmak olanağı da yoktur. *İkincisi,* tüm sağ oylarda 70

binlik, ve AP'de 152 binlik artış, sağ oyların, AP çevresinde bir toplaşma olduğu kanısını uyandırabilir. Oysa, bu görüngü de aldatıcıdır, gerçeği yansıtmamaktadır. Şöyle: bir kez, seçime katılmayan Demokratik Partinin (DP) oyları (84 bin), doğal olarak, AP'de toplanacaktır. Çünkü AP ve DP, Demokrat Partinin varisi iki partidir, biri seçime giremediği zaman, diğerinin bu partinin oylarını toplaması doğaldır. Bundan ayrı olarak, seçimin özelliği, üçte-bir yenilenen bir senato seçimi olması, ikincisi milletvekili ara seçimi olması, seçim bölgelerinde, oy sayısı az olan sağ partilerin seçmenlerinin oylarını, oy sayısı yüksek olan sağ partide toplamaları anlaşılır bir şeydir. Ama buna karşın, senatör çıkarma olanağı olan illerde, orta-büyüklükteki sağ partiler, büyük oy artışı sağlamış, yani AP'de oyların toplanmasının karşıtı bir hareket ortaya çıkmıştır. Yozgat, Tokat, Erzurum'da MHP'nin aldığı oylar, bunu açık seçik doğrulamaktadır. Sonuç olarak şu söylenebilir: sağ oylardaki artıştan dört katı fazla bir oy toplayan AP, bir genel seçimde, sağ oyların toplaştığı bir merkez olamaz, daha doğrusu, bu seçim sonuçlarından, gelecek *genel* seçimde AP'nin sağ oyları toplayabileceği sonucu çıkarılamaz. Bunu zaman belirleyecektir.

Şu iki noktayı saptayalım: birincisi, sağ, bu seçimlerde, *gerçek* bir yengi sağlamamıştır, daha doğru bir anlatımla, sağ, *kendi* büyüklüğüne oranla, önemli bir *büyüme* sağlamamıştır. Sağın büyümüş *gözükmesi,* sağın büyümesinde değil, solun küçülmüş *görünmesindedir.* İkincisi, solun *küçülmesi,* küçülmüş olmasında değil, küçülmüş *görünmesindedir,* yani görünüşte sol küçülmüş, gerçekte sol küçülmemiştir. Sol, *gerçekte* küçülmüş olsaydı, bu, ifadesini, sola oy vermiş olan yığınların, yalnızca sola oy *vermemiş olmakla* değil, sağ partilere oy vermiş, yani sağ partilere *geçmiş* ya da *kaymış* olmasında bulurdu. Oysa, sola, daha önce oy veren seçmen, bu kez oy vermemiş, ama sağa da oy vermemiştir.

Şimdi sorunu bu yönde biraz daha derinleştirelim: Bir önceki seçimde, "sol" oyların toplaştığı parti, CHP'dir. Bu seçimde ise, CHP, bir önceki seçimde aldığı oyların büyük bir kısmını (bir milyona yakın oyu) sandığa *getirememiştir.*

Buna karşılık, CHP'nin solundaki partiler, özellikle sosyalist partiler, bir "sol" kitleyi kendisine *çekememiştir;* bir başka anlatımla, kendisinden *itmiştir.* İktidar olduktan sonra CHP, solunda %1, sağında %51 oy bulunduğu varsayımından yola çıkarak, sağındaki oyları kazanmaya ağırlık vermiş ve bunun için de sağa kaymayı yeğlemiştir. Bu *yanlış* görüş, CHP'nin, 1960'lardan sonra yeniden-*dirilişini,* bir yandan kitlelerin özlemlerinin baskısıyla sola çekilerek, ve bir yandan da sola kaydığı için kitleleri sola çekerek yeniden-dirilip yükselişini, yani dünkü varlığının esas nedenini *yadsıyarak,* sağa kaymasına neden oldu. CHP, sağ bir siyaset izledi ve bu, bütün alanlarda kendini açık biçimde ortaya koydu. "Sol"da olan kitlenin, CHP'nin sağa kayan politikasını onaylaması düşünülemezdi, ve CHP'nin sağa kayan politikasını onaylamadı. Yani, halkın bu kesimi, sağa çekilmedi, sağa *kaymadı,* CHP'nin sağa kayan politikasını, *kararlı bir biçimde* onaylamadı, onaylamadığını ortaya koydu.

Peki, halkın "sol"da olan bu kesimi, CHP'nin sağa kayan politikasını onaylamamakla birlikte, CHP'nin solundaki partilere ve özellikle de sosyalist partilere niçin çekilemedi? Bu soruyu yanıtlamadan önce, bu kesimin, sağ bir politika izleyen CHP'yi onaylamamış olması ve aynı zamanda sosyalist partilere çekilememiş olması, sağa kayma olarak nitelendirilebilir mi? sorusunu yanıtlamakta yarar var. Bu soruya, kesinlikle, "hayır" yanıtı vermek gerekir. "Sağa kaymak" gibi bir olgu yoktur, bunu gördük. Aynı kitle sosyalist partilere de çekilememiştir. Bunun başlıca nedenleri şunlardır: "Sol"da bulunan bu kesim, Türkiye'de, somut olarak demokrasi ve faşizm arasında bir savaşımın bilincindedir, somut beklentileri, yeni bir düzen değişikliği ile değil, faşizme karşı savaşımla sınırlıdır. Bir düzen değişikliğini isteyen bir kesim bulunsa bile, bu kesim asgarî hedef olarak bir düzen değişikliği alınmasını, faşizme karşı savaşım cephesinin daraltılacağının bilincindedir. Oysa, sosyalist partiler, yığınların karşısına, zaaflarının azamisiyle çıkmıştır. Bir: işçi sınıfının tek bir partisi olarak değil, çok parti olarak çıkılmıştır. İki: sosyalist partiler, taktik birliği sağlamamıştır; yığınların karşısına belirli bir taktik

birlikten yoksun olarak çıkılmıştır. Üç: darbelerini egemen sınıfların partilerine yöneltmek yerine, birbirlerine yöneltmişlerdir. Dört: darbelerini, faşist parti üzerinde birleştirmek yerine, sosyal-demokrat, burjuva liberal ve faşist partiye yönelterek dağıtmışlardır. Hedef, faşizm olduğu halde, —iki konuşmacı dışında— hedef, genişletilmiş ve dağıtılmıştır. Beş: demokratik bir cephe oluşturma taktiği dıştalanmış, ve özellikle bunlardan biri, yalnızca kendi parti üyelerine yönelik faşist katliamları anmış, ama bir yandan bunların, belli bir partinin üyesi olarak değil, devrimci oldukları için katledildiklerini görmezlikten gelmiştir. İkibini aşkın devrimci şehit verilmişken ve verilirken, bunların sayısını yedi *artı* yedi *eşittir* ondört denklemiyle sınırlamak, "meclis"te temsil edilmek uğruna, devrimci savaşımda canlarını veren yüzlerce bedeni çiğnemek, gerçekten kendi kişisel megalomanisi ile bilimsel sosyalizmin partisini özdeş şeyler saymaktan başka bir anlama gelmez. Ama yalnızca bu kadar değil. Şimdi (yani seçimlerden sonra), "anti-faşist ve anti-emperyalist" bir cephe savunuculuğunu yapmak ile, seçimler sırasında, demokratik görevlerini yerine getirdikleri için katledilen savcıları, emniyet müdürlerini, öğretim üyelerini, gazetecileri ihmal etmek, ve hele örneğin Kahramanmaraş faşist katliamı gibi kitlesel katliamlar üzerinde *ciddî olarak* durmamak, ne anti-faşist savaşımdan, ne de demokratik güçbirliğinden hiçbir şey anlamamak demektir.

Özetlersek: devrimci işçi sınıfının *tek bir* partisi yerine, çok sayıda sosyalist parti ve bir o kadar da seçime katılmamış bulunan parti ve grup. Buna karşılık, sosyalist parti ve grupların *tek bir* taktik birlikten yoksun oluşu. Sosyalist partilerin, darbelerini, yalnızca egemen sınıfların partilerine ve özellikle faşist partiye değil, birbirlerine yöneltmeleri. Sosyalist partilerin, sosyal-demokrat, burjuva liberal ve faşist politikaları, ve bu politikaların birbirine şu ya da bu biçimde geçtiği partileri, *tek bir* politika gibi ele almaları, ve bunlar arasındaki farklılıkları silmesi. Bir başka deyişle, devrimci cephede bölünmeleri körükleme; devrimci ve demokratlar arasındaki ittifakı ayrılığa dönüştürme; egemen sınıfların cephesindeki ayrılıkları (ve farklılıkları) silme; sosyal-demokratlarla faşistleri aynı blok içer-

sinde görme; anti-faşist cephe oluşturmak yerine, sosyalist devrim sloganlarını sergileme. Temsil ettiği sınıfın bütünlüğünü, bütün olarak temsil etmekten yoksun, devrimci sınıfın müttefiklerine güven vermekten yoksun bir *partileşme* biçimi —örgütlü çalışmanın koşullarından yoksunluk— hemen denebilir ki, "kitleler içindeki mücadeleyi", televizyon konuşmalarına indirgemiş bir örgüt çalışması. "Sol"da, CHP'nin sağcı-sol siyasetini onaylamayan yığınları, doğaldır ki, sosyalist partiler, kendi yanlarına çekmiş değil, kendilerinden *itmiş* olacaklardı ve öyle oldu. Seçimin *yazgısını* belirleyecek ve sağcı-sol siyasete ödün vermemeye *kararlı*, ama oyunu, kendi özlemini ifade edecek bir parti bulamadığı için kullanmayarak ortaya koyan, bir kitle vardır. Bu kitle, seçmen sayısının, %12-14'üdür; sağda görülen seçime katılma isteği ile ancak %71'e ulaşabilen seçime katılma oranındaki *düşüklük*, bizi, seçime katılmamış, faşizm karşısında belirli ölçüde kararlı, bir kitle bulunduğu vargısına götürmektedir. Bu kitle, seçime katılmadığı için, sağ partiler topluluğu ve özellikle AP, seçimden yengi ile çıkmış *görünmektedir*. Sağ partiler ve özellikle AP için bir yengi sözkonusu değildir. Yengi görüntüsünü yaratan, AP'deki oy artışı değil, soldaki ve özellikle CHP'ye verilen oylardaki düşüş, yani bunların oylarının harekete geçmemiş olmasıdır. Sağ partiler ve özellikle AP için kendi oy büyüklüklerinde bir artış değil, sol oyların seçime katılmamış olmasından doğan, aldatıcı bir büyüme, bir oran büyümesi vardır. Bu aldatıcı oran büyümesi, pratikte, seçilen senatör ve milletvekillerinin partisel varlığında kendisini ifade etmiştir.

Öyleyse, şunu açıkça vurgulamak gerekir. Seçmenin AP'yi iktidar olmaya çağırdığı görüşü, seçeneksiz değildir, ve belirli bir seçmen kitlesi, sol siyaset izleyen CHP'yi iktidar olarak sağcı-sol siyasetinden vazgeçmeye çağırmakta, ve sosyalist partiler yerine, devrimci işçi sınıfının *tek bir* partisini oluşturmaya da çağırmaktadır. CHP'yi iktidardan düşürmek isteği, sağ oyları *daha canlı* bir biçimde etkilemiştir, ve bu anlaşılır bir şeydir. Ama, CHP'ye oy vermiş ve bu kez oy vermek için sandığa gitmeyen kitle, CHP'yi iktidardan uzaklaştırmak isteseydi, karşıtı partilerde oyunu gerçekleştirirdi, bunu yapmamıştır; yani CHP'nin iktidardan uzaklaştı-

rılmasını ister doğrultuda oy kullanmamıştır; CHP, iktidarda olduğu için, iktidara getirmek dürtüsüyle de hareket edemezdi; bir şık kalmaktadır, o da, CHP iktidarının sol-siyaseti ile özdeşleşecek bir politika izlemesi, sağa yönelme politikasını terketmesidir. Geçen seçimlerdeki oy sayısını gözönünde bulundurduğumuzda, belirleyici seçmen kitlesinin *mesajını* burada görmemiz gerekir, gerçekçi bir tahlil bizi ancak bu sonuca götürebilir, doğru olmayan bir tutum, ancak bizi, seçmenin AP'yi iktidar olarak görmek istediği bir sonuca götürebilir ki, bu, sağın, gericilerin, faşistlerin işine yarar.

Böyle bir tahlil pratik olarak sonucu değiştirebilir mi? Yeni bir AP iktidarının, daha doğru bir anlatımla bir AP'-nin iktidar olmasının önüne geçilebilir mi, geçmek doğru mudur? Bu tahlil, şu anlamda önemlidir: eğer, seçmenin seçeneksiz olarak AP'yi iktidar yaptığı görüşü yaygınlaştırılır ve geçerlik kazanırsa, o zamanki AP iktidarı ile, seçmenin başka seçenekleri olduğu bir AP iktidarı, birbirinden farklı olur.

Bugünkü tabloya bakalım: Demirel'e hükümeti kurma görevi verilmiştir. AP, MC ortağı en büyük partidir ve MC'-nin diğer iki ortağı MSP ve MHP, AP'yi dışardan destekleme kararındadır. Demirel kasılmakta, bunun, hükümet olmaya yeteceğini, ama iktidar olmaya yetmeyeceğini söylemektedir. AP'nin, MSP ve MHP ile bir protokol yapmak ve iktidarda yapmak istediği gerek yasa değişikliklerini, gerek yönetimsel kararları, gerek yasa gücünde kararname ile gerçekleştirmek istediği hususları, bu partiler ile imza altına almak istemektedir. Peki, MHP, seçim sırasında birkaç kez yinelediği ve "kader kurbanı" dediği faşist katiller için af çıkartılmasını öne sürmeyecek midir? Peki, tek tehlikenin komünizm olduğunu binlerce kez yineleyen, ve "bana sağcılar cinayet işletiyor dedirtemezsiniz" diyen AP Genel Başkanı, "can güvenliğini" sağlamak için, faşist katilleri ne yapacaktır? Doğan Öz'ün katilini, Abdi İpekçi'nin katilini, Bahçelievler katliamının, Mamak katliamının, İstanbul Üniversitesi katliamının katillerini, Akın Özdemir'in katillerini, Yurdakul'un katillerini ne yapacaktır, bunları, "sağcılar cinayet işlemez" diyerek sokağa mı salacaklar, yoksa,

MHP'nin önerisine karşı mı çıkacaktır: MHP'nin önerisine karşı çıkarsa ne olur, çıkmazsa ne olur? Eğer, AP, iktidar olacaksa, ve bu iktidar MSP ve MHP'nin desteği ile sağlanacaksa, bu bir üçüncü MC'den başka bir şey olur mu? Ya da bu, utangaç bir MC olmaz mı?

Demirel, sağdan destek gördüğü kadar, soldan da "kurması *gerekir*" diye zorlanıyor. Ama o kasılıyor. Ne için? Yetki için. Yetkilerle donattırmak istiyor kendisini. "Sultan" Süleyman olmak için. Kim için bu "sultan"lığı.. Sol için. Solun bilinci körelmiş, adeta seçim sonuçlarını yanlış değerlendirmekten esnekleşmiş, ve MHP'siz bir AP iktidarı olacağı için kaygısız, AP'ye adeta omuz veriyor. Hayır, sol, böyle bir kendiliğindenliğe kendini kaptıramaz. Evet, kurabilir AP hükümeti. Ama, utangaç bir MC olmasına hayır! Devrimci hareketi ezmek için tertiplere girişmesine hayır. "Sultanlık" yetkileriyle donatılmasına hayır. Yoksa kurmam, yoksa ara hükümet gelir, yoksa erken seçime gidilir dedirtmemesi gerekir solun. Kurmazsan ben kurmaya hazırım demek gerekir. Ve utangaç bir MC, yani yarı-faşist bir iktidar olmasına hayır! Solun böyle demesi gerekir. Solun, Doğan Öz'ün katillerini, Abdi İpekçi'nin katillerini, Akın Özdemir'in katillerini ve hele hele Kahramanmaraş faşist katliamının katillerini ipten geri çevirmeye senin gücün yetmez demesi gerekir. "Sultan"lık istemesine karşı, karşısında suskun durmuş olan sol oyları harekete geçirmesi gerekir solun. Sol, boynunu bükmüş, elini kavuşturmuş Demirel'in tahta çıkmasına alkış tutacak.. Sol için bundan daha yanlış, bundan daha körce, bundan daha bilinçsiz bir davranış olmamak gerekir.

Sağ partiler ve başta AP, CHP'nin iktidar olmaması için, her gün değil, her an, her saat, her dakika saldırı halindeydi. Eğer kurarlarsa, AP hükümetinin faşist bir iktidar olmaması için, sol, her an, her dakika uyanık olmak zorundadır. Ama solun yöntemi, faşistlerin yönteminden farklı olmalıdır. Bir eliyle cinayet tezgâhlatanlar, bir ağızlarıyla cinayetlerin sorumluluğunu CHP iktidarına yüklediler. Egemen sınıfların temsilcisi olanlar ile üretimi ellerinde bulunduran egemen sınıflar, tam bir ittifak içersinde yokluk bunalımı yarattılar. Solun yöntemi değişik olacaktır elbette.

Sol, bireysel terörden yana değildir, ama faşist katliamlara boyun eğemez. Sol, üretim araçlarını ve üretimi denetleyenlerle ittifak halinde olamaz, ama onun çok daha büyük bir gücü var. Üretenlerle eleledir. Üretenlerin demokratik baskısı, AP'yi, utangaç bir MC olmaktan uzak durmaya elbette yetebilir.

ULUSAL GELİR ÜZERİNE

9 Kasım 1979

Dün akşam televizyonda "Siyasal Gelişmeler" konulu bir açık oturum izledik. Açık oturumun son tur konuşmalarında, kurulmakta olan yeni hükümetin karşı karşıya bulunduğu sorunlar konusunda görüşlerini "özetlemesi" istenen *Tercüman* yazarı Nazlı Ilıcak, soruya, "kapitalist" ülkeler ile "sosyalist" ülkelerin, kişi başına düşen ulusal gelir açısından bir karşılaştırmasını yaparak yanıt verdi. Kişi başına düşen ulusal gelir, Birleşik-Devletler'de şu kadar, İngiltere'de şu kadar, Japonya'da şu kadar, Federal Almanya'da bu kadar olmasına karşın Kızıl Çin'de ("Kızıl Çin" diyor yazar) şu kadarmış, Vietnam'da şu kadarmış, Sovyetler Birliği'nde şu kadarmış. Yazarın bu sistem karşılaştırma yöntemi, açık oturumda (açık oturumun konusu olmadığından) yanıtlanmadığı için, biz, bu konuda, akla gelebilecek soruları sıralamak istiyoruz:

Birincisi: Ilıcak, kişi başına düşen ulusal gelir açısından "kapitalist" sistem ile "sosyalist" sistemi karşılaştırırken, "kapitalist" ülke olarak, Birleşik-Devletler'i, İngiltere'yi, Federal Almanya'yı, Fransa'yı alıyor. Bütün bu ülkeler, doğaldır ki "kapitalist" ülkelerdir, ama yalnızca kapitalist değil, emperyalist ülkelerdir de. Yani, tarihsel olarak, tüm dünyayı yüzyıllarca sağmış sömürgeci ülkelerdir, ve şimdi de emperyalist sistem içersinde bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeleri sömüren ülkelerdir. Birikmiş sermaye zenginliklerinde, bütün "mazlum milletler"in, ve bu arada Türkiye emekçisinin yarattığı değerler vardır. Emperyalist ülkelerin ulusal gelirlerinin yüksek olmasının temel nedeni bu sisteme bağımlı ülkeler emekçilerinin yarattığı değerlerden ve bu

ülkelerin sahip olduğu doğal zenginliklerden aslan payını almış olmalarındandır. Ilıcak, "kapitalist" ülkelerde ulusal gelirin yüksek olduğunu, yani kapitalist sistemin daha büyük nicelikte değer ürettiğini ileri sürerek, "kapitalist" sistemi savunurken, aynı zamanda, gözlerden gizlediği bir şeyi de savunmaktadır. Emperyalist ülkelerin, dünyanın yarısından fazla ülkeyi sömürmesini ve bu arada Türkiye'nin sömürülmesi olgusunu, çeşitli açılardan açıklamaya gerek yok. Yalnızca, şunu belirtmek yeterli: Türkiye, emperyalist ülkelerden, ne kadar borç para aldı, faiz olarak ne kadar ödüyor ve ödeyecek? Bugün 18 milyar dolara yaklaşan borcun, ana parası, diyelim 12 milyar dolardır, yani 6 milyar dolar faiz ödenmektir ve ödenecektir. Türkiye'nin yıllık bütçesi 250 milyar lira, yani 4,5 milyar dolardır. Demek ki, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, beş yıllık bir borçlanmanın bedeli olarak, emperyalist ülkelere, 1,5 katı yıllık bütçe tutarını ödeyecektir. Şimdi, bu miktar, emperyalist ülkelerin ulusal gelirinde bir artış olarak kendini gösterecek, ve bu ülkelerin ulusal geliri o ölçüde artmış olacaktır. Kim yarattı bu değeri? Emperyalist sermaye mi? Türkiye emekçisi mi? Türkiye emekçisinin yarattığı değer, emperyalist ülkelerin ulusal gelirinde, yani emperyalist ülkeler tarafından yaratılmış değer olarak ifade edilmektedir. Eğer, siz, emperyalist ülkelerin ulusal gelirindeki büyüklüğü, "kapitalist sistem"de yaratılan değerin büyümesi olarak ele alırsanız, ve bunu, bu sisteme bağımlı ülkede, "kapitalist sistemin" üstünlüğünü savunmak için ileri sürerseniz, burada, bu ülkenin sömürülmesini gizleyen emperyalizme hizmet görevini üstlenmiş olmaktan başka bir şey yapmış olmazsınız. O zaman siz, "milliyetçilik" maskesi altında, yani ulusun çıkarlarını koruma maskesi altında, bu ulusu sömüren emperyalizmin çıkarlarını savunan birisinden başka bir şey olamazsınız.

İkincisi: Dedik ki, Türkiye'de emekçilerin yarattığı değer kitlesi, emperyalist ülkelerin "ulusal" gelirini yükselten bir öğedir. Yalnızca Türkiye emekçilerinin yarattığı değer kitlesi mi? Bugün, hemen tüm Latin Amerika, Orta-Doğu dahil Asya'nın büyük bir kısmı, birkaç ülke hariç hemen tüm Afrika, hemen tüm Avustralya emekçilerinin yarattığı

değer kitlesi, bu bir avuç emperyalist ülkenin "ulusal" gelirini *yükselten* öğelerdir. Ve eğer siz, emperyalist ülkelerin "ulusal" gelirinin yüksekliğinde, bu milyonlarca insanın gaspedilmiş hakkını, sömürülmüş emeğini görmez, gizler, ve üstelik bunları, bu sistemi savunmak için kitlelere götürmeye kalkışırsanız, yalnızca emperyalizme hizmet etmekle kalmazsınız, bu yarı-aç, yarı-çıplak milyonlarca insanın gaspedilen emek ürünlerinin gaspedilmesinin sadık bir savunucusu, yani gerçek bir halk düşmanı olduğunuzu da ortaya koyarsınız.

Üçüncüsü: Peki, Türkiye'nin, emperyalist ülkelere "faiz" olarak ödediği bu değer kitlesi, yalnızca, emperyalist ülkelerin "ulusal" gelirinin bir öğesini oluşturmakla mı kalmaktadır? Hayır. Türkiye'de "ulusal" gelir her ülkede olduğu gibi artmaktadır. Örneğin, Türkiye'de, kişi başına düşen ulusal gelir, 1960'ta 224 dolar, 1965'te 249 dolar, 1970'te 367 dolar, 1975'te 910 dolardır. Ulusal gelirde bir artış olduğu açıktır. Ama burada üzerinde durulması gereken noktalar vardır: *Bir*: kişi başına düşen ulusal gelirde, ABD ile Türkiye arasındaki *fark*, 1960'ta 2.492 dolardır, 1975'te ise 6.177 dolardır. Gene, kişi başına düşen ulusal gelirde, Japonya ile Türkiye arasındaki *fark*, 1960'ta 274 dolar, 1975'te 3.227 dolardır. AET ile Türkiye arasında 1970'te 2.103 dolarlık *fark*, 1975'te (beş yıl sonra) 4.320 dolara çıkmıştır.* Konuyu dağıtmamak için, ABD ile Türkiye'yi, kişi başına düşen ulusal gelir açısından karşılaştırmak yeterli. Türkiye'de, kişi başına düşen ulusal gelir, 1960'ta 224 dolardır, 686 dolarlık artışla, 1975'te 910 dolara yükselmiştir; ama ABD'de, 1960'ta 2.716 dolar olan kişi başına düşen ulusal gelir, 4.371 dolarlık artışla 1976'da 7.087 dolara yükselmiştir. 1960-76 yılları arasında, yani onbeş yıl içersinde, Türkiye'de, kişi başına düşen gelirdeki artış 686 dolar, ABD'de 4.371 dolardır. Bu korkunç farkın kökeninde, ABD'nin, emperyalist sömürüsü, ve Türkiye'nin emperyalizm tarafından sömürülmesi yatmaktadır. *İki*: Türkiye'de, ulusal gelirdeki "artış"ın içersinde ne vardır? Bu artışın içersinde, Türkiye'nin, emperyalist ülkelere ödediği haraç biçimindeki "faiz"-

* Bkz: Vahap Erdoğdu, "Türkiye Kapitalizminin Ağırlaşan Toplumsal-Ekonomik Sorunları", *Yeni Ülke*, n° 8, s. 25.

ler vardır. Yani, Türkiye'de, ulusal gelirde artış olarak görünen şey, emperyalist ülkelere ödenen "faiz"lerin kabaran rakamlarını da içerir. Eğer emperyalist sömürünün bütün öğelerini gözönünde bulundurursak, bir "kişi başına düşen ulusal gelirdeki *artışın*", gerçekte *kişilere* düşen bir artış değil, sermayenin ve özellikle yabancı sermayenin payına düşen bir artış olduğu açıkça ortaya çıkar. Emperyalist sermaye, meta ihraç ederek, sermaye yatırarak (ve özellikle doğal zenginlikleri sömürerek), tefecilik yaparak (faize para vererek), sömürüsünü sürdürür. Eğer ülke, sanayiin gereksindiği hammaddeleri ve yarı-hammaddeleri dahil, üretim araçlarını ithal ederek sağlıyorsa, o ülke, geniş ölçekte, emperyalist meta ihracının sömürü çemberi içersindedir. Bunlar gibi, emperyalist sermaye, ülkede sınaî tesislerin önemli bir kısmına sahip ve önemli bir kısmına ortaksa, sermaye yatırımı yoluyla, ülkenin geniş ölçekte sömürüldüğü açıktır. Ve emperyalist sermaye, ülkenin nefes alacağı parayı (dövizi), borç olarak o ülkeye veriyorsa, orada faizle sağlanan sömürü kadar, o ülkenin ekonomisi vesayet altındadır. Bu ekonomi bağımlı bir ekonomidir ve her şeyiyle, emperyalist sermayenin denetimi altındadır. Şimdi emperyalist sermayenin bu "denetim" gücünden ayrı olarak, emperyalist sermayeye ticarî kâr, sınaî kâr, faiz ve benzeri biçimlerde ödenen değer kitlesi, ne denli büyürse, o ülkenin "ulusal" geliri o denli yükseliyor, ve daha ilginci, emperyalist sermayenin gaspettiği pek büyük değer kitlesi, "kişi başına düşen" ulusal gelirdeki payın *artışı* olarak gösteriliyor. Emperyalist sömürünün payı artıyor, ve bu artış, kişi başına düşen ulusal gelirdeki payın artışı olarak ifade ediliyor. "Sistem savunucuları", halkı böyle aldatıyorlar, emperyalist sömürünün artışı, bu sömürülen değeri yaratan emekçi kitlelerin ulusal gelirden aldıkları "pay"ın artışı olarak, emekçi yığınlara yutturuluyor. *Üç:* ulusal gelir nedir? Eğer ulusal gelir, doğru olarak konmak gerekirse, ilkin, "gelir" konusunun doğru olarak konması gerekir. Brüt gelir, ücretler+kâr+ranta eşittir. Net gelir ise kâr+ranttan oluşur. Bir ülkenin geliri, ücretler+kâr+ranttan oluşmak gerekir. Eğer, ülkenin brüt geliri, ücretler+kâr+rant toplamından oluşuyorsa, burada, ücretler (ki ücretli işçilerin

olduğu kadar, kendi üretim araçlarıyla üretimde bulunan emekçilerin, özellikle köylülerin ve esnaf ile zanaatçının gerekli geçim giderleri buraya girer) ile, sermaye ve rant sahipleri tarafından elde edilen kâr ve rantın büyüklüğü arasındaki orana bakmak gerekir. Burada, kâr ve rantın tümünün egemen sınıflara ayrıldığı, yani *toplum için* bir gelir oluşturmayıp, sermaye oluşturduğu gözönüne alınırsa, burada "kişi başına düşen ulusal gelir" sözü, bir safsatadan öte bir anlam taşımaz. Çünkü, bir kere "ulusal" değildir, yabancı sermayeye kaptırılarak yurtdışına akmaktadır; ikincisi, kişi başına düşen gelir olarak pay edilemez, çünkü bu gelirin çok büyük bir kısmına, küçük bir azınlık, sistemin yasallaştırdığı anlamda yasal olarak elkoymaktadır. Evet, ulusal bakımdan yaratılan toplam değer, eşit bir biçimde, nüfus sayısına bölünerek, kişi başına düşen ulusal gelir "hesabı" yapılmaktadır, oysa, gerçekte, artan bu gelirden, sermayenin aldığı pay, emekçi kitlelerin aldığı paya göre, gerek kitlesel bakımdan, gerek oran bakımından daha da arttığı halde, bunun, kişi başına düşen gelirde artış olarak yansıması, yalnızca ve yalnızca, savunulan "kapitalist" sisteme özgü bir aldatmacadır. Ve vurgulayalım, bu aldatmaca, *kapitalist sisteme* özgüdür.

Dördüncüsü: "Kapitalist" sistemin savunucusu Ilıcak, kapitalist sistem ile sosyalist sistemi mi karşılaştırıyor, yoksa emperyalist sistem ile sosyalist sistemi mi karşılaştırıyor? İşte, önemli sorunlardan biri de bu. "Kapitalist" ülke diye, hangi ülkeler gösteriliyor: ABD, Japonya, İngiltere, Federal Almanya. Oysa, Latin Amerika ülkeleri "kapitalist" ülkeler değil mi? niçin Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Bolivya değil de, ABD... Ve niçin Afrika ülkeleri değil de Almanya? Niçin Büyük Okyanus adaları değil de Japonya? Ve niçin Hindistan değil de, Pakistan değil de, İngiltere... Gözden kaçırılmak istenen şu: kapitalizm, bugün, kaçınılmaz olarak emperyalist sistemle bütünleşmektedir, ve bugün dünyada, kapitalist ülkeler, emperyalist sistemin içerisinde yerlerini alırlar. Emperyalist sistem ise ikiye ayrılır, emperyalist olan ülkeler, ve bu ülkelere bağımlı duruma getirilmiş bulunan bağımlı ülkeler. Bağımlı ülkeler, emperyalist ülkeler tarafından yalnızca sömürülmekle kalmamakta,

bu ülkelerin siyasal, kültürel, askerî bağımlılıkları kadar, ekonomileri de bağımlılık altına alınmaktadır. Dolayısıyla, bağımlı ülkelerin, ekonomik özerkliğe kavuşmaları için zorunlu olan üretim aracı üretimine geçilmesi *önlenmekte*, emperyalizme bağımlılık *sürekli* hale getirilmek istenmektedir. Bu bağımlı ülke yazarının, eğer şu kadarcık "milliyetçilik"i varsa, yani eğer ulusun çıkarlarını, bu ulusu sömüren emperyalizmin çıkarlarının üstünde görüyorsa, o yazarın, emperyalist ülkelerin ekonomik "üstünlüğünü" savunarak, kendi ülkesinin bu emperyalist sisteme bağımlılığını örtülü olarak savunması, olanaklı değildir. Ancak ve ancak emperyalizmin kendi ülkesinin sömürüsünü gizleyenler ve çıkarları bu emperyalist sömürü ile bütünleşmiş olanlar, "kapitalist" sistem adı altında, kendi ülkelerinin ekonomilerinin bağımlılığını, emperyalizmin ekonomik vargılarını sergileyerek gizlerler ve bunların ulusun çıkarlarını savunmadıkları, tersine, ulusun çıkarlarıyla çatışan emperyalizmin çıkarlarını savundukları açıktır. Dolayısıyla, bir kez de bu nedenden ötürü, bunlar milliyetçi (ya da ulusalcı) değil, gayri-millî (yani karşı-ulusalcı)dırlar. Bunlar, ulusal çıkarları savunanlara, ulusal bağımsızlık yandaşlarına, bu yüzden düşmandırlar. Bu ikiyüzlülüklerini, "milliyetçilik" maskesi altında gizlerler. *Özetleyelim*: Ilıcak, sosyalist sistem ile kapitalist sistemi değil, sosyalist sistem ile emperyalist sistemi karşılaştırmaktadır. Burada da doğru bir yöntem izlemez, çünkü emperyalist *sistem*, yalnızca emperyalist ülkelerden oluşmamaktadır, bunun yanısıra, bir de bu sisteme bağımlı hale getirilen bağımlı ülkelerden de oluşmaktadır. Oysa Ilıcak, sosyalist sistem ile emperyalist ülkeleri (emperyalist *sistemi* bir bütün olarak değil, yani bu sistem içersinde sömürülen ülkeleri dıştalayarak) karşılaştırıyor. Doğaldır ki, kendisi, emperyalizme bağımlı bir ülkenin yazarı olarak, yaptığı tek şey vardır, bu ülkenin emperyalist sisteme bağımlılığını savunmak, yani emperyalizmin çıkarlarını savunmak.

Beşincisi: Sosyalist ülkelerde kişi başına düşen ulusal gelir düzeyinin "düşük" olduğunu göstermek için nesnel olmayan yöntemler kullanır. Kapitalist sistemin üstünlüğünü kanıtlamak için Fransa'yı, sosyalist sistemin kötülüğü-

nü kanıtlamak için, daha düne kadar Fransa'nın sömürgesi olan ve otuz yıl boyunca emperyalizmin yangın alanına çevirdiği Vietnam'ı gösterebilir. Kapitalist sistemin üstünlüğünü kanıtlamak için Japonya'yı ve Birleşik-Devletler'i, sosyalist sistemin kötülüğünü kanıtlamak için daha düne kadar Japonya ve Birleşik-Devletler'in yarı-sömürgesi Çin'i örnek olarak göstermekte bir an duraksamaz. Bir kere, bu noktayı saptamak son derece önemlidir: eğer, sosyalizm, yalnızca Çarlık Rusyası gibi ekonomik bakımdan Batı Avrupa ülkelerine göre daha geri bir ülkede değil de, Batı Avrupa ülkelerinden birinde kurulmuş olsaydı, kuşku yok ki, bu gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde sosyalizm, Çarlık Rusyasının ekonomik düzeyi üzerinde kurulan sosyalizmden çok daha ileride olurdu. Lenin, "proletarya devriminin, ileri ülkelerin en azından birinde hemen zaferinden sonra, pek olasıdır ki, ... Rusya, ... sosyalist anlamda bir kez daha *geri* bir ülke durumuna gelecektir"* derken, ekonomik düzeyleri bakımından farklı iki ülkede sosyalizmin kurulmasıyla, bu ekonomik farklılığın iki sosyalist ülkede yansıyacağını vurgulamaktaydı. Üçyüz yıllık bir kapitalistleşme ve sanayileşme sürecinde bulunan bir ülke ile, elli yıllık bir sosyalistleşme ve sanayileşme sürecindeki ülke, birbirleriyle ekonomik açıdan karşılaştırılarak sistem karşılaştırması yapılamaz. Ve bundan da önemlisi, üçyüz yıldan beri sömürgeci ve emperyalist olarak sömürgeleri ve bağımlı ülkeleri sömüren bir ülke ile, bu sömürüye konu olan sömürge ve bağımlı ülke, ekonomik bakımdan birbirleriyle karşılaştırılarak, sistem karşılaştırılması yapılamaz. Ana sorun şudur: Bir ülke, *bugün*, emperyalist sistem içersinde kalarak, ve bu anlamda kapitalist bir ülke olarak mı ekonomik bakımdan daha iyi gelişebilir, yoksa emperyalist sistemden ayrılıp, bağımsız ve sosyalizme doğru yolalan bir sisteme geçerek mi daha iyi gelişebilir? Çarlık Rusyası, kapitalist sistemde kalsaydı, bugünkü düzeyine ulaşabilir miydi? Batı sermayesinin bekçi köpekliğini yapan, gericiliğin kalesi, halkların hapisanesi Çarlık Rusyası olarak kalsaydı, bugünkü ekonomik düzeyine ulaşabilir miydi? Örnekleri değiştirelim: Cezayir, Fransa'nın sömürgesi olarak kalsaydı, bugün-

* V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Ankara 1978, s. 8.

kü ekonomik düzeyine ulaşabilir miydi? Küba, Batista ve benzeri ABD kuklalarının ülkesi olarak kalsaydı bugünkü düzeyine gelebilir miydi? Vietnam ve Çin için de aynı soruyu soralım. İki sistem arasındaki karşılaştırma, ancak, belli bir ülke için yapılmak gerekir. Eğer, bugün belli bir ülke, emperyalizmin sömürü alanı ise, bu ülkede "kapitalizm", o ülkenin emperyalizme bağımlılığının ve sömürülmesinin aracı olmaktan başka ne işe yaramıştır? Yok, bu belli ülke sosyalist sistemi seçtikten sonra, bir yandan ekonomik bağımsızlığının yolunu açıyor, bir yandan ekonomik bakımdan büyüyor, bir yandan yalnızca "sahte" bir ulusal gelir *artışı* değil, gerçek bir ulusal gelir artışı gösteriyor ve bir yandan da kişi başına düşen ulusal gelir, ulusal gelirden egemen sınıfların aldığı yüksek payı ve çalışan sınıfların aldığı düşük payı gizleyen (ve bu anlamda sahte) kişi başına düşen ulusal gelir olmaktan çıkıyorsa, gerek kişisel biçimde gerek toplumsal biçimde tüketilen bu gelir, gerçekten *kişi* başına düşen bir gelir olur.

Altıncısı: "Kişi başına düşen ulusal gelir" tek başına ne ifade eder? Hemen hemen hiçbir şey. Eğer belli bir kişi (ailesiyle birlikte) yıllık gerekli geçim giderlerini diyelim 200 dolarla karşılıyorsa, ve bir kişiye (ailesiyle birlikte) düşen ulusal gelir 200 dolar ise, bu kişi (ailesiyle birlikte), 200 dolar ulusal gelirden pay alıyorsa, burada, kişi başına düşen ulusal gelir, ulusal gelirden aldığı pay, ve gerekli geçim nesneleri için ödediği toplam arasında bir eşitlik olduğu açıktır. Diyelim, kişiye düşen ulusal gelir 200 dolar, ve belli bir kişinin ulusal gelirden aldığı pay 200 dolar olsun, ve bu kişi (ailesiyle birlikte), gelirinin yüzde-onunu konut kirası için harcıyorsa, geriye kalan onda-dokuzu, bellidir ki, diğer geçim giderlerini karşılamaya yetecektir. Ya Türkiye'de olduğu gibi, bir yüksek dereceli memur, aldığı maaşın *tümünü* konut kirasına ödüyorsa, bu gelirin, 200 dolar değil de 2.000 dolar olması ne ifade eder? Ve bugün Türkiye'de, yüksek dereceli bir memurun aldığı maaş, yalnızca konut kirasını ödemekteyse, bu ülkenin sorunlarını tartışmakta olan bir yazar, nasıl olur da sıkılmadan, Birleşik-Devletler'de kişi başına düşen ulusal gelirin yüksek olduğunu öne sürerek, "sistem" savunuculuğu yapabilir? Ve,

bir aylık maaşını, konut kirası olarak ödeyen yüksek dereceli bir memur, ancak eşinin maaşıyla geçimini karşılamaya çalışırken, bir aylık mesaisi olarak kendisine ödenen maaşı, konut kirası olarak, bir daire *sahibine* ödediği, yani bu belli kişiye düşen ulusal "gelir"in, aslında, rantiyeye aktarılmış olduğu nasıl olur da sıkılmadan gözden gizlenebilir? Özetlenirse: kişi başına düşen ulusal gelir ile o ülkedeki geçim indeksi arasındaki oran gözönüne alınmadığında, gelir büyük görünse de, geçim giderlerini karşılamaya yetmiyorsa, orada, gelirin rakamındaki büyüklük ne ifade eder? Ve bir ülkede, kişi başına düşen gelir, yüzde-onluk basamaklarla artış gösteriyorsa, ama aynı ülkede gerekli geçim giderleri yüzde-yirmi, yüzde-otuz basamaklarla artıyorsa, o ülkede, gönencin gelişmekte olduğundan kim sözedebilir?

Sonuncusu: Ilıcak'ın, televizyonun "Siyasal Gelişmeler" konulu ve yalnızca Türkiye'de seçim-sonrası ortaya çıkan hükümet sorunu ile ilgili açık oturumuna getirdiği bu tür konuların anlamı nedir? Tek bir anlamı vardır: Türkiye'de, demokrasiden ve demokratikleşmeden rahatsızdır bu yazar. AP'nin oylarındaki 152 binlik bir artışı, "zafer" çığlıklarıyla niteleyerek, bunu, anti-demokratik özlemlerinin gerçekleştirilmesi için bir fırsat saymak. Ve bunun için de, bir yandan silahlı zorla, ve bir yandan da yeni kurulacak AP hükümetinin "yasa" değişiklikleriyle ve yeni "yönetimsel" uygulamalarla, devrimcileşen yığınların, devrimcileşen bilinçlenmelerini engellemek. Çünkü, bugün Türkiye, bir sistem "değişikliği" beklentisi içersinde değildir, ve bunun için *güncel* konu, kapitalizm mi, sosyalizm mi değil, faşizm mi demokrasi mi konusudur. Devrimcileşen yığınlar, demokrasiden yanadırlar, ve demokratik özgürlükleri için savaşım vermektedirler. Faşizmin kana buladığı ülkede, bu kargaşadan faşizm lehine kararlar çıkartılmak istenmekte, ve demokratik ve devrimci yığınların karşısına, "huzur" isteyen küçük-burjuva unsurların desteğini sağlayarak çıkmaya çalışmaktadırlar. Faşizmin "utangaç" savunucusu yazar, bugün sağa açılan CHP'nin yenilgisinin, AP'nin yengisi gibi yansıyan havasından, "faşizm" biçmek için vargücüyle yararlanmaya çalışmaktadır. Emperyalizmin savunuculuğunu "milliyetçilik" troya atıyla kitlelere sokuşturanlar, ülkenin iktisadî

bunalımını, faşizme dönüştürmek; bu bunalımın gerçek sorumlusu "sistem"i gizleyerek, emperyalist sömürü sistemini "kapitalist" sistem olarak gizleyerek, anti-emperyalist savaşımın cephesini daraltmak için vargücüyle çalışacaklardır. Sosyalistler, hâlâ darbelerini birbirlerine mi yönelteceklerdir, yoksa, tek bir parti oluşturarak, darbelerini, emperyalizmin bu savunucularına, bu faşizmin gizli-açık savunucularına mı yönelteceklerdir. Tarihsel sonucu belirleyecek olan, devrimcilerin, demokratların tutumu olacaktır.

DOĞANAY'IN FAŞİST KATİLLERCE ÖLDÜRÜLMESİ VE DEMİREL'İN TAKTİKLERİ ÜZERİNE

22 KASIM 1979

Diri, canlı bir yurtsever profesörü faşistler arabanın içinde öldürdü. Faşizm ne denli ikiyüzlü ise, o denli sinsi, hilekâr, alçak ve korkaktır. Ve Doğanay da sinsice öldürüldü, alçakça öldürüldü, korkakça öldürüldü. Dört otomatik silahlı faşist ve arabanın içersinde ve bu anlamda da eli kolu bağlı bir hedef olarak Doğanay. Bu olayın tahlil edilmesi gereken çeşitli yönleri var:

Birincisi: 20 Kasım Salı. Radyoda saat 13.00'te, Doğanay'ın öldürülmesi ilk haber olarak veriliyor. İkinci haber, evet ikinci haber MHP Genel Başkanı Türkeş'in, Doğanay'ın ailesine gönderdiği telgraftı. Bu davranışı çok iyi değerlendirmek gerekir. Çünkü, Doğan Öz öldürüldüğü gün, MHP Genel Başkanı, Öz'ün ailesine telgraf göndererek, olayı kınamıştı. Doğan Öz'ün katili yakalandı, bu, bir ülkücüdür, yani MHP ile hukuksal bakımdan organik bağı olmayan, "örtülü" bir MHP'lidir. Çünkü, MHP, bu katillerin, yakalandığı andan itibaren yanında olmuştur, bunları "kader kurbanı" olarak affettirmek istediği belgelerle açıklanmıştır. Şimdi, bu katillere, "idam" cezasını veren Sıkıyönetim "kadroları"nın değiştirileceğini telkin etmektedir. Ama Türkeş'in, Doğan Öz öldüğü gün, ailesine telgraf çekerek, bu insanlık düşmanlarını lanetlediği telgrafı ile Doğan Öz'ün öldürülmesinde rolü olduğu için bazı MHP yöneticileri hakkında suç duyurusunda bulunan mahkeme kararı, Türki-

ye demokrasisi tarihinin belgeleri arasında yer almaktadır.

Anayasa Mahkemesine bomba atılmıştır. MHP Genel Başkanı Türkeş, olayı demokrasi ve özgürlüklerimiz açısından vahim bir tehlike olarak nitelemiştir. Mahkemeyi bombalayan yakalanmıştır ve bu, bir "ülkücü"dür, yani "örtülü" bir MHP'lidir, ya da siyasal eğilimi bakımdan MHP'nin siyasetinin savunucusudur.

Abdi İpekçi öldürülmüştür. MHP Genel Başkanı Türkeş, bu cinayetin yalnızca bir insanlık suçu olduğunu söylemekle yetinmemiş, yalnızca demokrasiye ve özgür düşünceye karşı girişilmiş "menfur" bir saldırı olduğunu söylemekle yetinmemiş, aynı zamanda bunun, Ermeniler tarafından işlenen bir cinayet olabileceği olasılığının güçlü olduğunu ileri sürmüştür. Abdi İpekçi'nin katili yakalanmıştır, ve katil, her ne kadar başlangıçta "siyasal" kimliğini saptırmaya çalışmışsa da, bir "ülkücü" olduğu, yani "örtülü" bir MHP'li olduğu ortaya çıkmıştır.

Bahçelievler katliamında yedi devrimci genç, hunharca öldürülmüştür. MHP yetkilileri bildiri yayınlayarak olayı kınamış, bunu sol fraksiyonlar tarafından işlendiği izlenimini yaymaya çalışmıştır. Katillerin bir kısmı yakalanmıştır ve hepsi de "ülkücü"dür, yani "örtülü" MHP'lidir.

Adana Emniyet Müdürü Yurdakul öldürülmüştür. MHP Genel Başkanı Türkeş, bu alçakça cinayeti "tel'in" etmekte gecikmemiştir. Ama Sıkıyönetim Komutanlığı, "sağ" görüşlü, yani "ülkücü" sanıkları aradığını ilân etmiştir.

Şimdi ise Ümit Doğanay'ın katledilmesi haberinden sonra, ilk haber olarak MHP Genel Başkanı Türkeş'in cinayeti "tel'in" eden telgrafı okunuyor. Ve bugün (yani 22 Kasım 1979), *Hürriyet,* polisin, cinayeti, TİT'in, yani fanatik sağcı, Türk İntikam Tugayının işlediği olasılığı görüşünde olduğunu yazıyor. Elbet, bugün değilse yarın katiller yakalanacaktır, yakalanmasa bile, tarihin gizliliğine gömülmeyecektir. O zaman, bu telgrafın, *niteliği* üzerinde gene durulmayacak mıdır? Ve gene, bütün bu cinayetler, "bir avuç bölücü, komünist"in üzerine yıkılacak, cinayetlerin üzerine gitmek bahanesi altında, demokratik örgüt, kuruluş ve kişilerin üzerine gidilmesine birer neden mi olacaktır? Ve o zaman ne olacaktır? Ama önce ikinci noktaya eğilelim.

İkincisi: Dün (yani 21 Kasım 1979), Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanlığı İİTT Akademisi ilânında şu satırlar vardı: "... en değerli öğretim üyelerimizden Prof. Dr. Ümit Y. Doğanay, *şaşkın ve amaçsız* katiller tarafından acımasız öldürülmüştür." İşte Üniversitemizin olayı tanımlaması böylesine yürekler acısı. Doğaldır ki, tüm öğretim üyelerini, aynı yere koymuyoruz. Ama, faşist katiller tarafından öldürülen Doğanay'ın kendi fakültesi dekanlığının, faşistleri, "şaşkın ve amaçsız" olarak nitelemesi, Doğanay'ın öldürülmesinden daha çok düşündürücüdür, ve üniversitelerimiz, demokrasiye, bu kafayla sahip çıktıkları sürece, orada, demokrasinin boğazlanmasına bilinçsiz bir omuz verici olmaktan öteye gidemezler. Böyle bir ifade, Türkiye'de, "demokrasi" açısından, son derece *kaygı* vericidir.

Üniversitelerimiz, kuşkusuz, içinde, her çeşit siyasal düşünceden insan barındırmaktadır. Ama Ümit Doğanay'ın öğretim üyesi bulunduğu fakülteden Ümit Doğanay'ın katledilmesi üzerine yayınlanan bir ilân metni, kuşkusuz, bu cinayetin siyasal *amacını* belirlemiş olmalıdır. Oysa, bu siyasal amaç, "şaşkın ve amaçsız" olarak nitelendirilmektedir. Doğanay kimdir ki, kimler tarafından öldürülmüş olsun! Doğanay, özünde, bir yurtseverdir, ülkenin demokratikleştirilmesi için savaşım veren ve her şeyden önce de bu anlamda ilerici bir kişiliği vardır. Canlıdır, etkindir, kişiliğinde, demokratikleşmeden yana eğilimleri simgelemektedir. Türkiye, faşist katliamlarla da ilk kez karşılaşmamaktadır. Türkiye'de demokratik güçler, bu konuda, oldukça *zengin* bir deneyime sahip olmuşlardır. Doğanay'ın kişiliği, siyasal kimliği, cinayetin nereden geldiğini, *o anda* açıkça ve kesinlikle saptamamıza olanak verecek kadar net ve belirgindir. Yurtseverdir, emperyalizmin ve onun yerli müttefiklerinin çıkarlarını savunan uşakları tarafından öldürülmüştür; kararlı bir demokrattır, demokrasi düşmanları tarafından öldürülmüştür; ilericidir, fanatik gericiler, yani faşistler tarafından öldürülmüştür. Siyasal uyanıklığı olan bir kimsenin ya da kuruluşun, Doğanay'a 26 el ateş edildiğini işittiği an, evet o *an,* onu *faşistlerin* katlettiğini söylemesi gerekir, ancak böyle bir uyanıklık, faşizmin, cinayetleri üzerinde, kitleleri kaosa ve yılgınlığa sürüklemesine engel ola-

bilir. Doğanay'ın bedenine 23 kurşun isabet etmişse, burada, "şaşkın" ve "amaçsız" birtakım kişiler değil, "kararlı" ve "amacını pek iyi bilen" kişilerin bulunduğu açıktır. Eğer, faşizmin ne olduğunu bilmiyorsanız, olayın özünü anlayamazsınız. Eğer, faşizmin ne olduğunu bilmiyorsanız, demokrasiyi savunamazsınız. Ve üniversitelerimiz, bu olayların faşist hareketin bir parçası olduğunu bilmiyorsa, faşizmi bilmiyor demektir. Faşist hareketin, silahlı terör dahil çeşitli yöntemlerle, ülkede, emekçi sınıf ve katmanları ve onun ideolojisini olduğu kadar, demokrasi ve bağımsızlık hareketlerini önemli ölçüde baskı altına aldığı bir dönemde, üniversiteler bu baskının öznelerinden biri haline geldiği zaman bile, üniversiteler, toplumun sürüklenmekte olduğu sorunlardan kendini soyutlamaya yönelirse, bilimi, insanlığın ve toplumun güncel sorunlarından soyutlama eğilimine saplanırsa, orada, demokrasi adına son derece kaygı verici bir tablo var demektir. Unutmayalım ki, üniversite, faşizmin en ağır baskısı altında da "üniversite" adıyla var oldu. Ama, üniversite, toplumundan surlarla çevrili yalıtık bir ülke değildir. Toplum baskı altında ise, üniversite de bu baskının altındadır. Toplum, düşünce, konuşma, yazma, örgütlenme özgürlüğünden yoksunsa, onun üniversiteleri de, bütün bu özgürlüklerden yoksun demektir. Düşünce özgürlüğü olmayan bir üniversite, gerçek anlamda üniversite değildir. Toplumun baskı altına alındığı bir ülkede, bu baskının köklerini araştırmayan, toplumu bir kaosa sürüklemekten kurtarmaya çalışmayan, ilerici, demokratik bir anlayışla, toplumun sorunlarını, bilimsel bir netlik ve sistem içersinde kitlelere ulaştırmayan bir üniversite, sözcüğün özsel anlamında "üniversite" değildir. "Üniversite" serbest düşünmenin toplumda en iyi zırhlanmış kurumudur. Bu zırhın içersinde, üniversite, ilericiliğin ve demokrasinin kalesi olabilir, toplumla bütünleşebilir ve toplumun demokratik sorunlarını kararlı bir biçimde savunabilir. Üniversite, bir küçükburjuva kokuşmuşluğu içersinde, korkak, ürkek, pasif, zavallıca bir tutuma girebilir; ve faşist siyasal iktidara boyun eğebilir. Bunların hepsi de görünüşte üniversitedir, ama gerçek anlamda hangisine üniversite diyebiliriz? Cenaze törenleri düzenlemekle ve cenazelerde ürkek ve dikkatli konuş-

malarla, üniversite, kendine yaraşır "ciddiyet" ve "vekar"ı koruduğu maskesine gizlenmekle, gerçek görevini yapmış olur mu? Ülke, kentinden köyüne, mahallesinden sokağına, işyerinden üniversitesine değin faşist baskı ve tehdit altındayken, üniversite, faşist cinayetlerin ardından, yayınladığı bildirilerle, görevini yerine getirmiş olmaz. Üniversiteler, hızla, zaman geçirmeksizin, demokrasiyi ve özgürlükleri, korumak ve ileriye götürmek amacıyla, toplumun her alanında ve her kesiminde araştırmalar yapacak biçimde, bir iç örgütlenmeye gitmek zorundadır. Faşizmin ne olduğunu, bilimsel açıdan araştıran, ve bunları seminerler, açık oturumlar, yayınlarla yığınlara ulaştıran bir iç örgütlenmeyi hızla tamamlamak zorundadır. Üniversite, yasama erki değildir, yargı erki değildir, yürütme erki değildir; ama üniversite, toplumsal bir "erk", toplumsal bir güçtür. Eğer, yasama erki ve ondan gücünü alan siyasal iktidar, faşistleşiyorsa, orada, toplumsal özgürlükleri korumada ve ileriye götürmede, üniversite, ciddî bir silkiniş içersine girmelidir. Ona zırhını giydiren toplumun sorunlarına bu açıdan yönelmelidir.

Saptamamıza gelelim: ne deniyor ilânda: "şaşkın ve amaçsız". Oysa faşizm, malî-sermayenin, en gerici, en azgın unsurlarının açık kanlı diktatörlüğüdür. Faşizmin, hangi sınıf ve katmanlardan güç aldığına değil, hangi sınıfa ya da hangi sınıf katmanlarına *hizmet* ettiğine bakmak gerekir. Emperyalizme karşıyız der faşizm, ama anti-emperyalist güçlerin acımasız düşmanıdır, emperyalizmin hizmetindedir. Kapitalizme düşmanız der faşizm, ama anti-kapitalist (yani sosyalist) güçlerin acımasız düşmanıdır, kapitalizmin hizmetindedir. Sömürüye karşıyız der faşizm, ama sömürüye karşı olanların (yani sosyalistlerin) amansız düşmanıdır, tüm sömürücülerin hizmetindedir. İkincisi, faşizm, emekçi sınıf ve katmanların çıkarlarına ve onların sınıf çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan kuruluşlarına ve ideolojilerine düşmandır. İşçiden, köylüden, esnaftan yanayız der, ama emekçilerin tüm ilerici meslek örgütlerine, demokratik kuruluşlarına karşıdır. Demokrasiden yanayız der, demokrasi aşıkıyız der, ama demokrasinin kararlı savunucularının amansız düşmanıdır. Üçüncüsü, faşizm, egemen sınıf-

ların en yüksek kesiminin çıkarlarını, burjuva toplumun ürünü olan burjuva demokrasisi koşullarında koruyamadığını görür. Çünkü burjuva demokrasisi, aynı zamanda işçi sınıfının örgütlenmesinin, İdeolojisini açıklamasının da demokratik koşullarını yaratmak zorundadır. Bu nedenle, faşizm, burjuva demokrasisinden emekçi sınıf ve katmanların yararlanmasını, yasal olmayan yollarla engellemek ister. Silahlı zor kullanarak, emekçi sınıf ve katmanların meslek örgütlerinin, demokratik kitle örgütlerinin faaliyetlerini engeller, kişinin demokratik hak ve özgürlüklerini baskı altına almaya çalışır. Toplumda, en zayıf bulduğu alanlarda, en zayıf bulduğu yerlerde, bu baskısını yaygınlaştırır. Siyasal iktidarı etkisi altına alarak ve ensonu siyasal iktidarı ele geçirerek, devlet görevi yapan kadroların faşistleştirilmesini hızlandırır, ve devlet kurumlarını faşistleştirerek, en yüksek egemenlik dönemine ulaşır.

Doğanay niçin öldürüldü? Kuşkusuz, Doğanay, demokratik özgürlükleri gerçekleştirmenin bir yalın savaşçısı olduğu için katledildi, yani bir yurtsever ve bir demokrat olduğu için, ve gene bu sorumlulukla savaşım verdiği için. Ve sonra, Doğanay, bu savaşımı, gerek üniversitede, gerek görev aldığı örgütlerde yürüttüğü için katledildi. Bir: düşüncelerinden dolayı, iki: faaliyetlerinden dolayı, üç: faaliyetini yürüttüğü kuruluşlardan dolayı, demek ki, "şaşkın ve amaçsız" kurşunların hedefi değildir Doğanay, faşist bilinçle, bilerek, amaçlı olarak katledilmiştir. Bunlar dar amaçlardır. Geniş amaçlar ise, şu noktalarda toplanabilir: toplumu baskı altına almak, toplumdaki demokratikleşme faaliyetlerini engellemek ve bunu gerçekleştirecek kuruluşları baskı altına almak, faaliyetlerini sınırlandırmak, geriletmek. İkincisi, Ecevit'ten Demirel'e geçen siyasal iktidarı baskısı altına almak. Dört biçimde baskısı altına almak. Ya cinayet işleyip, solu cinayet işlemeye çekmek, ve özünde, bu olayların yalnızca komünizmden kaynaklandığını söyleyen Demirel iktidarına, solu *ezmesi* için bir ortam yaratmak. Ya da, Demirel'in de bir "çözüm" olmadığını kitlelerde yaygınlaştırarak, bir "ara rejim"in koşullarını yaratmak. Üçüncüsü, olayları ellerinden geldiğince artırarak, Demirel iktidarının, yürütme erki kadrolarını faşistleştirdiği ölçüde,

olayları azaltarak, Demirel'e, yani faşistleştirmeye, kitleler gözünde saygınlık ve güç kazandırmak. Dördüncüsü, emperyalizmin, sürekli olarak, demokratikleşme hareketini engelleme amacına hizmet etmek. Peki ama, Doğanay'ın üniversitesinden gelen sese bakınız: "şaşkın ve amaçsız". Ancak, gerçekten şaşkın ve amaçsız insanların kullanabileceği iki sözcüktür bunlar.

Şimdi, üçüncü noktaya geçelim.

Üçüncüsü: Birinci noktayı bitirirken, şunu yazdık: "Ve gene bütün bu cinayetler, 'bir avuç bölücü, komünist'in üzerine yıkılacak, cinayetlerin üzerine gitmek bahanesi altında, demokratik örgüt, kuruluş ve kişilerin üzerine gidilmesine birer neden mi olacaktır? Ve o zaman ne olacaktır?"

Demirel, hem tek başına, ve hem de eski MC ortaklarının desteğiyle iktidardadır. "İki bela var" diyor, "anarşizm ve enflasyon". "Amansız mücadele açacağını", "kesin tedbir alacağını" söylediği "anarşi" ise, Demirel'e göre "komünizm"dir. Başından beri, şiddet olaylarının, esas nedeni olarak "komünizm"i görmüş, ve "komünizm belası"nın üzerine giderek, "anarşi"nin durdurulacağını savunmuştur. İkincisi, "sağcı" ya "milliyetçi"lerin, soygun yapmadığını, cinayet işlemediğini ileri sürmüş ve hatta Kahramanmaraş faşist katliamının ölüleri daha sokaklarda, evlerde iken, "bana milliyetçiler silah kullandı dedirtemezsiniz" diyerek kendi siyasal ideolojisini taçlandırmış bulunmaktadır.

Bu ideoloji nedir? Sanırız Demirel, yalnızca "komünist"-lerin cinayet işlemediği görüşünde değildir. Ama, komünistler *olduğu* için cinayetler işleniyor demektedir. "Komünistler" ve "komünizm" olmasa, "milliyetçiler"in cinayet işlemesinin de nedeni ortadan kalkacaktır demektedir. "Komünistler" ve "komünizm" olmasa, o zaman, herkes, kendisinin anladığı anlamda "milliyetçi" olarak, ve herkesin "milliyetçi" olduğu bir ülkede, "milliyetçiler"in "komünist"lere karşı yürüttüğü silahlı savaşım da kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Peki, komünizm nedir? Demirel'e göre, en yalın demokratından en yalın yurtseverine değin, herkes ve her kuruluş "komünist"tir. Peki, "anarşizm" nedir? Demirel'e göre, anarşizm, komünizmdir. Sorun bu denli kaba ve basittir. Anarşizmi önlemenin yolu da, komünizmi, yani ülkede, ilerici, de-

mokrat, devrimci, sosyalist, kişi ve kuruluş ne varsa, hepsi üzerinde baskı kurmak, onları kımıldayamaz hale getirmektir.

Şimdi, Demirel, kimlerin desteğiyle iktidardadır? Her şeyden önce MHP'nin desteğiyle. MHP ne diyor, ülke kan gölüne dönmüştür, ve bunu, "bir avuç bölücü ve komünist" yapmaktadır. Doğan Öz öldürülür, solcular savcıyı vurdu derler. İpekçi öldürülür, solcular ya da ermeniler vurdu derler. Mamak ve Balgat katliamı olur, İçişleri Bakanı önlem almadı, katliamı hazırladı diye gensoru önergesi verirler. Bahçelievler katliamı olur, solcular, arkadaşlarını öldürüyorlar derler. Katiller birer ikişer yakalanır. "Şartlar ne kadar ağır olursa olsun mücadeleye devam edin" derler. Daha katiller polisteyken, milletvekillerini ve avukatlarını gönderirler. Yargılanır, mahkûm olurlar. Bir komünist savcıyı öldürdüğü için bir "milliyetçi"ye idam cezası verildi diye yazarlar. Cezaevlerine resmen mektup yazarlar, af çıkaracağız derler. Şimdi bunlar, Demirel iktidarına güvenoyu sağlayan sandalyeleri belirlemişlerdir.

Demirel diyor ki, "anarşizmin nedeni komünizmdir", "sağcılar silah tutmamıştır", desteği bir parti diyor ki, kan dökenler "komünist"lerdir, "sağcılar", "milliyetçiler" cinayet işlemiyor, cinayetleri işleyenler, ülkede kargaşa çıkarmak isteyen komünistlerden başkası değildir. Peki, şimdi, Demirel iktidarı ne yapacaktır? Bir: Doğan Öz'ün katilini, "sağcılar silah tutmaz" diye, dışarı mı salacaktır; idam kararı Mecliste önüne geldiği zaman, "ben ailesine maaş bağlamak" için yasa çıkaracağım, bir "milliyetçinin" idamına karşıyım mı diyecektir; yoksa bütün bu dikenli işleri bir başka yoldan çözümlemek için, cezaevinden dışarıya açılacak bir "yol"a gözlerini yumacak kadroları mı işe yerleştirecektir. Peki, o, pek "kasılmış" çehresiyle cenazesine katıldığı İpekçi'nin katilini ne yapacaktır? "Kaza kurbanı", "kader kurbanı" deyip, dışarı mı salacaktır, yoksa, sıkıyönetimin "kadrolarını değiştirip", kararı "tatlı"ya mı bağlayacaktır, ya da karar Meclise gelecek olursa, İpekçi'nin ruhuna mevlüt mü okuyacaktır? Peki, Kahramanmaraş katliamının faşist katilleri ne olacaktır? Yüzden fazla yurttaşın katillerini, gencecik kızların, bebeklerin katillerini, "komünist öldüren milliyetçiler" olarak af mı edecektir, "kadroları de-

ğiştirerek" canlarını savunanları katliamın sorumlusu olarak mahkûm etmeyi mi düşünmektedir, yoksa Meclise karar gelecek olursa, "kanun ve nizam hakimiyeti"ni sağlamak için, bir katliam da biz işlemeyelim diye, af mı edecektir? Peki, önlem almadan, katliama neden oldun diye gensoru vererek İçişleri Bakanını istifaya zorladıkları Mamak ve Balgat katliamlarının katillerini, bir bakanı düşüremediniz ama hükümetin düşürülmesine büyük katkınız oldu diye affedip sokağa mı salacaktır? Peki, Adana Emniyet Müdürü Yurdakul'un aranan "sağcı" katillerini ne yapacaktır? Polisi, komünist deyip "pol-der"lilerden ayıklayıp, "milliyetçi" deyip "pol-bir"lilerle doldurduktan sonra "tavşana kaç, tazıya tut" diyerek ve "sağcı"lar zaten silah tutmaz ki vecizesine uygun, ve Yurdakul'un ailesine de maaş bağlanacağı için, vicdan rahatlığı içersinde, olayın unutulup gitmesine göz mü yumacaktır? Peki, faili meçhul cinayetlerin dosyasını açacağım diyor, şu 1 Mayıs 1977 katliamının dosyasını açacak mı? Ne yapacak Demirel iktidarı? Yoksa, "anarşi"nin tek nedeninin komünizm olduğunu söyleyerek, var gücüyle ilerici, demokrat, devrimci kuruluş ve kişilerin üzerine giderek, anayasal ve yasal olarak sağlanan hak ve özgürlükleri, "devlet" aygıtı eliyle, "fevkalade haller" gereği, tuz-buz mu etmeyi tasarlamaktadır. Bunun adı kuşkusuz siyasal terminolojide "faşizm"dir, eşyanın adını vermek isteyenler, buna elbette ki faşizm diyecektir. Ama Demirel, daha güvenoyu almadan ne diyor? Bu "faşizm"e, faşizm derseniz, kargaşa yaratmış olursunuz! Evet böyle diyor. Faşizme "anarşizm", ve anarşizme "komünizm" denirse, kargaşa yaratılmış olmaz, ama "faşizme" "faşizm" denirse kargaşa yaratılmış olur. Ülkede "kargaşa" istemeyenler, demokrasiye "komünizm" ve faşizme de "demokrasi" demelidir. Kim demelidir, tüm bir ulus.

Evet, Demirel'in özenle oluşturmak istediği şey, sık sık yinelediği şu "milletçe beraber" sözlerinde görülebilir. Ecevit ve partisinin yönetici kadrosu, Demirel'e, siyasal cinayetleri "sağın da işlediği"ni kabul ettirmek için harcadığı çabayı, faşizme karşı harcasaydı, herhalde daha başarılı olurdu. Ama, Demirel, siyasal cinayetleri sağın işlediğini kabul etmemekte, MHP ile arasındaki ideolojik özdeşliğe

uygun olarak kendi ideolojik tutumunda direnmekte siyasal amacını gizledi. Şimdi ise, tüm siyasal partileri (yani Mecliste üyesi olan tüm siyasal partileri), şiddet olaylarının üstüne gitmekte birleşmeye çağırıyor; ve gene tüm "ulusu" (elbetteki Demirel "devrimcileri" dıştalıyor), şiddet olaylarının üstüne gitmek için birliğe (onun sözcükleriyle "beraberliğe") çağırıyor. MHP'nin desteği ile "hangi" şiddet olaylarının üzerine gidecek? "Bana sağcılar silah kullandı dedirtemezsiniz" diyen bir parti başkanı, Başbakan olunca, hangi şiddet olaylarının üstüne gidecektir, gidebilecektir? Bunlar bellidir ve bilinmektedir. Şimdi, demokrat, ilerici ve devrimci güçleri "ezmek" için, tüm ulusu, kendisine yardımcı olmaya çağırıyor. Gerçekten de, "şiddet olaylarını" sona erdirmek için ulustan alacağı desteği, ilerici, demokrat ve devrimci güçleri ezmek için kullanmayı amaçlıyor. Bu konuda Demirel'in aldığı yol küçümsenemez. Çünkü:

Demirel, ara seçimlerden sonra, tüm 29 ilde, geçen seçimlere göre AP'nin 152 bin oy artışını, CHP'ye verilen oyların sandığa gitmemiş olması sonucu, oy artışında %15'lik bir artış gibi, kitlelere götürme olanağı bulduktan sonra, pek ilginç bir taktik izledi. Bu taktik, hükümet kurmaya talip olmamak, ama hükümet kurmaya *zorlanmak* biçiminde nitelendirilebilir. Kendisi dışında bir hükümet kuruluşunu "gayrimeşru" bir hareket olarak nitelemek, ve kendisinin de tek başına hükümet kurma olanağının bulunmadığını ileri sürmek. Ve kendisi dışındaki eski MC ortaklarını, dışardan koşulsuz, hükümeti kendisine kurdurma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmak.

Bu taktik o denli başarılı yürütüldü ki, örneğin, bizim koğuş arkadaşımız Mümtaz Soysal bile, nasıl "şiddet olayları"nın tartışıldığı açık oturumda "faşizm" sözcüğünü bir kez olsun anmayıp, Anadolu kent ve kasabalarında, gençlerin "kovboyculuk" —evet "kovboyculuk"— oynadığını söyleyerek, faşizmi, yeni yetişen gençlerin pek sempati ile izlediği ve bireysel yetenekleriyle silahını birleştirerek toplumu rahatsız eden kargaşaya ve haksızlıklara son veren kovboyculuk derekesine indirdiyse, bu kez de, halkın *tek bir* mesajı olduğunu, ve bu mesajın da AP'nin iktidar olmasından başka bir şey olmadığını kerelerce vurguladı. Güreşe

çıkmış pehlivan Demirel'in, güreşten *kaçamayacağını* da vurguladı. Demirel, doğal ki, hükümet kurmayı ne denli istiyorsa, o denli kasıldı ve sağ da, (elhamdülillah) sol da, hadi hükümeti sen kurmalısın, buna zorunlusun diyerek, yalnızca hükümet olmasının önündeki engelleri kaldırmakla kalmadılar, Demirel'in, "sultanlık" yetkileriyle donatılmasının olanaklarını da sağladılar. Azınlık hükümeti biçiminde, solun bilinçli kesiminin sesini güncel olarak duyuramadığı, ama sosyal-demokrasi dahil solun da omuz verdiği örtülü bir MC, böyle gerçekleşti. Şimdi, Demirel, DİSK'e (yani işçi sınıfının devrimci örgütüne), TÖB-DER'e (yani memur örgütleri içersinde en ilerici ve demokrat örgütlenmeyi simgeleyen öğretmenlerin demokratik meslek örgütüne), POL-DER'e (yani polis içersinde egemenlik kurmuş bulunan faşist unsurlara karşı, polisin yasal görevlerini tam olarak yerine getirmeyi amaçlayan demokratik kuruluşa), kendi ideolojisine *uygun* biçimi vermek için, tüm ulusun birliğini, birlikte kendisine destek olmasını, "kan dökülmesine" son vermek amacıyla istiyor. Faşizm, ne denli kan dökerse, bu işin Demirel açısından daha da kolaylaşacağı anlaşılır bir şeydir. Bir zamanların ünlü fıkracısı Şinasi Nahit Berker'in deyişiyle, "Ha babam, de babam", Demirel'i iktidara zorlarken, zaten iktidar tutkusuyla kavrulan Demirel, basireti bağlanmış bir demokratik cephenin hiç olmazsa sessizce seyrettiği akıl almaz bir destek ile, "sultanlık" kürkünü giymekte.

Toplumun çeşitli kesimlerinden gelecek eleştirileri örtmek için de, yeni bir taktik uyguluyor. Önce, basın pazarına, birtakım "sivri" adlar sürülüyor, ve "ılımlı" bir hükümet listesiyle, topluma yayılan eleştirileri bir kez daha, bir dalgakıran gibi kırıyor. Ama, daha güvenoyu almadan *Yankı*, "Ilımlı Bakanlar, Militan Bürokratlar" başlıklı bir yazı ile, ılımlı bakanlar listesinin bir taktik olduğunu sergiliyor.

Evet kimlerin kimleri öldürdüğü belli değil. Ama iki olgu birbirine karıştırılamaz. Türkiye'de, faşizm ve onun geliştirdiği faşist hareketler var. Ve Türkiye'de bir de "anarşizm" var. Faşizm, Türkiye ölçeğinde örgütlü. Bu örgütlenme, siyasal partisinden, yarı-yasal örgütlerine ve yasal-olmayan örgütlerine değin, bir bütünün parçaları. Aynı ama-

ca varmak için, Türkiye'de, demokratikleşmeyi, devrimcileşmeyi engellemek, zor kullanarak baskı altına almak, özellikle emperyalist gericiliği, gerici küçük-burjuva ideolojileri kullanarak geniş kitlelere kabul ettirmek için, her alanda adım adım ilerliyor. Cinayetler, esas olarak bunların eseri. Baskılar bunların eseri.

Bir de "anarşizm" var... Bilimsel sosyalizmin ustalarının vurguladığı gibi, bilimsel sosyalizm ile anarşizm arasında koskocaman bir uçurum var. Egemen sınıfların gözlerden gizlemeye çalıştığı, egemen sınıfların ideologlarının ve politikacılarının gözlerden gizlemeye çalıştığı koca bir uçurum.

Türkiye'de gerçekten şiddet olayları önlenmek isteniyorsa, ilkin, faşizmi ve onun cinayetlerini görmeden, hiçbir şeyi çözemezsiniz. Ne var ki, faşizm, Demirel iktidarının, kendisine hizmet ettiği ölçüde bu hizmetlerini gerçekleştirmesi açısından, ömrünü uzatmak için ve ikincisi, devrimci harekete vurduğu ölçüde ve bu açıdan onu desteklemek için, cinayetlerini, *geçici* bir yöntem olarak azaltmaya yönelebileceği, burada, *özenle* gözönünde bulundurulmalıdır. İkincisi, Türkiye'de, gerçekten şiddet olayları önlenmek isteniyorsa, anarşizm ile sosyalizm arasındaki uçurumu silmek değil, bu uçurumu gözönüne alarak, anarşizmi "bahane" ederek, demokratik ve devrimci hareketlerin anayasa güvencesi altında bulunduğunun kabul edilmesi zorunludur. Yüzyıldan fazla bir zamandan beri kerelerce kanıtlanmıştır ki, "anarşizm" denilen hareketin arkasında, çok zaman egemen sınıfların parası, polisi, provakotörü çıkmıştır. Ve egemen sınıflar, anarşizmi, devrimci hareketi ezmek için beslemeye bir *yöntem* olarak sık sık başvurmuşlardır.

Bir yanda, faşist cinayetleri görmemek ve gözardı etmek, ve bir yandan da, o egemen sınıfların da beslediği olasılığı tarihsel olarak kanıtlanmış bulunan anarşizmi, demokratik ve devrimci hareketle bütünleştirmek. Bu anlayış, Demirel'in anlayışıdır, ve bu anlayışla, kan dökülmesinin önüne geçmek, ancak, faşist baskıyı, açık kanlı diktatörlük olarak taçlandırmakla olanaklıdır. Bunun adı faşizmdir, ve faşizm olarak bilinecektir. Bakalım günler ne getirecek.

PUSU VE RASLANTI

26 KASIM 1979

Dün pazar günüydü. 25 Kasım, Pazar. Yolcumuz vardı. Saat 11'de bakkala gittim. Paket yapmak için bir kutu ve sicim ile başka şeyler aldım. Evde yol hazırlığını tamamladık. 13'e 10 vardı, kardeşim geldi. Saat 13'te önce kardeşim bir-iki paket aldı çıktı. Bir-iki dakika sonra, bir elimde valiz, bir elimde mukavva kutu, ben çıktım. Valiz ve kutuyu evin önünden 4-5 araba aşağıda park edilen arabanın yanına götürdüm, daha yere bırakırken, döndüm, dört kişi, biri belki 18-19 yaşında, diğerleri 17 yaşlarında, otobüs durağından bize doğru hızla geliyorlar. Ben hızla eve, yukarıya doğru yürümeye başladım. Sık sık dönüp bakıyorum. Otobüs durağı (a), park eden arabamız (b) ve ev (c), bir üçgen oluşturuyor. Onlar, a'dan b'ye doğru (aşağıya), ve ben c'ye doğru (yukarıya) gidiyorum. Tahminen üçgenin kenarları 30-35 metre. Birisinin elinde gazeteye sarılı bir şey var. 30 santim uzunluğunda. Biri ceketinin cebine soktuğu elinde, ceket altında bir şey tutuyor. Benim kendilerine bakıp, eve yürüdüğümü görünce, içlerinden biri, başı eğik, koşuşan gruba bir şey söylüyor, biraz yavaşlıyorlar. Ben evin giriş köşesine geliyorum. Onlar, arabanın bulunduğu b noktasından, hemen iki araba altındaki yol ağzına yani b′ noktasına yürüyor. Ben, evin girişinde duruyor ve bakıyorum. Aşağıya doğru meyilli, ve onların girdiği yolağzında, yüksekçe bir duvar ve telefon kutusu var. Ben, yukardan başlarını, bir ağacın dalları arasından görüyorum, orada toplandılar. Biri, yolun karşısına, çöp bidonlarının yanına gönderildi. Çocuklar bu arada evden çıktı. Kardeşim, arabayı, yukarıya, evin girişine, yani c noktası önüne getirdi. Bizi oradan aldı. Elimizde valiz ve bağlı bir kutu olduğu için, yolumuzun, Yukarı Ayrancı üzerinden olması kesindi ve Yukarı Ayrancı'ya ancak, onların iki ağzını tuttukları dar yol ağzından geçmemiz gerekiyordu. Durumu gördüğümüz için, meydanın bir başka yolundan çıktık. Şunu da hemen söyleyeyim ki, meydana beş ayrı yol açılıyor. Bu, bize değişik çıkış yolları seçme olanağı sağladı.

Yolcumuzu gönderdik, döndük. Ama eve değil. Bir başka semte. Oradan, biri, durumu bir kez daha saptamaya

gitti. Orada, pusu yerinde bekliyorlardı. Üç ayrı araba ile değişik kişiler, üç-dört kez keşif yaptılar. Sık sık nöbet değiştiren dört kişi pusu yerinde, bekliyordu. Yeniden başkaları gitti. Aynı şekilde tesbit yapıldı. Birinde, çöp bidonları yanında olan birinin, çöp bidonlarının arasına koyduğu gazeteyi açtığı, içinden silah çıkardığı görüldü. Daha sonra, iki kişi, dairemizin bulunduğu apartmanın duvarında oturarak beklemeye başladı. Yol ağzına pusu kuranlar ile hemen arkadaki çay bahçesine geçen biri, sürekli ilişkisini sürdürdü. Eğer, kesin emin olmadığımız bir arabayı ve içersindekini saymazsak, yedi kişi, meydanın çeşitli yerlerinde, yer değiştirerek, bekliyordu.

Polise yakalatmak için, daha güvenilir bir yol seçildi. Bir gazeteci arkadaşımız, bir emniyet müdürü aramış, bulamamış. Bir CHP milletvekili aracılığıyla, yeni İçişleri Bakanına durum bildirilmiş. Saat 14.30-15.00. Telefon ile gerekli yerlere iletildi diye haber gönderildi. Gönderdiğimiz bir dost, a noktasına, otobüs durağına giderek beklemeye başladı. a noktasına, saat 17.00'de bir polis ekibi taşıyan minibüs geliyor, duruyor, içinden iki polis inip şöyle bir bakıp, gidiyorlar. Oysa, saat 17.00, ve biz saptadığımızdan bu yana 4 saat geçtiği halde, dört kişi b noktasında. Hava kararmaya yüz tutarken, pusu kuran kişiler, hiçbir şey olmamış gibi, dağılıyor.

Evet, saat 17.00'de, televizyon haberlerini dinliyoruz: Demirel güvenoyu almış ve İpekçi'nin katili Ağca tutuklu bulunduğu Sıkıyönetim Askerî Cezaevinden kaçmış. Olayın tertipçileri, Ağca olayının ardından, ve olayı daha büyük boyutlarda bir tedirginlik yaratacak olan yeni bir cinayet haberini de boş yere bekliyorlar. Çünkü tertip gerçekleşmedi. Ama, "katiller", ancak cinayeti işledikten sonra "katil" olacağı için, yakalanmadılar. Katil olsalar yakalanacaklar mıydı? O da kuşkulu. Demeçler ve üzüntüler, birer boş şeydir; demeçten önce, tertip halinde, suçüstü yakalatacak uyanıklığı göstermeyenler, demeçlerle cinayetlerdeki sorumluluklarını örtebilecekler mi?

Şu da var: İstanbul'da, ırkçı olduğu bilinen yazarlardan biri öldürüldü geçen hafta. Ben, adını, yıllardan sonra ancak öldürülmesi dolayısıyla işittim. Aynı zamanda bir dergi

sahibi, ya da derginin yazarı olmalı ki, Demirel, bu dergiye de tel çekti. Ama şu gerçek ki, siyasal işlevini artık tamamlamış bir kişiydi. Bugün için ciddî bir etkinliği olduğu söylenemezdi. Pratikte, "misilleme" biçiminde görülen olaylar zincirine sürekli tanık oluyoruz. Biz, böyle durumlarda, kendi kendimizi denetimi bir kat daha artırıyoruz. Ve bir hafta boyunca bu fırsatı vermediğimiz anlaşılıyor, plan, pazar gününe kadar aksamış görünüyor. Ama şu, güçlü bir olasılık: önce, soldan öldürülecek kişi saptanıyor. Sonra, bu olaya, bir "misilleme" havası verecek, kendilerinden, ama hiçbir fonksiyonu kalmamış biri seçiliyor. Önce, kendi adamlarını öldürtüp, sonra, esas hedefe yöneliyorlar. Olaylar, bu bütünlüğü içinde ele alınacak mı? Demirel, hükümetteki sorumluluğunu kavrayacak, ve genel seçimlerde kendisi için tam bir yenilgi olacak eski politikasını sürdürecek mi, yoksa, CHP'ye yaptığı çağrıların ruhuna uygun olarak, "komünizmle mücâdele" adı altında şimdiye değin omuz verdiği, ama şimdi kendisini de yiyecek olan yeni "frankştayn"ını, yemeye karar verecek mi? Bekleyelim, *göreceğiz.*

Bir de şu: MHP sözcüsünün, Demirel hükümeti programı görüşülürken, "marksist" yayınlara karşı sözlerinin konumuzla ilişkisi, hiç mi hiç dıştalanmamalı.

OLAYLARI SAPTIRMAK ÜZERİNE

29 ARALIK 1979

Başbakan Demirel, dün, protestoları anarşinin kendisi olarak niteledi ve anarşiyi de öteden beri faşist katliamlarla özdeşleştirdiği bilinmektedir. Kahramanmaraş faşist "katliam"ı ve bu katliama tepkinin bir ifadesi olarak "protesto".. İki şey: "katliam" ve katliamın yıldönümünde "protesto"su. Hangisidir esas olan, bugün "şiddet olayları", "terör", "cinayet", "anarşi" ve benzeri sözcüklerle adlandırılan, ve bütün bu olayların doruğu olarak Türkiye tarihinde yer alacak olan Kahramanmaraş faşist katliamı ve tezgâhlanan yeni Kahramanmaraş katliamları mıdır, yoksa bu katliamlara bir tepkiyi ifade eden protestolar mıdır esas olan? Ve siyasal iktidarın çözümlemekle görevli olduğu hangi olay

ve olaylardır? Kahramanmaraş katliamı ve katliamlar mıdır, bu katliamlara karşı duyulan tepkiyi ifade eden protestolar mı? Önce sorunu doğru koyalım, sonra "tartışmak" kolaylaşır.

Siyasal iktidarın çözümlemekle yükümlü olduğu nedir? "Katliam" ve "katliamlar" mı, bu katliamları, gerek cenaze törenlerinde, gerek yıldönümlerinde "protesto" etmek mi? Hangisi, hangisinin nedenidir? Katliam ve cinayetleri protesto mu, katliam ve cinayetleri doğurmuştur; yoksa protestolar, katliam ve cinayetlerden dolayı mıdır? "Anarşi"nin, "terör"ün, "cinayetler"in kaynağı, kökeni nerededir? Bizzat katliamın kendisinde mi, yoksa bu katliamların protestosunda mı?

Eğer, katliamın kendisini, açıkça ve adıyla ortaya koymazsanız, ve eğer katliamı planlayanları ve gerçekleştirenleri, tam da Kahramanmaraş olayları devam ederken "bana sağcılar cinayet işledi dedirtemezsiniz" diye kamuoyunun gözünden gizlemeye çalışırsanız, tam da Kahramanmaraş olayları devam ederken solu "fitne" olarak niteler ve katliamdan solu sorumlu tutarsanız, ve tam da Kahramanmaraş katliamı davasını, CHP ağırlıklı hükümet iktidarda iken, "siyasal iktidarın bu davayı kendi siyasî davası haline getirdiğini" söylerseniz, toplumda biriken "tepki"yi, demokratik yolla, olumlu bir biçimde "boşaltma" yerine, bu tepkiyi toplumu taşırma noktasına vardıracak bir siyasal tutum içersine girerseniz, ve sonra da, bu protestoyu "anarşi"nin kaynağı olarak, bir başka deyişle, protesto edilen "katliam"ın kaynağı olarak ifade etmeye kalkışırsanız — orada, olaylar, kaynağından ve kökeninden yalnızca saptırılmakla kalmaz, bu olayları yaratanlara da cesaret vermiş olursunuz.

Biz, düşüncelerimizi yineleyelim: Türkiye'de, ideolojik anlamda birbirinden farklı iki tür şiddet olayı var: biri "faşizm", diğeri "anarşizm". Faşizm, Türkiye ölçeğinde örgütlüdür, ve adları, görevleri birbirinden ayrı, ama tek bir örgütsel sistem içersinde, cinayetler, katliamlar planlamakta ve gerçekleştirmektedir. İkincisi anarşizmdir. Anaşizmi, sosyalizmden özenle ayırmak gerektiği gibi, devletin canını ve siyasal inancını korumadığı ya da koruyamadığı için,

kendi canını ve siyasal inancını bizzat korumak durumunda bırakılan devrimcilerin tutum ve davranışlarından da ayırmak gerekir. Biz, halk çocukları olan erlerin, bekçilerin, kolluk görevlilerinin öldürülmesinin, ve bu tür cinayetlerin ve soygunların, sosyalizm ile, işçi sınıfının davasını savunmakla ilgisi olmadığını açıkça söylüyor ve bunun "anarşizm" olduğunu vurguluyoruz. Ama demokratik hakları kullanmayı, ve bunun içersinde, katliamların protestosunu, ne anarşizm ile ve ne de anarşist hareketlerle bir tutabilir, aynı yere koyabiliriz. Esas olan şudur: birincisi, faşist cinayetler ve katliamların protestosu, bu faşist cinayet ve katliamların yerine konarak, olaylar, özünden saptırılamaz; ikincisi, bu tür protestolar, anarşinin kaynağı ve kendisi olarak gösterilemez.

Eğer olayların kökenine içtenlikle inilmek isteniyorsa, olayların adını koymak zorunluluğu vardır. Bunlardan biri, "faşizm"dir. "Sağ görüşlü", "sağ eylemci", "sağ şiddet eylemcisi" değil, açıkça "faşist" demek zorunluluğu vardır. Çünkü "sağcı" olmak ayrı bir şeydir, faşist olmak ayrı. Biz, sağcı olmayı yeğlemiyoruz, ama sağcı olana düşüncelerinden dolayı, inançlarından dolayı *kin* duymayız, bir ölçüde ve bir anlamda ona saygı da duyarız. Sağcı olmak ayrı bir şeydir; her toplumda, sağcı olmanın niteliği değişmekle birlikte, her zaman sağcı da olacaktır. Sağcı olmak, toplumun devrimci gelişmesini ve hatta evrimleşmesini benimsememek demektir. Faşist olmak ise, toplumun demokratikleşmesini ve devrimcileşmesini, kurumlaşmış silahlı zor yoluyla önlemeye çalışmak, baskı altına almaya çalışmak demektir. "Faşist" ile "sağcı"yı aynı yere koymak, faşistleri, toplumda geleneksel duygu, düşünce ve inançların ağır bastığı kesimlerle *bütünleştirmek* demektir. Faşistleri, "sağ görüşlü" olarak nitelemek ise, hem faşizme geniş bir kitle desteği sağlamak, hem demokratik ve devrimci hareketin karşısındaki cepheyi genişletmek ve hem de faşizmi, geniş yığınlardan gizlerken, yenilebilir olanı, geniş yığınlarla bütünleştirerek, yenilmesini güçleştirmek demektir.

Bunun gibi, anarşizmi, "sol görüşle" özdeşleştirmek, demokratik ve devrimci hareketi ezmek için, gerici iktidara, cinayetlerin üzerine gider gibi, soygunların üzerine gider

gibi gitmesine olanak sağlamak demektir. Bu oyuna düşmemek, demokratların ve devrimcilerin tarihsel görevi olmak gerekir.

Noktalayalım: faşist katliam ve cinayetleri protesto, demokratik bir savaşım biçimidir, anarşi değildir. Bu üç kavram (ve olgu) birbirinden ayrıdır, faşist katliamın protestosunu, anarşi olarak nitelemek ve faşist katliamın yerine "protesto"yu, onu da "anarşizm" adıyla koymak, faşist katliamları örtmek ve dolayısıyla, olayları, faşistçe bir yöntemle saptırmak demektir. Faşist katliamları protesto eden binlerce insanı, şiddet olaylarıyla savaşım görüntüsü altında, açığa almak, ailelerinin sofralarına getireceği bir somun ekmeği, karda-kışta sobalarına atacağı bir kucak odunu elinden almak, "zulüm" değil de nedir? Zulmün, babasız, kocasız, anasız bıraktığı yüzlerce yurtaşın acısını yüreğinde duyan insanlara, bu tür yöntemler uygulayarak, toplumu huzura kavuşturacağını söylemek ise, zulüm ve baskı değildir de nedir? Şudur: onbinlerce öğretmeni açığa alarak, buralara birçoğunun lise diplomalarının bile sahte olduğu kerelerce söylenmiş olan faşistleri atayarak, özellikle büyük kentlerdeki okulları faşist "baskı" altına almak demektir. Zaten, muhalefetteyken "zulüm" ve "işkence" diye yaygara koparanların, iktidara geldiklerinde halka gerçekten vereceği iki şeyi vardı: biri zulüm, öteki işkence.

VAHAP ERDOĞDU

SERMAYENİN YENİ BUNALIM STRATEJİSİ VE SEKSENLİ YILLARIN BEKLENTİLERİ

1

Geride bıraktığımız yetmişli yılları toplumumuzun gelişme tarihi yönünden en çetin, en bunalımlı bir evre olarak nitelendirmek için önemli nedenler vardır. Bu nedenlerin başında sınıf savaşımının altmışların ortalarından başlayarak, giderek yeğinleşen bir tempoyla bugünkü boyutlarına ulaşmış olması olgusu vardır. Ancak bir iç savaşın ölçüleriyle kıyaslanabilecek boyutlarda yürütülen bu sınıf savaşımında, halkımız en özverili, en seçkin binlerce evladını kurban verererek yetmişli yılların sayfalarını kapatıyor.

İkinci neden ise, onbeş yıldan beri süren bu savaşımda taraflar arasında varolan ve giderek de büyüyen dengesizliktir. Egemen güçler kesimi derli toplu ve disiplinli bir cephe oluşturmuş ve bunu güçlendirmişken, halk yığınları ve onların siyasal örgütleri birleşip toparlanacakları yerde, dağınık ve bölük pörçük halde bulunmaktadır. Bir başka deyişle, güçlü bir düzenli ordu karşısında, dağınık, başıbozuk bir savaşım içerisinde seksenli yılların kapıları aralanmaktadır.

Bu iki temel olguyu oluşturan koşullarda herhangi bir değişme sözkonusu olmadığına göre, bunalımın aynı yoğunluğuyla seksenli yıllara da aktarılacağı hemen söylenebilir.
Kuşkusuz, Türkiye toplumunun yaşadığı bu bunalımı emperyalist sistemin içine düştüğü genel bunalımın dışında değerlendirmek olanağı yoktur. Aynı dönemde dünya kapitalizminin, "para bunalımı", "petrol bunalımı", "enerji bunalımı" gibi terimler altında, birbirlerinden bağımsız, yalıtık küçük bunalımlar olduğu yolundaki özel çabalara karşın, sistemin tümünü kapsayan yapısal bir genel bunalımın var olduğu artık kimsenin yadsıyamayacağı bir olgudur. Seksenler dünyasında onulmazlığı daha da açık seçik hale gelecek olan bu olguyu gözardı ederek çözümler aramak saflık değilse, kesenkes gözboyamacılıktır. Daha açık söylemek gerekirse, bunalımın çözümünün kapitalizmin varlığıyla bağlantılı olduğu gerçeği, Türkiye ile birlikte pek çok ülkede gündeme gelmektedir. Seksenli yıllara, şahın kendisine mezar bile bulamadığı bir dünya ortamında, petrol şeyhlerinden, en monarşik yönetimlere kadar ABD emperyalizminin en bağlı yandaşlarının kapitalist-emperyalist sömürüye kafa tuttuğu bir ortamda, bugüne dek sürdürülen uluslararası alışkanlıkların, geleneklerin bir anda yokedildiği koşullarda giriyoruz. Dünya güçler dengesindeki değişmeler, genelinde gericiliğe ve karşı-devrime pek elverişli görünmüyor. ABD emperyalizminin Nikaragua'da kırk yıldır desteklediği en acımasız diktatörlerden biri olan Somoza rejiminin devrilmesi, en gelişkin ABD silahlarıyla donanmış, sınırsız petrol dolarlarını diktatörlüğünü sürdürmek için kullanan, akıl almaz işkenceler, yığınsal katliamlar düzenleyen SAVAK'ıyla, saray muhafız ordusuyla, desteklenen Şahın İran'dan sökülüp atılması, yalnızca bu gerçeği kanıtlıyor. İnsanlık tarihini bütün insanlığın ortaklaşa yapmaya giriştiği bir döneme girmiş bulunuyoruz. 20. yüzyılın şu son yarısında Afrika'nın en kuytu köşelerinden, Asya'nın en yabanıl steplerine kadar, yeryuvarlağımızın her yanı, insanlığın geleceğini belirleyecek olan bir savaşımın bilincini filizlendiren birer siyasal alana dönüşmüştür. Aynı teknede ve ortaklaşa olarak yoğrulan bu oluşum, yivmeli bir sürece girmiş olmasına karşın, önünde daha aşılması gereken pek

çok önemli engellerin olduğu da gözden uzak tutulamaz.

Doğmakta olan yeninin, ölmekte olan eskinin yerini alması uzun erimli bir savaşımı gerektirir. Çünkü her yeni, eskinin bağrında yetişir, gelişir. O nedenle yeninin varlığı belli bir süre eskinin varlığına bağlıdır. Eski yerini yeniye terkederken, varolma savaşımını en yeğin düzeyde yürütmek zorundadır. Tarihin yörüngesinin düz bir çizgi doğrultusu izlemeyişi diyalektik gelişmenin bu değişmez kuralına bağımlı olmasından ötürüdür. Dolayısıyla dünyanın devrimci gidişinin önünde aşılması gereken daha pek çok engel vardır.

Kapitalist emperyalizmin sürekli kan kaybedişi, dünya üzerindeki etkinliğinin gözle görülür biçimde azalışı karşısındaki çaresizliği, sonun başlangıcının belirtileridir.* Kuşkusuz, bu son, bugünden yarına tamamlanabilecek bir süreç değildir. Toplumların gelişme tarihlerinde zaman kavramı, günler, aylar, yıllarla değil, on yıllarla, elli yıllarla ölçülür. Bu gerçek gözönünde tutulduğunda, kapitalist-emperyalist sistemin birbirini izleyen bunalımları, onun sonunun yakınlaştığı anlamına gelmez. Bunalımlar bütün sistemi sürekli olarak aşındırmakla birlikte, sistemin şurasında, burasında bazı geçici iyileşmeleri, kısa erimli toparlanmaları, canlılığı da birlikte getirebilir. Ama bu toparlanma daha çok baskı, daha çok şiddet, daha çok sömürü ile atbaşı gider. Bu varolma savaşımının vazgeçilmez yasasıdır.

2

Türkiye kapitalizmi yetmişli yıllar boyunca varolma savaşımı vermiştir. Hemen belirtmek gerekir ki, bu varolma savaşımı kendine içerden yönelmiş güçlü bir saldırı ya da tehdidin sonucu değildir. Uluslararası kapitalist sistemin yakalandığı hastalığın Türkiye'de dışavurmasıdır. O nedenle egemen sınıflar, hastalığın reçetesini dışardan aramak zorunda kalmışlardır. Ne tür bir iktidar gelmiş olursa olsun,

* ABD emperyalizminin sözcülerinin İran'da Şahın devrilmesinden sonra "Türkiye'den Singapur'a dek, İsrail dışında, ABD'nin güvenebileceği tek ülke kalmadı" yakınmaları bu çaresizliğin çarpıcı bir ifadesidir. (*The New York Times*). Bu sözler ABD'nin her İsrailli yahudiye yılda 1.000 dolar açıktan yardım etmesinin nedenini de açıklamaktadır. (Mario Offenberg, "New Imperial Order'in Middle East", *The Marxist Review*, Vol XIII, n° 1, July 1979, s. 33.)

farklı eğilimde görünen iktidarların uluslararası sermaye merkezlerinin direktifleri dışına çıkmamış olmalarının nedeni de budur. Koşullar değişmediğine ve yaşanmakta olan bunalımın ağırlığı herkes tarafından kabul edildiğine göre, bundan sonraki iktidarların da başka türlü davranmaları için hiçbir neden yoktur.

Peki bu reçetenin niteliği nedir? Olay, "Enflasyon, devalüasyon", "ekonomik, stabilizasyon" gibi, sokaktaki yurttaşın anlayamayacağı, burjuva ekonomi biliminin bir dizi karmaşık terimleri içersinde sunulmaktadır. Ama bu terimleri günlük dile çevirdiğimizde anlamları çok açık olan, emekçi sınıflarının eti ve kemiğiyle yaşadığı kapitalist sömürünün dayattığı kavramlar olduğunu kolayca görürüz. Uluslararası sermaye merkezlerinin "önlemler paketi" adı altında hazırladıkları bu reçetelerin, kapitalizm adına geçici de olsa, düzeltici etkileri de yok değil. Özellikle Şili, Arjantin, Brezilya gibi Latin Amerika'nın askerî diktatörlüklerinin bağnazlıkla uyguladıkları bu önlemler, kapitalizmin tepetaklak gidişini engelleyen sonuçlar getirmiştir. Örneğin Şili'de 1975'teki enflasyon oranının %350'den 1979'da %35'e indirilmesini kapitalizmin sözcüleri "20. yüzyılın ekonomik mucizesi" olarak değerlendirmektedirler.* Ama aynı çevreler bu mucizenin özgürlüklerin ortadan kaldırılması, Pinochet rejiminin emekçi sınıflar üzerindeki kanlı baskı ve zorbalığının sonucu olduğuna hiç değinmiyorlar.

Aynı reçetelerin Türkiye'ye de uygulanması ile benzer mucizelerin yaratılacağından hiç kuşku yoktur. Uluslararası kapitalizmin merkezlerinin "Üçüncü Dünya"ya uygulanabilir bir model olarak "Chicago Okulu" adı verdikleri ideologlarının geliştirdikleri bu reçete, gümrük duvarlarının yıkılması, devlet yatırımlarının olabildiğince kısıtlanması, ücretlerin dondurulması, özel girişimin sınırsız desteklenmesi, yabancı sermayenin özendirilmesi ve bunlara bağlı olarak para değerinin sürekli düşürülmesi gibi, tarihin çöplüğüne yüzyıl önce atılmış olan serbest ticaretin yeniden canlandırılmasına dayanmaktadır.

Toplam ihracat gelirleri yalnızca petrol dışalımına yetmeyen bir Türkiye. Petrol dışalımının yanında hammadde

* *Business Week*, November 26, 1979, s. 127.

ve aramallarıyla dışarıya bağımlı sanayiin gereksinmesini karşılayacak bir dışalım zorunluluğu. Birikmiş borçların artan faizleri. Bunun yanında yağını bile içerde üretemeyip dışardan almak zorunda kalan bir ülke. Kısaca her yıl giderek kabaran bir ödemeler dengesi açığını kapatmak için dışardan borç almak zorunda olan bir ekonomik işleyiş. Böylesine bir düzeneğin işlerliğinin tek ve biricik yolu, uluslararası sermaye merkezlerine yeni borçlanmalardır. Ancak bu merkezler parayı belli koşullar altında vermektedir. Bu koşullar "önlemler paketi" adı altında iktidarlara dikte ettirilen yukarda değinilen modelin uygulanmasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu, ekonominin iplerinin bu merkezlere teslim edilmesinden başka bir şey değildir. Ekonominin yönetiminin bu ellere geçmesi, siyasal yönetimin de iplerinin bu ellere geçmesi demektir. Türkiye Cumhuriyetinin İMF'nin bir şubesi gibi çalışmasında, maliye bakanlarının İMF ve Dünya Bankası yetkilileri önüne devletin en gizli belgelerini sergilemelerinde bu nedenle anlaşılmayacak bir şey yoktur. Başbakanlara gelince, onlar da kimlikleri ne olursa olsun, bu ekonomik önlemlerin siyasal gereklerini yerine getiren yerel resmî memurlar olmaktan öteye gidemezler.

Demek oluyor ki, emperyalizmin Türkiye kapitalizmini bunalımdan kurtarma modelinin iki yönü vardır. Birincisi ekonomik yönü, bir başka anlatımla kaynak aktarma, yani enflasyon, devalüasyon, ücretlerin dondurulması, tarım ürünlerine düşük taban fiyatları uygulanması gibi, başta ücretliler olmak üzere tüm emekçi yığınlar üzerindeki sömürünün artırılmasıyla açığın kapatılması yoluna gidilmesi. İkincisi ise bu uygulamanın zorunlu bir sonucu olarak, ağırlaşan yaşam koşullarının yığınlarda uyandıracağı tepkilerin bastırılması için siyasal baskının yoğunlaştırılması, emekçi sınıfların demokratik haklarının kısıtlanması.

Bu iki yönlü önlemler sistemi birbirlerine koşut olarak yürütülmediği sürece, Türkiye gibi ülkelerde bu model içinde kapitalizmin kurtulma şansı yoktur. Ancak böylesine bir modeli uygulamak da her babayiğidin harcı değil. Hele de Türkiye gibi geniş yığınların demokratik kazanımlarının bilincine vardığı, emekçi sınıfların, yakın geçmişte edindiği

deneyimlerle canlılığını giderek artırdığı elli milyonluk büyük bir ülkede hiç değil. Türkiye'nin yetmişli yıllarda ortalama her dokuz ayda bir başbakan değiştirmesinin temelinde yatan olgu budur. Başbakanlar değişmiştir ama Türkiye kapitalizminin bu kördüğümü bir türlü çözülememiş, tersine yeni düğümler eklenerek daha da çözülmez hale gelmiştir.

Türkiye kapitalizminin varolma ya da yokolma sorunu olduğu için, bu düğümün çözülmesi gerekmektedir. Ama kim çözecektir ve nasıl çözecektir? Egemen sınıflar bu sorunun yanıtını çoktan vermişlerdir. Düğümü bir kılıç darbesiyle çözebilecek bir İskender arayışı içersine çoktan girmişlerdir. Aslında bu arayış mülk sahibi sınıfların, düzenin ağırlaşan bunalımları karşısında öteden beri genel bir kural haline gelen otoriteye duyulan özlemin dışavurmasıdır. Türkiye'nin böylesine bir bunalım içersinde olduğunu egemen sınıflar tam bir birlik içersinde gizlemeye bile gerek görmediklerine göre, otoriteye olan özlemlerini de açığa vurmaktan sakınmamaktadırlar. Koşulların dayattığı bu ortamda, faşizme duydukları özlemlerini yaşama aktarmak için büyük bir sabırsızlık içersindedirler. Kabul etmek gerekir ki bu amaca her gün biraz daha yaklaşmaktadırlar. O nedenle, kim ne derse desin, bugün faşizm dünyada hiçbir ülkede Türkiye'deki kadar gündeme getirilmiş değildir. Ve dünyanın hiçbir yerinde, faşizm bu denli açık ve pervasızca kanlı oyununu oynayamamaktadır.

Ne var ki, faşizmin gündeme getirilmiş olması başka şeydir, faşizmin kanlı yönetimini elli milyonluk Türkiye gibi bir ülkede gerçekleştirmesi başka şeydir. Faşizm yetmişlerin başlarından beri gündemdedir. Yığınların bilinci ve kararlılığı karşısında, geçici bir ara dışında, egemen sınıfların istekleri kursaklarında kalmıştır. Bugün, o günlerin tadı damaklarında kalmış özlemini gerçekleştirmek için, başladıkları noktadan yeniden başlamak ve geçmiş oldukları o eski yoldan bir daha geçmek istemektedirler. Yani aynı suda ikinci kez yıkanmak istemekte, olmayacak olanı gerçekleştirmek istemektedirler. Ama faşizmin özü, olmayacak olanı gerçekleştirmek hevesidir. Geçmişte bu böyle olmuştur, bugün de böyledir. Yetmişli yılların şu son günlerinde egemen sınıfların sözcülerinin söylediklerine şöyle bir kulak

verilecek olsa, eski bir türkünün, çok uzaklarda olmayan bir türkünün, yetmişlerin başlarında moda olan bir türkünün yinelendiğini görmemek olanaksız. Egemen sınıfların o zamanki basınına bir bakın, bir de bugünkü basınına. Sanki on yıl önce yazılanların yeni bir baskısı yapılıyor. Neden? Olmayacak olanı gerçekleştirmek, kapitalizmi faşizmle kurtarmak için. Ama tarihin tekerinin geri çevrileceğini sanmak, hele de yankıları yığınların kafalarından silinmemiş bir dönemin, karşıtepki doğurmadan geri getirileceğini sanmak gene yalnızca faşizme yaraşır bir anlayış biçimidir.

İşte Türkiye egemen sınıflarının anlayamadığı da bu olgudur. Aynı ekonomi politikayı uygulamalarına karşın, yerli egemen sınıfların Ecevit'e karşı Demirel'i üstün tutmalarının nedeni budur. Birincisi uluslararası merkezlerin dayatmalarına mevcut demokrasinin çerçevesi içersinde siyasal bunalımı hafifletici bir yol izlerken, ikincisi mevcut demokrasiyi de hiçe sayarak, siyasal bunalımı derinleştirici bir yolun yolcusu olmuştur. Deneyimsiz, tezcanlı, burunlarının ucunu görmeyen yerli egemen sınıfların Demirel iktidarını eteklerine ziller takarak karşılamasına karşın, feleğin çemberinden geçmiş, güngörmüş Batı kapitalizminin sermaye merkezleri Demirel iktidarını biraz kuşku ve temkinle karşılamışlar, dahası Ecevit'e sağladıkları açık desteği, Demirel'den esirger görünmüşlerdir. Bu tutumun nedeni emperyalizmin faşizme karşı olmasından değildir. Tersine, faşizm emperyalizmin bağrında büyütüp beslediği şımarık çocuğudur. Ancak yakın geçmişin deneyimleri, Türkiye gibi ülkelerde bunalımın derinleşmesiyle sonucun nereye varacağı pek kestirilmeyen, daha doğrusu kestirilen toplumsal değişmelerin olabileceğini göstermektedir. Somoza örneği, Şah örneği ortadadır. Hele de Orta Doğu gibi "islâm radikalizmi" adını verdikleri hareketlerin emperyalizmin korkulu rüyası haline geldiği bir bölgede, pek çok toplumsal çelişkilerin yumaklandığı Türkiye'yi istenmeyen yollara sürükleyeceği korkusu, faşizme açık bir desteği engelleyen başlıca etkendir. Batıda, islamcı görünümdeki MSP'ye karşı gösterilen olağanüstü tepkinin kaynağını da aynı yerde aramak gerekir. (Kimi çevrelerin MSP'yi "yeşil komünist" olarak adlandırmaları hiç de raslantı sayılmamalıdır).

Emperyalist tekellere göbek bağlarıyla kenetlenmiş olan Türkiye kapitalizminin kârlarını en yüksek düzeye çıkarabildikleri Ecevit iktidarından vebadan kaçar gibi kaçmasına karşılık ağababalarının Ecevit iktidarına karşı cömert sayılabilecek bir tutum takınmış olması, ilk bakışta çelişkili bir durum sergilemektedir. Örneğin hemen hemen Batının bellibaşlı tüm sözcüleri yeni başbakan Demirel'in "anti-komünistliğine ve NATO destekciliğine" tam bir güvenirlikle bakılabileceğini, ama Türkiye'nin içersine düştüğü bunalımı gideremeyeceği görüşünde birleşmektedirler. Dolayısıyla iş para vermeye gelince aynı güvenirliği göstermemektedirler. Öte yandan bunalımın derinleşmesi de olası sonuçları açısından Batının daha temkinli olmasına neden olmaktadır. O nedenle bu ikilemin çözümünü, Batı, içerdeki temsilcileriyle çoktan beri öne sürdüğü geniş tabanlı bir AP-CHP hükümetinde arar olmuştur. Ne varki bu önlemin gerçeklik kazanması, içerdeki güçler dengesi yönünden olanaksız görünmektedir. Geriye erken seçim yoluyla çok güçlü bir AP iktidarı düşü kalıyor. Gerçekten de bu da bir "düş" olmaktan öteye gitme şansına sahip değildir, çünkü Ecevit'in geçtiği yollardan geçecek olan Demirel'in, erken bir seçimle ondan farklı bir sonuç alması beklenemez. Kaldı ki 14 Ekim seçimleri de öylesine abartıldığı biçimde şahlanan kıratın yarışı zaferle bitirmesinden çok, alanı boş bulmuş sahipsiz bir beygirin tırısını andırmaktadır. AP'nin 1977 seçimlerine göre seçim yapılan illerde toplam olarak 150 bin artmıştır. Sağın aldığı toplam oylardaki artış ise yalnızca 70 bindir. İki buçuk yıllık süre içersinde yeni seçmenlerin de katıldığı gözönünde tutulduğunda, sayısal yönden, artış yerine bir gerileme olduğu söylenebilir. Seçime katılma oranının yüzde 71 olduğu ve 1977 seçimlerindeki seçmen sayısından bile 1,5 milyon daha az seçmen yazıldığı da hesaba katılacak olursa seçime katılmayanlar yanında büyük bir seçmen yığınının seçimler karşısında kayıtsız kaldıkları görülür. Demek oluyor ki, seçimlerde "Türkiye'nin sağa kaydığı" gibi yorumlar gerçekliği yansıtmamaktadır. Tam tersine, geniş yığınların, sağa kaymış olan CHP de dahil, tüm sağ partilerin yazboz tahtası haline getirdikleri parlamentoya karşı sessiz, ama anlamlı bir tepkisi sözkonusudur. Eğer 1979 Ekim ara seçim-

lerini değerlendirmek gerekirse, sağın teknenin dibini kazıdığı ve sağın tam bir seçim seferberliği içinde seçim potansiyelini son damlasına kadar kullanmasına karşın ancak göreli bir üstünlük sağladığı sonucu çıkar, bir başka sonuç da çıkmaz.

Ne var ki, sağ bu sonucu, solun da bilinçsiz desteğiyle, en iyi bir biçimde kullanmasını bilmiştir. Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar alınan bu sonucu "Türk seçmeni, insan haysiyetinin ve özgürlükçü demokrasinin teminatı olan Hür Teşebbüs'e itimat ve itibar eden politikaları mükâfatlandırmıştır" biçiminde değerlendirmiştir.*

"İnsan haysiyetinin ve özgürlükçü demokrasinin teminatı" olan bu "Hür Teşebbüs"ün, istifçilik ve karaborsacılığı benzersiz boyutlara ulaştırdığı (gerçek budur) Ecevit hükümeti dönemini lanetlerken Demirel'i etekleri zil çalarak karşılaması, "insan haysiyetine" ve "özgürlükçü demokrasiye" olan bağlılığından değildir kuşkusuz. Çünkü insan haysiyetini ve özgürlükçü demokrasiyi bönlük derecesine varan bir bağlılık tutkusuyla savunan Ecevit hükümetine karşı gazetelerde milyonlarca liralık ilan-davetiyelerle "etkili" çevrelere çağrılar yapmış olanlar bu "Hür Teşebbüs"tür. Aslında bu "insan haysiyeti" ve "özgürlükçü demokrasinin teminatçılarının" özgürlük ve demokrasiye karşı işledikleri suçların dosyaları oldukça kabarıktır. 12 Mart faşizminin demokrasiyi ve özgürlükleri bir hukuk profesörünün cübbesine sarmalayıp biryerlere tıkıştırdığı dönemde ülke ölçeğinde düzenlenen sürek avlarının başarılı avcılarını ödüllendiren gene bu "Hür Teşebbüs erbabı" olmuştu. "Hür teşebbüsün" suçunu kanıtlamak için sabıkalarını sıralamaya gerek yok. Çağdaş burjuvazinin temel özelliği haline gelen özgürlük ve demokrasi düşmanlığını, Türk burjuvazisinde daha yalın ve açık biçimde gözlemlemek için gizlemek gereği bile duymadıkları niyetlerine bakmak yeterlidir.

Seçime de, parlamentoya da ne denli sahip çıkar görünürse görünsün, burjuvazi için bu kurumlar, kendi çıkarları doğrultusunda işlerliğini sürdürdüğü ölçüde bir değer taşır. 14 Ekim seçimleri eğer "hür teşebbüsün" isteği doğrultusuna ters düşen bir sonuç verseydi, yani AP, MHP ve MSP

* *Ankara Sanayi Odası Bülteni*, Sayı 35, Kasım 1979, s. 6.

gibi partilerin karşısında CHP 1977 seçimlerinde gösterdiği başarıyı (olmazdı ya!) gösterseydi, o zaman "insan haysiyetinin ve özgürlükçü demokrasinin teminatı" olan "hür teşebbüs" "milletimizin güvenine mazhar" olamadığı için, "özgürlükçü demokrasi" ve "insan haysiyeti" de tehlikeye girmiş olacak ve "ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyetine yönelen" bu tehlikeyi "bertaraf etmek üzere" kimbilir ne şamatalar koparılacaktı. Şimdi böyle bir sonuç olmadığına göre, "hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki Türk Sanayicileri ve iş adamları 14 Ekim seçimleri ile Yüce Türk Milletinin kendilerine tevcih ettiği görevi üstlendikleri tarihi sorumluluğun bilinci içinde yerine getireceklerdir."*

İşte bu "tarihî görevi yerine" getirebilmek için, 9 Kasım 1979 tarihinde Ankara'da biraraya gelen Türkiye Odalar Birliği, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Ziraat Odaları Birliği ve Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu yönetim kurullarından oluşan Türk Hür Teşebbüs Konseyi öneriler adı altında yeni hükümetin programının ilkelerini saptamışlardır. Bu ilkelerin bellibaşlıları şunlardır:

"Kamu İktisadî Teşebbüsleri, üretim özelliklerine göre küçük ünitelere ayrılarak, serbest piyasa kuralları içinde çalışacak şekilde şirketleştirilmeli, böylece politik baskı ve etkilerden kurtarılmalıdır. Bu şirketlerden halkın ve özel sektörün ilgi duydukları, bedeli mukabilince, bunlara devredilmeli, diğerleri ise zaman içinde tasfiye edilmelidir. KİT benzeri yeni kuruluşlar asla yaşatılmamalı. Kamu, enerji, demir-çelik, yol, liman gibi alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmelidir.

"Gerçek ücret artışları, millî gelir ve verimlilik artış hızına bağlanarak yeni bir genel ücret politikası oluşturulmalıdır.

"Hür teşebbüsü tedirgin eden mevzuat ve uygulamalardan vazgeçilmeli, özel yatırımların etkin şekilde teşvikini temin için mevcut teşvik tablosu yeniden düzenlenmelidir.

"Ekonomimizin finansman ihtiyacını karşılamak için dış kredi imkânlarından azami yararlanılmasına elverişli

* *Ankara Sanayi Odası Bülteni*, s. 4.

bir ortam hazırlanmalıdır.

"Ülkemizin batı entegrasyonu içindeki yerini alabilmesi için AET içindeki son gelişme hareketleri de dikkate alınarak tam üyeliğe yönelen kesin adımlar atılmalıdır."*

Görüldüğü gibi "Türk Hür Teşebbüsünün" asıl derdi bunalımı hafifletmek değil, tersine toplumun tüm üretim kaynaklarını kayıtsız şartsız kendi denetimine almak, yığınların ağırlaşan yaşam koşullarını daha da dayanılmaz hale getirmek pahasına, kârlarını en yüksek düzeye çıkarmaktır. Bunalımın derinleşmesi "Hür Teşebbüsün" umurunda bile değildir. Dahası bunalım tekelleşmenin bir ürünü olduğu kadar, tekelleşme de bunalımın bir sonucudur. Öyle olunca, 1960'lardan beri hızlı bir tekelleşme sürecine giren Türk sermayesi, bunalımı, gelişmesinin bir koşulu saymıştır. Uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek gücü olmadığı için, kendi çöplüğünde ötmek zorunda kalan Türk burjuvazisi, tekelleşmenin başka bir yolunu da bulamamaktadır.

Şimdi sermayenin öngördüğü modele daha yakından bir bakalım. Sermaye iktisadî devlet kuruluşlarının kârlı olanlarının kendisine devredilmesini, yani bu kârın doğrudan kendine devredilmesini istiyor. Sonra zararda olduğu söylenen, oysa ekonominin düzenlenmesinde, işsizliğin azaltılmasında, fiyat denetiminde düzenleyici işlevi olan kuruluşların "tasviye" edilmesini istemektedir. Bunun anlamı bunalımı derinleştirmek olan işsizliğin ve enflasyonun artırılmasıdır. Karşılığı ise sermayenin yeni kâr alanlarının yaratılmasıdır. Devletin ise kendisi için gerekli olan enerjinin, demir-çeliğin devlet eliyle sağlanması, ürettiği malları taşıyabilecek, pazarlayabilecek yol, liman, hava alanı gibi büyük yatırımlarla uğraşması isteniyor. Peki bunları devlet ne ile yapacaktır? Emekçi yığınlardan alacağı vergilerle. Bu da yeterli değil. Kârın yükselebilmesi için ücretlerin denetim altında tutulması Koç'un daha açık deyimiyle dondurulması. Bu önlem de, bunalımı azaltan değil, ağırlaştıran bir etken.

Sonra, "hür teşebbüsü tedirgin eden" her türlü özendirici önlemlerin alınması, Adam Smith'e taş çıkaran bir ticarî serbestlik istiyor. Bu da yetmiyor, devletin güvencesi

* *Bülten*, s. 7.

altında (yani devlet hesabına) dışardan kredilerin sağlanarak, kendi emrine verilmesi. Ama "hür teşebbüsümüz"ün gene de kendine güveni yok, onun için yabancı sermayenin hiçbir sınırlama konmadan imdadına koşması ve herhangi bir tehlikeye karşı sırtını dayayacağı dış tekellerle bütünleşme sürecinin hızlandırılması için AET'ye katılmak yolunda acele edilmesini istiyor.

Bunlar sağlanınca Türkiye'nin güllük gülistanlık olacağını savunan tekelci Türk sermayesi, ekonomik bunalımın toplumsal bunalıma dönüşmesinin önlenmesinin de otoriter bir yöntemle olabileceğini hiç aklından çıkarmıyor. Yukarıda belirtilen toplantıda İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Halit Narin ülkenin içinde bulunduğu "iki önemli sorunun anarşi ve ekonomik darboğazlar olduğu" teşhisini koyduktan sonra bu sorunların "nedeninin katı bir biçimde uygulanan devletçilik ve hür teşebbüsün engellenmesinden" ve "devletin özellikle ideolojik amaçlı dernekçilik akımına yeterince eğilmemesinden" kaynaklandığını öne sürmektedir. Öyleyse "katı bir biçimde uygulanan devletçilik" uygulaması terkedilir, "hür teşebbüsün engellenmesi" sürdürülmez, bir de yurttaşın demokratik haklarının en sıradan olanı, dernek kurmak hakkı bile elinden alınırsa Türkiye kurtulur.

Ne var ki bu önlemler "Şili mucizesi" modelini pek andırmaktadır. Ama Ecevit'i Allende'ye benzetmek için çok zorlanan egemen çevrelerin, böyle bir "mucizeyi" gerçekleştirmek için de pek zorlanmaları gerekmektedir. Neredeyse sözcüğü sözcüğüne yeni hükümete dikte ettirdikleri bu programın uygulanmasının *birinci adımı* Demirel'in başbakanlığa getirilmesiyle gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Demirel'e verilen bu görevle de yetinilmeyip, ne olur ne olmaz kaygısıyla onu yakından kollamak için, en yetenekli temsilcilerinden birini ona müsteşar yapmakla da kalmayıp, DPT'nin başına da getirmişlerdir. *İkinci adım* ise, Demirel'in tek ve son seçenek olduğu inancının yaygın bir biçimde başarıyla yerleştirilmiş olmasıdır. Demirel, "Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük bunalımını" çözmek gibi son derece önemli bir tarihî görevi üstlenen "büyük kurtarıcı" kimliğini benimseyerek, ve pek çok çevreye de benimseterek iktidara

gelmiştir. Eğer bu "büyük kurtarıcı" üstlendiği bu tarihsel görevi yerine getirmez ise, "son Türk devleti" yeryüzünden silinecektir! Demirel hem "türklüğün" hem de "islâmlığın" "en büyük düşmanı komünizme" karşı savaş naralarıyla ortaya çıkmıştır. Sorun "türklük" ve "islamlık" açısından konulunca, "anarşi"nin anlamı da kendiliğinden 'komünizme" dönüşmektedir. "Faşizm" ise "türklüğün" ve "islamlığın" kurtarılması savaşı ile bütünleşmektedir. O nedenle, Demirel'in komünizme karşı savaşına karşı çıkmak, anarşizmi savunmak anlamına gelmektedir. Demirel'in inancına göre buna "faşizm" denilecekse, o zaman "kaos" savunulmaktadır. Bu mantık nedenlenmesi, Demirel'in ağzından faşizmi tek seçenek olarak ortaya koymaktadır. Böylece Demirel faşizmin mantığı içersinde *üçüncü adımını* da rahatça atabilmiştir. Devleti saran komünist sızmalarını önlemek için bir gecede 67 ilin vali ve emniyet müdürlerini değiştirmesi, savaşın ilk baskını olarak başarıyla düzenlenmiştir. Ardında bütün devlet kadrolarının komünizme karşı savaşacak militanlarla doldurulması, TRT, Anadolu Ajansı, Sıkıyönetim gibi stratejik mevzilerin ele geçirilmesi planı adım adım uygulama alanına konmuştur. Bu kadrolaşma tozdumanı içerisinde, yani kadroların nerelerden ve nasıl geldiklerini bir araştıran olsa, her halde çok ilginç sonuçlara varır.

Kırk yıllık Türkiye tarihinde (ki bu dönem kapitalizmin tırmanış dönemi olarak da tanımlanabilir) oyunun kurallarını hep burjuvazi belirlemiştir. Bu kuralların içinde oynandığı sürece oyunu kazanan gene hep burjuvazi oldu. Bu dönemin ilk yirmi yılı burjuvazinin yarattığı "komünizm heyulasına" karşı amansız bir anti-komünizm karabasanının bütün ülkeyi bir baştan bir başa bunaltıcı bir biçimde baskı altında tutması ile geçti. Her taşın altında bir komünist aramak öylesine bir alışkanlık haline gelmişti ki, yılın kurak gitmesine bile komünistlerin neden olduğuna geniş yığınları inandırabiliyorlardı. Burjuvazi ne zaman kuyruğunu bir yerlere sıkıştırsa, büyük bir cayırtıyla "komünizm tehlikesi" feryadını koparmayı alışkanlık haline getirmişti. "Komünizm tehlikesi" burjuvazinin bunalımının siyasal simgesi olagelmiş, bunalım yoğunlaştıkça anti-komünizm yaygarası da o ölçüde artırılmıştır. Vatan satıcılığı mahkemelerle kanıtla-

nan Menderes bile komünistleri vatan satıcılığı ile suçlayabilmişti.

Son yirmi yılda da oynanan oyun aynıdır. Yalnızca adı değişiktir. Anti-komünizm silahı geriye tepmeye başlayınca, yığınlar komünizmin gerçek anlamını kavramaya başlayınca, bu kez yeni bir terim, onunla eşanlamlı olarak kullanılan bir terim kullanılmaya başlandı. Bu terimin adı *anarşizmdir*. Egemen sınıflar bütün kötülüklerin kaynağının anarşizm olduğuna herkesi inandırmaya çalışmaktadırlar. Yağ kuyrukları, petrol, kömür yokluğu, döviz darboğazı, iflas bayrağını çekmiş bir merkez bankası, her şey, her şey anarşiden kaynaklanmaktadır. Eğer anarşi "yokedilirse" (burjuvazi bu terimi pek sevmektedir), ülke sütliman olacaktır. Peki nasıl yokedilecektir bu "anarşi"? Sokaklarda sürdürülen kanlı terörü toplumun her kesimine yaygınlaştırarak, toplumu her katmanıyla korku ve umutsuzluğa sürükleyerek ve ülkeyi bir sağırlar ve dilsizler beldesine dönüştürerek. Bir başka deyişle demokrasi denilen ve Türk egemen sınıflarının bir türlü kendilerine yakıştıramadıkları o yabancı giysiyi parçalayıp yerine faşizmin kara gömleğini geçirerek. Türk egemen sınıflarının komünizm, anarşi çığlıkları arkasında gizledikleri olgu demokrasiyi yadsımak özlemlerinden gelmektedir. Bu çevrelerin sürekli olarak anayasalardan, yasalardan yakınmalarının, burjuva devletinin temel kurumlarıyla çelişkiye düşmelerinin temel nedeni budur. Burjuva devletinde, görünüşte birbirlerinden bağımsız, ama özünde burjuva devlet aygıtının belirleyici, düzenleyici ve uygulayıcı öğeleri olarak birbirlerine ve devlete bağımlı bir bütün oluşturan yasama, yargı ve yürütme erklerinin yürütmede toplanması çabası, salt bu biçimsel demokrasinin "lüksünden" kurtulmaktan başka bir şey değildir. Demirel'in kişiliğinde tekelci sermayenin atmayı planladığı *dördüncü adım* da budur. Ama bu adımın atılabilmesi için anarşi edebiyatını burjuvazi daha bir süre bütün heyecanı ile yaşatmak zorundadır. Ancak ondan sonra tekelci sermaye, dolaylı olarak denetim altında tutabildiği devletin öteki kurumlarını da doğrudan denetim altına alabilecektir. İşte bu nedenle egemen sınıfların "anarşiye" büyük gereksinmesi vardır.

Gerçekten de anarşi içi dışına çevrilmiş bir burjuva ideolojisidir. O nedenle marksizmle taban tabana zıt, küçük-burjuva bireyciliğine dayanan bir anlayıştır. Öyle olunca marksistlerin anarşiyi beslemesi, desteklemesi sözkonusu değildir. Anarşizme, bireysel teröre, küçük-burjuva serüvenciliğine, her yerde olduğu gibi, Türkiye'de de marksistler açıkça karşı çıkmışlar ve bu eğilimlere karşı tutumlarını hiçbir kuşkuya yer vermeyecek biçimde belirlemişlerdir. Ama egemen sınıflar bunu çok iyi bilmelerine karşın, anarşiyi, bireysel terörü, sosyalizmle, komünizmle eş tutmakta direnmektedirler. Bu tutum, tekelci burjuvazinin hem anarşizmin kaynağı hem de gerçek destekçisi olduğunun en çarpıcı tanıtıdır.

Öte yandan anarşizm, faşizmin planlı kanlı eylemlerini gizleyebilmek, dikkatleri yanıltıcı yönlere çekmek için de kullanılmaktadır. Duvara yazılan bir sloganı engellemeye çalışan bir askere, bekçiye, polise çevrilen silah, faşizmin benzeri görülmedik toplu katliamlarını unutturmaya yetmektedir. Nereden kaynaklandığı bile belli olmayan, sorumsuz, spontane tepkiler, akıl almadık cinayet planlarını gözlerden saklayabilmektedir. Kuşkusuz, burjuvazi ortalığın toz duman olmasından, bilinçsizlikten fazlasıyla yararlanabilmektedir. Bugün bu toz duman içinde, faşizm kanlı amaçlarını demokrasi, parlamentarizm, "özgürlükçü demokrasi" örtüsü altında gerçekleştirmeye çalışırken, anarşizm de marksizm-leninizm etiketini yakasına yapıştırarak, kendini küçük-burjuva bireyciliğinin her türlü serüvenciliğine kaptırmıştır.

Özetle söylemek gerekirse, Türkiye'de egemen sınıflar yeni bir toplumsal bunalımı alabildiğine derinleştirmek stratejisini bilinçli olarak benimsemişlerdir. Ancak bu bunalım stratejisini kendi varlığı için zorunlu gören yerli tekelcilere karşın, bunalımın varacağı sonuçların neler getirebileceğini kestiremeyen uluslararası tekeller daha temkinle davranmak gereğini duymaktadır. Salt bu temkinden ötürüdür ki, kendine daha uzak gördüğü Ecevit iktidarını, kendine yakın gördüğü Demirel iktidarına yeğler gözükmektedir. Ecevit'in izlediği Batıya karşı göreli olarak daha kişilikli politika, Batının militarist-tekelci çevrelerini kuşkulandırmasına kar-

şın, bunalımı hafifletici, toplumsal patlamaları önleyici, hatta uzun vadede Türkiye kapitalizmini kurtarma politikası* Orta Doğunun ve Türkiye'nin iç kuvvet dengeleri açısından en azından şimdilik ehveni-şer olarak kabul edilmekteydi. Öyle ki Ecevit'i Orta Doğuda potansiyel bir lider görmek isteyen çevreler az değildi.**

Demirel'in vurguna, spekülasyona, kapkaça, karaborsaya dayanan politikasının Türkiye kapitalizminin tekelci kesiminin kısa sürede büyük sermaye birikimi sağlaması yanında, kapitalizmin öteki kesimlerini yıkıma ve bunalıma sürüklemesine karşın, Ecevit'in uzun erimde Türkiye kapitalizmini dengeli bir biçimde ve bunalımı hafifletici ekonomi politikasının, Türkiye'deki kapitalist düzen açısından daha güvenilir olduğu bir gerçektir. Bu gerçek iki yıllık Ecevit döneminde alınan önlemlerle, döviz rezervlerinin artması, ihracatın önemli sıçramalar göstermesi, ithalâtın denetim altına alınması, işçi dövizlerindeki artış gibi olumlu sayılabilecek sonuçlarda açık bir biçimde görülebilir.

Ecevit Hükümetinin Ortadoğu ve sosyalist ülkelerle başlattığı çok yönlü ticarî ilişkiler, Ortak Pazarın tekstil ürünlerine koyduğu sınırlamalar nedeniyle ne yapacağını şaşıran tekstil sanayicilerine rahat bir nefes aldırtabilmişti. İran, Sovyetler Birliği ve Irak'a önemli ölçüde tekstil ürünü satabilmek olanağını sağlayan gene Ecevit iktidarı oldu.

Petrol ihraç eden ülkelerin yıllık 19 milyar, yalnız Suudi Arabistan'ın yılda 3 milyar dolarlık tarım ürünü ithal etmek zorunluluğu bu ülkelere tarım ürünü ihracatında önemli bir rekabeti getirirken, Türkiye herhangi bir güçlükle karşılaşmaksızın, İran, Irak, Libya, Cezayir ve Suudi Arabistan'a istediği kadar tarım ürünü satma olanağına kavuşmuştu. Öyle ki, Libya, Cezayir, Irak'a yapılan buğday satışları ABD'yi bile rahatsız eder olmuş, ABD Kuveyt'te salt bu amaçla yeni bir satış örgütlenmesi oluşturmuştur. Ne

* Bülten, s. 7-8.

** Ecevit'in iktidara gelişinin ilk dönemlerinde Batı'nın politik çevrelerinin önemli bir bölümü oldukça kuşkulu yorumlar yapmışlardı. Öyle ki Ecevit'i NATO'nun Çavuşeskosu olarak görenler bile vardı. Ancak zaman içinde bu kuşkunun yersizliği ortaya çıktı. Ecevit kendini içerde destekleyen yığınların güvenini yitirmek pahasına, emperyalist çevrelerin güvenini kazanabilmek için özel bir çaba gösterdi. Önemli ölçüde bu güveni kazanmakla birlikte, iç desteğini de o ölçüde yitirecekti.

var ki CHP'nin kendi içindeki tutarsızlığı, iktidardaki beceriksizliği, 14 Ekim seçimleriyle yığınların desteğini CHP'den geri çekmesi, Ecevit'i iktidardan uzaklaştırırken, Demirel'i bir tür oldu bitti ile iktidar koltuğuna oturtmuştur. Şimdi Demirel sermayenin öteki partilerini de ardına alarak bunalımı hızlı bir biçimde derinleştirme yolunda ilerlemektedir. Bu yolun sonunun yeni toplumsal patlamalara varacağını şimdiden söylemek için pek çok neden vardır. Bir ölçüde sermayenin öteki büyük partisi durumuna gelmiş bulunan CHP ise iktidardan düşmenin sersemliğini üzerinden atmış değildir. Seçimlerde yediği beklenmedik darbe ile ne yapacağını şaşıran CHP, yenilgiyi öylesine benimser gözükmektedir ki, henüz toparlanmak şöyle dursun, giderek daha da dağılmakta ve güçsüzleşmektedir. Bu durum sermayeden yana iktidar boşluğunu daha da genişletecek niteliktedir.

3

Sermaye cephesinde durum budur. Sermaye cephesini adım adım yakından izlemek, onun oyunlarını bozmak açısından olduğu kadar ona karşı savaşımın doğru stratejisini ve taktiklerini belirlemek açısından da son derece önem kazanmaktadır. Ama açık yüreklilikle kabul etmek gerekir ki, sermayenin açtığı iktidar boşluğunu emeğin doldurması şimdilik çok uzak bir olasılık olarak görünmektedir. Türkiye solunun böyle bir seçenek olması için, her şeyden önce, kendi içindeki sorunlarını çözüme bağlaması ve sermayenin saldırılarını savuşturacak güce ulaşması gerekmektedir.

Yukarıdan beri söylenenlerin ışığında Türkiye'nin seksenli yıllara bir iktidar boşluğu içinde girdiği sonucu apaçık ortaya çıkıyor. Gene toplumdaki güçler dengesine bakıldığında faşizmin yakın bir gelecekte bu boşluğu doldurmak için tek aday olmanın rahatlığında olduğu bile söylenebilir. İç ve dış koşullarda gözlemlenen çok beklenmedik değişmelere karşın, Türkiye halkının faşizmin tırmanışı karşısında edindiği son derece zengin deneyimlere karşın, faşizmin adım adım ilerlediğini, devletin tüm kuruluşlarını belirli bir plan içinde ele geçirdiğini, toplumdaki önemli mevzilerde ayağını yerleştirecek yerler kazandığını gözardı etmemek

gerekir. Hepsinden de önemlisi, faşizmin, emekçi sınıfların kendi üzerlerine düşeni yapamamasının cezası olarak gerçekleştiğini, sonunda bu cezayı geniş yığınlarla birlikte en çok emekçi yığınların çektiğini hesaba katmak gerekiyor.

Bu yakından da yakın tehlike karşısında Türkiye solu, bugün dünden daha çok önem kazanan bir görevle karşı karşıyadır. Bu görev, en yakın tehlike faşizm karşısında, işçi sınıfının, köylü yığınları ve ezilen öteki halk kesimlerinin sağlam birliğinin ve bunlarla demokratik ve ilerici güçlerin işbirliğinin gerçekleştirilmesidir. Üstesinden gelinmesi kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelen bu ivedi görevin altını çizdikten sonra, bu görevin yerine getirilmesi için nelerin yapılması gerektiği açık yüreklilikle tartışılmalı ve kısa sürede asgarî müştereklerde birleşilmelidir.

Hiç kuşkusuz bir birleşmenin *birinci adımı*, faşizm olgusunun emekçi halkımızın karşısında bulunan ve demokratik kazanımları tehdit eden birincil tehlike olduğu konusunda görüş birliğine varılmasıdır. Böylesine bir görüş birliği, faşizmin ne olup ne olmadığı konusunda, bir başka deyişle faşizmin tanımı konusunda ortak bir anlayışa varmakla olanaklıdır. Aslında faşizmin ne olup, ne olmadığı yakın geçmişin dünya tarihinde milyonlarca insanın açlığı, sefaleti, yokoluşu pahasına insanlığın yaşadığı somut deneyimlerle sergilenmiştir. Yaşanılan bu büyük gerçeği unutup, Amerika'yı yeniden keşfedercesine, orijinal teoriler icadetmek hevesine kapılanların dışında, faşizmin niteliği konusunda genel anlamda bir görüş birliği olduğu söylenebilir. Kaldı ki faşizm tanımında görülebilecek ufak tefek ayrıntılar faşizmin gerçek niteliğini değiştirmez ve bunu faşizmin özelliğine vermek gerekir. Çünkü faşizm, belirlenmiş ve kalıplaşmış bir olgu değildir. Değişik dönemlerde ve değişik ülkelerde faşizm farklı özellikler göstermiştir. Her farklı ülkede ve her farklı dönemde faşizm, genel olarak dünya siyasal güçler dengesi, özel olarak da o ülkenin siyasal güçler dengesi ve ilişkileri içerisinde değerlendirilmelidir. Onun için faşizmin değişik tanımları yapılmış ve değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Kitle tabanını küçük-burjuvazinin oluşturmasından ötürü, faşizmi bir küçük-burjuva teorisi olarak yorumlayan reformist görüşler, darbeci özelliğinden

ötürü bonapartçılık olarak yorumlayan troçkist görüşler, toplumsal görünümünden ötürü sosyal-faşizm damgasını yakıştıran sosyal-demokrat görüşler yanında, faşizmin burjuva demokrasisi ile eşanlama geldiğini öne süren sekter görüşler de vardır. Bütün bu tanımların dışında, faşizmin "malî sermayenin en gerici, en şoven, en emperyalist unsurlarının açık, terörcü diktatörlüğü" biçiminde formüle edilen Kominternin tanımı vardır. Tanımlardaki bu farklılıklara karşın, faşizmi, öteki diktatörlüklerden ayırdeden belirleyici özellikler taşır:

Faşizm emperyalizm döneminin bir ürünüdür. Özellikle tekelci kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine geçiş döneminin bir olgusu olduğu Almanya ve İtalya öreğinde açıkça görülmektedir. Bu, faşizmin malî sermayenin yapısında var olduğunu ve tekelleşme sürecinin hızlanmasıyla varlığını duyurmaya çalıştığını göstermektedir.

Tekelci kapitalizmin sermaye büyümesini hızlandırmak, kârlarını en yüksek düzeye çıkarabilmek için, kendisi için kârlı olmayan ama zorunlu olan yatırımları devlete yaptırmak, devleti yağlı bir müşteri haline getirmek ve böylece devleti kapitalizmin doğrudan aracı ve öğesi haline getirmek için tekelci kapitalizmden tekelci devlet kapitalizmine geçiş için faşizm en etkili araçtır. Savaş kışkırtıcılığı ve yayılma politikası bu nedenle faşizmin belirleyici bir niteliği olmuştur.

Bunlara bağlı olarak faşizmin devleti hem bir amaç olarak görür, hem de iktidarına ulaşmada devleti, her türlü gücünden, özellikle de silahlı gücünden yararlanacağı bir araç olarak görür. O nedenle devleti ele geçirmek faşizmin uzun erimde gerçekleştirmeye çalıştığı bir süreçtir.

Faşizmin ayırdedici özelliklerinden bir başkası da, yığınsal desteği sağlama yolundaki sürekli çabasıdır. Faşizm, toplumun çeşitli kesimleri arasında, özellikle de küçük-burjuvazi arasında kendine bir taban bulmaya çalışır. Bu amaçla, köylülüğe, zanaatkârlara, memur ve hizmetlilere, hele de büyük kentlerde sınıf dışı kalmış unsurlara başvurur. Kapitalizmin acımasız yasaları ile toplumsal konumlarını yitirmiş, umutsuzluk içersinde eski düzenlerini yeniden kurmak için didinen öğelerin umutlarından yararlanır. Ka-

pitalizmin her türlü ahlâksızlığına son vereceğine, her türlü düzensizliği yokedeceğine, herkesi iş güç sahibi yapacağına, toplumun olanaklarının herkese eşit olarak sağlanacağına bu kesimleri inandırmaya çalışır. Bu yolla işçiler arasında bile taraftar kazanır. Küçük-burjuvazinin kapitalistleşme umudu ile, proleterleşme korkusunu birleştirir, bunlardan en iyi biçimde yararlanma yollarını arar. Bu nedenle faşizmin *kitle* özelliğini iyi kavramak gerekir. Faşizmin tehlikesi de bu özelliğinden kaynaklanır, ama ölümü de gene bu özelliğinde yatar.

Faşizmin belirgin özelliklerinden biri de azılı bir anti-komünist oluşudur. Özellikle yığınların devrimci kabarışını kırmak, küçük mülk sahiplerini korkutmak için yalan ve demagojiye dayalı bir komünizm korkusu yaratarak, toplumdaki en demokrat ve liberal unsurları bile safdışı bırakmaya çalışır.

Faşizmin en etkin silahı demagoji ve yalandır. Irkçılığı, şoven milliyetçiliği, dinsel ideolojiyi, anti-komünizmi bu amaç için kullanır. Kimi zaman azılı bir anti-emperyalist, anti-kapitalisttir, kimi zaman emperyalizmin ve kapitalizmin baş savunuculuğunu kimseye bırakmaz. Kimi zaman demokrasiden yanadır, kimi zaman demokrasinin topluma düzensizlik, başıbozukluk getirdiğini öne sürer. Kimi zaman iktidarın karşısındadır, kimi zaman yanında. Tıpkı küçük-burjuva ideolojisi gibi, faşizmin ideolojisi belirsizliği, şekilsizliği temsil eder. Küçük-burjuvazinin sınıf kaypaklığı ile, faşizmin kaypak ideolojisinin uyumlu düşmesinin nedeni budur.

Yalan ve demagoji yanında, şiddet ve zorbalık da faşizmin bir başka özelliğidir. Şiddet ve demagoji, zorbàlıkla yalan faşizmde içiçe geçmiştir. Faşizm zaman zaman yığınlar üzerine korku salarak, zaman zaman uydurma haber ve demagoji ile kendine taban oluşturmaya çalışır. Faşizm küçük-burjuva serüvenciliğinin bireysel terörcülüğü yerine, yığınsal ve geniş yankılar uyandıracak şiddet ve terör yolunu seçer.

Klasik faşizmin bu özellikleri, şu ya da bu ölçüde, günümüzün neo-faşizminde de vardır. Neo-faşizm, klasik faşizmden, tam anlamıyla toplumsal ve siyasal tutuculuğuyla

ayrılır. Neo-faşizm toplumdaki bütün tutucu unsurları birleştirir. Burjuvazi. neo-faşizmi parlamento içersinde olduğu kadar hükümet içersinde de, sürekli olarak yedek bir güç halinde tutar. Bunalımın ekonomik alandan çok, toplumsal ve psikolojik alanda başgösterdiği zamanlarda, bu yedek gücü harekete geçirir. Ama yeri gelmişken belirtelim ki, neofaşizmin her türlü tutuculuğa sarılmış olması ile sıradan bir tutuculuk başka şeylerdir. O nedenle her sağcıyı faşistlikle damgalamak ne denli yanlış ise, her faşisti sağcılıkla damgalamak o denli doğrudur.

ŞİMDİ kaba çizgileriyle özetlemeye çalıştığımız faşizmin, günümüz Türkiyesinde açık bir tehlike haline gelen faşizmin, eylem, niyet ve özelliklerine bakıldığında, büyük bir benzerlik içersinde olduğu konusunda genel bir görüş birliği olduğu rahatlıkla söylenebilir. Eğer gerçekten de bu tanımlar üzerinde bir görüş birliği varsa, o zaman faşizme karşı savaşımın strateji ve taktikleri üzerinde de görüş birliği sağlanabilir.

Faşizm burjuva demokrasisinin yadsınması, yerine zorbalığa ve kanlı teröre dayalı açık bir diktatörlüğün konması olduğuna göre, toplumun çok büyük bir kesiminin nesnel olarak faşizmin karşısında olması pek doğaldır. O nedenle bütün demokratik güçlerin faşizm tehlikesi karşısında uyanık tutulması, faşizmin gerçek niteliğinin yığınlara inatla anlatılması gerekir. Bu görev Türkiye işçi sınıfına düşüyor. İşçi sınıfı hem en devrimci sınıf olduğu için, hem de faşizmin hedeflerinin başında geldiği için, anti-faşist savaşımın bayrağını elinde tutacaktır. Geçmişte bu böyle olmuştur. İtalyan faşizmine karşı direnen 350 bin partizanın 210 bini işçi sınıfı devrimcisi idi. Ölen 69 bin kişinin 40 bini işçi sınıfı temsilcisi idi. Fransız anti-faşist direniş hareketinde 75 bin işçi sınıfı devrimcisi ölmüştü. Hiç kuşkusuz bu bugün de böyle olacaktır. İşçi sınıfı bu görevini yerine getirirken en geniş anlamıyla demokratik güçleri yanına alacaktır. Dar bir uvriyerizm anlayışıyla, işçi sınıfının kendini öteki emekçi sınıflardan soyutlaması, faşizm için en elverişli ortamı hazırlar. Devrimcilik adına girişilecek dar grupçuluk anlayışı, sekter tavırlar işçi sınıfına değil, faşizme yara-

mıştır. Faşizmi altetmenin yolu, onu alabildiğince, toplumdan yalıtmak, ona destek olabilecek güçleri tarafsızlaştırmak, küçük-burjuvazinin çeşitli kesimlerini, gençliği, demokratik öz taşıyan, parti, kuruluş, örgüt ve kişileri desteklemek, onları yalnız bırakmamak tutumundan geçer.

Faşizme karşı ideolojik alanda verilecek savaşımın büyük önemi vardır. Günümüz faşizminin en çok sarıldığı kavramlar, ırkçılık, aşırı miliyetçilik, dinsel inançlar gibi, toplumun özellikle geri kesimlerinin kolaylıkla bağlanabileceği düşsel ülkülerdir. Faşizmin böylesine uçlarda oynamasına bir tepki olarak, halkın haklı olarak övünçle bağlı bulunduğu birtakım tarihsel değerlere, geleneklere, halkın kendi yarattığı tarihine, kültürüne ve inançlarına sekter bir tutumla dudak bükmek, küçümsemek, faşizmin ekmeğine yağ sürer, yalan ve demagojisi için zengin bir cephane haline gelir. Dolayısıyla faşizmin kullanabileceği bu tür bütün silahları etkisiz kılmak ya da onun elinden almak son derece önem kazanmaktadır.

Kısacası faşizme karşı savaşımda en etkili yöntemin, demokratik kitle çizgisinin doğru saptanması ve bu çizgi doğrultusunda bütün demokratik güçlerin birleşik hareketinin sağlanması olduğunun ve bunun da son derece incelik, titizlik ve sabır isteyen bir görev olduğunun kavranılması zorunluluğu vardır. Tarihin olumsuz yargılarından kurtulmak için, Türkiye solunun tarihin ve toplumun ona yüklemiş olduğu özveriyle bir bütünleşmeye gitmesi bu yolda atılacak *ikinci adımdır.* Geçirdiğimiz son on yılda bu doğrultuda pek çok şey söylenmiş olmasına karşın, somut adım atılmadığını içtenlikle kabul etmek gerekir. Üstelik solun kendi arasındaki didişmesinin 14 Ekim seçimleriyle yığınların karşısındaki bir didişmeye dönüştüğü, seçim olanaklarının yığınların siyasal eğitimi ve faşizmin gerçek yüzünün sergilenmesi amacıyla kullanılacağı yerde (birkaç konuşma dışında), yığınların önünde televizyondan karşılıklı suçlamalar ve gereksiz karalamalar yönteminin yeğlenmiş olmasının istenilen sonucu vermediği görülmüştür.

Solcuların kendi arasındaki birliğinin gerçekleştirilmesi, *üçüncü adımı* gündeme getirecektir — işçi sınıfının bütünlüğünün sağlanması. Değil siyasal düzeyde, sendikal düzeyde

bile işçi sınıfının bütünlüğü sağlanamamıştır. Tersine, bütünlüğü sağlamak yerine, daha da dağınıklaşmak süreci ağır basmaktadır. Bu sürecin ivedilikle durdurulması ve işçi sınıfının birliği yolunda çok yönlü çabalar gösterilmesi gerekir.

Bundan sonra atılacak *dördüncü adım* ise işçi sınıfı ile köylü yığınları arasındaki organik birliği kurmaktır. Böyle bir birliğin tüm nesnel koşulları vardır.

Sonuncu adım olarak da kurulan bu işçi-köylü birliğinin demokratik ve ilerici güçlerle işbirliğini gerçekleştirmektir. İlerici ve demokratik güçlerle gerçekleştirilecek bu işbirliğinin sağlam temeller üzerine oturtulması, bu güçlerin sınıfsal konumlarını ve niteliklerini doğru değerlendirmekle olanaklıdır. Bir kez daha vurgulayalım ki, bu işbirliğinin tek ölçütü, bu güçlerin demokrasiden yana olup olmamalarıdır. Açıktır ki bunların tutarlı birer demokrat olmalarını beklemeye de kimsenin hakkı yoktur. Onları tutarlı çizgide tutacak olan gene demokrasinin en tutarlı savunucuları olan işçi sınıfı olacaktır. Örneğin sosyal-demokrasinin başarısızlığını salt onlara bağlamak, onun sağa kaymasını kayıtsız bir eleştirel gözle değerlendirmek, yalnızca sağ sosyal-demokrat kadroları değil, onlarla birlikte büyük bir kitleyi de, demokratik savaşımın dışına itmek olur. CHP'nin başarısızlığı hiç kuşku yok ki solun başarısızlığıyla yakından ilgilidir. Bugünün koşullarında solun siyasal bir alternatif olmaktan uzak oluşu, onun sağında bulunan demokratik güçlerin sağa kaymasına neden olmaktadır. Daha da kötüsü, eğer sol bu durumunu sürdürürse, bunların egemen güçlere teslim olmasını hiç bir güç önleyemez.

Türkiye bir 12 Mart deneyimi yaşamıştır. 12 Mart faşizmi yığınların kararlı direnişiyle kırılmıştır. Kuşkusuz yeni 12 Martlar kalkışımları karşısında daha da deneyim ve bilinç kazanmış yığınları bulacaktır. Ama yığınların kazanımı kadar faşizmin de deneyimi ve kazanımları olmuştur. Bu kazanımların başında faşizmin yığın desteğini sağlamak yolunda önemli adımlar atılmış olması, sağcı parti ve örgütler içersinde yuvalanmış olmasıdır.

Demokratik güçlerin başarısı bu yuvaların yığınlardan yalıtılmasına ve faşizmin çırılçıplak yığınların karşısına konulmasına bağlıdır.

MUZAFFER ERDOST

AYBAR LENİN'İ ELEŞTİRME ÖRTÜSÜ ALTINDA MARKSİZMİ YADSIYOR

I. FAŞİZM, SİYASAL PARTİLERİN SEÇİM PROPAGANDA SAATİ, VE AYBAR'IN TUTUMU ÜZERİNE

14 Ekim 1979 Senato üçte-bir yenileme ve milletvekili ara seçimleri dolayısıyla, üç "sosyalist" parti, radyo ve televizyonda konuştu. Bu "sosyalist" partilerden biri de, Sosyalist Devrim Partisiydi; ve bu partinin lider kurucusu ve "eski" başkanı Mehmet Ali Aybar, radyo ve televizyonda, partisine ayrılan propaganda saatinde, iki gün arka arkaya konuşarak, partisinin "seçim propaganda"sını yaptı. Faşist cinayet ve katliamların en yüksek düzeye çıktığı bir dönemde ve ülkede, ve hatta, sosyalizmin "kuruluşu"nun halkın yakın bir beklentisi olmadığı, ama "demokrasi mi, faşizm mi" ikilemi karşısında bulunduğu, faşist cinayet ve katliamlar kadar, faşist propagandanın da kitleleri yılgınlığa, umutsuzluğa, kaosa sürüklediği bir dönemde ve sırada, bu eski TİP'in "eskimiş" lideri ve "Sosyalist" Devrim Partisinin "eski" genel başkanı, "seçim propagandası" için partisine tanınan "yasal" hakkı, Lenin'e ve leninizme karaçalmak için kullandı. Faşist partinin konuşmacıları, bir yandan kendi cinayetlerini, "komonist" diye heceledikleri devrimcilere

yüklemeye çalışırken; sözde liberal burjuvazinin ama özünde işbirlikçi ve emperyalist sermayenin temsilcisi durumunda olan ve bu yönüyle de, temsilcisi olduğu sınıfa hizmet etmek ve faşizme omuz vermek durumunda bulunan bir parti, tüm faşist cinayet ve katliamları bir eliyle örter ve bir eliyle bütün olaylardan "komünist" dediği tüm ilerici, demokrat ve devrimcileri sorumlu tutmaya kalkışırken; "Sosyalist" Devrim Partisinin "eski" başkanı, radyo ve televizyon konuşmalarında, milyonlarca insanın karşısında, Lenin'e, ve dolayısıyla onun adıyla da özdeşleşmiş bulunan "leninizm"e karaçalarak, nesnel olarak, faşist partilerin demagojisine, ikiyüzlü değirmenine su taşıdı. "Sorumlu"luk yerinde olan bir insan, sorumluluğunu, yani o andaki görevinin *ne olduğunu bilir.* Seçim propagandasına ayrılan saatlerin, ne için ayrıldığını da bilir, ve burada ne konuşması gerektiğini de bilir. Böyle bir saat kendisine ayrıldı diye, burada, bir pastacı, nasıl pasta yapıldığını anlatmaya kalkışmazsa, bir "sosyalist" parti sözcüsü de, "seçim propagandası" için ayrılan saatte, sosyalist hareketin bir "iç" sorunu olan "teorik" bir sorununu, her siyasal düşüncenin içinde barındığı yığınların önüne getiremez, getirmeye hakkı yoktur. Çünkü, konunun kendisi, özünde, dar anlamda, bir propaganda *konusu* değildir, değişik siyasal düşüncedeki insanların ortak konusu hiç değildir; teorik bir konu, sosyalistler "arasındaki" bir konudur ve o ölçüde "bilimsel" sayılmak gereken bir konudur. Bilimsel sosyalizmin teorik konuları, hele "sonradan" seçime katılma hakkı tanınan bir partinin sözcüsü tarafından, propaganda konuşmalarının ana konusu yapılmaya kalkışılırsa, burada biraz düşünmek gerekir. Bu tür konuların konuşulma yeri, burada ileri sürülen görüşlerin, en azından bunları dinleme durumunda bulunan yığınların "ortak" konusu olması ya da en azından dileyen biri tarafından, aynı *araçlarla* "yanıtlanma" olanağı bulunan bir yer olması gerekir. Aybar'ın kendi sözcükleriyle söylemek gerekirse, bu "kepaze yöntem", ancak, "totaliter" düşünceli, "despot" zihniyetli kişiler tarafından benimsenebilir bir yöntemdir. Çünkü, gazetede, dergide, kitapta yer alan bir yazıya, bu yayın türlerinden birisi aracılığıyla yanıt verilebilir; ama devlete ait olan ve yayını da

devlet tekelinde bulunan ve en az yirmibeş milyona aynı anda seslenebilen bir yayın aracılığıyla, hele, partilerin "seçim propagandası" saatinde, bu "anti-leninist" yayını, aynı araçlardan yararlanarak yanıtlamak olanağı, bizim bakımımızdan yoksa, bu yayın aracı, böyle bir amaç için kullanılamaz.

Ancak, dünya devrimci hareketi içersinde, Türkiye devrimci hareketi içersinde, yerini, nerede olduğunu, nerede bulunduğunu, sorumluluğunu, görevini bilmeyen biri, böyle bir yol seçebilir, ve hele, orada, "sözlü" olarak konuşma yaparak, ancak *yazılı* metin üzerinde tartışma yapılabilecek konuları, tartışma olanağından dıştalayabilir.

II. TARTIŞMA YÖNTEMİ VE AYBAR'IN TARTIŞMA YÖNTEMİNİN ÖZELLİĞİ ÜZERİNE

Kendi pek sığ, pek kaba ve o ölçüde tutarsızlıklarla dolu yazılarını, tek "bilimlik" (—sözcük kendisine aittir—) yazılar kabul eden Aybar, yalnızca kendi yazılarını okuyarak vargıya varabilen birtakım "yazar"lar tarafından övülebilir; ama gerek Aybar'ın yazılarını, gerek bu yazılara verilmiş yanıtları okuyarak, doğru bir karar verebilecek okur kitlesi az değildir, ve geleceği belirleyecek de onlar olacaktır; ve bizim, yazılarımızı, ne Aybar için, ne de yalnızca Aybar'ın yazılarını okuyarak bizim hakkımızda vargıya varacak "yazar"lar için yazmadığımız açıktır; doğru olanı, gerçek olanı öğrenme tutkusu olan okur için yazıyoruz.

Bu nedenledir ki, ilkin, şu "Lenin usta der ki.." safsatasından başlayalım. Aybar'a göre, biz, "Lenin usta der ki.." diyormuşuz. Gene bizim yazımızı okumadığı pek iyi anlaşılan bir başka dergi yazarı da, Aybar'ı eleştirdiği pasajlarda, Aybar'ın sözlerine sahip çıkarak, "Aybar'ın muarızlarına göre üstünlüğü" olduğunu söylüyor, ve "anti-leninist" olduğunu söyleyen birine karşı, "Lenin der ki" diye çıkanların kendilerini gülünç duruma düşürdüğünü ileri sürüyor. Bir kere, biz, yazılarımızda, Aybar'ın yazdığı gibi, "Lenin *usta* der ki", "Lenin *usta* şöyle diyor" diye bir ifade kullanmadık. Lenin, kuşkusuz, devrimcilerin öğretmeni, ustasıdır; ama biz, "Lenin usta" diye bir ifade kullanma-

dık. Ama, bu "anti-leninist"e karşı, Lenin'den, zorunlu olarak metinler aktardık. Çünkü, bir kere, bu anti-leninist yazar, Lenin'in, devrimin nesnel koşullarını yadsıdığını, devrimde iradeye ağırlık verdiğini yazmaktadır. Bu, Lenin'i, bir marksist olmaktan bir "anarşist" derekesine düşüren bir karaçalmadır, ve bu karaçalmanın, ancak Lenin'in metinlerine başvurularak, bir karaçalma olduğu gösterilebilirdi, ve biz de öyle yaptık. İkincisi, çünkü, bu anti-leninist yazar, Lenin'in emperyalist dönemde, her ükede "sosyalist devrim" olabileceğini ileri sürdüğünü yazar. Bu, Lenin'i, bir marksist olmaktan, bir serüvenci anarşist derekesine düşüren bir karaçalmadır, ve bu anti-leninist yazar, ancak Lenin'in metinlerinde yeralan, "ulusal kurtuluş savaşı", "burjuva demokratik hareket", "devrimci-ulusal hareket" terimlerini "sosyalist devrim" olarak *anlar* ya da tahrif ederse, bu yanlış anlama ya da tahrif, ancak, Lenin'in metinlerine başvurularak kanıtlanabilirdi ve biz de bunu Lenin'in metinlerini aktararak kanıtladık. Bunun başka bir yolu, başka bir yöntemi yoktur. Anti-leninist Aybar'ın, Lenin'e karaçalmalarını, Lenin'i tahrif etmesini, Lenin'in metinleriyle değil de, diyelim Proudhon'un, ya da Trotski'nin metinleriyle kanıtlayacak değildik elbette.

Aybar'ın, o bize, "seviyesiz, terbiyesiz, küstah" diyen Aybar'ın, pek seviyeli yöntemleri var. Bir kere, *Cumhuriyet'*-te yayınlanan yazısını eleştiren *herkesi,* ya "Sovyet yanlısı" ya da "Pekin yanlısı", veya ya "Moskovacı" ya da "Pekinci" diye karalamaya kalkışıyor. Kuşku yok ki, "Pekinci" ya da "Moskovacı" olanlar vardır, ve bunlar, bu niteliklerini saklamak gereğini bile duymamaktadırlar. Ama, Aybar'ın, kendisini eleştiren herkesi, 'Sovyet yanlısı" ya da "Pekin yanlısı" olarak nitelemesinin, hele bize verdiği yanıtta, bizim, "bağnaz din adamından farksız tepkiler" gösterdiğimizi, "düşünmenin karanlığı içinde" bulunduğumuzu, "gerçekten marksist olmayan, bilime sırt çevirmiş kafa" olduğumuzu ileri sürerek "Moskovacısının da, Pekincisinin de kafa yapıları bir konuyu bilimsel olarak tartışmaya elverişli değildir" (s. 142 ve 143)[1] demesinin anlamı nedir? Dolayısıyla,

[1] Sayfa numaraları Aybar'ın kitabına ilişkindir: Mehmet Ali Aybar, *Marksizm'de Örgüt Sorunu — Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür,* 1979.

bize, bu "karaçalmalar"dan biri düşmüyor mu, ve bize, Aybar, "Moskovacı" ya da "Pekinci" olarak, bunlardan biriyle, üstü örtülü de olsa karaçalmıyor mu? Bir başka dergiye verdiği yanıtta, "... teorik tartışmalara girmek, Türk yoldaşlarının yetki sınırları dışındadır. Teori sorunları Moskova'daki efendilerin karar vereceği işlerdendir" (s. 190) diyerek, "Moskovacı" olmaktan ne anlaşılması gerektiğini açıklarken, ve tek "bağımsız" düşüncenin kendisi ve kendisi gibi düşünenlerin olduğunu ileri sürerken, ama bizim "bir konuyu bilimsel olarak tartışmaya elverişli kafa yapısına" sahip olmadığımızı, çünkü "Moskovacısının da Pekincisinin de kafa yapılarının" böyle bir şeye elverişli olmadığını ileri sürerken, bize, karaçaldığı açık değil mi?

Aybar'ın bu "seviyeli" yöntemi yeni edinmediğini, TİP Genel Başkanlığı dönemini izlemiş olanlar iyi bilirler. Eski TİP'in parti kulislerinde, "önemli ifşaat"larda bulunarak "Gizli Komünist Partisinin TİP'in içine sızdığı"nı söyleyen Aybar'ın gene aynı günlerde, Parti Genel Yönetim Kurulu toplantısında partiden ihraç etmek istedikleri üyeler için, "Bunlar Türk mahkemelerinde komünizm propagandası yapmaktan mahkûm edilen Mihri Belli'nin hücresine dahil olup, ondan emir almaktadırlar. ... Biz bu taktikleri biliriz, bunlar komünist taktikleridir." diyen (*Politika*, 9 Ekim 1967) Boran'la birlikte hareket ettiğini ve bu anlatımın ikişi arasında kolektif olarak oluşturulmuş bulunduğunu kim bilmez? Şimdi, anti-leninist bir kampanya başlattığı, Lenin'e ve leninizme karaçaldığı için, eleştirilerimizi, "akıl ve bilim yoluyla" yanıtlamak yerine, "çocukça karalamalarla" yanıtlama yolunu seçiyor, bununla da yetinmiyor, dün olduğu gibi bugün de "karaçalma"ya, eskilerin deyişiyle "müfteriliğe" devam ediyor.

17 Aralık 1966 günü, TİP Merkez Yürütme Kurulu üyesi Boran'ın, bir konferansta "Pekin'in ve Moskova'nın direktifleriyle hareket edenlerin" bulunduğunu söylemesinden kısa bir süre sonra, Mao Çe-tung'dan yayınladığımız bir kitap hakkında dosyada olumlu bilirkişi raporu varken, acele telgraf ile İstanbul'dan yeni bir rapor alınarak, ve 3 Şubat 1966 günü tutuklanarak, evimizin ve büromuzun, apayrı bir özenle aratılmasının asıl nedenini, bilenler bilir. Şim-

di Aybar, aynı yöntemi, yeni bir biçimde deneyerek, bu kez, bizi, en azından, "Moskovacı ya da Pekinci" sınıflandırması içersine koyarak, "bilimlik" bir karaçalma yöntemini yineliyor. Bizim yöntemimizin ise, "sosyalist dünyaya aşılanan ortaçağ zihniyeti" olduğunu söylüyor. Ortaçağ zihniyeti, bir bakıma bu söze damgasını vuran engizisyonla, karaçalmayla ve muhbirlikle özetlenebilir. Ve bu niteliklerin "çağdaş" özelliklerini Aybar'da bulmak dün olanaklıydı, bugün de olanaklıdır. Ama biz şunu belirtelim ki, yazılarımızı okuyan okurun bildiği gibi, biz, ne "Moskovacı"yız, ne "Pekinci" ve ne de bu anlamda bir başka şeyci. Pekin'in, Lenin'in terimleriyle sosyal-emperyalist, yani özünde emperyalizme hizmet eden, ama kendisine sosyalist diyen bir siyaset içersinde bulunduğunu, daha geçen yazımızda, bir dipnotta yazdık. Sovyetler Birliği'ne, bu ilk sosyalist devrimi yapmış Lenin'in ülkesine saygı duymayı, bu ülkede şu ya da bu tarihte izlenmiş ve izlenen *her* siyasal tutumu savunmak gibi bir anlayış olarak ele almak, ve hele bu ülkeden "talimat" alan bir anlayış gibi nitelemek, dürüst bir davranış olabilir mi? Türkiye'de geleneksel "Moskof" düşmanlığını, Kurtuluş Savaşı sırasında, İngiliz emperyalistleri ve onun yerli ortakları, "bolşevik" düşmanlığına, ve dün ABD emperyalistleri ve onun iç ortakları "anti-komünizm"e dönüştürmekte büyük başarılar elde etmişlerdir. Dün TİP Genel Başkanı olarak, daha dün Sosyalist Devrim Partisi Genel Başkanı olarak Aybar, emperyalizmin ithali anti-komünizmi, yeni biçimde, "bilimsel tartışma" maskesi altında, anti-leninizm biçiminde sunuyor. Yaptığı, özünde anti-komünizmdir. Bu teori düşmanı, bu bilimsel sosyalizm düşmanı, bu bilimsel sosyalizmin yapıtlarının düşmanı olduğu pek iyi bilinen Aybar'ın, bilimsel sosyalizmin klasiklerini boykot eden, teorinin yetersizliğini, sosyalizmin temel ilkelerinin artık geçerli olmadığını ileri süren eski TİP'in eski genel başkanı Aybar olduğunu kim bilmez. Bu teori düşmanı olduğu pek iyi bilinen Aybar'ın, 1966'larda en iyi diktatörlüğün, en kötü demokrasilerden daha kötü olduğunu, yani proletarya diktatörlüğü ve burjuva demokrasisi kavramlarının gerçek anlamlarını gizleyip, burjuva diktatörlüğünü savunanın TİP'in eski genel başkanı Aybar olduğunu kim bilmez. Bugün, tam da

emperyalizmin ve egemen sınıfların gönüllü bir görevlisi gibi, anti-komünizmini, anti-leninizmle gizleyerek, "bilimsel tartışma" örtüsü altında, bize "Moskovacı" ya da "Pekinci" diye karaçalmasının gönüllü bir "muhbirlik" olduğunu, en azından bizim, kendi düşüncelerimizi dile getirmediğimizi, getiremediğimizi söylemek istediğini kim anlamaz.

Aybar'ın "terbiyeli" yöntemlerinden biri de şu: *Bağımsız Türkiye*'ye verdiği yanıt şöyle başlar: "Yazı imzasız. Kişiliğini gizleyerek imzasız *ihbar* mektubu gönderir gibi, bilimsel tartışma yapılmaz." (s. 132.) Bize verdiği yanıt ise "Yeni Ülke'ye Yanıt" başlığını taşır, ve altındaki notta şunları yazar: "Yeni Ülke'nin, ekim, kasım, aralık 1978 günlü, 5 No'lu sayısında Lenin'in yadsınması... başlıklı yazı." (s. 142.) *Yeni Ülke,* bir parti, ya da örgüt dergisi değildir, bir inceleme dergisidir, ve yayınladığı *tüm* yazılar imzalıdır. Kendisini eleştiren yazı da imzalıdır ve imza yerinde bizim adımız yazılıdır. Bizim yazımıza verilecek yanıt, bize verilir, dergiye değil, böyle "bilimsel tartışma yapılmaz". İkincisi, tartışma konusu olan yazının başlığı, tırnak içersinde ve tam yazılır. Şöyle: "Lenin'in Yadsınması ya da Aybar, Marksizmi Çarpıtıyor." Aybar'ın yaptığı gibi tartışılan yazının adı bile doğru ve tam olarak verilmeden "bilimsel tartışma yapılmaz". Üçüncüsü, tartışmaya girdiği yazarın "kişiliği", "imzası" *gizlenerek* (ki, bir partinin yayın organı durumunda ve imzasız yazı yazmayı ilke edinen bir dergideki imzasız yazıyı bu olayla karıştırmamalı) "bilimsel tartışma yapılmaz". Hele, tartışılan konu ile yazarın mesleği arasında bir ilişki yoksa, yazarın mesleği anılarak "bilimsel tartışma hiç yapılmaz". Üstelik, yazarın mesleği, resmî, yasal adı ile "veteriner hekim" ise, "veteriner hekim" terimini değil de, mesleğinin adından *çok,* argoya intikal etmiş bulunan ve "kabalık" anlamında kullanılan "baytar" sözcüğü kullanılarak, "bilimsel tartışma" hiç mi hiç yapılamaz. Eğer Aybar, "baytar" sözcüğünü içtenlikle mesleğimin karşılığı anlamında kullansaydı, buna bir şey demezdim. Ama o, benim mesleğimin —ki, öğretim yılı bakımından, Aybar'ın öğretim yılından bir yıl da fazladır— adını, mesleğimden soyutlayarak, argodaki anlamında "kabalık" ifade ettiği için seçmiştir, ve bana olan "kin"ini, "öfke"sini, "hırs"ını, mesleği-

me "hakaret" için bir araç yapmıştır. Bir mesleği, pek önemli bilimsel buluşlarıyla dünyada saygın bir yeri bulunan bir mesleği, hele özsel içeriği bakımından geniş halk yığınlarına hizmet amacını taşıyan ve buna karşılık, mensuplarının her zaman mütevazı bir yaşam sürme durumunda bulunduğu bir mesleği, eski adından dolayı aşağılamaya kalkışan bir insan, bırakın sosyalist olmayı, burjuva anlamda bile bir tartışma ahlâkından yoksun demektir, böyle bir ahlâk anlayışıyla, "bilimsel bir tartışma yapılamaz".

Aybar'ın "terbiyeli", "seviyeli" yöntemleri yalnızca bu kadar mı? Değil elbette. Belki de sayfaları sınırlı olduğu için "Aybar'ın bütün savlarını burada yanıtlamak olanaksız" diyen bir dergiyi "tartışmadan *kaçmakla*" niteleyen Aybar, bizim için şunları söyler: "Yazarın 70 sayfalık yazısı aslında bize yanıt değildir. Konumuzla ilgisiz ya da dolaylı olarak ilgili olduğu söylenebilecek (kendiliğindenlik) gibi, (dışardan bilinç götürme gibi), (istençcilik) gibi, (emperyalizm döneminde devrim) gibi konularda, Lenin'in görüşlerinin, elde metin, savunusundan ibarettir. Örgütlenmeye ayrılan beş on sayfa da terbiyesizce kaleme alınmış olanlar bir yana, öylesine yüzeyde görüşlerdir ki, ciddiye alınamaz.." (s. 155-156.) Aybar'ın konuyla ilgisiz ya da dolaylı olarak ilgili olduğunu söylediği bütün bu konular, onun *Cumhuriyet*'te yayınlanan yazısında, Lenin'e karaçalmak için ortaya getirdiği konulardır, hepsi de Aybar'ın *yazısıyla* doğrudan ilgili konulardır. Şimdi kendisi, tartışmadan kaçmak için, tartışma açtığı konuları, konu dışı sayıyor. Örneğin, yayınlanan beş yazısından biri "Lenin'in ve Marx'ın Devrime İlişkin Görüşleri Farklı" başlığını taşır, ve burada, Lenin'in, devrimde, iradeye ağırlık verdiğini, ve gene Lenin'in emperyalist dönemde her ülkede "sosyalist devrimi" olacağını söylediğini ileri sürer.

Bir şey daha. Aybar, tartışmaya konu olan *Cumhuriyet*'teki yazısını, kitabının başına alıyor ve *Cumhuriyet*'teki yazısına karşı yazılan yazılara verdiği yanıtları arka arkaya sıralıyor. Ne var ki, bilimsel tartışma yöntemine hiç de yakışmayan yeni bir yöntem getiriyor. Diyor ki, *Cumhuriyet*'teki yazıları burada yeniden yayınlarken, "kimi bölümleri genişlettim" (s. 5). Üzerinde tartışılmış olan yazılarını

yayınlarken, Aybar'ın bu yazıları "genişletmeye" hakkı yoktur. Bu, tartışmada bilimsellik ilkesine aykırıdır. Tartışma konusu yapılan yazılar, bu açıdan okura sunulduğunda, *olduğu gibi* yayınlanır, tartışmaya katılanlara karşı ve dolayısıyla okura karşı saygının en basit kuralıdır bu. Yazar, yazısını geliştirmek istiyorsa, o zaman, bunu, ya yeni yazılar ile yapar ya da hiç olmazsa genişletilen yerler, notlarla belirtilir. Biz, Aybar'ın kitabında yer alan yazıyı değil, *Cumhuriyet*'te yayınlanan yazıyı eleştirdik. Ve Aybar'ın yanıtını okuyanlar, ancak *Cumhuriyet*'teki yazı ile bizim yazımızı okuyarak doğru bir vargıya varabilir. Dahası var. Örneğin Aybar diyor ki, yazımın "kimi bölümlerini *genişlettim*". Şu anda *Cumhuriyet*'teki yazı yanımızda yok. Ama, elimde, benim yazımın bulunduğu *Ülke,* n° 5 var. Orada, Aybar'ın, *Cumhuriyet*'te yayınlanan yazılarından birinin başlığı şöyle: "Lenin'in ve Marx'ın Devrime İlişkin Görüşleri Farklı". Şimdi, kitabında, bu başlık şöyle olmuş: "Lenin'in Devrim Görüşü Marx'ınkinden Farklı mı?" Burada "genişletme" değil, "değiştirme" var. Sözlük tutkunu Aybar, "farklı" sözünün, "farklı mı?" sözünden farklı olduğunu bilecek kadar, ve bunun bir "genişletme" değil, "değiştirme" olduğunu bilecek kadar bilgilidir sanırım. Metnini değiştirerek sunan Aybar'ın bunu yalnızca bu başlıktan ötürü bile olsa "genişletme" olarak adlandırması, bilimsel tartışmaya yakışan bir yöntem değildir.

III. ÖRGÜT OLARAK PARTİ VE DEVLET

Aybar'ın konusunu ele alışı oldukça çapraşık. Özünde genel olarak "örgüt"ü mü konu ediniyor, yoksa örgüt olarak "parti"yi mi, bunu, berrak olarak anlamak olanaksız. *Cumhuriyet*'teki yazısında, genel olarak örgüt sorununa girmez, örgüt olarak özsel özellikleri bakımından bir bakarsınız "parti"yi, bir bakarsınız "devlet"i eleştirir. Biz, "leninist" örgüt sözü ile "parti"yi mi, "devlet"i mi kastettiğinin çoğu zaman pek belli olmadığını, "leninist örgüt" ile "parti"yi eleştirirken, kimi yerde belirtmeden "devlet"i de eleştirdiği için, Aybar'ın "devlet ile partiyi birbirine karıştırdığını" yazmıştık. Diyor ki Aybar, "sözü edilen genelde örgütlenme biçimleridir. Devlet de, parti de, ticaret şirketleri

de, sendika ve dernekler de, bu genel 'model'den kaynaklanan ve elbet aralarında farklar da bulunmakla birlikte, esasta aynı temel ilkelere dayalı, aynı özellikleri taşıyan ve aynı nitelikte ilişkiler yaratan örgütlerdir. Yazarın felsefe ile, hukuk teorileriyle birazcık yakınlığı bulunsaydı, Devletle partinin karıştırıldığı gibi, bilgi dağarcığının hafifliği dolayısıyla ciddî sorunlar sandığı saçmalıkları, peş peşe sergilemez, eleştiri olarak ileri sürmezdi." (s. 174-175.)

Doğaldır ki, "devlet" ile "parti"nin, *aynı* temel ilkelere dayalı, *aynı* özellikleri taşıyan, *aynı* nitelikte ilişkiler ürettiğini söyleyebilmek için sözcüğün tam anlamıyla "saçmalamak" ya da "devlet" ile "parti"yi birbirine karıştırmak gerekirdi. "Parti" ile "ticaret şirketini", örneğin "Sosyalist Devrim Partisi" ile, diyelim "Koç"lu ya da "Sabancı"lı bir şirketin aynı temel ilkelere dayalı olduğunu, aynı özellikleri taşıdığını ve aynı ilişkiler ürettiğini "ifşa" edebilmek için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bırakalım bu örgütlerden ikisini birbirleriyle karşılaştırmayı, bir tekini kendi içinde karşılaştırmak bile, Aybar'ın neyi ne denli bildiğini tanıtlamaya yeter. Örneğin, örgüt olarak "sendika"nın, diğer şeyler yanında, "işveren" sendikalarını ve "işçi" sendikalarını kapsadığı açıktır. Şimdi, Türkiye *İşverenler* Sendikası ile Devrimci *İşçi* Sendikaları Konfederasyonunun "elbet aralarında farklar bulunmakla birlikte, esasta aynı temel ilkelere dayalı, aynı özellikleri taşıyan ve *aynı nitelikte ilişkiler yaratan*" sendikalar olduğunu söyleyebilmek için, doğaldır ki, yalnızca "saçmalamış" olmak gerekir, ama biz bu "saçmalıkları" eleştirmeye kalkıştığımızda, Aybar, bizim, felsefe ile, hukuk teorileriyle yakınlığımız olmadığı için, bilgi dağarcığımızın hafifliği dolayısıyla bunları "ciddî sorunlar" sanarak ele aldığımızı, "saçmaladığımızı" söyleyebilir.

Aybar, bize yanıt verirken, *Cumhuriyet*'teki yazısında, "devlet"in ya da "parti"nin değil, genel olarak örgütün sözkonusu edildiğini yazıyor. Oysa *Cumhuriyet*'teki yazısının genel başlığı "Leninist *Parti* 'Model'i ve Sosyalist Örgütlenme"dir; *Cumhuriyet*'teki yazısını ana öğe yaptığı kitabı ise, üstte (36 punto ve iki satır olarak) "Marksizm'de Örgüt Sorunu" ve kapağı kaplayan (60 punto ve altı satır olarak) "Leninist *Parti* Burjuva Modelinde Bir Örgüttür" başlıklarını

taşır ve esas vurgulanan ikinci başlıktır. Yani Aybar, esasta, genel olarak örgüt konusunu, ve hatta genel olarak "parti" konusunu almamıştır, "leninist parti"yi konu aldığını, kitabının başlığında açıklamıştır. Genel olarak örgüt konusunu ele aldığını, yani özel olarak herhangi bir örgütü, dolayısıyla "devlet"i, "parti"yi, "ticarî şirket"i, "sendika"yı, "derneği" konu almadığını söylüyor bize yanıtında. Ola ki doğrudur, ama yazısının başlığındaki "Leninist *Parti* 'Model'i"ni, kitabının "Leninist *Parti* Burjuva Modelinde Bir Örgüttür" ana başlığını kendisi koymuştur. Bu başlıklar altında, genel olarak örgütün değil, özel olarak "parti"nin irdeleneceği, irdelenmesi gerektiği açıktır. Ve böyle bir başlık altında, "devlet" sözü edilmeden, "devlet"e ilişkin örgüt eleştirildiği zaman, devlet ile parti birbirine karıştırılmış olur.

a) *"Tüm Örgütler", Egemen Sınıfların Çıkarına Hizmet Etmez*

Aybar, bize verdiği yanıtta der ki, *Cumhuriyet*'teki yazımda üç tezi işledim. Birincisi ve ana tez, "her üretim tarzının kendisine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığıdır". (s. 148.) İkinci tez, "Kapitalist örgüt 'model'inin, sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezileşmesi hareketine paralel, merkezi, dikine hiyerarşili ve tepeden inme disiplinli biçimde olduğudur". (s. 149-150.) Üçüncü tez, "merkezci, dikine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli, leninist "parti 'model'i, proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp, klasik burjuva 'model'inde bir örgüt"tür. (s. 150.)

Okur, böyle bir tasnifin, *Cumhuriyet*'teki yazısında değil, bize verdiği yanıtta yapıldığını gözönünde bulundurmalıdır. Daha önceki yazımda gerektiği ölçüde ele aldığım için de, benim, burada, ikinci kez, proleter devrimci partinin marksist niteliklerini belirlemeye girişmem, bazı yinelemelere yolaçabilir. Ama, gene de, bu yazımın çerçevesi içersinde, yani Aybar'ın bize verdiği yanıtta eksik bir yer bırakmamak için, onun "örgüt teori"sini birkaç noktadan eleştirmeyi sürdürmenin gereği var:

Aybar, birinci tezini açıklamayı şöyle sürdürür: "İnsanların, belirli bir amaçla işbirliği etmelerini sağlayan, düzen-

li örgülere örgüt denir: Birleşmiş Milletler Örgütü, devlet, parti, sendika, şirket, dernek vb.. Kabile, Ulus gibi, istencimizden bağımsız tarihsel gelişme içinde ortaya çıkmış varlıklar da, geniş anlamda birer örgüttür. İster istencimizden bağımsız, ister istencimize bağlı olsun, TÜM ÖRGÜTLER, üretim tarzının amacına, yani son çözümde EGEMEN SINIFIN ÇIKARLARINA HİZMET EDER." (s. 148-149, *—Büyük harfle vurgulamalar benim.*)

Aybar, "parti"yi, "sendika"yı, örgüt olarak niteliyor, doğrudur, örgüttür. Ve "tüm örgütler", yani tüm partiler, tüm sendikalar diyor, son tahlilde "egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eder". Diyelim parti, sosyalist bir partidir, devrimci bir partidir; egemen sınıflar burjuvazidir, yabancı burjuvazidir, büyük toprak sahipleridir. Ve şimdi, bu devrimci örgütler ile bu egemen sınıfları, Aybar'ın tümcesindeki yerine yerleştirelim, şöyle bir sonuç ortaya çıkacaktır: "Tüm sosyalist partiler, tüm devrimci partiler, burjuvazinin, yabancı burjuvazinin (emperyalizmin), büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına hizmet eder".. Doğaldır ki, tüm sosyalist partiler yerine, Aybar'ın partisini, "Sosyalist Devrim Partisi"ni koyarsanız, "Sosyalist Devrim Partisi, burjuvaziye, emperyalizme, büyük toprak sahiplerine hizmet eder" gibisinden bir sonuç çıkarırsınız. Olasıdır ki, doğrudur, ama, bunun yerine, Lenin'in kurduğu Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisini, ya da Marx ve Engels'in Birinci Enternasyonalini korsanız, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin çarlığa, Rus büyük toprak sahiplerine ve Rus burjuvazisine hizmet ettiği, Birinci Enternasyonalin burjuvaziye hizmet ettiği sonucu çıkar ki, burada, Aybar'ın "örgüt teorisi"nin "simgeleşmiş" özünü buluruz.

Tüm örgütlerin "üretim tarzının amacına, yani son çözümde egemen sınıfın çıkarına hizmet ettiğini" söyleyen Aybar, bizi ne denli "dogmacı", ne denli "Aristoteles usta der ki..." biçiminde mekanik mantıkçı olarak nitelendirirse nitelesin, kendisi, ancak ve ancak diyalektik düşünceden yoksun olduğu için, böyle akıl almaz saçmalıklar karalar. Çünkü, üretim tarzını, yalnızca tez olarak ele alan, onun kendi içersinde bir de antitezi bulunduğunu düşünemeyen bir kafaya sahiptir. "Örgüt yansız bir nesne değildir. Biçi-

mi ile bir yanlıdır, onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır." (s. 149) derken, sınıflı toplumlarda üretim tarzı, yalnızca egemen sınıflardan oluşurmuş gibi, örgüt teorisi kurar. Oysa, sömürüye dayalı sınıflı toplumlarda, üretim tarzları, bir de sömürülen sınıf ve katmanları içerir. Bunların da birer savaşım örgütü olabilir, ve bu sınıflarla birlikte olmuştur da. Bugün toplumda, işçi sınıfının savaşım örgütleri vardır. Bunlar, burjuvaziye karşı ekonomik ve burjuva iktidara karşı siyasal savaşım veren devrimci sendikalar; ve işçi sınıfının, ideolojik savaşımını veren devrimci partilerdir. Bu sendika ve partiler, burjuva toplumun bağrında, kapitalist üretim tarzının egemenliği ortamında doğar. Bunlar, içlerinde doğdukları üretim tarzına ve son çözümlemede bu üretim tarzının egemen sınıflarına hizmet etmez, aksine, bu üretim tarzını değiştirmeye, bu egemen sınıfların egemenliğine son vermeye hizmet ederler.

b) *Leninist Parti, Çarlık Rusyası Koşullarında Oluşmuştur, Sosyalist Üretim Tarzı Koşullarında Değil*

Şimdi Aybar'a kulak veriniz, der ki, her örgüt, "onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır", "üretim tarzı değişince, örgütlenme biçimi de değişir" (s. 149). Bu nedenledir ki, kapitalist üretim tarzının yarattığı örgüt modeli, "sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi hareketine paralel, merkezci, dikeyine hiyerarşili ve tepeden inme disiplinli biçimdedir" (s. 150), ama, "leninist parti modeli", aynı "kapitalist örgüt modeli" gibi, "merkezci, dikine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli"dir, bu ise, "proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp, klasik burjuva modelinde bir örgüt"tür. (s. 150.)

Okur, burada, sanırım, Aybar'ın, "leninist parti modeli"ni, yani genel olarak "örgüt"ü değil, "parti" olarak örgütü ele aldığını görmektedir, ve leninist parti, gene okurun bildiği gibi, *esas olarak,* 1900'lerde doğmuş, ve siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla, Çarlık döneminde ve Şubat devriminden sonra burjuva iktidarı koşullarında savaşmış devrimci sınıfın partisidir. Bu partinin özelliklerinin, Rusya'nın özel koşullarından doğduğu, ve özel koşullardaki değişikliklerle birlikte partinin örgütlenme özelliklerinin de

değişiklikler geçirdiği bilinen bir gerçek.

Şimdi, Aybar'ın, kendi "teorisi" ile "vargı"sını karşılaştırabiliriz. Yineleyelim: Her üretim tarzı, kendine özgü örgütü yaratır. Kapitalist üretim tarzı koşullarında, örgütün, kapitalist üretim örgütlenmesinin özelliğini taşıması gerektiğine göre, leninist partinin, özünde ve esasında, feodal-emperyalizm koşullarında, burjuva ilişkilerin egemen duruma gelmeye başladığı bir ülkede, merkezî feodalizme uygun olduğu kadar, sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasına paralel bir örgüt olması kaçınılmaz değil midir? Ve burada, Aybar'ın "teori"sine göre, "kapitalist örgüt modeli" ne denli merkezci, ne denli dikine hiyerarşili ve ne denli tepeden inme disiplinli ise, aynı üretim tarzı içersinde doğacak olan işçi sınıfının devrimci partisinin, (konunun özelliği gözönüne alınırsa) leninist partinin, o denli merkezci, dikine hiyerarşili olması gerekmez mi?

Aybar'ın diyalektikten yoksun mantığı, gene Aybar'ın bütün vargılarını silip süpürmeye yeter. Çünkü "leninist parti", iktidarı, burjuvaziden devrimci proletaryanın eline geçirmesinin bir aracı olan partidir her şeyden önce. Bu partinin sosyalist devrimden sonra, proletarya diktatörlüğünden sonra, biçimini ve işlevini, aynen koruduğu sanısı ise, bir safsatadan başka bir şey değildir. Devrimci proletaryanın partisi, devrimden önceki amaçlarının ve görevlerinin yerine, doğaldır ki, devrimden sonraki amaçları ve görevleri koyar. Ama "parti", örgüt olarak "parti"dir, devrimden önceki parti, devrimden sonra devlet haline gelmediği gibi, onun "parti" özelliği de değişmez. Görevleri ve amaçları değiştiği için, örgütlenme biçiminde değişiklikler olması da doğaldır, kaçınılmazdır.

Örgütlenmenin bu "ilk" ve ilk olduğu kadar da "orijinal" teorisyeni, daha önceki yazımızda da belirttiğimiz gibi, leninist örgütlenme ile, kimi yerde partiyi, kimi yerde devleti, ama daima "leninist parti modeli"ni eleştiriyormuş gibi eleştirerek birbirine karıştırır; gene bir önceki yazımızda belirttiğimiz gibi, devrimi gerçekleştirmenin aracı olarak devrimci parti ile sosyalizmi gerçekleştirecek proleter devletin ideolojik organı olarak partiyi de —her ikisi de "örgüt" olduğu ve her ikisi de "parti" olduğu için olsa gerek—, bir-

birine karıştırır. Dahası, sosyalizmi gerçekleştirecek proleter devlet ile onun ideolojisini belirleyecek olan partiyi birbirine karıştırmakta da sakınca görmez.

Nitekim, feodal ve burjuva toplumda, yönetimsel bakımdan feodalitenin ağır bastığı, üretim bakımından kapitalist üretim tarzının egemen duruma gelmekte bulunduğu bir toplumsal ortamda yaratılan leninist partinin, bir yandan kapitalist üretim tarzına uygun "model"de bir parti olması gerektiğini söyler, ve bir yandan da, sosyalist üretim tarzına henüz geçilmediği halde, bu partiyi, sosyalist üretim tarzına uygun "model"de bir parti olmamakla suçlar.

c) *Sosyalist Üretim, Küçük Üretime Dönüş Değildir*

Aybar, ünlü üçüncü tezinde, "leninist parti 'model'inin, proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp, klasik burjuva 'model'inde bir örgüt olduğunu" söyler. Kapitalist üretim tarzında sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi hareketine paralel olarak, kapitalist örgüt "model"i, merkezcidir. Oysa sosyalist üretim tarzına geçilince, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi hareketi... sahi ne olacaktır? Üretim araçları sermaye olmaktan ve üretilen ürünler meta olmaktan çıkacağına, ya da belirli bir süre sonunda çıkması gerektiğine göre... sahi ne olacaktır ki, sosyalist üretim tarzında, kapitalist üretimin merkezci, dikine hiyerarşili örgütlenmesinin yerini, piramit biçimindeki bu kapitalist üretimin yerini, "proletaryaya özgü bir üretim biçimi"ne uygun "içiçe daireler olarak düşünülebilen" üretimin örgütlenmesi almış olsun? "Dikey" yerine "yatay", "piramit" yerine "daire". Peki ama niçin? Kapitalist üretim tarzında, sermayenin olduğu gibi, üretimin de merkezileşme ve yoğunlaşması, bu "dikine pramitleşme", sosyalist üretimde, yatay ve içiçe dairelere mi dönüşecektir?

Oysa sorun böyle konulamaz. Bu tür "teoriler"in, marksizmle, bilimsel sosyalizmle bir ilgisi olmadığı açıktır. Biz daha önceki yazımızda, *Kapital*'den şu ünlü pasajı aktarmıştık: "... üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, en sonunda, bunların kapitalist kabuklarıyla bağdaşamadıkları bir noktaya ulaşır. ... kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, *birleştirilen*

ve örgütlenen işçi sınıfının başkaldırmaları da genişler, yaygınlaşır."[2] Ve bu pasajın ardından, Aybar'ın yüzeysel bulup, ciddiye alınamaz dediği, kitabının arka kapağında da, ortaya attığı tezlerin gerçekte tartışılmadığını söylediği yazımızda, şu satırlar yer alır: "Üretimin merkezileşmesi, yalnızca sermayenin değil, üretimde yer alan emeğin de, belirli merkezlerde toplaşmasına yolaçar. Ve kapitalist toplumda, burjuvazi kadar, işçiler de bu merkezileşmenin içersindedirler, onun bir öğesidirler. Burjuvazinin örgütlenmesini, üretimin örgütlenmesiyle *açıklamak,* proletaryanın örgütlenmesini, onun bizzat katıldığı üretimden soyutlamak, hiçbir yönden savunulamaz. Eğer üretimde bir merkezileşme varsa, iktisadî yerel pazarlar parçalanıyor, ulusal bir birlik oluşuyorsa, orada, işçi sınıfı bünyesinde de, biçimsel olarak bir ulusallaşma, ve o ölçüde bir merkezileşme olması gerekir."[3]

Konuyla ilgisi olan her okur bilir ki, bilimsel sosyalizm, burjuva toplumda, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engeli haline gelmesini, emeğin toplumsallaşması ile, ama buna karşılık üretim araçlarının burjuva mülkiyeti ile, özel mülk olarak kalması ile açıklar. Üretici güçlerin engelinin ortadan kaldırılması demek, üretim araçlarının merkezileşmesinin ve dolayısıyla emeğin toplumsallaşmasının kaldırılması değil, aksine, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıdır. Yani, emek nasıl toplumsal ise, üretim araçları da toplumsallaştırılır. Yoksa, kapitalist üretimin gelişmiş evrelerinde merkezileşmiş bulunan üretim araçları, sosyalist üretime geçişle birlikte parçalanarak küçük mülkiyete dönüştürülmez. O zaman, teorik olarak prudoncu anarşizm batağına, ve ekonomik bakımdan da, büyük ölçekli üretimden küçük üretime, yani geriye gidişe yolaçarsınız.

Merkezileşmiş üretim araçları, sosyalizme geçiş ile, merkezî olmaktan çıkarılmaz, yalnızca üretim araçlarının mülkiyet biçimi değişir. Yani özel mülk iken, toplumsallaşır, toplumsal mülkiyet haline gelir. Eğer, burjuva toplumda, üretim araçlarının merkezileşmesi, "dikine" ve "pramit" biçiminde ise, bu, üretim araçlarının özel mülkiyetinin top-

[2] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 782.
[3] *Ülke*, n° 5, s. 64.

lumsal mülkiyete dönüştürülmesiyle, "yatay" "içiçe daireler" biçimine dönüşmez. Ve onun için de, kapitalist üretim tarzında, üretim araçları, ne denli merkezileşmiş ise, sosyalist toplumda, bu merkezileşme daha da büyük boyutlara ulaşmak zorundadır. Şu var ki, üretim araçlarının yaygınlığına yoğunlaşması, toplumun, "herkese gereksinmesi" kadar üretebileceği bir noktaya ulaşılmasını simgeler, ve biz de, daha önceki yazımızda bunu şöyle vurgulamıştık: "Sosyalist evreyi, geçiş evresini aşmış, özgür insanı yaratmış bir topluma varmış gibi örgütlenme modelleri çiziyorsun, ama ne var ki, sosyalist örgüt bütün bu geçişi gerçekleştirmek için gerekli, ve ondan sonra ise, senin söylediğin örgüte gerek olmayacaktır artık."[4] Evet, o zaman Aybar'ın söylediği örgüte gereksinme olmayacaktır, çünkü, devletin siyasal işlevi sönecek ve buna bağlı olarak diğer örgütlerin ve siyasal örgüt olan partinin de işlevi sönecektir.

d) *Leninist Parti ve Proleter Devlet, Sosyalist Üretim Tarzının Kendisinin Yarattığı Örgütler Değildir*

Aybar, yazısının ana tezi olarak, "her üretim tarzının kendisine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığı"nı (s. 148) ve üretim tarzının değişmesiyle birlikte, bu örgütlenme biçiminin de değişmesi gerektiğini söyler. Daha yukarda da belirttik ki, devrimci işçi sınıfının partisi, burjuva üretim tarzının bağrında oluşur ve yaratılır. Bunun gibi, proleter devlet ya da proletarya diktatörlüğü, sosyalist iktisadî örgütlenmenin üstyapısı olarak, sosyalist üretim tarzının kendisinin bir üstyapısı olarak oluşmaz, doğrudan, proletaryanın iktidarı burjuvaziden almasıyla yaratılır. Ve proletarya diktatörlüğü ya da proleter devlet, devrimci işçi sınıfının, sosyalist örgütlenmeyi yaratmak için yararlandığı bir aygıttır. Yani, sosyalist üretim tarzının *kendisi*, ne işçi sınıfının devrimci partisini, ve dolayısıyla leninist partiyi yaratmıştır, ne de proleter devleti ya da proletarya diktatörlüğünü. Tersine. İşçi sınıfının devrimci partisi, sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmek ve sınıfsız toplumla birlikte sınıf egemenliğine son vermek için, burjuva toplumun bağrında olu-

[4] Bkz: *Ülke*, n° 5, s. 76.

şur, ve işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesiyle birlikte ve hemen —ki burjuva üretim tarzı *halen* mevcuttur, sosyalist üretim tarzı *henüz* yoktur— proleter devleti kurar; bir başka deyişle, proleter devlet ya da proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzının ekonomik temelinden doğmaz. Sosyalist üretim tarzından ve giderek sınıfsız toplumdan doğacak olan, proletarya diktatörlüğünün sönmesi, yani devletin siyasal işlevinin ve onunla birlikte siyasal partisinin sönmesidir.

Şimdi sorun şudur: Proletarya diktatörlüğü, sosyalizmin temel örgütlenmesinin kendisinden mi doğmuştur, yoksa, sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmenin bir aygıtı mıdır? Kuşku yok ki, sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmenin bir aygıtıdır, ve bu işlevini tamamladığı, yani sosyalizmden sınıfsız toplum evresine geçişi tamamladığı zaman, bu aygıtın siyasal işlevi de söner. Devlet bir üstyapı kurumudur, ama proletarya, bu aygıtı, elinin altında *hazır bulur* (Engels), ve bu aygıt aracılığıyla sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmeye koyulur.

Birincisi: devrimci işçi sınıfının partisi, sosyalist üretim tarzından doğmaz, sosyalist üretim tarzını gerçekleştirecek olan proleter devletin kurulmasının önceden oluşturulan aleti ve aracıdır. Bunun gibi, proleter devlet ya da proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzı temelinden doğmaz, kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçişin ve sosyalist üretim tarzını sınıfsız topluma dönüştürmenin bir aygıtıdır. Eğer proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzı temelinden doğan, onun bir üstyapısı olsaydı, bu üretim tarzını koruyan ve ona süreklilik kazandırmak isteyen bir aygıt olması gerekirdi. Tersine, o, nasıl sosyalist üretim tarzının kurulmasının tarihsel göreviyle görevli ise, aynı şekilde, sosyalist üretim tarzının sona erdirilmesi tarihsel göreviyle de görevlidir.

İkincisi: Aybar, leninist partiyi ve proleter devleti, "sosyalist üretim tarzına" uygun ve bu üretim tarzının yaratmadığı bir örgütlenme olarak ele alırken, şu şematik mantığı ileri sürer: "toplumun üretim tarzı değişince, örgütlenme biçimi de değişir" (s. 149). Aybar'a göre, "her üretim tarzı kendine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığı", sosya-

list üretim tarzının da kendine özgü bir örgütlenme "model"i yaratması gerektiği halde, bu engellenmiş, bunun yerine, birer burjuva örgütlenme "model"i olan "parti", leninist parti olarak ve "devlet" proletarya diktatörlüğü olarak alınarak, eski ilişkiler üretilmeye devam edilmiştir.

Oysa biz hemen yukarda açıkladık ki, leninist parti, burjuva toplumun bağrında doğmuştur, ve proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzı tarafından yaratılmış değildir, sosyalist üretim tarzını yaratmak amacıyla kurulmuştur. Ve öyle de olmak zorundadır. Ama bunların, özünde, nasıl kapitalist üretim tarzı "model"inde örgütler olduğunu söylemek olanaksızsa, aynı biçimde kapitalist üretim tarzını yeniden üreten örgütler olduğunu söylemek de o denli olanaksızdır.

e) *Aybar'ın Örgüt Teorisi, Marksizmden Değil, Prudoncu Barışçı Anarşizmden Kaynaklanır*

Öyleyse Aybar, "leninist parti 'model'i, burjuva modelinde bir örgüttür" derken, özünde neyi kastediyor? Aybar, özünde, şu ünlü "güleryüzlü sosyalizmi"ni, bu kez değişik bir kisve altında sokuşturmakta, ve proleter devleti, "leninist parti modeli" örtüsü altında yadsımaktadır. Çünkü, proletarya diktatörlüğü teorisi, okurun pek iyi bildiği gibi, Marx ve Engels tarafından oluşturulmuştur. Engels, "Marx'ın Ölümü Üzerine"de, 1883'te, şunları söylüyordu: "Proletaryanın zaferinden sonra, yenen işçi sınıfının kullanmak üzere hazır bulduğu tek örgüt, asıl bu devlet örgütüdür."[5] Bu devlet örgütünün, özünde, yenen işçi sınıfının elinin altında *hazır* bulduğu tek örgüt olması, yenen işçi sınıfının, sınıfsız topluma geçişe değin, geçici olarak, kullanacağı örgüt olması, Aybar'ın söylediği gibi, sosyalist üretime geçişle birlikte, örgütlenme modelinin merkezî olmaktan çıkarılması anlamında ele alınamaz. Aksine, hazır bulduğu devlet aygıtı, proleter devleti gerçekleştirmesinin aygıtı olarak, merkezî olmak, hadi Aybar'ın terimleriyle söyleyelim "dikeyine hiyerarşili" olmak zorundadır. Aksi halde, proleter devletin "devlet"i ortada kalmaz, ve sonuç, prudoncu anar-

[5] Marx, Engels, Lenin, *Anarşizm ve Anarko Sendikalizm*, Ankara 1979, s. 212.

şizmle noktalanır.

Sosyalist üretim tarzına ve sınıfsız topluma özgü örgütlenme, sosyalist üretim tarzının gerçekleştirilmesi ve sınıfsız topluma geçiş oranında gerçekleşir; bu ise, sonuçta, devletin siyasal işlevinin sönmesi kadar, bir "siyasal örgüt" olan partinin de sönmesi demektir. Aybar'ın örgütlenme konusunda kavrayamadığı şey, burada düğümlenmektedir. O, bir yandan, devrimci sınıfın siyasal partisinin burjuva toplumun bağrında doğduğunu, ve bunun, devrimci sınıfı iktidarı ele geçirmesinin aygıtı olduğunu yadsırken, ve öte yandan, proletarya diktatörlüğünün işlevinin sosyalist üretim tarzını gerçekleştirmek ve bu toplumu sınıfsız topluma dönüştürerek bir sınıf diktatörlüğü olarak kendi diktatörlüğünün de sönmesinin koşullarını geliştirmek görevi bulunduğunu yadsırken, özünde, işçi sınıfının devrimci partisini de, proleter devleti de yadsımış olur. Ve sonuç olarak, "güleryüzlü sosyalizm"in bu kasıntı suratlı temsilcisi, "leninist örgüt" eleştirisi altında, marksist proleter devleti yadsıdığını gizleyebileceğini sanır.

Okuyalım Aybar'ı: "Örgüt üretim tarzına göre işlevleri olan ve bunları yerine getirecek biçimde kurulmuş bir makinedir. Makinenin çarkları, kurulu olduğu biçimde işler. Hep aynı görevi yapar. Örgüt yansız bir nesne değildir. Biçimi ile bir yanlıdır, onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır. Bundan dolayı toplumun üretim tarzı değişince, örgütlenme biçimi de değişir ve belirli bir üretim tarzına özgü örgütlenme 'model'i, bir başka üretim tarzına aktarılınca, 'makine' gene eskisi gibi işler, eski işlevlerini yerine getirir." (s. 149.)

Kuşku yok ki, zor maddî temeli değil, maddî temel zoru belirler ve Engels'in vurguladığı gibi, zor, iktisadî durum tarafından belirlenir; zor, üretime bağımlıdır, iktisadî yaşam biçimine, iktisadî gücün koşullarına ve araçlarına bağlıdır.[6] *İktisadî gücü elinde bulunduran, onun koşullarını ve araçlarını da elinde bulundurur.* Eğer, iktisadî güç, bir sınıfın, burjuvazinin elindeyse, siyasal zor, yani devlet aygıtı, burjuvazinin elindeki zor aygıtıdır. Bu ikti-

[6] Bkz: Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Ankara 1977, s. 277, 284, 300, 301, 384, 511.

sadî gücü, burjuvazinin elinden, proletarya aldığı ve toplumsallaştırdığı zaman, sınıfların kendisini ortadan kaldıracak olan proletarya, bu aygıtı, bu görevini yerine getirmek için ele geçirir ve *kullanır.* Bir başka deyişle, Aybar'ın öne sürdüğü gibi, kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçişte, proletarya, eline geçirdiği zor aygıtını, merkezî aygıtı kaldırıp atmaz, yani onun *biçimini* değiştirmez, sınıfsal özünü, içeriğini değiştirir. Ne zamana değin? Sınıfsız toplumu kurana değin.

Ve gene kuşku yok ki, sosyalist devrimin başlangıç tarihinden sınıfsız topluma geçişe değin, uzun bir evreyi kucaklayacak olan süreç, başı ve sonu bakımından, nicel farklılık gösterir. Başlangıçta, devlet aygıtı, yenilen sınıfın iktisadî ve manevî gücüne oranlı olarak daha büyük bir baskı aracıdır ve sınıfsız topluma geçişe yaklaştıkça bu baskı o denli farkına varılamaz hale gelir. Bir başka deyişle, devletin siyasal işlevi sönmeye yüz tutar.

Şimdi Aybar'ın sözlerine bir kez daha dönebiliriz. Aybar, "Örgüt, üretim tarzına göre işlevleri olan ve bunları yerine getirecek biçimde kurulmuş bir makinedir. Makinenin çarkları, kurulu olduğu biçimde işler. *Hep aynı görevi yapar.*" (s. 149.) diyor. Bundan daha gülünç bir örgüt "teori"si olamaz. Burjuva diktatörlüğünün aygıtı makine, proletaryanın elinde proletarya diktatörlüğünün aygıtına dönüşür. Burjuva diktatörlüğünün aygıtı olarak, kapitalist ilişkiler üretirken, proletarya diktatörlüğünün aygıtı olarak, sosyalist ilişkiler üretir. Çünkü "makine"nin, üretimde olduğu gibi, kendisi değil, kimin elinde (mülkiyetinde) olması önemlidir. Aygıt olarak "devlet"in kendisi, "hep aynı görevi" yapmaz. Devlet, burjuvazinin elinde, burjuvazinin baskı aracı, proletaryanın elinde proletaryanın baskı aracı haline gelir.

Devam edelim: burjuva toplumlarda olduğu gibi, Türkiye'de de, siyasal partiler, burjuva toplumun başlıca iki sınıfının gelişmesiyle birlikte, sınıf partileri olarak oluşurlar. Bugün, ne kadar, işçi sınıfının *tek bir* partisi yoksa da, "sosyalist" partilerin ne denli devrimci proletaryanın temsilcisi olup olmadıkları tartışılsa da, bunlar genel bölünmede, işçi sınıfının şu ya da bu ölçüde ideolojisini savunan

partiler olarak değerlendirilmek gerekir. Buna karşılık burjuvazinin sınıf çıkarını, emperyalist burjuvazinin sınıf çıkarını, küçük-burjuvazinin sınıf çıkarını temsil eden partiler de vardır. Şimdi, tüm bu "parti"lerin, aynı görevi gördüklerini, aynı egemen ilişkileri ürettiğini söyleyebilmek nasıl bir safsatadan öte geçmezse, yalnızca burjuva üretim tarzı içersinden doğdukları için, tüm partilerin, burjuva ilişkiler ürettiğini söyleyebilmek de, saçmalıktan başka bir şey değildir. Bir yanda burjuvazinin egemenliğini pekiştirmeye çalışan, ve öte yanda bu egemenliği zayıflatmaya ve değiştirmeye çalışan, nicel değişmeyi, bilinçli olarak, birbirine *karşıt* yönlere doğru hızlandırmak isteyen bu örgütleri, salt "parti" adını taşıdığı için, kimin elinde ve kimin çıkarını savunursa savunsun, aynı işlevleri yerine getirmekle niteleyebilmek, akla aykırıdır, bilime aykırıdır, diyalektik materyalizmin ve dolayısıyla bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinin yadsınmasıdır.

Daha yukarda belirttiğimiz gibi, bugün Türkiye'de, işveren ve işçi sendikaları vardır. İşveren sendikaları da "sendika"dır, işçi sendikaları da "sendika"dır. Bunların her ikisinin aynı ilişkileri ürettiğini söyleyebilmek için, insanın, toplumun bağrında geleceğin toplumunu yaratacak olan nicel değişikliğin ve nicel birikimin zerresinden haberi olmamak gerekir. Devam edelim: bugün Türkiye'de, işçi sendikaları içersinde, siyasal açıdan üç farklı sendika vardır: DİSK, Türk-İş, MİSK. DİSK, devrimci işçilerin toplaştığı sendika topluluğudur; Türk-İş, özünde işçi sınıfının devrimci ideolojisini yadsıyan, egemen sınıflarla uzlaşma içersinde olan sendika topluluğudur; MİSK, gerici emperyalist burjuvazinin ideolojisine, faşist ideolojiye hizmet eden sendika topluluğudur. Şimdi bunların, "hep aynı görevi yapmakla", ya da hepsini birlikte "egemen sınıfın çıkarına hizmet"le nitelemek olanağı var mıdır? Diyelim, bu sendika topluluklarından birinin, örneğin Türk-İş'in yönetimi, bugünkü yöneticilerden devrimci temsilcilerin eline geçerse, gene "aynı görevi" mi yapacaktır?

İşçi sınıfının *iktisadî* bakımdan güçlenerek, burjuvazinin karşısında; ve işçi sınıfının *siyasal* bakımdan güçlenerek, burjuvazinin karşısında; ve işçi sınıfının *ideolojik* ba-

kımdan ve örgütlü olaraç güçlenerek, burjuvazinin karşısında, nicel olarak güçlenmesinin aracı olan devrimci sendikanın ve partinin, işçi sınıfına karşı, burjuvazinin güçlenmesinin aracı olan sendika ve parti ile aynı görevleri yerine getirdiğini, aynı ilişkileri üretmeye hizmet ettiğini söyleyebilmek, "marksizm" adına, "sosyalizm" adına utanılacak bir şeydir. Aybar'ın örgüt "teorisi" bu denli diyalektikten ve bilimsellikten yoksun ve o denli de çocukçadır. Kendisinde "derinlik" ve ökelik yehmetmesi bir yana, bütün bu saçmalıkları, "marksizm" adına ileri sürer. Aybar şöyle devam eder: "Lenin'in benimsediği örgüt 'model'i, kapitalist üretim tarzının ürünüdür ve işlevi bir azınlığın istencini, yani burjuvazinin istencini, büyük çoğunluğa, yani emekçi yığınlara dayatmaktır." (s. 151.) Oysa, Lenin'in benimsediği örgüt modeli, "proletarya diktatörlüğü"dür. Ama, proletarya diktatörlüğünü, burjuva diktatörlüğü derekesine indirgeyen Aybar, sosyalist örgüt modeli olarak, sosyalist "devlet"in, yatay ve içiçe daireler biçiminde olması gerektiğini söyleyerek proleter devleti yadsır. Aybar, leninist örgütlenme modelinin eleştirisi örtüsü altında, Lenin'i, proletaryaya karşılık burjuvaziye hizmet eden biri derekesine, marksizmi, işte böyle barışçı anarşizmin bir temsilcisi derekesine düşürür ve bunun adına "marksizm" demek yüzsüzlüğünü gösterir. Bu "otorite" düşmanlığı, bu marksizmin temel ilkelerine anarşistçe saldırı, marksizmin *bilinçli* savunucularının tepkisiyle karşılaşınca, bu tepkiyi, "pavlov refleksinin mekanizması" (s. 142.) olarak niteleyebilir. "Pavlov refleksi" ifadesindeki basitliğe düşecek değiliz; ama Pavlov, "koşullu refleksi", koşullandırılmış köpek üzerinde yaptığı deneyimlerle bulgulamıştır. Egemen sınıflara hizmete şu ya da bu biçimde koşullanmış olanlar, devrimci bilincin duyarlığını, daima hep aynı biçimde açıklamışlar, egemen sınıfların paralı ya da gönüllü uşakları, proletaryanın davasına yaşamlarını koymuş insanlarda, daima bir "uşaklık" arama hastalığından kendilerini kurtaramamışlardır. Bu ülkede, "sosyalist olarak yıllardır doğruları savunuyorum" diyen biri çıkıyor, "sosyalizm" adına, "marksizm" adına, Lenin'i, burjuvazisinin iradesini, emekçi yığınlara dayatmış biri olarak nitelendirebiliyor!

IV. BİLİNÇ VE İŞÇİ SINIFININ DEVRİMCİ BİLİNCİ ÜZERİNE

a) *Bilinç Konusunda Yöntem Üzerine*

Aybar, bize verdiği yanıtın "Bilinç Sorunu" ara başlığı bölümünde şunları yazıyor: "Baytar yazarın ne demek istediğini, neyi savunduğunu her zaman açıkça anlamak kolay olmuyor. Bilinç sorunu bunlardan biri." (s. 163.) "Bilinç" sorununu kavramak ile "baytarlık" arasında bir ilişki de kurar: "Yazarın asıl mesleği baytarlıkmış. Baytarlığa karşı olduğum falan yok tabiî. Sadece yazarın yanıtını değerlendirmemizde işe yaradığı için, üzerinde duruyorum. Yani yazar genel felsefe konularına, bilim felsefesine, hukuk teorilerine yakın olan bir dalda yetişmemiş. Kırkından sonra saz çalınca da, genellikle sonuç pek başarılı olmuyor." (s. 156.) Bu "bilimlik" edasını yineler: "Baytar yazara ağır geldiği anlaşılan bu bölümü, Marx'ın Varlık/Bilinç sorununa getirdiği yeniliği, kısaca ve basite indirgeyerek açıklamaya çalışacağız." (s. 164.)

Bu yöntem, oldukça başarılı bir yöntemdir de!. O "baytar"dır, "bilinç sorunu"nu anlamaz — ama ben "hukuk teorilerine yakın" öğrenim görmüş biriyim, avukatım, anlarım. Bilinç sorununu, mesleksel açıdan, veteriner hekim ne denli anlarsa, avukat da ancak o kadar anlar. Ama geçelim bu anlamsız şeyleri tartışmayı. Engels, işçilerin, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi öğrenmelerinin olanaksız olduğunu ileri sürenlerle alay eder ve işçilerin, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi, burjuvalardan çok daha iyi kavradığını yazardı. Elbetteki işçi sınıfının, devrimci ideolojisini bilmesi, bu ideolojinin bilincine varması, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi öğrenmesiyle olanaklıdır. Ama, işçilerin, 21 günde kuluçkadan civcivin çıkması gibi, ekonomik yolla *kendiliğinden* ideolojik bilince ulaşacağını ileri süren ve bilinç sorununu bu nedenle tartışma alanına çıkarmış bulunan Aybar'ın, bir yandan bilinç sorununu tartışma alanına çıkardığı çerçeve içersinde eleştiren yanıtımızı konuyu saptırmak olanak nitelemesi ve öte yandan da, Hukuk Fakültesini değil de, Veteriner Fakültesini bitirmiş olduğumuz için, bilimsel sosyalizmin bu temel kavramlarından birini kavrayamayacağı-

mızı, anlayamayacağımızı söylemesi, kendi tezi açısından son derece ilginçtir. Pek çoğu ilkokulu bile okuyamamış, ya da lise bitirmiş pek az sayıda işçinin bulunduğu ülkemizde, işçilerin, yalnızca işçi olduğu için kendiliğinden ideolojik bilince sahip olacağını, ve bu bilince işçi olmayanların sahip olamayacağını söyleyen Aybar'ın, kendisinin hukuk okuduğu için bilinç konusunu adeta varoluşçu bir biçimde kavrayacağının, bizim ise Veteriner Fakültesini bitirdiğimiz için bilinç konusunu, adeta varoluşçu bir biçimde anlamamızın, kavramamızın olanaksız olduğunun ne güzel bir açıklaması! İşçiler, kendiliğinden, ekonomik yolla ideolojik bilince varır, ama onlar bilincine vardıkları şeyin bilincinde değillerdir, yani bunun bir bilinç sorunu olduğunu, "bilinç"in ne olduğunu hukuk teorilerine yakın öğrenim görmedikleri için bilemezler demek istiyorsa Aybar, bu soytarılığa katılacak denli zavallıları, hatta işçiler içinden bile bulabilir. Yok, bu bilince, "varoluşçu bir biçimde", yalnızca işçi olanlar varır, ve yalnızca onlar bunun bilincindedir, işçi olanların dışında kimse bunun ne olduğunu anlayamaz demek istiyorsa, avukat olarak kendisinin burada yeri nedir? Yok, işçilerin sınıf bilincine ve ideolojik bilincine varmalarını, yalnızca Aybar gibi, hukuk teorilerine yakın olan biri anlayabilir diyorsa, kendiliğindenliğin şampiyonluğunun nedeni nedir? "Yazarın ne demek istediğini, her zaman açıkça anlamak kolay olmuyor" diyor, doğrudur, bilinç konusunda, sağlıklı bilgisi olmayan birinin, bizim ne dediğimizi her zaman pek kolay anlayamayacağını doğal karşılamalı. Ama, hakkını yememek gerekir, yazımızdan epeyce şey anlamış, ve *Cumhuriyet*'teki yazısını, bu kez, bize yanıt verirken, oldukça *geliştirmiştir.*

b) *"Varlık" ve "Toplumsal Varlık", "Bilinç" ve "Bilinç Biçimi"*

İlkin, "varlık/bilinç" konusunda bize ders vermeye kalkışan Aybar'a küçük bir değini: Der ki Aybar, "kabile, ulus gibi, istencimizden bağımsız tarihsel gelişme içinde ortaya çıkmış VARLIKLAR da, geniş anlamda birer örgüttür." (s. 148.) Varlık ve bilinç konusunda ders vermeye kalkışan Aybar'ın ilkin "varlık"ın ne olduğunu bilmesi gerekirdi. "Ka-

bile" ve "ulus" gibi toplumsal örgütlenmeler "varlık" değil, "toplumsal varlık"tır. "Kabile"yi ya da "ulus"u oluşturan bireylerin kendileri birer "varlık"tır, ama kabile ya da ulusu oluşturmaları, bu bireylerin birbirleriyle olan *toplumsal* ilişkilerine, bu ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Bu toplumsal ilişkinin niteliğidir ki, onların, "kabile" ya da "ulus"u oluşturmalarını belirler. Bu toplumsal ilişkiyi, bağı kaldırdığınız zaman, gene orada aynı bireysel "varlık"ları bulursunuz, ama "ulus" ya da "kabile" gibi bir *toplumsal varlığı* bulamazsınız. Toplumsal varlığı, "varlık" olarak niteleyebilen biri, kuşku yok ki, varlık ve bilinç konusunda, değil "ders" vermeye, üzerinde konuşmaya bile kalkışamaz. Kalkışırsa, pek moda olan bir deyişle söyleyelim, kendisine "Öğren de gel!" derler.

"Varlık" ile "toplumsal varlık"ı birbirinden ayıramayan Aybar, acaba "bilinç" ile "bilinç biçimi"ni birbirinden ayırır mı? Der ki, "Burjuva aydınların bilinç adını verdikleri olsa olsa sosyalist teoridir.". (s' 168.) Burada "burjuva aydınlar" sözü ile Marx ve Engels'i de kastettiğini anımsatarak geçelim. Ama, şu sözlere bakınız: Burjuva aydınlar, sosyalist teoriye, bilinç adını vermişlermiş! Anlamamazlıktan gelmeyelim, Aybar'ın "bilinç" sözcüğü ile "işçi sınıfının devrimci bilinci"ni kastettiği açık değil mi? Ve gene açık değil mi, "sosyalist teori"nin kendisinin bir "bilinç" olmadığı, din gibi, sanat gibi, bilim gibi, bir "bilinç biçimi" olduğu. Ama, bir "bilimsel" tartışmada, "bilinç adı verilen olsa olsa sosyalist teoridir" diyebilmek için, *Aybar* gibi, herhalde ancak "hukuk teorilerine yakın bir dalda yetişmiş"[7] olmak gerekir.

c) *İşçi Sınıfının İktisadî Savaşımı, Siyasal Savaşımı, Teorik ya da İdeolojik Savaşımı*

Aybar'a verdiğimiz yanıtta şunu söylemişiz: "... bilimsel sosyalizm, bir bilim olduğuna göre, onu işçi değil, bilim adamı yaratır." (*Ülke,* s. 23.) Aybar, bize verdiği yanıtta,

[7] "Hukuk teorilerine yakın bir dilde yetişmiş" olanlardan, tartışmanın zorladığı böyle bir ifadeyi kullanırken beni bağışlamalarını dilemeliyim. Bu arada şunu da belirteyim ki, Aybar, bu tür anımsatmalarla, Marx'ın gençlik eğitimiyle kendi mesleksel eğitimi arasında bir özdeşlik kurmuş olabileceği ve coşkulu ilhamını buradan aldığı sanılabilir.

"marksizmin bir bilim olduğunu" (s. 162.), Marx'ın "bilimsel bir teori yarattığını" ve Marx ve Engels'in "bilim adamları" (s. 143) olduğunu yazar ve şöyle der: "Bilim, sosyal pratiğin ve bilim adamlarının ürünüdür." (s. 146.) Bilimsel sosyalizm bir bilim olduğuna göre, Aybar, sonuçta, şunu söylemiş olur: bilimsel sosyalizm, bilim adamlarının ürünüdür. Burada, Engels'in ünlü sözünü de yineleyelim: "Ve sosyalizm, bir bilim durumuna geldiğinden bu yana, bilim olarak yürütülmesi, irdelenmesi" gerektiğini "hiç mi hiç unutmamak gerekir".[8]

Proletaryanın ideolojisi, özünü ve kaynağını bilimsel sosyalizmden alır, ve bu ideolojiyi, bilimsel sosyalizm belirler. Proletarya, ideolojik bilince ve *bu anlamda* siyasal bilince, bilimsel sosyalizmi *öğrenerek* varır. Ama, daha önceki yazımızda kerelerce Marx ve Engels'ten alıntılarla vurguladığımız gibi, "belirli bir çağda devrimci fikirlerin varlığı, daha önceden devrimci sınıfın varlığını varsayar".[9] Sözkonusu devrimci sınıf olmadan, o sınıfa ilişkin devrimci fikirler de olamaz. Toplumsal yasalar, nasıl doğa yasalarından farklı olarak, toplumsal gelişmenin belirli dönemlerinde ortaya çıkar ve üretim ilişkilerinin değişmesiyle, yerlerini yeni yasalara bırakırlarsa, devrimci fikirler de, üretim ilişkilerinin değişmesine ve yeni ilişkiler içersinde yer alan yeni devrimci sınıfların varlığına bağlı olarak, yerlerini yeni devrimci fikirlere, yeni ortaya çıkan devrimci sınıfın devrimci fikirlerine bırakır. Feodal toplumun bağrında, burjuva devrimci fikirler, nasıl burjuvazinin devrimci varlığına bağlı olarak doğmuşsa, burjuva toplumda da, proleter devrimci fikirler, proletaryanın devrimci varlığından doğar.

Proletarya, Aybar'ın ileri sürdüğü gibi, ekonomik yolla, *kendiliğinden,* yani iradesi dışında, iradesini kullanmadan, sınıf bilincine, siyasal bilince ve ideolojik bilince varır mı? Bu sorunun yanıtını, biz daha önceki yazımızda ayrıntılı olarak açıkladık. Bir kez daha burada özetleyelim.

İşçilerin kendiliğinden vardıkları bilinç, sınıf bilinci, biri iktisadî, öteki siyasal bilinç anlamında, sınıf savaşımının

[8] Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", Önsöz, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim,* Ankara 1976, s. 31.
[9] Marx-Engels, *Alman İdeolojisi,* s. 85.

pratiği içersinde oluşur. Marx, 23 Kasım 1871'de, F. Bolte'a yazdığı mektubunda, işçi sınıfının iktisadî hareketiyle siyasal hareketini birbirinden ayırır. Eğer işçiler, *bir* iş yerinde, kendi *kapitalistlerine* karşı, iktisadî durumlarını iyileştirmek için bir harekete girişirlerse, bu iktisadî harekettir, eğer bir iş yerinde, bir iş dalında vb. işçiler, kendi iktisadî durumlarının iyileştirilmesi için, *siyasal iktidardan* istemde bulunarak bir harekete girişirlerse, bu *siyasal* bir harekettir. "... işçilerin tek tek iktisadî hareketlerinden, her yerde bir *siyasal* hareket, yani kendi çıkarlarını genel bir biçim içersinde, dayatmayı amaçlayan bir *sınıf* hareketi doğar. Bu hareketler, belli ölçüde bir ön [previous] örgütlenmeyi öngörürlerse de, bunlar, bir yandan da, aynı ölçüde, bu örgütlenmeyi geliştirmenin bir aracıdırlar."[10] Burada, işçi sınıfının siyasal hareketinin niteliği belirlidir; sınıf olarak durumlarını iyileştirici yasaların çıkartılması amacıyla, siyasal iktidara dayatılan hareketler, siyasal hareketlerdir. İşçi sınıfı, yalnızca sınıfın iktisadî durumunda bir iyileşme —çalışma gününün kısaltılması, asgarî ücretlerin artırılması, siyasal güvenceler sağlanması— için, siyasal iktidara karşı harekete girişmekle kalmaz, aynı şekilde, toplumsal bakımdan, demokratik yasaların çıkartılması, antidemokratik uygulamalara son verilmesi vb. biçiminde de siyasal iktidara karşı zorlayıcı hareketlere girişebilir. Bunlar da siyasal hareketlerdir; yalnızca sınıfın çıkarını değil, toplumun büyük bir kesimin çıkarını da kapsadığı için, daha önceki siyasal hareketlerden daha geniş anlamda siyasal hareketlerdir.

İşçi sınıfının iktisadî ve siyasal hareketleri, belli bir ölçüde ön örgütlenmeyi gerektirdiği gibi, bu hareketler, bir yandan da, bu ön örgütlenmeyi geliştirmenin aracıdırlar. İşçi sınıfının iktisadî savaşımından doğrudan doğan bu örgütlenme, işçi sınıfını *sendikacılığa* götürür; ama işçi sınıfının tarihsel görevini, ideolojisini gerçekleştirmesinin aracı, sendikalar ve sendika siyaseti değil, onun devrimci partisi ve proleter devrimci siyasetidir. İşçi sınıfının devrimci partisi ise, devrimci ideolojisi gibi, bu sınıfın kendiliğinden

[10] "Marx'tan New-York'taki F. Bolte'a", Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, 2, Ankara 1977, s. 506-507.

hareketiyle oluşmaz.

Marx, aynı mektubunda, işçi sınıfının, egemen sınıfların siyasal iktidarına karşı sonal hedefine varması, yani siyasal iktidarı ele geçirebilmesi için *eğitilmesi* gerektiğini söyler. İşçi sınıfının şu üç savaşımı, pratik-iktisadî savaşımı, siyasal savaşımı, teorik ya da ideolojik savaşımı (Engels) birbirine karıştırılmamak gerekir. Çünkü, pratik-iktisadî savaşım ve siyasal savaşım, işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketinde, örgütünü oluşturarak ve geliştirerek oluşur ve belirli düzeyde bir ön örgütlenmeyi gerektirmekle birlikte, gerek bu örgütlenme, gerek bu savaşım bilinci, bu bilinç, işçi sınıfı içersinde doğrudan doğar. Bu hareketleri yürütme ve geliştirmenin aracı, sendikadır. Ama işçi sınıfının bu kendiliğinden gelme hareket içersinde edindiği devrimci bilinci, geliştirme, yetkinleştirme, onu bilimsel bir teoriye, ideolojik düzeye, bilime yükseltme, bilim olarak üretme, işçi sınıfının devrimci görevini ve tüm tarihsel gelişmeyi teorik olarak kavramış bilim adamlarının işidir, Aybar'ın deyişiyle söyleyelim, "bilim adamlarının ürünüdür". Sosyalizm, bir bilim haline geldiği için, öğrenilmesi gerekir, işçilerin bu bilimle eğitilmeleri, kendilerini eğitmeleri gerekir. Bu bilim ise, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinde üretilemez, onun devrimci varlığını, tüm tarihsel gelişmeyi *teorik olarak* kavramış olan bilim adamları tarafından üretilir. Ve işçiler, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi, teorisini, kendiliğinden, yani iradeleri dışında öğrenemez, iradeleri dışında salt işçi oldukları için bir bilimin bilincine varamaz.

Öyleyse şu üç noktayı vurgulamak gerekir: işçilerin iktisadî hareketi, ve sınıfın iktisadî ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi anlamında siyasal iktidara dayattıkları siyasal hareketi, işçi sınıfının sınıfsal varlığından doğrudan doğan hareketlerdir; iktisadî ve *yukarda belirtilen anlamda* siyasal bilinç, işçi sınıfı içersinde kendiliğinden doğar. Ama sosyalist teori ve *bu anlamda* sosyalist bilinç, kuşkusuz, işçi sınıfının varlığını öngörmekle birlikte, temeli devrimci sınıfın varlığına dayanmakla birlikte, her şeyden önce bir bilim olarak, yaratılmak gerekir, yani bilim adamlarının ürünüdür. Bu bilim adamının, proleter kökenli ya da burju-

va kökenli olması sonucu değiştirmez. Ve sosyalist bilinci, işçiler, ancak bu bilimi öğrenerek edinirler, eğitilerek edinirler, kendilerini eğiterek edinirler. Sosyalist bilinci, işçi sınıfının devrimci teorisini, yaşama geçirmelerinin aracı ise, işçi sınıfı hareketi içersinde doğrudan oluşan sendikalar değildir, onun kendiliğinden hareketi dışında yaratılan devrimci ideolojisini, iradesi ile soğurarak yarattığı devrimci partisidir.

d) *Lenin, İşçi Sınıfının* Kendiliğinden *İktisadî ve Siyasal Bilince Değil, İdeolojik Bilince Varamayacağını Söyler*

Biz, daha önceki yazımızın ikinci bölümünde şunu söyledik: "Aybar, işçi sınıfının siyasal bilinçlenmesi konusunda, Marx'ın *tam* bir kendiliğinden bilinçlenmeden yana olduğu, Lenin'in *tam* bir dışardan bilinçlenmeden yana olduğu şeklinde özetlenebilecek kaba bir yanılgı içersindedir. Toplumsal olayların, sınıf savaşımının özünden yoksun, asılsız bir yakıştırmadır bu. Çünkü, ne Marx, tam bir *kendiliğinden* bilinçlenme görüşünü; ve ne de Lenin, tam bir *dışardan* bilinçlendirme görüşünü savunmuştur." (*Ülke,* s. 25.)

Aybar, bize verdiği yanıtta, Marx ve Engels'in "işçi sınıfı kendi öz gücü ile özgürlüğünü elde edemez" diyenlere karşı, "işçi sınıfının özgürlüğe kavuşması, işçi sınıfının kendi öz eseri olacaktır" tezini işleyen bir mektubundan, konumuzla, özellikle bilinç ve bilinçlenme konusuyla *hiç bir ilgisi olmayan* pasajlar aktarır. Arkasından da Lenin'in, Kautsky'den aldığı ve okurun artık ezberlediğini sandığımız bir parçasıyla, gene Lenin'den, işçilerin kendiliğinden, salt sendika bilincini, yani sendikalarda birleşme, işverenlere karşı savaşım, hükümeti iş yasaları çıkartmaya zorlama bilincini edineceğini, ama "sosyal-demokrat bilincin", "sosyalist bilincin", "sosyalizm teorisi"nin işçilere dışardan aktarılması gerektiğini söyleyen pasajını alarak, bizim görüşümüzü çürütmüş gibi şunu yazar: "Yazarın, 'ne Marx, *tam* bir kendiliğinden bilinçlenme görüşünü, ve ne de Lenin, *tam* bir dışardan bilinçlendirme görüşünü savunmuştur' biçimindeki iddiasına gelince, Baytarı bu iddiasıyla başbaşa bırakmak galiba en isabetli davranış olacak." (s. 172.)

Eğer, hemen hemen Lenin'in aynı anlamdaki sözlerini

biz, Aybar'a yanıt için yazımıza aktarmamış olsaydık, konuyu, yeni baştan ele almamız gerekirdi. Nitekim, daha önceki yazımızda, Aybar'ın, Lenin'i, işçi sınıfını, *tam* bir dışardan bilinçlendirme görüşünde olmakla suçladığı için, biz, Lenin'den, "kendiliğinden işçi sınıfı hareketi trade-unionculuktur (sendikacılıktır)" tümcesini içeren uzun bir pasajın yanısıra şunu da aktarmıştık: "Sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi hareketine belirli sosyalist ülküler getirmek, ... bu kendiliğinden gelme hareketi, *devrimci partinin* eylemleriyle yok edilemez bir bütün içersinde eritip kaynaştırmaktır."[11] İşçi sınıfının kendiliğinden hareketi nedir? Aybar'ın Lenin'den aktardığı pasajda da vardır: "Bütün ülkelerin tarihi göstermektedir ki, işçi sınıfı, salt kendi çabasıyla, yalnızca sendika bilincini, yani sendikalar içersinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli iş yasalarını çıkarmaya zorlamanın vb. gerekli olduğu inancını geliştirebilir."[12] "Sendika siyaseti" ile "sosyal-demokrat siyaset" arasındaki *farkı*, Lenin, *Ne Yapmalı?*'nın ikinci bölümünde uzun uzadıya irdeler. Ama burada, bizim için esas olan şudur: Lenin, işçi sınıfının kendiliğinden hareketini, dolayısıyla kendiliğinden edindiği iktisadî ve siyasal bilinci yadsıyor mu? Hayır, tersine, bu kendiliğinden hareketin, sosyalist bilinçle, "yok edilemez bir biçimde eritip kaynaştırılması" gerektiğini söylüyor. "Kendiliğinden hareket" ile "sosyalist bilinç"in eritilip kaynaştırılması ne demektir? Bu, bunların her ikisinden *birinin*, ne *tam* olarak yadsındığı, ne de her ikisinden yalnızca *birinin tek başına alınmadığı* anlamına gelmez mi?

Marx ve Engels'in metinleriyle açıklamaya çalıştık ki, işçi sınıfının iktisadî ve siyasal hareketi, sınıf olarak iktisadî savaşımından doğan harekettir, ama bir bilim olan sosyalizmi, işçi sınıfının devrimci bilincini, bilimsel teoriye yükselten, yani bilim olarak üretilen bilimsel sosyalizmi, işçi sınıfı öğrenmek, işçiler bu kendi devrimci ideolojileriyle eğitilmek zorundadır. Gene hemen Lenin'den aktardığımız pasajlarda açıkça vurguladık ki, işçi sınıfının kendiliğinden hareketi, sendikacılığa varır ve sendika çerçevesinde yara-

[11] V. İ. Lenin, *Collected Works*, vol. 4, s. 217.
[12] V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 43.

tılan iktisadî ve siyasal hareketlerdir. Sosyalizm teorisi, işçi sınıfının kendiliğinden hareketi ile, yani sınıfın iradesi dışında ekonomik yolla kendiliğinden hareket içinde edindiği bilinci ile sosyalist bilinç, devrimci partinin eylemleriyle, eritilip kaynaştırılmalıdır. Eritilip kaynaştırılacak olan bilinç öğelerinden biri, işçilerin kendiliğinden bilinçlenmeleridir. Burada, Lenin'in, tam bir dışardan bilinçlendirme düşüncesinde olduğu nerededir?

Okuyalım Aybar'ı: "Oysa proletaryanın *kendiliğinden bilinçlenmeyeceği gerekçesiyle*, proletaryayı vesayet altına almış olan leninist örgütlenme biçimi..." (s. 166-67.)

Okuyunuz Lenin'i: "Sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi sınıfı hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, ... BU KENDİLİĞİNDEN GELME HAREKETİ, *devrimci partinin* eylemleriyle ... eritip kaynaştırmaktır."

Bu, Aybar'ın kendi öznel iradesine göre, Lenin'i yorumlayıp tahrif etmesi değildir de nedir?

Okuyalım Aybar'ı: "Proletaryanın sadece ekonomik gerçekleri algılayabileceği, *politik* [*siyasal*] bilince asla ulaşamayacağı hakkındaki iddia..." (s. 167.)

Okuyunuz Lenin'i: "İktisadî mücadele çok kez *kendiliğinden* SİYASAL bir niteliğe bürünür, ... Örneğin İngiliz işçilerinin iktisadî mücadelesi de, sosyalistlerin herhangi bir müdahalesi olmadan siyasal bir niteliğe büründü. Ama sosyal-demokratların görevi, ... trade-unioncu (sendikacı) siyaseti sosyal-demokrat siyasal mücadeleye *çevirmektir*, iktisadî mücadelenin işçilerin kafalarına yerleştirdiği siyasal bilinç kıvılcımlarından *yararlanarak* işçileri *sosyal-demokrat* siyasal bilinç düzeyine *yükseltmektir*."[13]

Aybar'ın "politik [siyasal] bilinç" ile kastettiği şey, hemen gene Aybar'dan aşağıya aktaracağımız tümcelerde görüleceği gibi "sosyalist teori" değildir, yani Lenin'in yukardaki pasajındaki ifadesiyle "sosyal-demokrat siyasal bilinç" değildir. Aybar, "politik [siyasal] bilinç" sözleriyle, (daha önce Marx'tan verdiğimiz alıntılar ardından uzun uzadıya açıklamaya çalıştığımız gibi) işçilerin, siyasal iktidara dayattıkları ve bu anlamda da bir sınıf hareketine dönüştüğü

[13] *Ne Yapmalı?*, s. 93, dipnot.

için *siyasal* nitelik kazanmış olan siyasal bilinci kastettiği açıktır. İşte bu siyasal bilince, proletaryanın, kendiliğinden ulaşamayacağını Lenin nerede söylemiştir? Lenin'in "iktisadî mücadele çok kez *kendiliğinden* siyasal bir niteliğe bürünür", "iktisadî mücadelenin işçilerin kafalarına yerleştirdiği siyasal bilinç kıvılcımları" sözleri, tam da, Aybar'ın, Lenin'e yakıştırdığı, "proletaryanın ... politik [siyasal] bilince ulaşamayacağı hakkındaki iddia"sının *uydurma* bir iddia olduğunu kanıtlamaya yeter.

e) *"Bilinç"in İkincil Öğe Olmasının Anlamı ve Toplumsal Bilinç Biçimlerinin Üretilmesi Üzerine*

Okuyalım Aybar'ı: "Burjuva aydınlarının bilinç adını verdikleri olsa olsa, sosyalist teoridir. Bu teori ne kadar önemli olursa olsun, sınıf bilinci demek değildir; çünkü sınıf bilinci, sınıfın yaşamının bir parçasıdır." (s. 168.)

Cumhuriyet'teki yazısından bize verdiği yanıta değin geçen süre içersinde ne büyük bir gelişme! Sosyalist teorinin, ve bu anlamda da bilimsel sosyalizmin, işçi sınıfının yaşamından, bir başka deyişle kendiliğinden hareketinden çıkmayacağını belirten ne büyük "itiraf"! Sosyalist teorinin, ve bu anlamda da sosyalist bilincin, işçi sınıfının sınıf bilinci olmadığını (!) ağzından çıkarabilmek için ne büyük —hemen hemen altı aylık— bir ıkınıp sıkınma! İşçi sınıfının, sınıf olarak, siyasal iktidarı ele geçirmesinin ve sınıfsız toplumu yaratmasının ideolojik bilincini, *kendiliğinden* kazanamayacağını açıklamada ne büyük bir cüretkârlık!

Yineleyelim Aybar'ın sözlerini. "Ne kadar önemli olursa olsun" "sosyalist teori" "sınıf bilinci demek değildir, çünkü sınıf bilinci, sınıf yaşamının bir parçasıdır". (s. 168.) Daha önce *Cumhuriyet*'teki (2.) yazısında ise, bilinç konusunda, şu satırlar yer alıyordu: "... işçi sınıfının devrimciliği, sosyal pratikten, toplumda işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir niteliktir. Bu bilinç, başka sınıflarda belirse bile, bu hiçbir zaman o sınıfın öz bilinci değildir. Bir *'aktarma'* bilinçtir, iğreti bir bilinçtir; spekülatif, gözlemci bir bilinçtir; bir bilgidir, bir bilimdir. Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç, yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır."

Engels, "Köylüler Savaşı"na yazdığı "Önsöz"de, "İşçilerin teorik anlayışı (kavrayışı) olmasaydı, onlar, bu bilimsel sosyalizmi, hiçbir zaman, özümlemiş oldukları derecede özümleyemezlerdi."[14] der. Bir başka deyişle, bilimsel sosyalizm, yani işçi sınıfının devrimci ideolojisi, işçilerin teorik kavrayışları sonucu, özümlenebilmiş, soğurulabilmiştir. Bilimsel sosyalizm, bir bilgi, bir bilim olarak, niçin, tarihte işçi sınıfı tarafından özümlenmekte, ve onun devrimci bilincine *bilimsel bir gelişme sağlamaktadır* da, bir sınıf olarak burjuvazinin, bir sınıf olarak feodalitenin benimsediği ve özümlediği bir bilinç biçimi olmamaktadır! Çünkü, sınıfsal konumu ve nesnel yapısı bakımından, işçi sınıfı, sonuna dek devrimci olan tek sınıftır da ondan. İşçi sınıfı, sınıfların, kendisiyle birlikte tüm sınıfların egemenliğini ortadan kaldıracak olan sınıftır da ondan. Sosyalizmin teorisi, birincisinin *geleceğinin* bilimsel bilinç biçimidir ve dolayısıyla da ikincisinin *ortadan kalkmasının* da bilimidir.

Eğer, Aybar'ın söylediği gibi, "işçi sınıfının DEVRİMCİLİĞİ, ... adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir nitelik" ise, ve eğer bir bilgi, bir bilim olan bilimsel sosyalizmin özümlenmesiyle kazanacağı bilinç, işçi sınıfının devrimci bilinci değilse, işçi sınıfının devrimciliğinden, devrimci bilincinden kasıt nedir? Bilimsel sosyalizm "adına", bir işçi olarak değil, bir "aydın" olarak, üstelik bir burjuva aydın olarak, Aybar'ın "teorik" tartışmalar başlatmasının anlamı nedir? "Tahlil"ini ve "teori"sini, bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx'a, ve bizden zılgıtı yedikten sonra da Engels'e dayaması niyedir? İşçi sınıfı, adeta varoluşçu bir biçimde, yani salt işçi olduğu için devrimin bilimsel olarak bilincine varacaksa, ve bu bilimsel bilinç, onun özünde kendiliğinden varacağı bir bilinç ise, bilimsel bilincin yaratılmasına, sosyalizm teorisinin yaratılmasına ve sürekli olarak geliştirilmesine ne gerek vardır?

Bütün bu soruların yanıtını Aybar veremez. Veremez, çünkü, kendisi "bilinç"in ne olduğunu bilmeyecek kadar *bilisizdir*. *Başlangıçta*, insanın en yakın çevresinin, beyninde doğrudan yansıyarak edindiği bilinç ile, bilim, sanat, ede-

[14] Friedrich Engels, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Ankara 1976, s. 18.

biyat, felsefe, din, ahlâk gibi toplumsal bilinç biçimlerini birbirine karıştırdığı ve hatta, birincisini, ikincisinin yerine koyduğu için, yanılgısının özünü göremez.

Öyleyse, kendi sözleriyle söylemek gerekirse, "kendisine ağır geldiği anlaşılan bilinç konusunda", birkaç temel noktayı, Aybar ile tartışmaya girmeden çok önceki bir yazımdan[15] buraya aktararak, açıklamaya çalışalım:

> İdealist felsefenin tersine, materyalist felsefe, "maddeyi bir ilk veri, bilinç, düşünce ve duyumu ise ikincil veriler olarak kabul eder".[16] Diyalektik materyalizm açısından, "düşüncemiz ve bilincimiz, maddi bir organın, beynin ürünlerinden başka bir şey değil"dir.[17]
>
> Marx, hegelci diyalektik yöntemin tersine, kendi diyalektik yöntemini şöyle açıklıyordu: "Benim için ... fikir, maddî dünyanın insan zihninde yansımasından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir."[18]
>
> İnsan beyninde yansıyan maddî dünya ve dolayısıyla içinde yaşadığı insan toplumu, "orada duygular, düşünceler, içgüdüler, istemler"[19] biçimine dönüşürler. Bu nedenledir ki, beynimiz aracılığıyla yansıyan maddî dünya, bu yansıma biçimlerinden, bilinçten, düşünceden, duygudan bağımsız olarak vardır; ama bilinç, düşünce, duygu vb., maddî dünyadan, maddeden bağımsız olarak varolmaz. "Bizim duyumlarımız, bizim bilincimiz, ancak dış dünyanın bir *imgesidir*; ve açıktır ki bir imge, imgeleyen şey olmadan varolamaz; ve imgelenen şey, onu imgeleyenden bağımsız olarak vardır."[20]

"Ulusal Kültür Üzerine" yazımızın bir başka bölümünden şu pasajları da aktaralım:

> Toplumsal bilinç biçimleri olan siyaset, hukuk, bilim, eğitim, sanat vb., bir kez doğduktan sonra, "verilmiş belli tasarım öğeleri üzerinde gelişir"[21]. Dolayısıyla fikirler, "yalnız kendi iç yasalarına bağlı olan özerk kendilikler olarak" "bağımsız bir biçimde" üretilir.[22] ... Bilgilerden bilgi, matematikten matematik, bilimden bilim üretilmesi gibi. Düşünce biçimlerine dönüşen fikirlerimizin temeli üzerinde, yeni düşünceler, yeni fikirler, yeni duygular üretir, yeni vargılara varır, bunları düzenler, bölümlere ayırır, sistemleştiririz.

Burada, "bilinç"in iki ayrı özelliğinin belirtilmeye çalışıldığı açık. Birincisi, "varlık"ın birincil, temel öğe, "bi-

[15] Bkz: Muzaffer Erdost, "Ulusal Kültür Üzerine", *Yeni Ülke*, n° 3, s. 198 vd.
[16] V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, Ankara 1976, s. 66.
[17] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach* ...., Ankara 1976, s. 27.
[18] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 28.
[19] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach*, s. 32.
[20] V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, s. 65.
[21] F. Engels, *Ludwig Feuerbach*, s. 61.
[22] Aynı yapıt, s. 61.

linç"in ikincil öğe olmasıdır. Ve başlangıçta, bilinç, insanın doğrudan algılayabildiği çevresinin beyninde yansısının ürünüdür. İkincisi ise, insanın dış çevresinden doğrudan algılayarak edindiği bilincin, tarihsel gelişme içersinde gelişmiş ve yetkinleşmiş olmasıdır. Zihinsel işbölümünden başlayarak da, insan, iradesiyle, bilinç öğelerinden bilinç, bilgi öğelerinden bilgi üretir. Ama, üretilen bütün bu bilinç biçimleri, özünde, maddî temelden kaynaklanır, doğayı ve toplumsal varlığımızı doğru ve tam olarak kavradığımız ölçüde, bilinç biçimleri, gerçeği o denli doğru yansıtma olanağına kavuşur. Doğayı ve toplumsal varlığı, ne denli az ve ne denli yanlış tanıyorsak, bunlar, bizim zihnimizde o denli gerçeğe aykırı bir biçimde yansır. Dinler gibi.

Kuşku yok ki, proletaryanın devrimci bilinci, bu sınıftan, bu sınıfın varlığından doğar. Ama bu bilinç, yalnızca bu sınıfta oluşmaz, "bu sınıfın konumuna bakarak öteki sınıflar arasında da oluşabil[ir]".[23] Esas olan şudur: bilinç, toplumsal bir üründür ve toplumsal gelişmeyle birlikte ve ona bağlı olarak gelişir. Kabile bilincinin kabilenin oluşmasından önce, ya da sınıf bilincinin sınıfın oluşmasından önce, ya da ulus bilincinin ulusun oluşmasından önce oluşabilmesi nasıl olanaksızsa, işçi sınıfının sınıf bilincinin, onun devrimci bilincinin, devrimci işçi sınıfının oluşmasından önce oluşması da olanaksızdır. Ama bu sınıfın devrimci bilinci, bu sınıf üyelerinin içersinde bulundukları iktisadî ve toplumsal konumlarından kaynaklanmakla birlikte, bu bilinç öğelerinin, Lenin'in deyişiyle bu "kıvılcımlar"ın, bir siyasal öğreti olarak geliştirilmesi, teorik olarak ifade edilebilmesi, bilimsel çalışmaya, bilincin zihinsel olarak üretilmesine bağlıdır. Bunu ise ancak bilim adamı üretebilir.

Bilinç, toplumsal gelişmeyle birlikte gelişir ve yetkinleşir. "Bir sürü bilinci, ya da kabile bilinci, üretkenliğin artması, gereksinmelerin çoğalması ve daha önceki iki öğenin temelinde bulunan nüfusun çoğalması ile orantılı olarak gelişir ve daha sonra yetkinleşir."[24] Devam edelim Marx ve Engels'i okumaya: "... maddî ve zihinsel işbölümü meydana geldiği andan itibaren ... bilinç, mevcut pratiğin bilin-

[23] "Alman İdeolojisi", *Felsefe İncelemeleri*, Ankara 1979, s. 98.
[24] Aynı yapıt, s. 93.

cinden başka bir şey olduğunu, gerçek bir şeyi temsil etmeksizin bir şeyi *gerçek olarak* temsil ettiğini gerçekten *sanabilir.* Bu andan itibaren, bilinç, dünyadan kurtulma ve 'saf' teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlâkın vb. oluşmasına geçme durumundadır. ... bu teori, bu tanrıbilim, bu ahlâk, vb. ... varolan üretim ilişkileriyle çelişki haline geldiklerinde, bu, ancak, varolan toplumsal ilişkilerin varolan üretken güçlerle çelişki haline gelmiş olmasından ileri gelir."[25]

Bilincin, maddî ve zihinsel bir işbölümünün meydana geldiği andan itibaren, "saf" teorinin oluşmasına geçme durumuna gelmesi, bir başka deyişle, maddî temele, toplumsal varlığımıza bağlı, ama zihinsel olarak üretilen teorinin, işbölümü içersinde zihinsel üretimde bulunan üreticiler tarafından üretiliyor olması, bu teorinin toplumsal iktisadî temelden kaynaklanmadığı anlamına gelmez. Aksine, toplumsal iktisadî temelden kaynağını alan teori, varolan ilişkilerle, ancak toplumsal ilişkilerle üretken güçler arasında bir çelişki ortaya çıktığı zaman, çelişkili hale gelir. Toplumsal ilişkilerle üretken güçler arasında bir çelişki olduğu zaman, bu çelişki, nasıl üretken güçler içersinde yeralan işçi sınıfının bilincinde yansırsa; işçi sınıfının sınıf çıkarlarını, davasını savunan, ondan yana geçmiş bulunan, devrimci bilincin zihinsel üreticilerinin, proletaryanın ideologlarının, bu çelişkiyi bilinçle kavramalarının da temel nedeni olur. Sosyalizm teorisi, bu toplumsal çelişkinin, bilinçle kavranmasının olduğu kadar, sınıfların kendisiyle birlikte tüm sınıfların egemenliğini ortadan kaldırmasının bilimsel açıklanmasının da teorisidir. Sosyalizm teorisi, teori olarak, üretilmek gerekir, ama devrimci sınıf ve bu sınıfın devrimci bilinci olmasaydı, bu devrimci bilincin teorik bir düzeye ulaştırılmasından başka bir şey olmayan bilinç biçimi olarak sosyalizm teorisi, devrimci teori üretilemezdi. Sosyalizm teorisinin yığınlar tarafından kavranmasının ve soğurulmasının nedeni, bu teorinin, devrimci bilincin teorik ifadesi olmasındandır, ve bu teori, kendiliğinden gelme bilincin, işçi sınıfının gelişmesiyle orantılı olarak, gelişmesinin, yetkinleşmesinin, devrimci irade birliğini sağlamanın bir aracıdır.

İnsanlar, nasıl başlangıçta, algılayabildikleri en yakın

[25] Aynı yapıt, s. 94.

çevrenin bilincine sahip olurlarsa, ve giderek algılayabildikleri çevrenin genişlemesiyle birlikte, bu bilincin sınırları genişler ve şeylerin birbirleriyle bağlantıları daha büyük ölçüde kavranırsa, aynı şekilde, zihinsel olarak üretilen din, ahlâk, sanat, bilim ve benzeri bilinç biçimlerini zihinsel yolla algılayarak da bilinçlerini geliştirir, yetkinleştirirler. Tarihsel olarak insanlığın biriktirdiği bilginin, bilimin, kültürün artmasıyla, insanlar, bilinçlerini, esas olarak bu yolla geliştirirler.

Bugün yeryüzündeki dinlerden herhangi birini, ya budizmi, ya hıristiyanlığı ya da müslümanlığı alalım. Bu dinlerden herhangi birine bugün bağlı olan biri, acaba bu bilinç biçimine, onun "öz" bilinci olduğu, yani Aybar'ın mantığına göre "yaşamının bir parçası" olduğu için mi bağlanmıştır, ya da ona dışardan "aktarılmış", dolayısıyla iğreti bir bilinç olduğu için mi? Bir başka deyişle, insanların başlangıçta doğal olayların olduğu kadar doğanın kendisinin de esasını doğru olarak bilmedikleri için, onların algıladıkları çevrelerinin zihinlerinde gerçek-dışı bir biçimde yansıyarak, dolayısıyla hepsi birer yanılsama olan bu bilinç biçimleri (bu dinler), acaba günümüz kişisinde, ilk başlangıçta olduğu gibi bir yanılsamadan mı doğmuştur, yoksa bu, ona, tarihsel gelişme içersinde oluşmuş ama bir yanılsamadan ibaret olan bu bilinç biçiminin (bu dinlerden birinin) aktarılması mıdır?

Bu dinlerden herhangi birinin çevresinde toplanmış milyonlarca emekçi insan, bugün, sınıflarına ve sınıf çıkarlarına aykırı bu bilinç biçimlerinin inanlı savunucuları ve savaşçıları niçin olmaya devam ediyorlar? Kendi "öz" bilinçlerine değil de, "aktarma", "iğreti" bir bilince kapıldıkları için mi, yoksa bu bilinç biçimlerinden birine (bu dinlerden birine) inanla sarılarak, bunları, *kendi bilinçleri* (kendi dinleri) halinde soğurdukları (özümledikleri) için mi? Ve bugün, işçi sınıfının devrimci hareketinin birliğini, yerel özellikler, ırksal özellikler, ulusal-topluluk özellikleri, ulusal özellikler, dinsel özellikler, mezhep özellikleri engelliyorsa, bunun bir nedeni, onlarda geleneksel olarak yerleşmiş (ama yeni yaşamlarına ve sınıflarına aykırı düşen) bilinçlerin ağır basması, ve diğer nedeni, kendi sınıf bilincine, nesnel

olarak katıldığı sınıfın üyesi olduğu bilincine varması için, devrimci bilinçlenmesi için, devrimci ideolojinin bilincine varması için yeterli ideolojik savaşımı, ve özellikle de bu ideolojik savaşımı, gerek teoriyi geliştirecek ve gerek teorinin sınıfça ve devrimcileşen yığınlarca kavranmasının ve gerçekleştirilmesinin ülkenin özel anına ve özel koşullarına uygun özel yöntemlerini belirleyecek, ideolojik birliği, yani devrimci irade birliğini gerçekleştirecek *tek bir* partisi kurulmadığı, kurulamadığı içindir.

Teori, nasıl ki, yığınlar tarafından kavranır kavranmaz maddî bir güç haline gelirse, sosyalizm teorisi de, yığınlar tarafından kavranıldığı zaman, proletaryanın "aktarma", "iğreti" bir bilinci olarak değil, onun, devrimci bilincine gerçeklik kazandırmasının bilimsel aracı olarak, tam da *kendi* bilinci olarak soğurulan bir bilinç biçimi olur. Tarih bilincine sahip kişinin bu bilinci, ona bu bilinci kazandıran tarih bilimini başkaları yazdığı için, nasıl onun iğreti bilinci olduğu söylenemezse, sosyalizm teorisinin, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinin otomatik sonucu olarak değil, bir bilim olarak yaratılmış olması da, onu, sınıfın iğreti bir bilinç biçimi saymaya neden olamaz. Aybar'ın karıştırdığı şey, bilincin, *başlangıçta,* insanın doğrudan algıladığı en yakın çevresinin bilinci olması gibi, işçilerin, işçi olarak özellikle de üretimde bulundukları yakın çevrelerini doğrudan algılayarak edindikleri bilinci, öz bilinç; ama tüm tarihsel hareketi ve bu arada işçi sınıfının sınıf olarak tarihsel hareketinin tümünü, teorik olarak devrimci bir kavrayışla kucaklayan diyalektik ve tarihsel materyalizmi öğrenerek edineceği bilinci, "iğreti", "aktarma" bir bilinç olarak ele almasındadır.

Dolayısıyla, Aybar'a göre, insanın duyu organlarıyla algılayabildiği çevresinden, duyu organlarıyla doğrudan algıladığı şeyler, onun öz bilincidir, ama bilgi, bilim biçiminde öğrendiği şeyler, iğreti, aktarma bilinçtir, spekülatif bilinçtir! İnsanın doğal "varlık"tan ve toplumsal varlığımızdan doğrudan algıladığı ve beyninde yansıyan şeyleri onun "öz" bilinci saymak, ama doğal varlıktan ve toplumsal varlığımızdan kaynaklanan, buna karşılık bilgiye dönüşerek üretilen bir bilimi, öğrenerek soğurulan bilinç biçimini iğreti

bir bilinç saymak, insanın, ilkel olarak, hayvansal varlık olarak, sürü olarak edindiği bilinçlerin dışında her bilinç biçimini, bilinçlenmeyi, insanın bilinci saymamakla aynı şeydir. Kendi duyu organlarımızla doğrudan algılamamız olanaksız olan tarihsel geçmişin bilgisini, ve bugün duyu organlarımızla doğrudan algılayamayacağımız, ancak bilim yoluyla öğrenebileceğimiz şeyleri "varlık"tan soyutlamakla aynı şeydir. Doğayı ve doğal varlıkları "varlık" saymak, ama insanın zihinsel olarak ürettiği bilimsel ürünleri "varlık" saymamakla aynı şeydir.

Bilinç kadar eski olan ve toplumsal olarak oluşmuş bulunan "dil" de böyledir. Bu, eğer, bir insanın dili, kendi öz dilidir derseniz, hata edersiniz, çünkü, "dil" nasıl toplumsal olarak sonradan üretilmişse, o da bu "dil"i öğrenerek edinmiştir, onun için de insanın öz "dil"i diye bir şey olamaz, demekle aynı şeydir. Bu, insanın *başlangıçtaki* bilinci, nasıl, algılayabildiği yakın çevresinin bilinci ise, bugün de algılayabildiği ama daha geniş çevrenin bilinci onun "öz" bilincidir, duyu organlarıyla doğrudan algılayamadığı, ama beyni aracılığıyla, zihin aracılığıyla, bilimden, bilgiden, sanat ve edebiyattan, dil yoluyla, kitap, dergi, gazete, radyo, televizyon araçlarıyla algıladığı her şey, bir "iğreti" bilinç, bir "aktarma" bilinç, bir "spekülatif" bilinçtir demekle aynı şeydir. Bu, duyu organlarıyla, yani görerek, koklayarak, işiterek, dokunarak, tadarak, *doğrudan* algılanan şeyler, onun "öz" bilincidir, öğrenerek algıladığı şeyler ise onun "iğreti", "aktarma", spekülatif bilincidir, demek değildir de nedir. Ve dolayısıyla, bütün bunlar, bugünkü insan, insanlığın tarihinin bilincine olduğu kadar geleceğin bilincine de, ve bugün doğrudan görmediği, bilmediği dünyanın, geri kalan bölgelerinin ve toplumlarının, ve bunun gibi görmediği yeryüzü kabuğunun ve yeryüzünün yuvarlaklığı bilincine de, aynı şekilde, kendi "öz" bilinci olarak sahip olamaz, bu bilinç olsa olsa iğreti bir bilinçtir, spekülatif bir bilinçtir demek değildir de nedir? Bilgi yoluyla, bilim yoluyla, sanat yoluyla, diğer iletişim araçları aracılığıyla algıladığımız şeylerin, insanların kendi "öz" bilinçleri olamayacağını söylemek, bilincin *beynin ürünü* olduğunu yadsımak değil midir? Bu, beynin ürünü olan bilincin, beynin ürünü olma-

dığını ve dolayısıyla özünde diyalektik materyalizmi yadsımak değildir de nedir?

Aybar'ın bize "ders" vermeye kalkıştığı bilinç bilgisi işte böyledir ve bu kadardır.

e) *Sınıf Bilinci ve Sosyalist Bilinçlenme*

Şimdi Aybar'ın bilinç ve işçi sınıfı konusundaki görüşlerinin eleştirisine daha rahat geçebiliriz. Aybar'ın anlayamadığı ya da kavrayamadığı şey, toplumsal bilinç biçimlerinden olan sosyalist teorinin, bilimsel sosyalizmin, burjuva *toplumun* varlığından, işçi sınıfının toplumsal olarak varlığından kaynağını almış olmasıdır. Tarihsel gelişme içersinde burjuva toplumun oluşmuş olması ve onun bir öğesi olarak devrimci sınıfın, işçi sınıfının varlığı, sosyalist teorinin oluşmasının maddî temelini oluşturur. Ama işçi sınıfının tarihsel devrimci görevinin bilincine varmak için, işçi sınıfının devrimci misyonunun teorisinin yaratılması için, bir işçi olarak maddî nesnelerin üretiminde bulunmak değil, "tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaşmış" kafa emekçisi, kafa işçisi olarak, zihinsel üretimde bulunmak gerekir.

Bunu kavrayabilmek, ve işçi sınıfının ideolojisini yaratabilmek ise, derin bir bilimsel bilgi gerektirir. Aybar'ın bize yanıt olarak Lenin'den aktardığı sözlerle söylemek gerekirse, "sosyalizm teorisi, ... felsefî, tarihsel ve iktisadî teorilerden doğup gelişmiştir". Nasıl sosyalizm teorisi, bir toplumsal bilinç biçimi ise, unutmamak gerekir ki, bu teorinin doğduğu kendisinden önceki felsefî, tarihsel ve iktisadî teoriler de, aynı biçimde toplumsal bilinç biçimleridir. Şunu da eklemek gerekir ki, sosyalizm teorisinin doğup gelişmesi, modern işçi sınıfının oluşmasına ve belirli bir düzeye ulaşmasına bağlıdır, ve işçi sınıfı oluşmadan, sosyalizm teorisinin doğmasını ve gelişmesini düşünmek idealistçe bir anlayış olur. Ama bu böyleyken, Aybar, "Kaldı ki *—der—* küçük-burjuva ya da burjuva aydınlarının, işçi sınıfının bilincine, işçi sınıfından ÖNCE sahip olmaları da, bilinçle varlığın tarihsel süreç içinde, sınıfsal tümün aşamalarını oluşturduğu unutulmayacak olursa, olanaksızdır." (s. 168.)

Bir kere, hiç kimse, işçi sınıfının devrimci teorisinin,

işçi sınıfından önce, ve işçi sınıfının devrimci bilincinin kıvılcımlar halinde şurada burada kendisini ortaya koymasından önce üretildiğini söylememiştir. İkincisi, "küçük-burjuva ya da burjuva aydınların, işçi sınıfının bilincine sahip olmaları" gibi ifadelerdeki safsatalar bir yana, işçi sınıfının devrimci bir sınıf olduğunun ve sonuna dek devrimci bir sınıf olduğunun bilincine varılması, devrimci sınıfın varlığından sonra, ama devrimci bilincin bir teori düzeyine yükseltilerek yığınsal olarak üretilmeye başlamasından *önce* niçin olanaklı olmasın? İşçilerin şu ya da bu işyerinde işverenine, kapitalistine karşı savaşımın öncülüğünü yapan, ve bu anlamda devrimci bilinci eylem içersinde ilk kez ifade etmiş bulunan öncü üyelerinin başlattığı iktisadî savaşımının bir siyasal savaşıma, yani bir sınıf hareketine dönüşmesi, bu bilincin, sınıf ölçeğinde üretilmesiyle olanaklıdır. Ama *bu* devrimci bilincin, sosyalist bilince yükseltilmesi, sosyalist teorinin yaratılmasıyla olanaklıdır ve bu sosyalist teori, ilkin, sınıfın ister içinden çıksın, ister dışında oluşsun, tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavramış bulunan sosyalist teorisyenler tarafından üretilir ve sosyalist bilincin yığınsal üretimi, ancak bundan sonra olanaklı hale gelebilir.

Soruna başka açıdan da yaklaşılabilir. Çok kez yinelediğimizden, bizim yazılarımızı okuyan okur için bıkkınlık vereceğini bildiğimiz, Stalin'in Tiflisli kunduracısına ilişkin tahlilini burada yinelemeyelim. Ama proleterleşerek, nesnel olarak işçi sınıfının saflarına katılan birinin, bu sınıfın üyesi olduğu andan itibaren, işçi sınıfının bir üyesi olduğu halde, bilinci bakımından katıldığı yeni sınıfın bilincinde olduğunu her zaman düşünmek olanağı yoktur. O, eskiden bir işlik sahibi ise, yeni çalışmaya başladığı dokuma fabrikasında bir miktar para biriktirmek, yeniden işliğini açmak özlemini taşıdığı sürece; ya da eski bir küçük köylü olarak, şimdi çalıştığı fabrikada bir miktar para biriktirerek toprak satın almak özlemini taşıdığı sürece, nesnel olarak bir işçi olmakla birlikte, öznel olarak hâlâ bir küçük-burjuva bilinci taşımış olur.

Bundan da önemlisi, işçi olarak kalmak ve arkadaşlarıyla birlikte, işgününün kısaltılması, ücretlerin artırılma-

sı ve benzeri konularda savaşıma girişmek üzere sendikaya girdiği zaman, artık öznel olarak, kendi sınıfının bilincine sahiptir ama, bunun sosyalist bir bilinç olduğunu, sınıfsız toplumu kurma ve sınıf egemenliğine son verme anlamında bir bilinç olduğunu henüz söyleyebilmek olanağı yoktur.

Nasıl ki bir insan iradesiyle "ağaç" ya da "kurbağa" olamazsa, *burjuva toplumun* üyesi bir insan, iradesiyle bir kabile reisi ya da kral da olamaz. Ama burjuva toplumun üyesi bir insan, iradesiyle, proleterken burjuva ya da küçük-burjuva olmak isteyebilir, ve az sayıda da olsa olabilir de. Eğer bir proleter, burjuva ya da küçük-burjuva olmak istiyor, nesnel koşulların yardımıyla, burjuva ya da küçük-burjuva olabiliyorsa, o proleter, sınıfı bakımından proleter olduğu zaman bile, kendi sınıfının sınıf bilincine sahip değildir; nesnel durumu ne olursa olsun, onun bilinci, öznel olarak, bir burjuva bilincidir ya da küçük-burjuva bilincidir. Yok, bu aynı proleter, nesnel olarak proleter olduğu gibi, proleter olmaktan kurtulmasının, yalnız kendisinin değil, tüm proleterlerin ve gelecekte proleter olacakların proleter olmaktan kurtulmasının, yalnızca, kendisinin de dahil olduğu sınıfı da ortadan kaldırarak sınıfsız toplumu gerçekleştirmenin, ve bunun gibi, aynı biçimde, sınıf egemenliğine son vermenin gereğini düşünüyor, ve iradesini bu doğrultuda kullanıyorsa, onun bilinci, sosyalizm teorisinde ifadesini bulan bilinçtir, ve o zaman, *onun bilinci, kendi sınıf bilinci haline gelmiş olur.* Ve bu bilinç, aynı zamanda, sınıfın devrimci ideolojisini belirleyen bilinç olduğu için, sınıf bilincinin, devrimci bilincin ta kendisidir.

Aybar'ın kendiliğindenliğinin en büyük tehlikesi şuradadır ki, o, işçilerin, işçi oldukları için, salt bu nedenle, ekonomik etkenin otomatik sonucu, iradeleri dışında, devrimci bilince, sosyalist bilince varacakları düşüncesindedir. Oysa, Türkiye'nin güncel konumuna bir göz gezdirmek, işçilerin, bırakınız iktisadî konumları gereği ekonomik olarak devrimci olmalarını, eğer faşist ideolojinin etkisi altına çekilebilmişlerse, orada faşist sendikalar kurarak, kendi sınıf düşmanlarına hizmet etmekte duraksamadıklarını görmeye yeter. İşçi sınıfı içersindeki hasım ideolojik kamplara ayrılarak bölünmenin kaygı verici boyutlara vardığı Türkiye'ye,

ya da Engels'in özellikle vurguladığı gibi, bir işçi aristokrasisinin yaratılabildiği dünkü İngiltere'ye ve bugünkü emperyalist ülkelerin hemen tümüne kabaca bir göz gezdiren birinin, işçilerin, işçi oldukları için, ekonomik konumlarından dolayı, iradeleri dışında, otomatik olarak, özellikle sosyalist bilince ulaştıklarını, ya da kendiliğinden ergeç ulaşacaklarını söyleyebilmesi olanaklı mıdır?

Eğer bir kez daha Aybar'ın yukarıya aldığımız sözlerine dönecek, yani "işçi sınıfının devrimciliği, ... işçi sınıfının üretimde ... işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, ADETA VAROLUŞÇU ve ancak ona özgü bir niteliktir", sosyalist teori, ya da bir bilim olarak bilimsel sosyalizm, dolayısıyla sosyalist bilinç, "hiçbir zaman bu sınıfın öz bilinci değildir" sözlerine eğilecek olursak, işçi sınıfının devrimci bilince, işçi olduğu için zorunlu olarak varacağını kabul edeceğimiz gibi, bir bilim olan ve bilim adamları tarafından üretilen sosyalizmin, hiçbir zaman bu sınıfın öz bilinci haline gelemeyeceğini de kabul etmiş oluruz. Hem, kendiliğinden devrimci bilince varılacağı, ve hem de sosyalist teorinin işçi sınıfının "öz" bilinci olmadığı görüşü, işçi sınıfının "devrimci" bilincinden ne anlaşılması gerektiğini pek iyi açıklamaktadır. Ve zaten eski TİP'in genel başkanının, sosyalist "teori"ye ve bilimsel sosyalizmin yapıtlarına olan düşmanlığını bilenler, burada, onun, bu özelliklerinin, pek sinsi bir biçimde gizlenmeye çalışılmış yeni ifadelerini bulmakta güçlük çekmezler.

Şurası bir gerçektir ki, insanlar, içinde bulundukları evreni, doğayı, toplumu, doğru olarak tanıdıkça, bu evrenin, doğanın, toplumun, onların zihinlerinde yansıması, o kadar gerçeğe uygun düşmeye başlamıştır. Ama insanlar, evreni, doğayı, toplumu ve kendilerini, doğru olarak, ancak bilim yoluyla ve bilimle tanıyabilirler. Yani onların, insanlığın ve toplumsal olayların özünü, temel nedenini ve gelişme yasalarını doğru olarak kavrayabilmelerinin temeli bilim ve onun oluşumuna katkıda bulunan ya da aynı işlevi çeşitli yönlerden yerine getiren sanat, edebiyat vb. gibi toplumsal bilinç biçimleridir.

İşçiler ve işçi sınıfı bunun dışında değildir. İşçiler ve işçi sınıfı, bir yandan kendi iradeleri dışında, içinde hareket ettik-

leri toplumsal varlığı oluşturan öğeler olmaya devam ederken, bir yandan da, toplumsal varlığın değişme ve gelişme yasalarını, ancak, bilim sayesinde, özellikle de bilimsel sosyalizm sayesinde öğrenebilirler. Toplumsal varlığın değişme ve gelişme yasalarını bilmeden, toplumun gelişmesini hızlandırmak ve onun ilerlemesini engeleyen, gerileten karşı güçlerin etkisinden kurtarmak olanağı yoktur. Özellikle, egemen sınıflar, toplumun gelişme yasalarını biliyor, işçi sınıfı bilmiyorsa, irademiz dışında oluşan toplumsal varlığımızın kendiliğinden gelişmesini pek büyük ölçüde yavaşlatabilir, geriletebilir, hatta toplumu yıkıma kadar sürükleyebilirler. Devrimci sınıfların içersinde, sınıfsal yapısı gereği, sonuna kadar devrimci olacak olan sınıf, savaşım içersinde bulunduğu hasımlarına karşın, toplumsal gelişme yasalarını bilmiyorsa, ve onun özgün ve özel koşullarını sürekli olarak bulgulamıyor ya da bulgulayamıyorsa, o sınıf, o denli devrimci bilinçten yoksun demektir. Daha kısa bir anlatımla, özünde devrimci olan sınıf, devrimci bilinci, bu bilince, bilimsel bir gelişme sağlayan ve bilimselleştiren bilimsel sosyalizmden alır, onu özümler, soğurur. Bunu yapamadığı zaman, egemen sınıfların pençesi altında ezilen bir oyuncak haline gelir. Aybar'ın işçi sınıfına dayatmak istediği de, özünde bundan başka bir şey değildir.

f) *Sosyalist Teori ve Bu Teorinin İşçi Sınıfı Dışında Oluşması*

Ne diyordu Aybar? Diyordu ki, "sosyalist teori", dolayısıyla sosyalist bilinç, işçi sınıfının "öz" bilinci olamaz, yani sınıf bilinci olamaz. "Çünkü sınıf bilinci, sınıf yaşamının bir parçasıdır", yani işçi sınıfının kendiliğinden hareketinden, sınıf yaşamından sosyalist teori çıkmayacağına göre, sosyalist teori ve dolayısıyla sosyalist bilinç de, işçi sınıfının sınıf bilinci olamaz. Biz, yukarda uzun uzadıya bu görüşün yanlışlığını sergiledik. Ama önemli bir noktayı *atlayarak.*

O da şu: *Cumhuriyet*'teki yazısında, işçi sınıfına, sosyalist bilincin, "sosyal-demokrat siyasal bilinç"in dışardan götürüleceğini söyleyen Lenin'i eleştirerek, işçi sınıfının devrimci bilince, sınıfsal yaşamından kendiliğinden varacağını

söylüyor. Bugün, bize verdiği yanıtta da aynı şeyi söylüyor. Ama *Cumhuriyet*'teki yazısında kapalı bir biçimde ve bize verdiği yanıtta daha açık bir biçimde bir şeyi daha söylüyor: diyor ki, sosyalist teori, işçi sınıfının yaşamından çıkmaz, yani sosyalist teoriyi, işçiler, kendiliğinden hareketleri içersinde oluşturmazlar. Peki bu işçi sınıfının yaşamından çıkmayan sosyalist teori, bilimsel sosyalizm, işçi sınıfına nasıl "aktarılacak"tır? Mademki, hem işçi sınıfının sınıfsal yaşamından çıkmıyor ve hem de işçi sınıfının devrimci savaşımının teorisidir, bilimidir, bu teori, bu bilim, işçi sınıfına aktarılacak ise, nasıl aktarılacaktır? "İçeri"den oluşmadığını söylüyor, "dışarı"dan aktarılmasına karşı çıkıyor. Bu, Aybar'ın, özünde sosyalist teoriyi yadsımasından, işçi sınıfı ile onun bilimi arasına, ideolojisi arasına aşılmaz bir duvar çekmek istemesinden başka nedir?

Şimdi, Aybar'ın, "gürültü" kopararak başlattığı tartışma konusunu, yavrusunu yiyen kedi örneği, gene kendisinin nasıl kapadığını görelim:

Aybar'ın bu yeni "tezi"ne göre, sosyalist teori, bilimsel sosyalizm, işçi sınıfının sınıfsal yaşamından doğmaz. Ve gene Aybar'a göre, bilim, nasıl "bilim adamlarının ürünü" ise, bilimsel sosyalizm de, sosyalizmi bilime dönüştüren bilim adamlarının ürünüdür. Oysa, Aybar'ın kendi "tez"ini kanıtlamak için, bize yanıt olarak aktardığı pasajlarda Lenin, aynen şunları yazar: "... sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfların eğitim görmüş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen, felsefî, tarihsel ve iktisadî teorilerden doğup gelişmiştir. Toplumsal konularıyla, modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels'in kendileri de, burjuva aydın tabakasına mensuptular."[26]

Şimdi, Lenin'i bu sözlerinden dolayı eleştirerek bunca "gürültü" koparan Aybar diyor ki, "Burjuva aydınların bi-

[26] *Ne Yapmalı?*, s. 43. Daha önceki yazımızda, Marx ve Engels'e göndermeler yaparak vurgulamıştık ki, bunlar, toplumsal kökenleri bakımından burjuva sınıftan gelseler de, proletaryanın ideolojisini benimsedikleri zaman, sınıf değiştirmiş, proletaryanın saflarına katılmış olurlar, dolayısıyla bunlar, sınıf değiştirmiş olacakları için, artık burjuva ya da küçük-burjuva olarak nitelendirilemezler. Marx ve Engels diyordu ki, "özellikle ideologların, kendilerini tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaştırmış olan kesimi" "proletaryadan yana geçmektedir". ("Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 142.)

linç adını verdikleri olsa olsa, sosyalist teoridir. Bir teori ne kadar önemli olursa olsun, sınıf bilinci demek değildir; çünkü sınıf bilinci, sınıfın yaşamının bir parçasıdır. Elbet sosyalist teori güncel eylemin yarına ışık tutarak yönlenmesine yardımcı olur. Ama sosyalist teori işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, yani işçilerce örgütlü eylem içinde özümlenmedikçe, etkisiz kalmaya mahkûmdur." (s. 168.)

Birincisi: Sosyalist teori, bilimsel sosyalizm, Aybar'ın yeni açıklamalarından anlıyoruz ki, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinden doğan bir bilinç biçimi değildir. Ve şunu da anlıyoruz ki, sosyalist teori, ne denli önemli olursa olsun, "işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe", etkisiz kalmaya mahkûmdur, yani —bizim sözcüklerimizle söylersek— gerçeklik kazanması olanaksızdır. Günaydın! Bir yıldır bilinç konusunda tartışma konusu yaptığımız neydi ve şimdi ne söylüyorsunuz? İşçi sınıfı, devrimci bilince, kendi sınıf yaşamından varır, işçi sınıfının devrimci bilinci, bu sınıfın dışında oluşmaz demiyor muydunuz? "Sosyalist teori", işçi sınıfının yaşamının dışında oluşur, ve bu nedenle, onun sınıf bilinci değildir diyen de siz değil misiniz? Ve şimdi, sosyalist teorinin, işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, işçiler tarafından örgütlü eylem içersinde özümlenmedikçe, gerçeklik kazanamayacağını söylemiyor musunuz? İşçi sınıfının kendiliğinden hareketi içersinde, yani yaşamının bir parçası olmadığı için işçi sınıfının "öz" bilinci saymadığınız sosyalist teori, bir bilim olan ve bilim adamlarının ürünü olduğunu söylediğiniz bilimsel sosyalizm ya da bilimsel bir teori olan sosyalizm teorisi, işçiler tarafından değil bilim adamları tarafından üretildiğine göre, işçi sınıfının tarihsel görevi, bu teoriye gerçeklik kazandırmak zorunluluğunda kendini ifade ediyorsa, o, bu teoriyi nasıl edinecektir? Öğrenerek edinmeyecek midir? Ve bir bilgi, bir bilim olan bu teoriyi öğrenmek demek, ona, sosyalist teorinin, sosyalist bilincin dışardan götürülmesi demek değil midir?

İkincisi: Aybar, sosyalist teorinin işçi sınıfı tarafından özümlenmedikçe, gerçeklik kazanamayacağını (kendi deyişiyle "etkisiz kalacağını") söylediği sözlere, şunu da ekler: "Sosyalist teorinin pratik içinde özümlenmesi, ... yatay bir örgütle olanaklıdır." (s. 168.) Yani, Aybar'ın tüm eleştirisi,

gelmiş şu noktaya dayanmıştır: işçi sınıfının sosyalist teoriye gerçeklik kazandırması, yani onu yaşama geçirmesi, örgütün *biçimine* bağlıdır, bu örgütün biçimi ise, "dikey" değil, "yatay" olmalıdır. İşçi sınıfının devrimci varlığından dolayı ama onun dışında oluşan sosyalist teorinin, sosyalist bilincin, bu sınıfa götürülmesini *şimdi* bir zorunluluk olarak kabul ettiği açıktır. Ama bilinç götürme eleştirisini, en sonu şuna dönüştürür: sosyalist bilinci, işçiler, örgütlü eylem içinde özümler, pratik içinde özümler. Aybar'a göre, *şimdi,* bu bilgi olan, bu bilim olan bilinç biçimini, işçiler ("öğrenir" demiyor özellikle), pratikte özümler. Nasıl ifade ederse etsin, işçi sınıfının yaşamının dışında yaratılan bu teori, işçi sınıfı tarafından özümlenince ne olur? Onun bilinci haline gelmez mi? Ve sınıfın ideolojisini belirleyen bir teori olduğu için de, sınıfın devrimci bilinci haline gelmiş olmaz mı?

Daha yukarda da aktardığımız gibi, Engels, "işçilerin TEORİK anlayışı (kavrayışı) olmasaydı, onlar, bu bilimsel sosyalizmi, hiçbir zaman özümlemiş oldukları derecede özümlemezlerdi" derken, kuşkusuz, işçilerin, sosyalist teoriyi öğrenerek ideolojik bilince vardıklarını da söylemekteydi. Ve işçiler, bilimsel sosyalizmi, eylem içersinde ve örgütlü eylem içersinde, kuşkusuz, daha büyük ölçüde ve daha büyük bir kavrayışla özümlerler, ama teorinin özümlenmesi, ancak onun *öğrenilmesiyle* olanaklıdır. Sosyalizm nasıl bir bilim haline geldiğinden bu yana, daha büyük ölçüde incelenmesi, araştırılması gerekli hale geldiyse, o denli de öğrenilmesi gerekli hale gelmiştir. İşçiler, sosyalist teoriyi, bilimsel sosyalizmi, öğrenerek kavrarlar, özümlerler; pratik içersinde, devrimci eylem içersinde, daha yığınsal biçimde, daha büyük bir hızla özümlerler. İşçilerin, bilimsel sosyalizmi özümlemesi ise, onların sınıfın devrimci ideolojisinin *bilincine varmaları* demektir.

Lenin, daha önce de aktardığımız gibi şunları yazıyordu: "Sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, ... bu kendiliğinden gelme hareketi, devrimci partinin eylemleriyle yok edilemez bir bütün içersinde eritip kaynaştırmaktır."[27]

[27] V. İ. Lenin, *Collected Works*, vol. 4, s. 217.

Lenin'in yöntemini "kepaze yöntem" olarak niteleyen Aybar, dönüp dolaşır ve şunu söyler: "... sosyalist teori, işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, yani işçilerce örgütlü eylem içinde özümlenmedikçe, etkisiz kalmaya mahkûmdur." (s. 168.)

Okur, "kepaze yöntem"in hangisi olduğunu şimdi pek iyi anlıyor. Anlıyor, çünkü: İşçi sınıfının "öz" bilinci, sınıf bilinci, devrimci bilinci, onun sınıfsal yaşamından oluşur, onun dışında oluşmaz diyen sen — "sosyalist teori", sınıfın yaşamından, kendiliğinden hareketinden doğmaz, onu bilim adamı üretir diyen gene sen. Devrimci bilincin, sınıfa dışardan götürülemeyeceğini, sınıfın yaşamından, üretimdeki yerinden doğacağını söyleyen sen — onun dışında oluştuğunu, bilim adamları tarafından üretildiğini söylediğin "sosyalist teori"yi, işçi sınıfı özümler diyen gene sen.

Sosyalizm teorisinin, işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketinin dışında oluştuğunu, tarihsel olarak birikmiş, felsefî, tarihsel ve iktisadî teorilerden doğup geliştiğini, tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaşmış aydınlar ya da bilim adamları tarafından oluşturulduğunu söyleyen Lenin'i, bu tahlillerinden dolayı eleştiren —eleştiren ne sözcük, anti-marksist olarak niteleyen— sen — sosyalist teorinin işçi sınıfının kendiliğinden hareketi dışında oluştuğunu, onu bilim adamlarının ürettiğini de söyleyen gene sen.

Sosyalist teorinin, işçi sınıfına dışardan getirileceğini söyleyen Lenin'i, bu tahlilinden dolayı anti-marksistlikle suçlayan sen — işçi sınıfının kendiliğinden hareketi dışında bilim adamları tarafından oluşturulduğunu söylediğin sosyalist teorinin işçi sınıfı tarafından özümleneceğini söyleyen gene sen. Sosyalist teorinin işçi sınıfının devrimci bilinci olmadığını söyleyen sen — işçi sınıfının, sosyalist teoriyi, ancak özümleyerek ona gerçeklik kazandıracağını söyleyen gene sen.

Doğaldır ki, normal bir "insan"ın işi olmayan bu saçmalıklara bakıldığında, "muarızımız", mesleği veteriner hekim olan beni hiç mi hiç ilgilendirmemektedir. Onunla ilgilenişimiz, kuşkusuz, marksizm adına anti-marksizm yapmasıdır, bizi ilgilendiren de yalnızca bu yönüdür.

V. DEVRİM, ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞME DÜZEYİ VE DEVRİMİN NESNEL KOŞULLARI

Genel olarak bilinç konusunda, işçi sınıfının kendiliğinden, iradesi dışında sosyalist bilince varıp varmadığı konusunda söyleyeceklerimizin, aslında burada bitmesi gerekirdi. Ama Aybar'ın ilginç bir yöntemi daha var. Bir yandan, sizin yanıtınızın, bir "metinler koleksiyonu" olduğunu söyler —ki doğrudur, Marx dedi, Lenin dedi denilen bir yazıya, Aybar'ın yazısına, ancak hem yazarın aktardığı metinlerin, hem de Marx, Engels ve Lenin'in düşüncelerini açıklayan metinlerin geniş ölçüde aktarılmasıyla bir yanıt verebilirdi—, bir yandan da, özsel içeriği bakımından konuyu uzatmaktan ve dağıtmaktan başka bir anlam taşımayan bir alıntısına değinmediğimiz için, "metinlere meraklı yazar, Lenin'in istençciliğini vurgulayan bir alıntımızdan hiç söz etmemiş" (s. 172) diyerek, bizi, daha fazla ayrıntılarla uğraştırmaya zorlar. Zılgıtı yediği konulardan *hiç birine* yanıt verme dürüstlüğünü göstermeyen Aybar, Lenin'in devrimde iradeye ağırlık verdiğine ilişkin iddiasını yanıtladığımız halde, "bir" alıntıya değinmediğimiz için, bizi, aynı konuda yeniden tartışmaya zorlar. Okurun, yanlış anlamamasına fırsat vermemek için, bu alıntı üzerinde durmalıyız.

Kuşku yok ki, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması, bu ülkede her şeyden önce köylülüğün ağır basması nedeniyle, çeşitli sorunları da birlikte getirdi. Geri bir ülke olan Rusya ile Batı Avrupa'nın ilerlemiş ülkeleri arasında çok büyük farklar olduğunu belirten Lenin, 1920'de şunları ekliyordu: "... proletarya devriminin, ileri ülkelerin en azından birinde zaferinden hemen sonra, pek olasıdır ki, ... Rusya örnek bir ülke olmaktan çıkacak, ("Sovyet" ve sosyalist anlamda) bir kez daha geri bir ülke durumuna gelecektir."[28] Sovyetler Birliği'nin örnek ve ileri ülke olması, kuşku yok ki, temel iktisadî gelişme düzeyi bakımından, Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine göre ileri olmasında değil, devrim yapmış ve emperyalist zincirin pek önemli bir halkasını koparmış, "sosyalist anlamda" ileri bir ülke olmasındadır.

[28] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Ankara 1978, s. 8.

İkinci, ve bunun kadar önemli bir sorun da, devrimin sosyalist niteliğine karşılık, demokratik devrimi (burjuva devrimi) en büyük ölçüde gerçekleştirmek göreviyle karşı karşıya kalmış olmasıdır. Benim 1970'lerde, bir bakıma henüz anlamamış olduğum bir şeydi bu: Ekim Devriminden yıllarca sonra, şu şu yıllarda ve şu şu bölgelerde, demokratik devrimin gerçekleştirilmiş olmasını, Ekim Devriminin "sosyalist" niteliğiyle açıklayamamak. Bu, kimi burjuva demokratik devrimlerin, bazı alanlarda ve konularda sosyalist devrimin yapması gereken şeyleri yaparken, demokratik devrimin özelliği saymak gibi yanlış bir sonuca yol açıyordu. Bugün, pratikte olduğu kadar, teorik olarak da, benim için sorun pek iyi açıklığa kavuşmuştur ki, burjuva demokratik devrimler, kimi alanlarda ve konularda, demokratik devrimi sonuna dek götürmeyi başaramadığı gibi, kimi alanlarda ve konularda, sosyalist devrimin görevlerini yapmak gibi bir durumla da karşılaşmışlardır. Bunun gibi Ekim Sosyalist Devrimi, özellikle geri bir ülke olan Rusya'da, kırsal alanda, demokratik devrimi (burjuva devrimi) sonuna dek götürmek durumunda kalmıştır, yani sosyalist devrim, pek geniş bir alanda demokratik devrimi tamamlamıştır. Lenin, 1921'de, köylülerin, devrimden, işçi sınıfına oranla daha kazançlı çıktıklarını söylerken şunları ekliyordu: "Bundan şüphe edilemez. Teorik bakımdan, besbelli ki, bu, devrimimizin belli bir dereceye kadar bir burjuva devrimi olduğunu göstermektedir. Kautsky bize karşı bu iddiada bulunduğu zaman gülmüştük."[29]

Köylülüğün ağır bastığı bir ülkede, birincisi, devrim döneminde, köylülüğün ittifakının sağlanması ve ikincisi, sosyalizmin kuruluşu döneminde köylülüğün desteğinin sağlanması, şu marksist ilkelere dayanmaktaydı: birincisi, "köylü savaşı"nın işçi sınıfı hareketiyle birleştirilmesinin somut koşullarının ortaya çıkması; ikincisi, köylü ailelerin topraklarının zoralımı yoluyla toplumsallaştırılması değil, kooperatifler kurarak kendiliğinden ekonomik bir yolla bu kooperatiflere katılmasını özendirecek önlemlerin alınması (Marx). Bu marksist ilkeleri görmemezlikten gelen biri, ne Ekim Devriminde, köylülükle ittifak sorununu kavrayabilir, ve ne

[29] *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Ankara 1977, s. 487.

de bir sosyalist devrim olan Ekim Devriminden sonra, kırsal alanlarda, planlanan süreler içersinde, demokratik devrimin tamamlanmasının anlamı.

Bu kısa açıklamamızdan sonra, Aybar'ın, Lenin'in, devrimde, devrimin nesnel koşullarına değil iradeye ağırlık verdiğine ilişkin olduğunu ileri sürdüğü Lenin alıntısına değinebiliriz. Aybar der ki, "Efendim Ekim devrimine yöneltilen eleştirileri ve bunlar arasında Rusya'da sosyalizmi kurmak için üretici güçlerin gerekli gelişim düzeyine gelmediği hakkındaki eleştirileri yanıtlarken Lenin şöyle diyor: 'Eğer sosyalizmi kurmak için, belirli bir kültür düzeyine ulaşmak gerekiyorsa (...) neden devrimci bir atılımla bu belirli düzeyin önkoşullarını önce ele geçirip, sonra işçi ve köylü iktidarına dayanarak, ve Sovyet rejiminden güç alarak, öteki halklara yetişmek için harekete geçmeyelim? ...'." (s. 172-173.)

Lenin'in "Devrimimiz — N. Suhanov'un Notları Üzerine" adlı yazısından alınan ve daha da uzatılan bu pasajın tümünü buraya aktarmıyorum. Dileyen okur, Aybar'ın aldığı pasajı da içeren yazının tümünü —hadi "reklam"ımızı bir kez daha yapalım— *Sol Yayınları*'nda yayınlanan *Marx-Engels-Marksizm*, s. 542-546'da okuyabilir, ve konuyu, daha iyi anlaması için okuması da gerekir. Çünkü, Lenin'in yazısını, Aybar'ın yorumladığı gibi, devrimin nesnel koşullarının yadsınması ve iradeye ağırlık vermesi olarak anlayabilmesi için, Lenin'in bu yazısında eleştirdiği ve kendilerine "marksist" diyen "reformist"lerin, "küçük-burjuva demokrat"ların *kendisi* değil, ancak onların bir *karikatürü* olmak gerek.

Çünkü Lenin, bu yazısında, devrimin nesnel koşullarının bulunmadığını kesenkes söylemiyor, aksine, "sosyalizmin nesnel ekonomik öncüllerinin" Rusya'da "bulunmadığı iddiasının son derece basmakalıp" bir iddia olduğunu vurguluyor: "Hepsi kendilerine marksist diyorlar, ama marksizm anlayışları çekilmez bir biçimde bilgiççedir. Marksizmde belirleyici olan şeyi, yani onun devrimci diyalektiğini hiç anlayamamışlardır." "... marksist düşünceleri kavramalarındaki kesin yeteneksizlikleridir."[30] Çünkü onlar, birincisi,

[30] V. İ. Lenin, *Marx-Engels-Marksizm*, s. 544 ve 542-543.

"Birinci Emperyalist Dünya Savaşı ile bağlantılı olan devrim"i ve bu savaş sırasında "yaratılan devrimci durum gibi bir durum içinde kendini bulan halk"ın özel durumunu gözönüne almamışlardır; ve ikincisi, dünya tarihinin gelişmesi genel yasalar izlerken, bu gelişme dönemlerinin ya bu gelişmenin *biçiminde* ya da *sırasında,* ayırıcı özellikler gösterebileceğini kavrayamamışlardır. "Örneğin, Rusya, bu uygar ülkeler ile, bu savaşın, ilk kez, kesinlikle uygarlık yörüngesine soktuğu ülkeler arasındaki, yani tüm Doğulu, Avrupalı-olmayan ülkeler arasındaki SINIR ÇİZGİSİ üzerinde durduğuna göre, bazı ayırıcı özellikler gösterebildiği ve gerçekten de göstermek zorunda olduğu, akıllarına bile gelmemektedir; bu özellikler, dünya gelişmesinin genel çizgisine uygun olmakla birlikte, Rusya devrimini, Batı Avrupa ülkelerininkinden ayırır ve devrim, Doğu ülkelerine doğru ilerledikçe, bazı kısmî yenilikler getirir."[31] Açıktır ki, burada, "sosyalizmin nesnel ekonomik öncüllerinin" Rusya'da bulunmadığı iddiasının "son derece basmakalıp" bir iddia olduğu vurgulanmakta, devrimin nesnel koşullarının, Batı Avrupa ülkelerinin devriminden bazı ayırıcı özellikler gösterdiği belirtilmektedir. Bir başka deyişle, devrimin nesnel koşullarının varlığı yadsınmamakta, bu nesnel koşulların, basmakalıp bir biçimde, Batı Avrupa ülkelerine göre ele alınması, "geçmişin kölece taklidi" olarak nitelendirilmektedir.

Aybar'ın anlayamadığı ve hiçbir zaman da anlayamayacağı şey, savaşın yaratığı yeni durum ve devrimin, Batı Avrupa ülkelerinden Doğuya kayması ve bu iki ülkeler topluluğu arasında sınır çizgisini oluşturan Rusya'da, gelişmenin biçiminde ya da sırasında ortaya çıkan özel özelliklerdir. Devrimin nesnel koşulları ortaya çıktığında, "köylü savaşı"nın işçi hareketiyle birleştirilmesinin başarılması olanakları ortaya çıktığında, ne yapılmalıydı? "Tüm İkinci Enternasyonal kahramanları" yani burjuvaziden değil kopmak, sapmaktan bile korkan reformistler, şu yaygarayı koparmışlardır: "Rusya'nın üretici güçlerinin gelişmesi sosyalizmi olanaklı kılacak düzeye ulaşmamıştır."[32] Peki, o gün, üretici güçlerin sosyalizmi olanaklı kılacak düzeye ulaştığı

[31] Aynı yapıt, s. 544. (Büyük harfle vurgulama benim.)
[32] Aynı yapıt, s. 544.

ülkeler yok muydu? Vardı, ama o ülkelerde devrim olmadı. Ve bugün yok mu? Hâlâ, o gün bu düzeye ulaşmış ülkelerde, devrim buzdolabındadır, ve devrim, tam da bu ülkelerin merkezinde değil, yörüngesinde ortaya çıkmaktadır. Neden? Çünkü, üretici güçlerin gelişme düzeyi, tek başına bu, devrimci durumu belirlemez. Çünkü, devrim çağı, "üretici güçlerin *gelişme düzeyi*" tarafından değil, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin *engeli haline gelmesiyle* başlar. Nitekim, devrimler, emperyalist dünya sisteminde, metropollerden bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere doğru kaydıysa, üretici güçlerin gelişme düzeyi bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde daha yüksek duruma geldiği için değil, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde geldiği içindir. Çünkü, emperyalist sistem ve dolayısıyla emperyalist sömürü, metropolde, mevcut üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engeli haline gelmesini ve dolayısıyla üretici güçlerin üretim ilişkileriyle çatışmasını *ertelemenin* olanağını sağlarken; aynı emperyalist sömürü, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, üretici güçlerin üretim ilişkileriyle çatışmasını *öncelemektedir.* (Bu konuda ayrıntılı bilgi için, okur, *Ülke,* n° 7, s. 139-142'deki satırlarıma bakabilir.) Kapitalist üretim tarzı, henüz üretici güçlerin gelişme biçimiyken, aynı üretim tarzı, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, emperyalizme bağımlılığı nedeniyle, emperyalist sömürü nedeniyle, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmektedir.

Bunun gibi, üretici güçlerin, mevcut üretim ilişkileriyle çatışmaya girdiği yerde, —ki bu, savaşın yarattığı yeni koşullarda ve gelişmenin biçiminde ve sırasında özel durumların ortaya çıktığı Rusya'da— devrimin nesnel koşulları da ortaya çıkmış bulunuyordu. Ve bu durum, işçi sınıfı hareketiyle "köylü savaşı"nın birleştirilmesini olanaklı kıldığı için, sosyalist devrim, bu ülkede, pek büyük ölçüde demokratik devrimin görevlerini yerine getirerek, sosyalizme doğru ilerlemenin koşullarını da, bizzat yarattı. Devrimci diyalektiği anlayamayan biri, bütün bunları, devrimin nesnel koşullarının yadsınması olarak anlayabilir ve ileri sürebilir. Ve gene devrimci diyalektiği anlayamayan biri, ancak, Napolyon'un bir sözünü aldı diye, onu, "Napoleonvari bir yak-

laşım"da bulunmakla suçlayabilir.

Batı Avrupa ülkelerine göre, özellikle tarımın geri olduğu Rusya'da, kuşku yok ki, sosyalist devrimin yapılmış olması, sosyalizmin kuruluşunda karşılaşılan sorunların çözümünde, pratikte yeni ve özel sorunlar ortaya çıkarmış, burjuvaziye ödünler verilmesinin zorunluluğunu da birlikte getirmiştir. Brest Litovsk barışı gibi, NEP (Yeni Ekonomi Politikası) gibi. Ama bunlar, bu ülkede sosyalizmin kurulamadığını, kurulamayacağını değil, Batı Avrupa ülkelerinde, bu ülkelerin birinde, proletaryanın utkusundan hemen sonra, *sosyalist* bir ülke olması anlamında, Sovyetler Birliği'nin daha geri bir ülke durumunda kalacağını ortaya koyar. Lenin'in *"Sol" Komünizm*'de vurguladığı bu hususun gözden uzak tutulmaması gerekir. Ama, Lenin'in ve Ekim Devriminin, kendilerine "marksist" diyen muarızları, Sovyetler Birliği'nin özellikle tarımsal alanda geri bir ülke olması dolayısıyla karşılaştıkları güçlükleri, devrimin, Rusya'da değil, Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde olması gerektiğini bu yüzden yineler dururlar ve Aybar da, bu "muarızlar" topluluğunun bir üyesi durumundadır. Bu, ancak Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde ve bugün Birleşik Devletler'de sosyalizmin kurulmasının ekonomik koşulları vardır, diğer ülkelerde sosyalizm kurulamaz demekten başka bir anlama gelmez. Devrimin nesnel koşulları yerine, "üretici güçlerin gelişme düzeyi"ni koyan bu teorinin, emperyalizme hizmet eden bir teori olduğu, tüm Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde devrimin yadsınmasını olurlayan bir teori olduğu açık değil midir?

VI. ENGELS, *MANİFESTO*'NUN FRANSIZCA ÇEVİRİLERİNDEN HERHANGİ BİRİNİ GÖZDEN GEÇİRMEMİŞTİR

Aybar'ın *Komünist Parti Manifestosu*'nun eski bir Fransızca baskısından çevirdiği tümcede yer alan *"spontané"* sözcüğünün, daha sonraki Fransızca çevirilerde *"autonome" olarak* değiştirildiğini, esasen Almanca özgün metinde *"Selbständige"* olan bu sözcüğün, Engels tarafından gözden geçirildiği için ikinci bir özgün metin, hiç olmazsa otorite metin sayılması gereken İngilizcede, *"independent"* olarak karşılandığını yazmış, bugün, artık, bu sözcüğün *"spon-*

tané" karşılığı olarak "kendiliğinden" sözcüğüyle çevrilmesinin yanlış olacağını belirtmiştik. Bu sözlerimiz, Aybar'ı pek öfkelendirmişe ve o ölçüde de pek keyiflendirmişe benziyor. Öfkelendirmiş, dil bilip bilmediğimizi sergileme hevesine kapılmış; keyiflendirmiş, çünkü, biz, daha önceki yazımızda, "Esasen Fransızca çevirinin Marx ya da Engels tarafından gözden geçirilmemiş olması, hatta Fransızca baskıya önsöz bile yazmamış olmaları, bu çeviri yanlışlığından onları sorumlu tutmaya, ya da daha sonra düzeltilmiş olan bu çeviri yanlışlığını onlara maletmeye kimsenin hakkı olmadığının tanıtıdır." (*Ülke*, n° 5, s. 27) tümcemizdeki olgulara ilişkin "yanlış"larımızı ("yanlış" olup olmadığını aşağıda belirteceğiz) sergilemek olanağına kavuşmuştur.

Aybar'ın bize yanıtında eksik bir şey kalmaması için, konuya ilişkin pasajı buraya aktarmakta yarar var: "Yazarın, Manifesto'nun çevirisinin, Marx ve Engels tarafından gözden geçirilmemiş olduğu hakkındaki idialarını doğru olarak kabul etmek olanaksızdır. Bu da gene dil konusunda koltuk değneği ile yürümesinden ileri geliyor. Çünkü gerek Marx, gerek Engels Manifesto'nun Fransızca çevirilerinden haberliydiler. Birlikte imzaladıkları 24 Haziran 1872 günlü önsözde ilk Fransızca çevirinin 1848 ayaklanmasından biraz önce yayınlandığını; bir ikincisinin Sosyalist adlı dergide çıktığını; bir yenisinin de hazırlandığını yazmışlardı. Bu çevirileri okumadıkları nasıl iddia edilebilir ki, Marx'da, Engels de yayınlanan eserlerini, hangi dilde olursa olsun, yakından izlerlerdi. Engels 1 Mayıs 1890 tarihli önsözde, Manifesto'nun Ermenice çevirisinin İstanbul'da yayınlanmak istendiğinden, ama matbaacının basmaya yanaşmadığından bile söz eder. Ayrıca, Paris'te Sosyalist Dergisinde yayınlanan yeni çevirinin şimdiye dek yayınlanan Fransızca çevirilerin en iyisi olduğunu yazar. Engels'in en iyisidir dediği çeviride, proletaryanın hareketi koca çoğunluğun "spontané" (kendiliğinden) hareket[i] olarak nitelenmiştir. Ama işin daha eğlenceli yanı, Editions Sociales'in 1947 baskısında yayıncıların notu olarak belirtilen bölümde şöyle denmiş olmasıdır: 'Komünist Parti Manifestosu'nun bu baskısına, Almanca aslına göre tekrar gözden geçirilmiş olan Laura Lafargue'nin çevirisi esas olmuştur. Bu çeviri, Jules Gue-

das'ın Sosyalist'inde yayınlanmış ve Engels tarafından gözden geçirilmişti.' Laura Lafargue'nin Marx'ın öz kızı olduğunu söylersek işin daha da zevkine varacaksınız. Felek kimseyi baytar yazarın durumuna düşürmesin..." (s. 160-161.) Daha yukarda da, yazısının özünü, işçi sınıfının "kendiliğinden" hareketine dayandıran Aybar, kendiliğindenlik konusuna yer vermemizi, tartışma konusunun saptırılması olarak niteledikten sonra şöyle der: "Bu gibi oyunların üstüne üstüne gidip, MASKELERİNİ indirmezsek bu skolastik tartışmalar sürüp gidecektir." (s. 157.)

Evet. Aybar sözcüğün tam anlamıyla "keyfe gelmiş" yazıyor. Çünkü:

Bir: Aybar diyor ki, "gerek Marx, gerek Engels Manifesto'nun Fransızca çevirilerinden haberliydiler". Biz, habersiz olduklarını söylemedik ve böyle bir şey yazmadık. "Esasen Fransızca çevirinin Marx ve Engels tarafından *gözden geçirilmemiş*" olduğunu yazdık. Yayın dilinden azıcık anlayan okur bilir ki, bir çevirinin gözden geçirilmesi demek, yayınlanmadan önce ve kusurların giderilmesi amacıyla düzeltilmesi demektir. Okur anımsasın ki, gerek *Manifesto*'yu ve gerek *Manifesto*'ya yazılan önsözleri iki kez (biri *"Komünist Manifesto"nun Doğuşu*'nda ve öteki *Seçme Yapıtlar,* 1'de) yayınlayan yayınevinin yönetmeniyim; yalnızca bu görevim dolayısıyla gerek *Manifesto*'yu ve gerek önsözleri, sanırım, çok az insan benim okuduğum sayıda okumuştur. Marx ve Engels'in, özellikle *Manifesto*'nun hangi çevirilerini gördüğünü, hangilerini görmediklerini, konuyla biraz ilgilenen okur da bilir. Ama bir çevirinin, yayınlanmadan önce *gözden geçirilmesi* ayrı bir şey, yayımlandıktan sonra görülmesi, ve bu çeviri hakkında bazan değerlendirilmelerde bulunulması ayrı bir şeydir.

İki: Marx ve Engels'in, Fransızca çeviriyi gözden geçirdiklerine ilişkin, Marx ve Engels'in önsözlerinde hiçbir not olmadığı gibi, Fransızca baskılarından herhangi birine de önsöz yazmamışlardır. Engels'in *Le Socialist*'te (Paris 1885) yayınlanan Laura Lafargue'ın çevirisinin, Fransızca çeviriler içersinde, "o güne kadar çıkmış olanların en iyisi" olduğunu yazdığı bilinir.[33] Ama, Engels, "1888 İngilizce Baskıya Önsöz"de, *Manifesto*'nun yayınlanmakta olan İngilizce

çevirisi için şunu da yazar: "Bu çeviri, ... Mr. Samuel Moore tarafından yapılmıştır. Bu çeviriyi BİRLİKTE GÖZDEN GEÇİRDİK..."[34] Veya, Lafargue'un Fransızca çevirisi için, "bu, o güne kadar çıkmış olanların en iyisidir" dediği önsözde, hemen birkaç paragraf sonra, İngilizce çevirilerden söz açtığı yerde şunları da yazar: "... nihayet ASLINA UYGUN bir çeviri 1888 yılında çıktı. Bu çeviri, dostum Samuel Moore tarafından yapılmıştı ve BASKIYA GÖNDERİLMEDEN ÖNCE ÜZERİNDEN BİRLİKTE BİR KEZ DAHA GEÇTİK."[35] Buradan çıkarılacak üç sonuç şudur ki, birincisi, Engels, gözden geçirdiği çevirileri yineleyerek belirtmektedir, ama Fransızca çevirisi için böyle bir şey söylemez. İkincisi, Fransızca çevirinin, bugüne kadar çıkanların en iyisi olduğunu söylemiş, ama İngilizcesi için olduğu gibi, "aslına uygun bir çeviri" olduğunu söylememiştir. Unutulmasın ki, 1872'de, New York'ta *Le Socialist*'te yayınlanan Fransızca çeviri, *Manifesto*'nun üçüncü bölümünü içermiyordu. 1885'te, Paris'te, Fransız İşçi Partisinin haftalık organı *Le Socialist*'te yayınlanan çevirinin, Fransızca çevirilerin en iyisi sayılmasını, her şeyden önce, bir de bu bakımdan ele almak gerekir. Üçüncüsü, Engels'in vurguladığı şu noktayı gözönünde bulundurmak gerekir: o da, İngilizce çevirisinin "aslına uygun bir çeviri" olduğu, ve dolayısıyla, otorite metin sayılması gerektiğidir.

Üç: Aybar, *Manifesto*'nun 1947 Editions Sociales baskısında, yayıncıların, bir notu bulunduğunu, ve bu notta, *Sosyalist*'te yayınlanan Laura Lafargue'ın çevirisinin, "Engels tarafından gözden geçirildiği"nin yazıldığını söylüyor. Kendisinin, sözkonusu tümceyi ise, *Manifesto*'nun, Editions Sociales 1947'den değil, Rieder 1925, baskısından yaptığını buraya ekleyelim. Bizim elimizde, Editions Sociales'in 1947 baskısı yok, olasıdır ki, bu baskıda, böyle bir ifade vardır. Ama bu neyi değiştirir? Çünkü:

(1) *Manifesto*'nun Editions Sociales, Paris 1960 baskısında "Yayımcının Notu" başlığı altında şu ifadeler yer alır: "Fransız İşçi Partisi, bir haftalık gazeteye sahip olduğu zaman, daha ilk sayısında (29 Ağustos 1885), *Manifesto*'nun

[33] "1890 Almanca Baskıya Önsöz", '*Komünist Manifesto'nun Doğuşu*, Ankara 1976, s. 176.
[34] Aynı yapıt, s. 174.
[35] Aynı yapıt, s. 176.

metnini yayınladı. Çeviriyi Laura Lafargue yapmıştı, ve bu, ona bazı mülâhazalara (*remarques*) karşın, Engels'in övgülerini (*compliments*) kazandırmıştı. Birçok ayrı nedenden ötürü, bu çevirinin kitapçık halinde yayını FARKLIYDI..." Ve hemen aşağıda da şöyle yazılıdır: "1948'den beri, bütün yayınlarımızın metnini oluşturan, titizlikle GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ ve SIK SIK İYİLEŞTİRİLMİŞ OLAN Laura Lafargue'ın çevirisidir."[36]

(2) Elimizde, *Manifesto*'nun, gene Editions Sociales tarafından yayınlanan 1976 baskısı da var. Burada, Fransız İşçi Partisinin haftalık gazetesi *Le Socialist*'te (1885'te) yayınlanan çevirinin, Laura Lafargue'a ait olduğu ve dipnotta, "bu çevirinin Engels'in güvencesine sahip olduğu" belirtilmekle birlikte, şu tümce de yer alır: "Laura Lafargue çevirisi birçok kez DÜZELTİLDİ ve İYİLEŞTİRİLDİ. ... Bu baskı için de gözden geçirildi."[37]

İki noktayı daha belirtelim: Laura Lafargue'ın çevirisi o denli düzeltilmiş ve gözden geçirilmiştir ki, çevirilerin başında, "çeviren" olarak adı yer almamakta, ancak içerde, yayımcının notu içersinde, ve yukarda belirttiğimiz açıklamalar arasında belirtilmektedir. İkincisi, bizim, sözünü ettiğimiz 1960 baskısında, tartışma konusu tümcede, sözcük "*spontané*"dir, bunu, daha önceki yazımızda belirtmiştik; 1976 baskısında ise, "*spontané*" sözcüğü, "*autonome*" olarak düzeltilmiştir, bunu da bir önceki yazımızda belirtmiştik.

Açıktır ki, Engels'in, Laura Lafargue'ın çevirisi için, "bu, o güne kadar çıkmış olanların en iyisidir" demekle birlikte, bu çeviri, sürekli olarak "düzeltilerek", "iyileştirilerek" "gözden geçirilmekte"dir. Esasen, Marx ve Engels'in *gözden geçirdiği* çeviriler, otorite metinler sayılır ve bu çeviriler, istenildiği zaman, isteyen tarafından değiştirilmezler, değiştirilemezler. Eğer değiştirilecek olursa, o zaman, bu bir dipnot ile belirtilir, belirtilmesi zorunludur. Nitekim Engels, *Kapital*'in birinci cildinin İngilizce çevirisini gözden geçirdiği için, bu çeviri metin, otorite metin sayılır, değiştirilmez. Moskova son baskılarında, iki yerde çeviri değişikliği yapılmış,

[36] Karl Marx et Friedrich Engels, *Manifesto du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1960, s. 2.

[37] Marx, Engels, *Manifesto du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1976, s. 26.

ve bu husus, yayımcılar tarafından not düşülerek, belirtilmiştir. Fransızca metinde, yapılan düzeltme ve iyileştirmelerin hiç biri belirtilmediği gibi, önce *"spontané"* olan sözcüğün *"autonome"* olarak değiştirildiği yerde de böyle bir not yoktur, çünkü, bu çeviri, Engels tarafından *gözden geçirilmemiştir.*

Aybar'ın indirdiği "maske"miz işte budur, ve bu maskenin altında, onun yalnızca teorik bilgisizliği ve yetersizliği değil, bilimsel sosyalizmin klasikleri üzerine olan bilgisizliği de sırıtmaktadır. "Felek kimseyi baytar yazarın durumuna düşürmesin" dediği, "durum" işte böyledir ve sanırız, okur, bir kez daha, "işin daha da zevkine" varmış bulunmaktadır.

VII. "BAĞIMSIZ" SÖZCÜĞÜNÜN "KENDİLİĞİNDEN" OLARAK ÇEVRİLMESİ ÜZERİNE

Ama biz, esas konuya gelelim: Yukarda uzun uzadıya açıkladığımız gibi, Fransızca ilk çevirilerde, *"spontané"* sözcüğü, daha sonra, "düzeltilerek" *"autonome"* olarak değiştirilmiştir. Almanca özgün metinde *"Selbständige"* olan bu sözcük, Engels'in gözden geçirdiğini ve "aslına uygun" olduğunu belirttiği İngilizce çeviride *"independent"* olarak yer almış, ve Engels, bununla da yetinmemiş olacak ki, buraya, *"self-conscious"* sözcüğünü eklemiştir. Şimdi, bu sözcüklere göre, üç çeviriye de bakalım:

"Spontané" olarak: "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan, kendiliğinden hareketidir."

Autonome olarak: "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan, özerk hareketidir."

Independent olarak (*self-conscious*, İngilizce çeviriye eklendiğine göre): "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan bilinçli, bağımsız hareketidir."

Aybar, çeşitli sözcüklere başvurarak, Fransızca, İngilizce ve Almanca sözcüklerin çeşitli karşılıklarını altalta sıralıyor. Gerek yok buna. Bugün, *"spontané"* sözcüğü, "kendiliğinden" sözcüğüyle karşılanmaktadır, yani irade dışında yapılan şeyler, için kullanılır. İşçilerin, kendiliğinden ha-

reketleri sonucu, yani iradeleri dışında devrimci bilince varmaları ile sosyalist teorinin öğrenilerek, irade ile kazanılan bilinçli hareketi arasındaki farkın, *Ne Yapmalı?*'da özel olarak tartışıldığı bilinir, ve bugün, Aybar'ın, kendiliğindenliği abartan görüşlerini, *Manifesto*'nun Fransızca çevirisinde yer alan *"spontané"* sözcüğüne dayandırdığı da açıktır, ve bu nedenle de, bu sözcüğün yanlış çevrilmiş olması ayrı bir önem taşır.

Autonome ise, proletaryanın özerk, ve bu anlamda da bağımsız hareketidir. Burada, "irade" *dıştalanmış değildir,* özerk hareketlerin irade işe karışmadan yapıldığı kesenkes söylenemez.

Independent ise, bağımsız demektir, proletaryanın hareketinin bağımsız bir hareket olacağı ifade edilir. Bu, hem Almanca özgün metne uygundur, hem Engels'in gözden geçirdiği bir metin olması bakımından yeğlenmesi gerekir ve hem de Marx ve Engels'in, proletaryanın bağımsız hareketini, bağımsız partisi ile gerçekleştireceğini vurguladıkları metinlere uygun düşmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Engels, bir yanlış anlamayı önlemek için, İngilizce metne eklediği bir sözcükle, proletaryanın hareketinin, "bilinçli, bağımsız hareketi" olacağına kesinlik kazandırmıştır.

Şimdi, "proletaryanın bilinçli, bağımsız hareketi"ni, "proletaryanın kendiliğinden hareketi" olarak, yani iradesi dışında bir hareketi olarak aktardınız mı, bir yanlış çeviriyi abartarak, marksizmi çarpıtmaya koyulabilirsiniz.

Bir hareketin bilinçli ve bağımsız yapılması ile, irade dışı, irade işe karışmadan, kendiliğinden olması tamamen farklı şeylerdir ve üstelik, böyle bir tümce, işçi sınıfının sosyalist bilince, öğrenerek değil, iradesi dışında, kendiliğinden vardığını tanıtlamak için, tartışmaya getirilirse, bu yanlışlık daha da büyük bir önem kazanır.

Şimdi bu noktada, bize verdiği yanıtta der ki Aybar, "Burada belirtilmek istenen proletarya hareketinin özerk ya da bağımsız oluşu değildir. ... Burada belirtilmek istenen, kocaman bir çoğunluk oluşturan proletarya hareketinin ne başka bir kimseye bağlı olmaması, ne de özgürce yönetilmemesidir. Belirtilmek istenen, hareketin gücünü kendi kendinden alan, işçi sınıfının öz-deviniminden kaynak-

lanan bir hareket oluşudur." (s. 162.)

"*Spontané*"yi, bu sözcüğe uygun biçimde "kendiliğinden", yani "irade işe karışmadan yapılan hareket" olarak çeviren Aybar, şimdi "*gücünü* kendi-kendinden alan hareket"e dönüştürmekte bir sakınca görmemiştir. Oysa, çeviride "irade" dıştalandığı halde, bize verdiği yanıttaki "yorum"da, "irade"nin dıştalanışı dıştalanmıştır. Dahası var: *Cumhuriyet*'te yazdığı yazıda, *Manifesto*'daki tümceyi alarak, bundan, proletaryanın, "devrimci hareketini, kimsenin *vasiliği altında* olmadan" sürdüreceği örgüt modeline kavuşturulması gerektiği anlamını çıkararak, merkezci bir örgüt tarafından ele geçirildiği öne sürülen proletaryanın hareketinin, "lokomotifin arkasındaki vagonların hareketi gibi *bağımlı* bir harekete dönüştürüldüğünü" söyler. Burada "vasi" de, "lokomotif" de, leninist partidir. Aybar'ın, *Manifesto*'dan sözkonusu tümceyi aktarması, özünde, bu "leninist parti"nin, işçi sınıfının kendiliğinden, yani iradesi dışında devrimci bilince varmasını engellediğini tanıtlamak içindir. Biz, daha önceki yazımızda, Aybar'ın bu yorumunu öne çıkararak, *Manifesto*'nun sözkonusu tümcesindeki "bağımsız" sözcüğünün "kendiliğinden" olarak çevrilmesinden ortaya çıkan bir yanlışın, böyle bir çarpıtmaya yolaçacağını söylemiştik. *Cumhuriyet*'teki yazısında bu tümceden yola çıkarak, proletaryanın devrimci hareketinin kimsenin "vasiliği altında" olmaması gerektiğini, vasilik altında, yani leninist partinin önderliğinde olduğu için de proleter hareketin "bağımlı harekete" dönüştüğünü söyleyen Aybar, şimdi, bize verdiği yanıtta, *Manifesto*'nun sözkonusu tümcesinde, proletaryanın "özerk ya da bağımsız" hareketinin sözkonusu olmadığını, "başka bir kimseye bağlı olmaması" anlamında anlaşılamayacağını söylüyor.

Bilmeyiz, hangi yorumuna inanmalı? *Cumhuriyet*'te yazdığı gibi, *Manifesto*'nun sözkonusu tümcesinden çıkardığı proletaryanın hareketinin "vasilik altında" olmaması, vasilik altında olursa "bağımlı" hale geleceği şeklindeki yorumuna mı, yoksa, bize verdiği yanıtta okuduğumuz gibi, aynı tümeceden, proletaryanın hareketinin "özerk ya da bağımsız hareket" olması anlamının çıkarılamayacağı, "başka bir kimseye bağlı olmadığı" anlamının çıkarılamayacağı

yorumuna mı? Eskiler, bu tür karşıt görüşlerin savunulması karşısında "Dilin kemiği yok ya!" derlerdi. Onun gibi, Aybar da, aynı tümceyi birbirinin tam karşıtı iki yorumla okurlarına sunabilmektedir. Nitekim, tam da bu yorumunu, şu sözlerle sürdürür: "Ülke yazarı gibi dogmacı Stalincilerin, bir türlü anlamak istemedikleri, marksizmin bir bilim olduğu ve doğrunun, yanlışın, ustaların sözlerine göre değil, dışımızdaki gerçeğe göre saptanacağıdır." (s. 162.) Öyle anlaşılıyor ki, Aybar, *Manifesto*'nun bir tümcesindeki, kendi çevirisine uygun olarak "kendiliğinden hareketi", hem "bağımsız hareket" olarak yorumlayıp, ve hem de "bağımsız hareket" olarak yorumlanamayacağını söyleyerek, "dogmacılığa" karşı olduğunu sergilemeye çalışmış olmalıdır. Doğru ve yanlış, ustaların sözlerine göre saptanamayacağı için, Marx ve Engels'in sözü, birbirine *karşıt* iki anlamda saptanabilmekte; doğru ve yanlış, dışımızdaki gerçeğe göre saptanacağı için, Aybar kendi dışındaki gerçeği değiştiremeyeceğine göre, her yazısında kendi düşüncelerini gerçekten değiştirerek, dogmacılığa karşı olduğunu pek berrak bir biçimde kanıtlamaktadır.

VIII. KONU-DIŞI AYRINTILAR ÜZERİNE

Aybar, "Benim ileri sürdüğüm iddialar —diyor—, küfürlü Lenin'in metinleriyle çürütülemez. Bu iddialar, gerçeklerin doğruladığı iddialardır. Bunlar gereken ciddiyetle, küfür filan etmeden, efendice incelenmelidir, tartışılmalıdır. Ama fikir alışverişi, sol kitaplar ticareti gibi üç kâğıda getirilebilecek işlerden değildir. Bayraktarlıktan, faşist eğilimli dergiciliğe ve oradan da sol kitap çevirisi sömürücülüğüne atlayan Ülke yazarının, bu tartışma vesilesiyle reklamını yaptığı çalakalem çevirilerden bol para kazanmasını dileriz." (s. 176.)

(1) Aybar'ın "iddiaları"nın ne menem şeyler olduğunu ikinci kez sergiledik. Bu konuda, tartışmayı nesnel olarak irdeleyen okur yargısını verecektir. Kendisine verilen yanıtlarda, "küfürlü Lenin'in metinleri" diye bir şey bulmak olası değildir. Hele, "Hakaret için de Lenin'e gönderme yapmış yazısının kimi yerlerinde. Küfür etmede de bilimsel yöntemler kullanılmalı ve kaynak gösterilmelidir elbet." (s.

176) sözleri, ne denli uydurma ise, o denli de, ve sözcüğün tam anlamıyla, kaba bir "küfür"den başka bir şey değildir. Eğer, biz, Aybar'ın söylediği gibi, "hakaret etmek için" klasiklere gönderme yapacak olsaydık, kuşkusuz, ilkin Marx'a ve Engels'e gönderme yapar, gene de en hafif olanlarını seçer, Aybar'ın yazılarının, örneğin "osuruk"tan (*Anti-Dühring*) başka bir şey olmadığını söylerdik. Ama demedik. Oysa kendisinin bize verdiği "bilimlik" yanıt yanıttan çok, lağım çukuruna benzer; küfür olsun diye kullandığı "baytar"-dan, "budalalık"a, "kepaze yöntem"e, "seviyesiz"e, "terbiyesiz"e, "küstah"a, "üç kâğıtçı"ya değin. Bizim, 1968'lerde kendisini eleştiren yazılarımızda, kendisi için "sayın" sözcüğünü özenle kullandığımız okurun anısındadır. Eski TİP'-in Genel Başkanı olarak, bir "sosyalist"in teorik yanlışlarını sergilerken, başka türlü de davranmayı uygun bulmazdık. Ama bu kez, Lenin'i yadsıyan, onu, burjuvazinin iradesini, proletaryaya dayatan biri olarak, burjuvaziye hizmet etmiş biri olarak niteleyen birini, ne "sosyalist" olarak düşünmek ve ne de sosyalizm adına "dürüst" olduğunu düşünmek olanağı yoktur ve bu nedenle de, bu kez, Aybar'a karşı, saygılı bir dil kullanmamız olanaksızdır. Aybar, saygılı olmamak ile küfür etmeyi birbirine karıştıracak kadar ince kavrayışlı. Kendisinin "ince"liği, "efendi"liği, yazısının her yönünden fışkırıyor doğrusu.

Bu "efendi" yazarın *ince* kavrayışına gelince, pek küçük bir örnek yeter: Ben, daha önceki yazımda, şöyle yazmışım: 1968'lerde yazdığım şu şu "adlı yazılarım —benim bilgilerimin pek yeni olması dolayısıyla oldukça hamlıklar taşımasına karşın—, yalnızca, Aybar'ın ideolojik içeriğinin bilimsel sosyalizmle uyuşmadığını sergilemekle kalmadı, benim açımdan Aybar konusunu da *kapadı.*" (*Ülke*, n° 5, s. 7, dipnot.) Bu sözlerimi Aybar şöyle aktarıyor okura: "Meğer Baytar yazar, Aybar'ın defterini düreli on yıl oluyormuş. Yazısına başlarken öyle diyor. İki yazı ile işimizi bitirmiş konuyu kapatmışmış." (s. 176.) Biz, Aybar'ın "defterini dürdük" demedik, "ideolojik içeriğinin bilimsel sosyalizmle uyuşmadığını sergiledik" dedik. Biz, Aybar'ın "işini bitirdik, konuyu kapattık" demedik, "benim açımdan Aybar konusu da kapandı" dedik. Bizim ifademiz ne denli

Türkçe ve efendice ise, bu ifademizi kendi diline çevirerek aktaran Aybar'ın ifadesi o denli "argo"dur ve kabadır. Hele benim, bilimsel sosyalizmle ilk karşılaştığım yıllarda bilgilerimin yeni olması dolayısıyla hamlıklar içerdiğini söylemem —ki, bundan doğal hiçbir şey yoktur, bilim ve özellikle bilimsel sosyalizm, sürekli olarak öğrenilir, özümlenir—, Aybar'ın "ince" esprilerine konu olmuş: "Doğrusu bu noktada Baytar'a hak vermemek olanaksız" diyor, ve "ince" espriler sıralıyor: "o yapıda bir kafa için gene de başarı", "ham", "yaban ağacının tomurcuğu", "buruk bir kozalak". Ama yeter. Bütün bu ifadelerin, "bilimsellik"le, "ciddiyet"le, "efendilik"le bir ilgisi olmadığı açıktır.

(2) Aybar, bizim, "bayraktarlıktan, faşist eğilimli dergiciliğe", oradan da "sol kitap çevirisi sömürücülüğüne" atladığımızı söyler. Sol kitap çevirisi "sömürücülüğü" gibi, —ne demekse— "bayraktarlık" da, "faşist eğilimli dergicilik" de, Aybar'ın tartışma ahlâkına pek uygun düşen "terbiyesizce" uydurduğu iftiralardır. Yaşamımızın hiçbir anında ve hiçbir döneminde, halka, demokrasiye, ilericiliğe, devrimciliğe aykırı ve karşıt hiç bir şey yapmadığımızı, bizi, bilenler bilir. Kendi tartışma alanına sürdüğü tezlerini yanıtlamaktan aciz biri, bir müfteri, tartışılan konunun gereği olsa gerek, bu tür karalamalara başvurabilir. Ama, *yalnızca* benimle ilgili olmayan, artık büyük ölçüde, devrimci hareketin sorumluluğunu yüklenmiş bulunan bir yayınevine, *Sol Yayınları*'na karaçalmasına birkaç tümceyle değinmek gereği var.

Aybar, bizim, "sol kitap çevirisi sömürücülüğü" yaptığımızı yazar, ve bir yerde de, "fikir alış-verişinin, sol kitaplar ticareti gibi üçkâğıda getirilebilecek işlerden olmadığını" ekler.

Bir anım var, konu dışı da olsa, bir tarihsel anıyı aktarmakta ayrıca da yarar var: Cevat Dursunoğlu, Erzurum Kongresinde kâtip olarak bulunurken, Amerikan mandacılığını savunan konuşmalar üzerine, Kongre Başkanı Mustafa Kemal'den söz ister. Mustafa Kemal, küçük bir kâğıda, "Ne hakkında konuşacaksınız?" diye yazar, ve aşağı, kâtiplerin bulunduğu sıraya uzatır. Dursunoğlu, pusulada, bu tümcenin altına, "Mandacılığı savunanlara cevap verece-

ğim" notunu ekler ve geri verir, biraz sonra, Mustafa Kemal aynı kâğıdı tekrar uzatır. Altında şu iki sözcük vardır: "Mutedil olunuz!" Dursunoğlu, o günün hayhuyu içersinde, kâğıdı buruşturup attığını söyler, ve kendisi için pek önemli olan bu belgeyi attığı için de üzülüp dururdu. Bu anı, *Sol Yayınları*'nı kurduğum zaman, bende, bir ilkenin oluşmasının nedeni olmuştu, ve ilerde belge olabilecek hiçbir şeyi atmamaya özen göstermiştim. Atmamaya özen gösterdim, ama, 12 Mart, bizim bu dosyalarımızı pek fazla gezdirdi, ve Aybar'ın, TİP Genel Başkanı olarak, *Sol Yayınları* sahibi bana, kendisine gönderdiğim bu yayınlar dolayısıyla yazdığı, kısa da olsa övücü mektubunu bulduramadım. Doğaldır ki, bu mektup, henüz, bilimsel sosyalizmin yapıtlarına karşı açtığı düşmanlık kampanyasından önceydi. Neyse.

Şimdi ise, Lenin'i burjuvazinin iradesini proletaryaya dayattığını iddia ettiği tezinin tartışıldığı yerde, "sol kitaplar ticareti" ve "üçkâğıtçılık" yaptığımızı söylüyor, "reklamını yaptığım çalakalem çevirilerden bol para kazanmamı" diliyor.

Sol Yayınları, yayınladığı kitapları, ülkenin en iyi çevirmenlerine çevirtmektedir ve çeviri ücretini ödemektedir. Üstelik, örneğin sekizinci baskısı yapılan bir kitabın çeviri ücreti de, bu baskının yayınlandığı tarihteki çeviri ücreti üzerinden ödenmektedir. Bizim, "sol kitap çevirisi sömürücülüğü" yaptığımız, adice uydurulmuş bir yalandır.

Yok, bu "bilimlik" dilli yazar, "sol kitap çevirisi sömürücülüğü" yapmak sözleriyle, bizim, bu kitapları çevirtip yayınlayarak "sömürücülük" yaptığımızı söylemek istiyorsa, bu iğrenç iddiasına, *Ülke*'nin 8. sayısında (s. 106-116), gerekli yanıtı bulabilir. Yanıtını bulabilir, çünkü, biz, orada, ayrıntılı olarak açıkladık ki, "ticarî" açıdan, bu kitapların, yazarlarına ait olan "telif ücret"ini, okura bedava aktarmaktayız. Kitapların maliyet fiyatı, çeviri ücreti, kâğıt, basımevi ve büro giderleri üzerinden hesap edilmekte ve "kâr", bu maliyet fiyatına eklenmektedir. Bu "kâr"ın ne olduğunu ve ne olmadığını dileyen okur, gene, *Ülke*'nin 8. sayısındaki yazımızda ayrıntılarıyla okuyabilir. Ama, konuya yalnızca "ticarî" açıdan bakan bu hasta tipler, bir de, *Sol Yayınları*'nın kültürel işlevini, siyasal işlevini, ve bu yolda ver-

diği savaşımı, Türkçeye olduğu kadar, Türkiye'de okura kazandırdığı şeyi, gözardı etmek için, iğrenç salyalarını salmaya devam etmektedirler.

Aybar, Fransızca bildiği için, Türkiye'de, dil bilmeyen okurun, bu "ayaktakımı"nın da, bilimsel sosyalizmi öğrenerek, kendi "efendiliğine" körükörüne inanmamaya başladığını görmekten son derece rahatsızdır, ve bu yayınlara "kin" duymasının temel nedeni buradadır. Ama bizim, "üçkâğıtçılık"ımıza gelince, bunu, gerçekten, egemen sınıfların siyasetini savunan bayağı biri, bize söyleyebilir. Söyleyebilir, çünkü, onun gözünde, egemen sınıfların egemenliği, kutsal bir düzendir, ve bu kutsal düzeni zorlayan herkes, "ayaktakımı"ndan hırsız da, yankesici de, üçkâğıtçı da, "komünist" de, birbirinden ayrılmaksızın "suç" işlemiş sayılır ve en fazla "suç" işleyene de en büyük "üçkâğıtçı" gözüyle bakılır. Bize, bu yayınlardan verilen ve kesinleşen "ceza"ların toplamı 44 yıl 2 aydır, ve bunun yarısı kadar da genel güvenlik gözetimi vardır. Bu tür yayınlar ve yayınladığı kitapların sorumluluğunu üstlenmeme konusunda üçkâğıtçı arıyorsa, piyasada bol miktarda bulabilir elbette. Ama, şu Aybar'ın üçkâğıtçılığına bakınız ki, Anayasaya aykırı olduğu için iptalini istediği 142. maddeden, bu yayınlardan dolayı, üç kez men'i muhakeme kararı almış, üç kez beraat etmiş, ve altı kez mahkûm olmuş bana, "üçkâğıtçı" diyebilir.

Ya şu "çalakalem çeviriler" sözüne ne demeli? *Sol Yayınları*'nın çeviri konusunda nasıl titiz davrandığını, ve her baskıyı daha da iyileştirmek için, nasıl, gece gündüz çaba harcadığımızı bilmeyen varmış gibi. Böyle "bilimsel tartışma" olmaz Mehmet efendi. Çeviriler ortada, dürüst bir insan, oturur, eksiğini, kusurunu, yanlışını ortaya koyar; şu anlamdaki, bizim görmediğimiz, göremediğimiz kusurları varsa giderelim, daha kusursuzunu yayınlayabilelim, ya da yayınlasınlar diye. Ama bir yandan Lenin'e karaçalıp, bir yandan Lenin'in çevirilerinin "çalakalem" olduğunu söylemek Aybar'a düşmez. Bu yapıtların çevrilmesi için özenle çalışan insanların emeğine, bu yapıtların değerini ve önemini bilenler, ancak saygı duyabilir, ve saygı duyulmaktadır. Bu çevirileri yapanların ve bunun daha yetkin bir çeviri olarak yayınlan-

ması için çaba harcayanların hizmetlerini, gelişigüzel karalamak, ne sosyalist ahlâkla bağdaşır, ve ne de çeviri alanına hiçbir hizmeti ve katkısı olmayan Aybar gibi sosyalist hareketin fiyonglu züppelerinin harcıdır ve hakkıdır.

Bir şey daha: Türkiye devrimcisinin bugün başlıca iki sorunu var. Biri, ideolojik birlik ve işçi sınıfının *tek bir* partisini yaratmak. İkincisi faşizm. Faşizm, kuşku yok ki, işçi sınıfının ideolojisini ve görevlerini, ikincil plana itmesinin nedeni olamaz; ama güncel sorun faşizm olduğunda, işçi sınıfı, faşizme karşı savaşımı, güncel önemi dolayısıyla sürekli gözönünde bulundurmak zorundadır ve emekçi halkın ve özellikle işçi sınıfının baş düşmanı olan faşizmin katliamlarını yoğunlaştırdığı ve yaygınlaştırdığı bir sırada, devrimciler, bütün dikkatlerini, Aybar'ın başlattığı türden konulara çevirdiklerinde, faşizmin ekmeğine yağ sürmüş, değirmenine su taşımış olurlar. Kuşkusuz bu konularla da ilgilenilecektir, ve bu tür konular, daha çok devrimci hareketin ideolojik olarak yükseldiği evrelerde ortaya çıkar. Gerek işçi sınıfının ideolojik birliğini ve tek bir partisini oluşturmanın, en büyük bir gereksinme olduğu şu anda, gerek faşizmin karşısında yer alan tüm ilerici, demokrat ve devrimcilerin birbirleriyle *dostça* bir yaklaşım içersinde bulunmalarının son derece önem taşıdığı şu anda, Aybar'ın, ideolojik bölücülüğü, akılalmaz bir biçimde derinlere doğru çekmesi, devrimci hareket açısından olduğu kadar, demokratik savaşımlar açısından da bir yanılgı, bir sorumsuzluk örneğidir. Bunun içindir ki, okur, bizim yazımızın, yalnızca Aybar'ın, bilimsel sosyalizmin özüyle çelişen, ve prudonculuğun, dolayısıyla barışçı anarşizmin tipik temsilcisinin iddialarının, devrimci harekete yeni yaklaşan unsurlardaki olumsuz etkilerini dıştalamayı amaçladığını gözönünde bulundurmalıdır. Dolayısıyla, bu tartışmanın içersinde boğulmamalı, yani bu tartışmaya, devrimcilerin bugünkü görevleri açısından, gerektiğinden fazla bir önem vermemeli, bugün esas görevin, bu ve benzeri konulardaki tartışmalara kapılmamak olduğunu gözönünde bulundurmalıdır. İnsanlarımız acımasızca öldürülürken, faşizm, siyasal iktidarın koruyuculuğu altında kaygı verici gelişmeler gösterirken, ben, böyle bir yazıyı, yer yer sıkılarak, yer yer üzülerek yazdığımı ve yer yer pis ve iğ-

renç bir şeyle uğraşıyormuşçasına tiksinerek yazdığımı, böyle bir yanıtı yazmak *zorunda* olduğum için yazdığımı ekleyeceğim.

4-16 Aralık 1979

YURDAKUL FİNCANCI

ESKİ SÖMÜRGECİNİN YENİ OYUNU: "RODEZYA ANAYASA KONFERANSI"

BİR sömürgecinin adıyla Rodezya diye anılan Zimbabve topraklarında, bundan 14 yıl önce tökezleyen emperyalist sömürü çıkarlarını, siyah Afrika'yı ürkütmeksizin kurtarmağa çalışan İngiltere'nin Londra'da topladığı "Rodezya Anayasa Konferansı" sona ermiş bulunuyor. Yüzeyden bakıldığı zaman konferans, emperyalist sömürgeci devletin, —uzun yıllar metropol kapitalizminin baskısı altında tuttuğu, sonradan şube kapitalizmine (yerel beyazların kapitalizmine) kaptırdığı— sömürgesine bağımsızlık verme girişimi gibi görünüyor. Gerçekteyse konferans, —bağımsızlık savaşı nedeniyle artık başka türlü olamayacağı için— siyasal yönetimi, gerekli korunma önlemlerini alarak yerlilere bırakmayı, Afrika'nın, Güney Afrika'yla Nijerya'dan sonra gelen bu üçüncü büyük pazarını, Zimbabve'yi, eskiden olduğu gibi, oradaki beyaz azınlık (şube kapitalizmi) eliyle metropol kapitalizmi (İngiltere) yararına sömürmeyi amaçlıyor. Başka deyişle —ve Birleşik Amerika eski Dışişleri Bakanı Dr. Kissinger'in Rodezya'daki beyaz azınlığa

verdiği öğüt uyarınca— siyasal yönetimin sorumluluğunu taşımaksızın kudret sahibi kalmayı amaçlıyor İngiltere.

Londra'da, 10 Eylül 1979'da sahnelenen "Rodezya Anayasa Konferansı", bağımsızlık savaşı veren Yurtsever Cepheyi de bu oyunun öteki yerli figüranları arasına katma çabasının ürünü. Yurtsever Cephe, anti-emperyalist bağımsızlık savaşı veren bir örgüt. İçindeki marksist ögelere karşın, Yurtsever Cephe, henüz devrimci sosyalist savaşım veren bir örgüt görünümünde değil. Bu nedenle, İngiltere'nin, kendisine giydirmeğe çalıştığı figüran giysilerini nereye kadar kabul edeceğini, anti-emperyalist savaşımı nereye kadar genişleteceğini —eğer gerçekleşirse— yapılacak seçimlerden sonra göreceğiz. Şimdiki belirtiler, şu anda sosyalist devrimci bir savaştan çok anti-emperyalist bir savaş vermekle yetinen Yurtsever Cephenin, figüranlığa yanaşmayacağını gösteriyor.

Daha aşağıda ayrıntılarına gireceğimiz için, yazının hemen burasında, İngiltere'nin, Yurtsever Cepheyi de figüranları arasına alarak Zimbabve (Rodezya) halkına oynamak istediği oyunu, yalnızca genel çizgileriyle belirlemek istiyoruz.

İngiltere, Zimbabve'de kendi gözetimi altında yapmayı amaçladığı seçimlerle, kendi iktisadî sömürü çıkarlarına dokunmayacak, ılımlı, kapitalizm yanlısı bir yerli yönetimi işbaşına getirmeğe çalışıyor. Bu çabayı, *"gerçek" çoğunluk yönetimi* ile maskelemek, gerçekleri gözden saklamağa yetecek gibi değildir. Seçimler şu ya da bu yerli partiyi —bu bağımsızlık savaşı veren Yurtsever Cephe bile olabilir— işbaşına getirebilir ama, nüfusun yüzde 3'ünden bile azını oluşturan içerdeki Truva Atına, beyaz azınlığın devlet iktidarına ve ayrıcalıklarına dokunulmamalıdır; o azınlığın çıkarlarını savunan ve koruyan tüm devlet mekanizması, ordusuyla, polisiyle, bürokrasisiyle olduğu gibi ayakta kalmalıdır. Bu koşullarla, hadım, yerli bir siyasal yönetim pekâlâ kurulabilir. Ordusu, polisi, bürokrasi mekanizmasıyla beyaz azınlığın elinde olacak *devlet gücü,* yerli siyasal iktidarın, kapitalist sömürü çıkarlarını baltalayabilecek herhangi bir taşkınlığını etkili biçimde gemleyebilir. İşte İngiltere'nin, Londra'daki "Rodezya Anayasa Konferansı"yla Yurtsever Cepheye ve tüm Zimbabve halkına oynamaya ça-

lıştığı oyun bu.

Bugünün gelişmelerini, dünün tarihinden izleyelim. Bugünkü Rodezya'nın büyük bir kesimi, geçen yüzyılın sonuna yakın yıllara gelinceye kadar yerli kabilelerin, küçük topluluklar halinde yaşadığı bir ülkeydi. Ülke adını, İngiliz kapitalist emperyalizminin "örnek" temsilcisi Cecil John Rhodes'dan alıyor. 19. yüzyılın sonları, İngiliz emperyalizminin doruk noktasına ulaştığı yıllardı. Cecil Rhodes, bu doruğun oluşturulmasına, Afrika'da büyük ölçüde katkıda bulunmuş kişilerdendir. Bir din adamının oğlu olan Cecil Rhodes, sağlık durumu elvermediği için, ağabeyleri gibi iyi bir eğitim görme fırsatını bulamadı. Babası, Rhodes'u genç yaşında, ağabeylerinden birinin yerleştiği bir pamuk çiftliğinde çalışmak üzere, Afrika'nın güney yöresine gönderdi. Pamuk tarımı pek elverişli değildi o sıralar. Güney Afrika'daki tüm serüvencileri, bir elmas humması sarmıştı. Cecil Rhodes bu hummanın dışında değildi. Kısa sürede geniş elmas madenlerine kavuştu Cecil Rhodes; serveti inanılmaz boyutlara ulaştı; dünya elmas üretiminin yüzde 90'ını eline geçirdi; büyük bir banker haline geldi. Elmas ticareti Cecil Rhodes'u, İngiliz kapitalist emperyalizminin, yöredeki en güçlü kişilerinden biri yapıvermişti. Cecil Rhodes siyasete de girmiş, iktisadî kudretini siyasal yetkiyle de pekiştirmişti. Cecil Rhodes'un başlıca amacı, İngiliz emperyalizmini tüm Afrika'ya yerleştirmekti; İngiliz ulusal burjuvazisinin yayılmacılığını savunan milliyetçi bir emperyalistti; Afrika'yı güneydeki Umut Burnundan Kahire'ye kadar "kırmızıya boyamak" tek amacıydı; kastettiği şey, Umut Burnundan Kahire'ye kadar tüm Afrika'da İngiliz bayrağını dalgalandırmaktı. Gerçi, emperyalist öteki devletlerin varlığı karşısında bunu tam gerçekleştiremedi ama, Afrika'nın şimdi Rodezya diye bilinen yöresi dahil, güney kesimini İngiliz emperyalizminin boyunduruğu altında tutmayı başardı. Cecil Rhodes, İngiliz ulusal kapitalist burjuvazisinin, emperyalist emellerini ilerletme düşüncesine, öyle bir tutkuyla bağlanacak ölçüde milliyetçiydi ki, vasiyetinde, tüm servetini, bu amacın gerçekleştirilmesine adamıştı.

Yörede Cecil Rhodes'u izleyen beyaz azınlık kapitalizmi, bir süre onun yolundan yürüdü; İngiltere'deki metropol ka-

pitalizmine yalnızca temsilci olarak hizmet etmeyi daha güvenli gördü. Ne var ki, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, İngiltere'deki metropol kapitalizmi gerilemeğe başladıktan, batıda sosyal-demokrasi hareketi yaygınlaşma yoluna girdikten, Amerikan kapitalizmi, Avrupa kapitalizminin açtığı gedikleri doldurmağa koyulduktan sonra, Rodezya'daki yerel beyaz kapitalizmi (şube kapitalizmi), yüzde 5'le yetinmeyip kendine yeni bir kimlik aramağa girişti. Rodezya'daki yerli beyaz kapitalizmi artık metropol kapitalizminden bağımsız olmak istiyordu. Ortam elverişliydi: Rodezya topraklarında bağımsızlık savaşı verebilecek güçte yerli bir hareket yoktu; İngiliz kapitalizmi giderek güçsüzleşmekteydi; dünya ticareti gelişiyor, pazarlar genişliyordu; Zimbabve halkının uyanmamışlığı, yüksek bir sömürü düzeyini sürdürmeğe elverişliydi. Rodezya'da yerel beyaz kapitalizminin 1965 yılında giriştiği bağımsızlık hareketi, işte bu gelişmelerin, bu kimlik arayışının, metropol kapitalizminden özerklik isteğinin sonucudur.

Rodezya'daki yerel beyaz kapitalizminin siyasal temsilciliğini üstlenen Ian Smith, bu ortamda, 11 Kasım 1965'te tek yanlı olarak, İngiltere'den bağımsızlığını ilân etti. Metropol kapitalizmi telaşlanmıştı. Günün İngiltere Başbakanı Işçi Partisi önderi Harold Wilson, şube kapitalizminin başkaldırısını önlemek üzere, 1966 ve 1968 yıllarında, Ian Smith'le iki kez görüştü. Şube kapitalizmine gözdağı vermek için olsa gerek, bu görüşmeler her seferinde savaş gemilerinde yapıldı. Ancak İşçi Partisinin, aksayan metropol kapitalizmini tedavi etmeyi amaçlayan Keynes'ci ekonomi anlayışıyla bağdaşmayan ve İşçi Partisinin o çabalarını zorunlayan iktisadî koşullardan şube kapitalizmini uzak tutmak isteyen Ian Smith, Rodezya'daki yerel beyaz kapitalizmine, kendi kimliğini kazandırma girişiminden dönmedi.

Ian Smith'in metropol kapitalizminden kopma ve yerel beyaz kapitalizmine kendi bağımsız kimliğini kazandırma çabası, doğaldır ki, dış dünyaya, şube ve metropol kapitalizmlerinin çatışması olarak gösterilemezdi. Bu nedenle, İngiltere'deki metropol kapitalizmi, Ian Smith'in bağımsızlık hareketini dünya kamuoyuna, azınlığın çoğunluğu, kuvvet zoruyla kendi baskısı altında tutma girişimi olarak

sundu. Ondan önce durum daha mı başkaydı diye sorası geliyor insanın. Yerel beyaz kapitalizminin başkaldırmasından önce de azınlık, bir avuç emperyalist kapitalist, çoğunluğu kuvvet zoruyla baskı altında tutuyordu. Yerli beyaz kapitalizminin metropol kapitalizmine başkaldırısında yeni olan şey, azınlığın çoğunluğu kuvvet zoruyla boyunduruk altına alması değil, sömürü yağmasından arslan payını kimin kendisine alakoyacağıydı. Bu noktayı gözden kaçırmağa, yapısı nedeniyle herkesten çok hazır olan Batı kamuoyu, sorunun özünü bir yana koyarak, Rodezya'daki yerel beyaz kapitalizmine, ulusların demokratik haklarını önleyici bir girişim olduğu gerekçesiyle cephe aldı. Rodezya'daki yerel beyaz kapitalizmini dize getirmek üzere, Birleşmiş Milletler kararıyla, iktisadî yaptırımlar uygulanmağa başlandı. Bu arada, Rodezya'daki azınlık beyazları, tuttukları yoldan geri çevirmek amacıyla bir dizi siyasal girişime, bir dizi konferansa tanık olundu. Bu çabaların, son Londra "Rodezya Anayasa Konferansı"ndan bir önceki, İngiliz-Amerikan ortak girişimiydi. Ancak yine İngiliz İşçi Partisi iktidarının çabasıyla biçimlenen bu girişim de, ne İsa'ya, ne Musa'ya yaranabildi. Bir yandan Ian Smith, Güney Afrika'nın da desteğiyle kendini güçlü gördüğü, bir yandan Yurtsever Cephe, Ian Smith rejiminin ödün vermeğe hazır olmadığını bildiği için, bu yeni girişimi reddettiler.

Rodezya'daki yerel beyaz kapitalizminin —Birleşmiş Milletler yaptırımlarına karşın, İngiltere, Fransa, Federal Almanya, Japonya, Birleşik Amerika ve Belçika kapitalizmiyle elaltından sürdürdüğü, ancak hiçbir zaman doyurucu olmayan ve eşit koşullar altında yürütülemeyen iktisadî ilişkileri bir yana— tek açık dostu, hemen güneyindeki soygüdücü Güney Afrika rejimiydi. Birleşmiş Milletlerin uyguladığı iktisadî yaptırımlar, sözünü ettiğimiz gizli ilişkilere karşın, Rodezya'yı olumsuz yönde etkilemeğe başlamıştı. Rodezya'nın, metropol kapitalizminden bağımsız olma çabasına sürüklenen yerel beyaz kapitalizmi, iktisadî yaptırımlar nedeniyle ister-istemez Güney Afrika kapitalizmine bağımlı hale gelmişti. Rodezya'daki beyaz Ian Smith yönetimi, gittikçe gelişip serpilen Yurtsever Cephe çetecileriyle savaşmak için gereksindiği silahları, zorunlu tüketim mal-

larını Güney Afrika yoluyla sağlayarak nefesinin kesilmemesini sağlamağa çalışırken, bir yandan da metropol kapitalizminin yerli halk eziliyor feryadını etkisizleştirebilmek için, yerli siyasal hareketin ılımlı kanadıyla, ülke içinde anlaşmayı denedi. Bu çabasında başlıca akıl hocası, başta kısaca değindiğimiz gibi, zamanın Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Dr. Kissinger'di. Dr. Kissinger, Ian Smith'in önderliğindeki beyaz azınlığın partisi olan Rodezya Cephe Partisini, 1976 yılında "çoğunluk yönetimi"ne (!) ikna etti. Beyaz azınlık, diyordu Kissinger, sorumluluk taşımaksızın kudret sahibi olabilir. Yerli politikacılar ülkeyi dolaşıp, halka, toprak reformu biraz beklemek zorunda diye söylev verirken beyaz azınlık, çiftliklerini, ordusunu, devlet mekanizmasını, vb. koruyabilir.*

Rodezya'daki şube kapitalizmiyle İngiltere'deki metropol kapitalizmi arasında süregelen savaş Kissinger'in sorunu değildi. Onun sorunu, Afrika'nın bu yöresi için, Sovyetler Birliği karşısında bir strateji saptama sorunuydu. Kissinger'in hesabınca, Ian Smith'in beyaz azınlığı, devleti, dolayısiyle gerçek kudreti elinde tutup, siyasal yönetimi ılımlı yerlilere bırakırsa, bu, bir yandan dünya kamuoyunu etkileyebilir, bir yandan "Cephe Devletleri" diye bilinen ve Yurtsever Cephe çetecilerini destekleyen Afrika ülklerini yatıştırabilir, sonuçta Yurtsever Cepheyi güçsüz, desteksiz bırakabilirdi.

Yerel beyaz kapitalizminin temsilcisi Ian Smith, işte bu hesapla, Zimbabve içindeki "evet efendimci" yerli önderlerle, *iç anlaşma* görüşmelerine oturdu. Yerliler adına (!) iç anlaşma görüşmelerine katılanlar, Birleşik Afrika Ulusal Konseyi Partisinin önderi piskopos Muzorewa, Afrika Ulusal Konseyi Partisinin önderi din adamı Sithole ve Zimbabve Birleşik Halk Örgütünün önderi kabile şefi Jeremiah Chirau'ydu. Bağımsızlık savaşı veren Yurtsever Cephe, görüşmelerin dışında tutulmuştu. Ian Smith, "çeteciler"le aynı masaya oturmayı reddediyordu.

Görüşmeler sonunda, üç yerli önderle Ian Smith arasında, 3 Mart 1978'de, *"çoğunluk yönetimi"ne* (!) geçişi öngö-

* Christopher Hitchens, "The Last British Colony", *New Statesman*, 17 Ağustos 1979, s. 230.

ren bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmanın, demokratik hakların elde edilmesinde bir aşama olduğunu yadsımak anlamsız olur. Anlaşma hiçbir şey getirmiyor idiyse, uzun yıllar yerlilerden esirgenmiş olan seçme hakkını, ister-istemez kabul ediyordu; demokratik haklar açısından, yine de bir aşamaydı. Üstelik bu anlaşma daha sonra çok önemli bir başka noktayı daha da belirginleştirecekti: Yurtsever Cepheyi içine almayan bir uzlaşmanın yürümeyeceğini.

Ne var ki, iç anlaşma, demokratik haklar açısından bir aşama oluşu niteliğiyle değil, yerel beyaz azınlığın kudretini ve ayrıcalıklarını bir kısım yerli önderin onayıyla pekiştiren bir belge oluşu niteliğiyle önemliydi. Anlaşmaya göre 100 üyeli bir Meclis kurulacaktı. Meclisin 72 üyesi yerliler tarafından, yerli adaylar arasından seçilecek, 28 üyesi ise beyaz azınlık tarafından, beyazlar arasından seçilecekti. (Seçim yöntemine ilişkin ayrıntıları bir yana bırakıyoruz.) 28 milletvekilliğini beyazlara saklayan anayasa maddesinde, en azından on yıl süreyle hiçbir değişiklik yapılamayacaktı. Beyazlar nüfusun yüzde 3'ünden azınlığını oluşturdukları halde meclis üyeliklerinin yüzde 28'ini alıyorlardı. Beyazların mülkiyet, emeklilik, vb. hakları en mükemmel biçimde korunuyordu. Örneğin, zamanında yerlilerden gaspedilen topraklardaki beyaz çiftliklerine *yeterli* (kuşkusuz beyazların ölçüsüyle yeterli) tazminat, derhal ödenmedikçe, elkonamayacaktı. Devlet mekanizmasının beyazlar elinde kalmasını güvence altına alan ilkeler de öngörülmüştü anlaşmada. Hükümetten bağımsız bir Kamu Hizmetleri Komisyonu kuruluyordu. Komisyon özerk olacaktı. Kamu hizmetine yapılacak atama, terfi ve işten çıkarma işlemlerini bu Komisyon yürütecekti. Polis, ordu ve kamu hizmetleri, *siyasal etkiden uzak* olacaktı. Bu esaslar, yapılacak anayasada yeralacak ve mecliste herhangi bir anayasa değişiklik tasarısının kabul edilebilmesi, ancak 78 üyenin evet oyuyla mümkün olacaktı. Yerlilerin elde tuttuğu milletvekili sayısı 72 olduğuna göre, beyazların haklarına ve ayrıcalıklarına karşıt bir anayasa değişikliğinin geçerlik kazanabilmesi, beyazlardan en az 6'sının kendi çıkarına karşıt oy kullanmasıyla mümkün olabilecekti. Başka deyişle, beyazların "evet" demeyeceği bir anayasa değişik-

liğini gerçekleştirmenin ve ordusuyla, polisiyle, bürokrasisiyle devlet mekanizmasını yerli hükümetin emri altına koymanın yolu böylece tıkanıyordu.*

İç anlaşma çerçevesinde, bir yandan anayasa taslağı hazırlanırken, bir yandan da *ateş-kes sağlamak* ve *adil* genel seçimleri hazırlamak üzere, bir geçici hükümet kuruldu. Geçici hükümette, beyazların önderi Ian Smith'in yanı sıra, iç anlaşmaya katılan üç yerli önder yeralmaktaydı. Bir yandan ülkenin yüzde 90'a yakını sıkıyönetim altında tutulur, bir yandan çete savaşının başarısı, halkın gerçek desteğinin Yurtsever Cephenin yanında olduğunu ortaya koyarken, sıkıyönetimi sürdürerek ve Yurtsever Cepheyi dıştalayarak yapılacak bir seçimin *adil* olduğundan söz edilemezdi. Yurtsever Cephenin katılmadığı bir seçim, hiçbir baskı sözkonusu olmasa bile, en azından, gerçeği tam yansıtmayan bir seçim olmanın ötesine geçemezdi. Kaldı ki, Yurtsever Cephe çetecilerini destekliyor gerekçesiyle kabilelere yapılan asker baskınları, köylerin yakılması, insanların yığın yığın tutuklanıp yargılanmaksızın alakonması, işkenceler, idamlar sürüp giderken *adil* seçimden söz edilemezdi.

İşte bu ortamda ve iç anlaşma çerçevesinde hazırlanan anayasa taslağı, 30 Ocak 1979 tarihinde, o sıralarda sayıları 260 bin dolaylarına düşen beyazların oyuna sunuldu. Ardından, 20 Nisan 1979'da seçimler yapıldı. Beyazlarla yerliler ayrı ayrı oy verdiler. Yerli partiler arasında, piskopos Muzorewa'nın partisi olan Birleşik Ulusal Konseyi Partisi en fazla milletvekilliğini kazanarak ilk yerli (!) hükümeti kurdu.

Dr. Kissinger'in öğütleri doğrultusunda, beyazlar, devlet mekanizmasını elleri altında tutarak, gerçek hiçbir gücü olmayan siyasal iktidarı ve sorumluluğu yerli partilere bırakmışlardı. Bu yeni *yerli* (!) hükümet dış dünya tarafından tanınırsa sorun çözümlenmiş olacak, Birleşmiş Milletler kararıyla uygulanan iktisadî yaptırımlar kaldırılacak, bir yandan siyah Afrika ve dünya kamuoyu tatmin edilirken, bir yandan beyaz azınlığın ayrıcalıkları, yerli yönetim maskesi ardında korunmuş olacaktı. Ne var ki, evdeki pa-

* "İç Anlaşma Metni", *The Times*, 4 Mart 1978.

zar çarşıya uymadı. Yurtsever Cephenin dışında tutulduğu seçimlerin adil olmadığı, baskı altında ve eksik gerçekleştiği kısa sürede su yüzüne çıktı. Siyah Afrika, seçimlerden tatmin olmamıştı. İngiltere'nin büyük iktisadî çıkarları ve ticarî bağları bulunan Afrika ülkeleri, seçim sonuçlarını ve dolayısıyla *yerli yönetimi* onaylamadılar. Dr. Kissinger'in, Sovyet etkisine kapalı, istikrarlı bir Rodezya yaratma stratejisi, amacına ulaşamamıştı. Kaldı ki yerli yönetim denen ucube, şube kapitalizmiyle metropol kapitalizmi arasındaki savaşı sona erdirecek bir nitelik de taşımıyordu. Tam tersine, şube kapitalizmi, iç anlaşmaya dayanarak metropol kapitalizmine, yani İngiltere'ye kafa tutma çabasını sürdürmekteydi. Kısa süre öncesine kadar "bin yıl bile geçse yerli yönetime hayır" diyen Ian Smith, metropol kapitalizmi önünde gerilemememek için, siyasal yönetimi yerli kuklalarına bırakmaya sonunda yanaşmıştı ama, bu, temel sorunu çözmemişti.

Şube ve metropol kapitalizmleri arasındaki bu örtülü savaş süredursun, Ian Smith yönetiminin ilk yedi yılında, bağımsızlık hareketini amacına ulaştıracak kadar güçlü olmayan, dolayısıyla etkisiz kalan Yurtsever Cephe de yavaş yavaş gelişmeye, karşılaştığı yenilgilerden aldığı derslerle, bilenmeye başlamıştı. Yurtsever Cephe hareketi, giderek öylesine etkin bir güce ulaştı ki, onun anti-emperyalist bağımsızlık savaşımı, şube ve metropol kapitalizmleri arasındaki çekişmeyi, ikincil bir sorun haline getirip gerilere itti. Yurtsever Cephenin savaş gücü, şube kapitalizminin artık metropole dayanmaksızın ayakta kalamayacağını ortaya koydu.

Londra'daki "Rodezya Anayasa Konferansı"nı kaçınılmaz bir zorunluk haline getiren temel gerçek işte budur. Beyazların önderi Ian Smith'le kukla yerli önderler arasında yukarda sözünü ettiğimiz iç anlaşma imzalandığı gün, bir basın toplantısı düzenleyen piskopos Muzorewa, anlaşmanın, kurtuluş için savaşan Yurtsever Cephe çetecilerini ikna edeceğini, çetecilerin silahlarını bırakarak hükümeti desteklemeye yöneleceklerini umduğunu söylüyordu. Yerli kukla önderlerden Sithole de aynı görüşteydi, anlaşmanın savaşı bitireceğini öne sürüyordu.* Ne var ki, savaşı sürdü-

renler bu kukla yerli önderler değil, Yurtsever Cephenin önderleri Robert Mugabe'yle Joshua Nkomo'ydu. Ve çeteciler, umulanın tersine silahlarını bırakmamışlar, çarpışmalar yoğunlaşmıştı. Bu durumda beyaz azınlık, Ian Smith'e ve onun *yerli yönetim* girişimine, giderek artan bir kuşkuyla bakar olmuştu. Çete savaşları her gün yüzlerce cana kıyıyor, beyaz azınlık her gün yüzler ve yüzlerle Rodezya'dan kaçıyordu. 20 Nisan 1979 genel seçimlerinden önce aylık ortalama ölü sayısı 611'di; savaşı izleyen aylarda ortalama ölü sayısı ayda 811'e yükseliverdi.** Rodezya'dan beyazların kaçışında da yüzde 100'e yakın bir artış oldu. 1978 yılının ilk beş ayında Rodezya'dan ayrılan beyaz sayısı 2.933'dü. 1979 ilk beş aylık döneminde ise bu miktar 5.552'ye yükseldi.*** Beyaz azınlığı Rodezya'dan kaçmaya zorlayan şeylerden biri can güvensizliğiyse, bir başkası savaş giderlerini karşılamak üzere vergilerin sürekli olarak artırılmasıydı. 1972 yılıyla 1978 yılı arasında savaş giderleri beş kat artmıştı. Örneğin bu yılın bütçesinde savaş giderleri, yıllık bütçenin yüzde 45'ini aşıyor.**** Savaş giderlerini karşılamak üzere vergileri daha da artırmak, olsa olsa beyazların daha da büyük çapta kaçışına neden olacaktı. Bu nedenle hükümet, savaş giderlerini bir yandan iç borçlanmalarla karşılarken, bir yandan gizli dış borçlara bel bağlamıştı. Dış borç, daha çok Güney Afrika'dan geliyor ve yeni bir kimlik kazanma sevdasıyla metropol kapitalizmine başkaldıran yerel beyaz kapitalizmini bu kez de Güney Afrika kapitalizminin ayrılmaz, bağımlı bir parçası haline dönüştürüyordu. Kaldı ki Güney Afrika'nın gösterebileceği desteğin de bir sınırı vardı. Görüldüğü gibi şube kapitalizmi, metropol kapitalizmi karşısında çaresiz kalmıştı.

Londra'da bir "Rodezya Anayasa Konferansı" toplanmasının yolunu açan nedenlerden bir başkası, metropol kapitalizminin, Mayıs 1979 seçimleriyle İngiltere'de iktidara gelen yeni siyasal temsilcisi Muhafazakâr Partiye, Rodezya'daki şube kapitalizminin, bir önceki İşçi Partisi iktida-

* *The Times*, 4 Mart 1978.

** Roger Ridell, "Keep the Sanctions Cork in War Bottle", *The Guardian*, 30 Temmuz 1979, s. 12.

*** Aynı kaynak.

**** Aynı kaynak.

rından daha fazla güvenmesiydi. Gerçi Rodezya'daki şube kapitalizmi metropol kapitalizmi karşısında örtülü kimlik savaşını yitirmişti ama, Yurtsever Cephe karşısında, yalnızca kimlik savaşını değil, tüm çıkar ve sömürü olanaklarını yitirmenin de eşiğinde olduğunu görmüştü. Bu nedenle, metropoldeki Muhafazakâr siyasal iktidarı, Yurtsever Cepheye karşı kendi varlığını koruyabilecek tek güç olarak görüyordu. "Bin yıl bile geçse yerli yönetime hayır" diyen soygüdücü kafayı, İngiltere'nin eteklerine yapışmaya zorlayan da bu oldu.

Rodezya sorununa "barışçıl" bir çözüm bulmak, İngiltere açısından da ivediydi. Şube kapitalizmi boyun eğdiğine göre, ona karşı uygulanan uluslararası boykotu sürdürmek, sonunda Rodezya'daki tüm İngiliz çıkarlarını, ya Yurtsever Cephenin utkunluğuyla sonuçlanacak bir gelişme içinde tümden yitirmek ya da en azından şube kapitalizmiyle elaltından ilişkileri sürdüren öteki emperyalist batı ülkelerine kaptırmak olasılığı vardı. Şube kapitalizmini açıktan onaylamak, yaptırımları tek yanlı olarak kaldırmak, İngiltere'nin büyük çıkarları olan siyah Afrika'yı öfkelendirebilirdi. İngiltere'nin yalnızca 1978 yılında siyah Afrika'ya yaptığı dışsatım iki milyar İngiliz lirasını, yaklaşık 200 milyar Türk lirasını bulmuştu. Rodezya'ya yapılabilecek 250 milyon İngiliz liralık, yaklaşık 25 milyar Türk liralık dışsatım için tüm siyah Afrika pazarını tehlikeye atmak akıllıca olmazdı.* Öyleyse Rodezya sorunu "barışçıl" yoldan, örneğin bir "anayasa konferansı" ile Yurtsever Cepheyi de ortak edecek biçimde çözümlenmeli, böylece siyah Afrika'yı gücendirmeksizin, eski sömürge yeniden kazanılmalıydı. Muhafazakâr Parti, daha sonra değineceğimiz üzere, iktisadî yaptırımları tek taraflı olarak kaldırmaktan söz ettiği zaman neler olabileceğini, siyah Afrika'nın tepkisiyle, örneğin Nijerya'nın, ülkedeki British Petroleum'u millileştirme tehdidiyle çok iyi görmüştü. O nedenle "barışçıl" yoldan başka yollar İngiltere'ye kapalıydı.

Londra konferansına Yurtsever Cephe açısından bakarsak, Cephenin, böyle bir konferansa katılmakla yitirebileceği hiçbir şey yoktu; tam tersine kazanabileceği çok şey var-

* Aynı kaynak.

dı. Herşeyden önce, Yurtsever Cephe böyle bir konferansa katılarak, amacının kan dökmek değil, Zimbabve'nin bağımsızlığını gerçekleştirmek olduğunu gösterebilir, bunu görüşmeler yoluyla elde etme olanağı varsa, o yolu denemeye karşı olmadığını ortaya koyabilirdi. Konferansı düzenleyen metropol kapitalizmi, Yurtsever Cephenin böyle bir denemeye yanaşacağı kanısında değildi. Örneğin metropol kapitalizminin önde gelen sözcülerinden haftalık siyaset-iktisat dergisi *The Economist* "Rodezya Anayasa Konferansı"ndan hemen önceki sayısında şöyle yazacaktı: "Belki de gelecek hafta en iyi sonuç, Nkomo'yla Mugabe'nin İngiliz planını onaylamayı reddetmeleri ve bunu çok katı ve diktatörce bir tutumla yapmaları olurdu; o zaman Cephe devletleri (özellikle Zambiya, Tanzanya ve Mozambik) Lusaka anlaşmasıyla kendilerine düşen rolü oynamaya, yani çetecilere gösterdikleri desteği geri almaya çağırılabilirlerdi. (...) Ama Nkomo'yla Mugabe'nin bu tuzağa düşeceklerine inanmak güçtür."*

Economist'in itirafıyla belli ki, "Rodezya Anayasa Konferansı" Yurtsever Cepheye kurulmuş bir *tuzaktı*. Cephenin bir bahane yaratarak görüşmeleri yarıda bırakacağı umuluyordu. Bu inanç öylesine güçlüydü ki, Yurtsever Cephenin sonuna kadar barış masasını bırakmayışı, hatta 15 Aralık 1979 tarihindeki son toplantıda, güvenliğe ilişkin en haklı istekleri İngiltere tarafından kabul edilmediği ve konferansın bittiği ilân edildiği halde, Cephe temsilcilerinin Londra'dan ayrılmayışları, metropol kapitalizminin sözcülerini hayretten hayrete düşürecek, sahnelenen oyun geri tepecekti.

Yurtsever Cepheyi barış masasına çağıranlar, bir yandan kendi elleriyle ona, sesini duyurabileceği bir kürsü sağlamış oluyorlar, bir yandan da Cepheyi resmen tanımış, taraf kabul etmiş oluyorlardı. Bir konferansın yasal taraflarından biri olmak, en azından, o tarafın rızası olmaksızın çözüme ulaşamayacağının itirafı demek oluyordu. Gerçi İngiltere, sık sık blöfe başvurmaktan kaçınmadı; Yurtsever Cephe direnirse, Rodezya'daki iç yönetimle anlaşmaya va-

* "Instant Zimbabwe", *The Economist*, 8-14 Eylül 1979, s. 18-19.

rarak, ülkeye *bağımsızlık* (!) vereceğini ilân edip durdu ama, gerek Londra konferansını hazırlayan Lusaka İngiliz Uluslar Topluluğu konferansı kararı, gerek Zimbabve'deki katı gerçekler karşısında, bu, pazarlık taktiğinden öteye bir değer taşımıyordu. İngiltere, bu yazının yazıldığı tarihte, Yurtsever Cephenin en haklı güvenlik isteklerini (bu noktaya aşağıda değineceğiz) reddederek konferansın resmen bittiğini ilân etti; varılan anlaşmayı yalnızca Rodezya'daki *yerli yönetimin* (!) temsilcileriyle parafe ederek, aynı taktiklerde ısrarlı olduğunu gösterdi. Ama bir yandan Yurtsever Cephenin askerî gücünü, öte yandan, tüm tarafları kapsayacak bir anlaşmayı öngören Lusaka kararını dikkate almayan bu taktiğin, İngiltere'yi içine düştüğü açmazdan sıyırması olanaksızdır.

Neydi Lusaka kararı? İngiliz Uluslar Topluluğunun 1979 Ağustosu başlarında Zambiya'nın başkenti Lusaka'da yaptığı devlet ve hükümet başkanları doruk toplantısı, Rodezya konusunda nasıl bir uzlaşmaya varmıştı? Lusaka kararının içeriğini daha iyi kavrayabilmek için, karardan üç ay öncesine, geriye gidelim. İngiltere Muhafazakâr Partisi, iktidarı kazandığı Mayıs 1979 seçimlerinden önce Rodezya'ya bir kurul göndermiş, Rodezya seçimlerinin adil olup olmadığını inceletmişti. Lord Boyd'un başkanlığındaki bu kurulun nasıl bir yargıya varacağı, daha kurul yola çıkmadan biliniyordu. Muhafazakâr Parti kurulu, Rodezya'da *yerli yönetimine* geçişi sağlayan Nisan 1979 seçimlerinin *"âdil"* olduğu sonucuna varmıştı. Muhafazakâr Parti Mayıs 1979 seçimlerini kazandıktan sonra Dışişleri Bakanlığına getirilen, Rodezya'da kişisel iktisadî çıkarları bulunan Lord Carrington*, Lordlar Kamarasında yaptığı konuşmada, Lord Boyd kurulunun raporundaki *bulguları* (!), Muhafazakâr Hükümetin benimsediğini ve resmî siyasetinin temeli yapacağını ilân etmişti. Şube kapitalizmi metropol kapitalizmi önünde dize geldiğine göre, Muhafazakâr Parti hükümeti artık Rodezya'yı yasal bir ülke olarak tanıyabilir, iktisadî yaptı-

* Lord Carrinton, banker ve geniş topraklara sahip feodal bir aileden geliyor. Aile, 100 bin dönümün üstünde toprağa sahip. Lord Carrington'ın, Namibiya'da zengin uranyum madenleri var; Rio Tinto Maden Şirketinin başkanıydı; Zimbabve'deki çok büyük bir hayvancılık şirketinin ortakları arasındadır.

rımları kaldırabilirdi. Muhafazakâr Partinin, seçim kampanyasındaki vaatlerinden biri de buydu. İktidar olduktan sonra ve Lusaka İngiliz Uluslar Topluluğu doruk toplantısı öncesinde İngiltere, siyah Afrika'nın nabzını yoklamak üzere, iktisadî yaptırımları kaldırmaktan daha sık söz eder oldu. Lusaka doruğundan önce Muhafazakâr Parti, siyah Afrika'nın tepkisinden korktuğu için, böyle bir yola tek taraflı olarak girmekten çekiniyordu. Gerçekten de İngiltere'nin, iktisadî yaptırımları kaldırmaktan söz edişi karşısında, Nijerya'nın, ülkedeki British Petroleum tesislerini millileştireceğini açıklayıvermesi, siyah Afrika'nın, öyle kolay kolay oyuna getirilemeyeceğini, oldu-bittiyi kabul etmeyeceğini ortaya koydu. Bunun üzerine Muhafazakâr Thatcher hükümeti gerilemek zorunda kaldı; Rodezya'ya *"gerçek"* (bu söz Başbakan Thatcher'ındır) bir çoğunluk yönetimi vermek üzere bir konferans toplamaya hazır olduğunu ilân etti. Lusaka'dan bir ay önce, Temmuz başında, Avustralya'yı ziyareti sırasında Başbakan Thatcher, Rodezya'ya uygulanan iktisadî yaptırımları kaldıracağını söylemişti. Rodezya'daki *yerli yönetime* (!) yasallık tanımak ve bağımsızlık vermekse, yine Başbakan Thatcher'ın deyişiyle "biraz daha uzun zaman" alacaktı.* Bir ay önce bunu söyleyen ve Rodezya'daki rejimi *de facto* tanımaya hazırlanan Başbakan Thatcher, bir ay sonra Lusaka doruk toplantısında bu sözlerini unutmak ve iç yönetimin *gerçek* bir çoğunluk yönetimi olmadığını kabul etmek zorunda kalacaktı. Lusaka'daki İngiliz Uluslar Topluluğu doruk toplantısında Rodezya hakkında alınan karar birçok yönden ilginç. Lusaka kararıyla İngiltere, Rodezya'ya yasal bağımsızlık verme sorumluluğunun, sömürgeci devlet olarak kendisine düştüğünü, bu nedenle pasif bir yasallık tanıma yoluyla, sorunu, tüm tarafları kapsamayacak biçimde çözmenin olanaksız olduğunu itiraf etmiş oluyordu. Lusaka kararına göre, sorunun çözümünü sağlayacak anlaşmada *bütün tarafların rızası* bulunacaktı.** Lusaka doruk toplantısında İngiltere'nin kurtarabildiği tek şey, "azınlık haklarını güvence altına alan ilkeleri de içeren demokratik bir anayasa" yapma yetkisi ol-

* *The Guardian*, 2 Temmuz 1979.
** *The Guardian*, 6 Ağustos 1979.

du. Bu *azınlık hakları* sorunu, daha sonra Londra'daki "Rodezya Anayasa Konferansı"nda iyice abartılmış, nüfusun yüzde 3'ünü bile oluşturmayan beyazları İngiltere, Rodezya'nın vazgeçemeyeceği bir *ulusal topluluk* birimi olarak sunmağa çalışmıştır. Gerçekteyse Rodezya'daki beyazlar, azınlık sözcüğünün içerdiği anlamda bir ulusal birim oluşturuyor değil. Hintlilerin, uzun yüzyıllar önce Hindistan'a gelip yerleşen bezirgân, tefeci İran asıllılara taktığı, küçümseyici bir adla *"harican"* sayılması gereken sömürgen bir tabakanın ötesinde değil Rodezyalı beyazlar. Ancak, Kıbrıs'ta nüfusun beşte birini oluşturan Türk azınlığı ulus saymakta ayağını sürüyen İngiltere, "Rodezya Anayasa Konferansı"na sunduğu *bağımsızlık anayasasını* (!) haklı gösterebilmek için, Rodezya'daki yüzde 3'lük beyaz *harican* takımını, ulusal bir topluluk birimi olarak ortaya koymak zorunda. Aksi halde *bağımsızlık anayasasının* hiçbir hukuksal temeli kalmayacak.

Rodezya sorununun yakın geçmişini özetleyen bu genel açıklamadan sonra, şimdi Londra konferansı üzerinde durabiliriz. Londra'daki "Rodezya Anayasa Konferansı" 10 Eylül 1979 tarihinde toplandı. Görünüşe göre, konferansta üç taraf vardı: Sömürgeci devlet olarak İngiltere, yerli yönetimin temsilcisi olarak beyazların kuklası piskopos Muzorewa'nın başkanlığındaki Salisbury kurulu ve Yurtsever Cephe çete örgütünün temsilcileri olarak Cephenin ortak önderleri Mugabe'yle Nkomo... Ne var ki, bu, görünürdeki taraflardı. Gerçekte konferansta iki taraf vardı: Bir yanda İngiltere'yle Salisbury ittifak cephesi, bir yanda Yurtsever Cephe... Konferans ilerledikçe bu durum daha da aydınlığa çıktı. Salisbury kurulu, İngiltere'nin önerilerine, görünüşü kurtarmak için ilkin yumuşak başlı bir itirazda bulunuyor, ama hemen ardından önerileri olduğu gibi kabul ediyordu. Salisbury kurulunun en can alıcı sayması gereken noktalarda bile, bu böyle oldu. Bir örnek verelim: Piskopos Muzorewa, 10 Eylül Londra konferansına gelmeden bir hafta önce 2 Eylül Pazar günü, Rodezya'ya yeni bir kimlik kazandırmak amacıyla tüm ülkede bayrak çekme törenleri yapılmış, direklere yeni yerli *çoğunluk* (!) yönetiminin bayrağı çekilmişti. Bu törenlerden birinde konuşan, o günün

yerli (!) Başbakanı piskopos Muzorewa, gazetecilere, Londra konferansında, diyordu, yeni anayasa dışındaki konuları konuşmaya karşı değiliz. Ateş-kes ve onun gibi sorunları konuşabiliriz. Yeni seçimler yapılmasına ise bütün gücümle karşı duracağım.* Oysa piskopos Muzorewa'nın Londra konferansında kabul edeceği ilk şeylerden biri yeni seçimler olacaktı.

Gerek konferans öncesinde, gerek konferans boyunca, Yurtsever Cepheye boyun eğdirecek hiçbir askerî çabadan geri durmadı Rodezya rejimi. Piskopos Muzorewa'nın Londra'daki *barış* konferansına gidişinden bir hafta önce, bir yandan Yurtsever Cephe'ye, bir yandan Cepheyi destekleyen, ona üs veren Zambiya'yla Mozambik'e karşı girişilmiş *savaş* iyice kızıştırıldı. Ülkenin yüzde 90'ına yakın kesimini içine alan sıkıyönetim, tüm Rodezya'ya yayıldı. Sıkıyönetim, aslında çeteci temizliğini gözlerden gizlemek içindi. Sıkıyönetim tüm ülkeye yayıldıktan sonra 15 bin kişi tutuklandı. Ne kadarı öldürüldü bilinmez. Binlerce ev yakıldı. Çetecileri sakladığından, koruduğundan kuşkulanılan yerlilere işkence edildi. Başbakan yerli Muzorewa'ydı ama, gerçek kudret Rodezya Ordusu Başkomutanı General Peter Walls'un elindeydi. İşin garibi, yerli halka yönelen bu genel kırımın, yerli bir Başbakanı, piskopos Muzorewa'nın sorumluluğu altında yürütülüşündeydi. Çok değil, daha üç yıl önce, Cenevre konferansında, Rodezya halkına yönelen genel kırımdan acı acı yakınan yine aynı Muzorewa'ydı: "Rodezya birlikleri" diyordu Muzorewa, "ayrım yapmaksızın sivil yerlileri yaralıyor, öldürüyor, yığın halinde kırıyorlar... Sokağa çıkma yasağına uymadıkları savlanan kadın ve erkeklerin, hemen her gün, öldürüldüğünü duyuyoruz. Rejimin güvenlik kuvvetleriyle beyaz çiftçilere, akşam üstü saat 17.00'den sonra kımıldayan herşeyi vurma emri verilmiştir. Bu durum karşısında, Savunma ve Kamu Düzeni Bakanlıklarının, savunmasız sivillere karşı böylesine vahşice saldırılara girişme tıynetinde olduklarını göstermiş kişilerin emrinde olmasına izin verebilir miyiz?"**

* *The Guardian*, 3 Eylül 1979.

** Christopher Hitchens, "The Last British Colony", *New Statesman*, 17 Ağustos 1979, s. 230.

Rodezya beyazlar ordusunun iğrenç kıyımlarını böylesine açıklıkla dile getirmiş olan piskopos Muzorewa, yerli yönetimin ilk yerli başbakanı olarak ortaya çıktıktan sonra ise, aynı ordunun baş savunucusu kesildi: "Önde gelen hükümet memurları, askerî kuvvetler ve öteki güvenlik kuvvetleri ve öteki hizmetlilere" diyordu Muzorewa, "bundan böyle kendi yargıları çerçevesinde gerekli ve uygun gördükleri herşeyi yapma tam yetkisi ve kudretini veriyoruz."*

Yerli hükümet, Londra konferansı öncesinde yerli halka karşı girişilen ve çeteci avını amaçlayan bu kırımı, çok daha önceden böylece onaylamış oluyordu. Yurtsever Cephe çetecileriyle yerli halka karşı bu amansız kırım ve savaş sürerken, bir yandan da çetecilerin, komşu iki ülkedeki, Mozambik'le Zambiya'daki kamplarına saldırı bahanesiyle, Rodezya Hava Kuvvetleri, bu iki ülkeye sık sık hava akınları yapmaya koyuldular. Akınlar, salt çeteci kamplarına yönelik değildi. Rodezya Hava Kuvvetleri bir yandan çeteci kamplarını, bir yandan Mozambik ordusu garnizonlarını, bir yandan her iki ülkedeki sivil hedefleri bombalıyor, her iki ülkeye, yolları, köprüleri, demiryollarını tahribederek olabildiği ölçüde zarar vermeye çalışıyordu. Amaç, Yurtsever Cephe üzerinde etkisi olan bu iki ülkeyi yıldırmak, iktisadî açıdan çökertmek, Yurtsever Cepheye, boyun eğmesi için, bu iki ülkenin baskı yapmasını sağlamaktı. Rodezya Ordusu, özellikle Zambiya'nın dışarıyla iktisadî bağlantısını sağlayan yolları kesmek istiyordu. Bu askerî çabalar, Londra konferansı boyunca artarak sürdürüldü. Örneğin 11 Ekim 1979 günü konferans sürerken Rodezya jet uçakları Moatize-Beira demiryolundaki üç köprüyü yıktılar. Amaç Zambiya'nın Mozambik'teki Beira limanından yaptığı dışsatım olanağını baltalamaktı. Ertesi gün, 12 Ekimde Rodezya komandoları, Chambeshi nehri üzerindeki bir demiryolu köprüsünü havaya uçurdular. Amaç Zambiya-Tanzanya demiryolu bağlantısını kesmekti. Zambiya dışalım ve dışsatımlarının yüzde 40'ını bu yolla yapıyor. Bunlardan başka Zambiya'yla Angola'yı bağlayan Kolvezi demiryolu da Güney Afrika'nın desteklediği asi çeteciler tarafından kesildi. Böylece Zambi-

* Aynı kaynak.

ya'nın dış dünyayla iktisadî bağlantısı tümden önleniyor, halk açlığa mahkûm ediliyordu.*

Londra konferansı sırasında Zambiya'yla Mozambik'e yöneltilen saldırılar bir yana, konferanstan hemen önce Rodezya Hava Kuvvetlerinin bu iki ülkeye yönelik saldırılarını piskopos Muzorewa takdis etmekteydi. Londra'ya hareketinden önce yaptığı konuşmada, piskopos Muzorewa, "saldırıların çok başarılı olduğu"nu söyleyecek, mutluluğunu dile getirecekti. Oysa, çok değil iki yıl önce, 1977'de beyazlarla yerliler arasındaki iç anlaşma görüşmeleri sürerken, Rodezya Ordusunun Mozambik'e yaptığı akınları protesto ederek görüşmelerden bir süre çekilen de aynı Muzorewa'ydı.

Kısacası, gerek konferans öncesinde, gerek konferans sırasında, İngiltere'nin gözleri önünde ve sessiz onayı altında, askerî harekâtın tırmandırılması, iki hedef güdüyordu: Birincisi Yurtsever Cepheyi destekleyen Mozambik'le Zambiya'nın gözünü yıldırmak ve fazla dik başlı davranmaması için Yurtsever Cepheye baskı yapmalarını sağlamak; ikincisi Yurtsever Cepheyi askerî bakımdan kötürüm hale getirerek, Londra konferansında sömürgecinin isteklerini çaresiz kabule zorlamak. Böylece Londra konferansı, boş bir kalıba, bir göstermeliğe dönüştürülecekti.

Gelelim konferansın kendisine... Konferansın adı, sömürgeci devletin ard niyetini açıkça ortaya koyuyor: Rodezya *Anayasa* Konferansı...

İngiltere konferansın gündem konularını üç aşamalı olarak düşünmüştü: Birinci aşamada *bağımsızlık*(!) anayasası görüşülüp *kabul edilmeli,* ikinci aşamada çoğunluk yönetimine geçiş döneminin düzenlemeleri ele alınıp kararlaştırılmalı, üçüncü aşamada ise ateş-kes konuşulmalıydı.

Lusaka'daki İngiliz Uluslar Topluluğu doruk toplantısında, Rodezya'ya yeni bir anayasa verme yetkisini ödün olarak koparan İngiltere, Londra'daki konferansta, ilkin anayasaya ağırlık verme niyetindeydi. Geçiş dönemine ilişkin düzenlemeler ve ateş-kes görüşmelerinden önce, bir ulus olarak gösterilmek istenen Rodezya'daki beyaz azınlığın ayrıcalıklarını güvence altına alacak bir anayasayı Yurtsever

* "Rhodesia: How Carrington Won", *Sunday Times*, 18 Kasım 1979.

Cepheye kabul ettirerek, bir taşla iki kuş vurulacaktı: Bir yandan Rodezya'daki beyazlara metropoldeki efendinin kendilerini satmadığı, koruyucu kanatları altına aldığı gösterilecek, bir yandan da metropol kapitalizminin Rodezya'daki temsilciliğine yeniden talip olan beyaz azınlığa, bu görevinde hukuksal dayanaklar sağlanacaktı.

Konferansa başkanlık eden, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington, 10 Eylül 1979 günü konferansı açış konuşmasında tüm ağırlığı anayasaya verdi: "Bu bir anayasa konferansıdır" diyordu Lord Carrington, "amacı, Rodezya halkına yasal bağımsızlık bahşedecek uygun temeli yaratmaktır."* Lord Carrington, daha önceki yıllarda, kendilerine bağımsızlık tanınan eski İngiliz sömürgelerinden örnekler verdi: "Birleşik Krallığın birçok bağımlı ülkesi, burada anlaşmaya varılan anayasalar temelinde, başarıyla bağımsızlığa geçmişlerdir. ... Bu konferansa da aynı ilkeler temelinde yaklaşıyoruz." diyordu.**

Gerçekteyse, İngiltere'nin Rodezya'yı, eski İngiliz sömürgeleriyle benzeştirme çabası yapay ve hiçbir geçerlik taşımıyor. Kendilerine bağımsızlık verilen eski İngiliz sömürgelerinden hiçbirinde, sömürgeciye karşı silahlı başkaldırı, Rodezya'da görüldüğü ölçüde askerî bakımdan ciddî boyutlara varmış değildir. Eski İngiliz sömürgelerinde başkaldırı, daha çok siyasal hareket biçiminde belirmiş, askerî yanı iç savaş boyutlarına erişmemiştir. Rodezya'da ise durum tümden değişiktir. Sömürgeciliği "barışçıl" yoldan tasfiye etme durumunda olan İngiltere'nin karşısında aynı şeyi silahlı başkaldırıyla gerçekleştirmeye çalışan askerî bir güç vardır: Yurtsever Cephe. Bu nedenle Londra konferansının bir "*anayasa* konferansı" değil, bir *barış* konferansı olması gerekirdi. Bu noktayı, konferansın ikinci gününde yaptığı konuşmayla, Yurtsever Cephenin ortak önderlerinden Nkomo açıkça belirtti. Nkomo, konferansın, İngiliz sömürgecilik tarihinde başka bir benzeri olmadığını söyledi: "Benzeri yok" dedi, "çünkü ilk kez, sömürgeciliği tasfiye edecek iki kuvvet" barışı sağlama amacında "işbirliği yapmak zorunda bulunuyor. Zimbabve halkını temsil eden Yurtsever Cephe, bu-

* *The Guardian*, 11 Eylül 1979, s. 7.
** Aynı kaynak.

rada etkin bir sömürge tasfiyecisi olarak bulunuyor; İngiltere ise zayıflamış yasal otoritesini yeniden vurguluyor. Bu noktayla bağlantılı olarak belirtilmelidir ki, İngiltere, sömürgelerinden çekilmekte sahip olduğu iddia edilen deneyimlere karşın, Zimbabve'de bu yolda hiçbir başarı gösterememiştir. Bu nedenle sömürgeciliği tasfiye görevini halk yüklenmek zorunda kalmıştır."

"Öteki İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerindekine benzer biçimde [Zimbabve'de] sömürgeciliği tasfiye etmeyi başarmak için, o ülkeler bağımsızlığa geçtiği anda oralarda var olan temel koşulları gerçekleştirmeliyiz ilkin. O temel koşullar, herkes için barış ve güvenlikti. Bu temel koşullar üzerinde, bağımsız bir ülke, üstünde görüş birliğine varılmış bir anayasa çerçevesinde, seçim yaptıkları zaman özgür ve güven içinde olan halkın seçtiği bir hükümet tarafından yönetilebilirdi. Bu temel ilk koşul, henüz Zimbabve'de mevcut değil. En mükemmel ve üzerinde anlaşmaya varılmış bir anayasa bile bu koşulları yaratmayacaktır."*

Nkomo bu sözleriyle, çözümlenmesi gereken ilk sorunun *bağımsızlık anayasası* değil, *barış* olduğunu belirtiyordu. Konferansın uzunca bir zamanını bu konudaki anlaşmazlık aldı. Lord Carrington açısından bakıldığı zaman, sorun, *çoğunluk yönetimine geçişte,* beyaz "azınlık için uygun güvenceleri de içeren demokratik bir anayasanın benimsenmesi" sorunuydu.** Bunu kabul ettiremezse, konferansın hiçbir anlamı kalmıyordu İngiltere açısından. Ne var ki, eğer mutlaka bir anayasa yapılması gerekiyorsa, bu ellerinde tuttukları devlet mekanizmasıyla tüm güvenliklerini sağlayan beyazların değil, ezilen yerlilerin haklarını güvence altına alacak bir anayasa olmak gerekirdi. Konferansta ise sorun, beyazların haklarını koruma sorununa dönüştürülmüştü.

Lusaka'daki İngiliz Uluslar Topluluğu doruk toplantısı, Ian Smith'e kaptırılmış olan sömürgeci devlet statüsünü İngiltere'ye geri vermeseydi Londra konferansı yalnızca bir *barış* konferansı olabilir, en fazladan ateş-kese ve tarafsız gözlemcilerin gözetimi altında genel seçimlere karar vere-

* *The Guardian*, 12 Eylül 1979, s. 6.
** *The Guardian*, 11 Eylül 1979, s. 7.

bilirdi. Ülke halkının benimseyeceği bağımsızlık anayasasını yapmak, seçimi kazanacak siyasal güce bırakılırdı. Ancak İngiltere'nin amacı, yerli halkın demokratik haklarını belirleyecek bir anayasa belgesi yapmak değil, beyaz azınlığın haklarını korumaktı. Bu nedenledir ki, Lusaka, doruk toplantısından kopardığı ödünle, Londra konferansını, bir *barış* konferansı olmaktan çok, bir *anayasa* konferansı haline dönüştürmeyi başardı. Yurtsever Cephe de, geçiş dönemi düzenlemelerinin, hiç kuşkuya yer bırakmayacak biçimde güvenilir olması koşuluyla böyle bir anayasayı, *soygüdücü* niteliğini vurgulayarak kabul etti. Yurtsever Cephenin bu aşamada pratik olma gereğinden yola çıktığına kuşku yoktur. Zimbabve'de gelecekteki bir Yurtsever Cephe iktidarının, soygüdücü niteliği basbas bağıran böyle bir anayasayla birarada yaşaması beklenemez.

Anayasanın beyaz azınlığa tanıdığı ayrıcalıklar, görmezlikten gelinemeyecek kadar açık. Rodezya'da Ian Smith'le kukla yerli önderler arasında yapılan iç anlaşma, nüfusun yüzde 3'ünü bile oluşturmayan beyazlara, meclisteki sandalyelerin yüzde 28'ini veriyordu. Londra konferansında kabul edilen *bağımsızlık* anayasası (!) ise bu oranı yalnızca yüzde 20'ye indiriyor.

Anayasadan sözederken, İngiltere'nin önemsiz bir unutkanlığına (!) değinmeden geçmeyelim. Rodezya iç anlaşmasına göre, gerçi beyaz azınlık 100 milletvekilliğinden 28'ini alıyordu ama, beyaz grup, yerli partilerden en fazla milletvekilliğini kazanamamış olan herhangi bir partiyle karma hükümet kuramayacaktı. Bu hüküm, en çok milletvekilliği kazanan yerli partinin hükümeti kurmasını güvence altına almak içindi. Londra'da kabul edilen yeni anayasada ise İngiltere, ne garip, bu hükmü unutmuş. Buna göre, diyelim seçimler yapılsa ve Yurtsever Cephe, 51 milletvekilliğini alamamakla birlikte en çok milletvekilliğini kazansa bile, beyaz grubun, örneğin piskopos Muzorewa'nın partisiyle karma hükümet kurması ve Yurtsever Cepheyi saf dışı bırakması pekâlâ olası.

İngiltere'nin hazırladığı anayasa, devlet mekanizmasını yerlilerin etkilemesi ve ele geçirmesi olasılığına kapıyı kapatacak yeterli güvenceleri de beraberinde getiriyor. Ro-

dezya iç anlaşması uyarınca, şimdi ordusu, polisi ve bürokrasisiyle beyazların elinde bulunan devlet mekanizması, hükümetten tamamen *bağımsız.* Yüksek dereceli memurların tümü beyaz; devleti *"siyasal etkiden uzak tutma"* gerekçesiyle, deyim yerindeyse, devlet mekanizması, hükümet içinde hükümet görünümünde. Atamaları, terfileri, işten çıkarmaları yerli hükümetin denetleme gücü ve yetkisi yok. Bu işleri, beyazların egemenliğindeki bir Komisyon yürütüyor. İngiltere'nin hazırladığı anayasa, hükümet içinde hükümet olan bu ucube Komisyona dokunmuyor; yalnızca Cumhurbaşkanına, Başbakanın önerileri uyarınca, Komisyona *genel doğrultu verme* yetkisini tanıyor. Bu genel doğrultu çerçevesinde, yüksekce kamu görevlerine belki bir avuç yerli yönetici getirmek mümkün olabilecek ama, devlet mekanizması, hükümetin dışında gerçek bir kudret kaynağı olmaya devam edecek. Bu yalnızca sivil devlet bürokrasisi için değil, silahlı kuvvetler ve polis örgütü için de böyle.*

Anayasanın sömürgeci kafasıyla hazırlandığını açık-seçik ortaya koyan bir başka hükmü daha var. Andığımız Kamu Hizmetleri Komisyonunun başkanlığına, ancak kamu hizmetinde *yüksek görevlerde bulunmuş* bir kişi atanabilecek.** Rodezya'da bugüne değin yüksek kamu görevlerinde yalnızca beyazlar bulundu, hiçbir yerliye yüksek devlet memurluğu verilmedi. Görüldüğü gibi İngiltere'nin yaptığı anayasa, kamu hizmetlilerinin atanması, terfii ve işten çıkarılmasıyla görevli, böylesine önemli bir Komisyonu, bu hükmüyle, beyazların egemenlik tekeli altında tutmayı öngörüyor.

Silahlı Kuvvetler Başkomutanının ve kuvvet komutanlarının atanmasında da Başbakanın yetkileri, dolambaçlı yollardan, elinden alınıyor. Bu tür atama ya da görevden alma söz konusu olduğu zaman Başbakan, açıkça söylenmemekle birlikte askerlerden oluşan bir kurulu görevlendirecek ve o kurulun vereceği kararı *dikkate alacak.*

Aslında, İngiltere'nin hazırladığı anayasa, yerli hükümetin gerçekten iktidar olmasını önlemeyi amaçlamış bu tür hükümlerle dolu. Hepsini tek tek incelemek hem konu-

* *Financial Times*, 15 Eylül 1979.
** Martin Dent, *Three Constitutions Compared, West Africa*, 26.11.79, s. 2173.

muzu dağıtmak olur, hem gereksiz. Bu kısa açıklamalar, İngiltere'nin hazırladığı anayasanın, Rodezya'da beyaz azınlığa, siyasal sorumluluk taşımaksızın devlet kudretini elde bulundurma olanağını tanımayı amaçlamış olduğunu göstermeye yeter de artar bile. Niteliği bu olan anayasanın başına ilerde ne geleceği bilinmez. Ama şimdiden söylenebilecek olan şey şudur: Rodezya'da devlet kudretinin, beyazların eli altında kalıp kalmayacağına karar verecek olan şey, adına anayasa denen bir *soygüdücü* belge değil, —eğer yapılırsa— genel seçimlerin ortaya çıkaracağı durumdur. Bu noktaya biraz aşağıda, geçiş dönemini izleyecek olasılıklardan söz edereken, yeniden döneceğiz.

Londra konferansının anayasa görüşmelerini izleyen ikinci aşamasında geçiş dönemi düzenlemeleri ele alınmıştır. Bu aşamada sorunlar şunlardı: Geçiş dönemi ne zaman başlayacak, ne uzunlukta olacak, geçiş döneminde güvenliği hangi kuvvet sağlıyacak, seçimler kimin gözetimi altında yapılacak, ateş-kesin denetimi nasıl olacak, vb.?

İngiltere'nin bu noktalara ilişkin önerileri, Rodezya'daki mevcut yönetime üstünlük tanıyan, Yurtsever Cepheye eşit davranmıyan, işi oldu-bittiye getirmeyi amaçlamış önerilerdir. Herşeyden önce İngiltere, Yurtsever Cephenin halka sesini duyurabilmesi olanağını, olabildiği ölçüde sınırlayabilmek için geçiş dönemini çok kısa tutmuştur. Geçiş dönemi iki aydır. Dönemin başlangıç tarihi olarak, İngiltere ateş-kes gününü almak istemiştir. Bu, gerçekçi değildi. Çarpışan silahlı kuvvetlerden, düzenli Rodezya ordusunu bile savaş bölgelerinden garnizonlara geri çekebilmek için epey bir zaman gerek. Dağınık çete birimlerini, buluşma yerlerine, oradan da toplanma yerlerine aktarabilmek ise, daha çok zaman isteyen birşey. Yurtsever Cephe, ateş-kes ardından, seçim kampanyası için geçiş döneminin başlayabilmesi için en az iki ya da üç aya gerek olacağında ısrar etmiştir. Bu noktada süreler olabildiği ölçüde daraltılarak uzlaşma olanağı bulunmuştur.

Geçiş döneminde güvenliğin sağlanmasında ise, İngiltere, Rodezya'nın mevcut güvenlik kuvvetlerini kullanmakta kararlıdır. Yurtsever Cepheyi bu işe karıştırmak niyetinde değildir. Yurtsever Cephe bu noktada sonuna kadar diren-

miştir. Sonuç olarak, her iki silahlı kuvvet komutanlarının, geçiş döneminde yönetimi elinde tutacak olan İngiliz Valiye karşı sorumlu olacakları kabul edilmiş ve her iki taraf böylece yasal kabul edilmiştir. İngiliz Vali gerçi güvenlik amacıyla Rodezya güvenlik kuvvetlerini kullanacaktır ama, İngiltere istese de istemese de, Yurtsever Cephenin egemen olduğu kesimlerde, güvenliğin sağlanması işini Yurtsever Cephe çetecileri yürütecektir. Eğer yapılabilirse seçimler İngiltere'nin denetimi, İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerinin ortaklaşa kuracağı 1.200 kişilik bir kurulun gözetimi altında olacaktır. Ateş-kese uyulup uyulmadığı da kurulca gözlenecek, ancak kurul ateş-kesi kuvvet kullanarak bozdurtmama güç ve yetkisinde olmayacaktır.

Londra konferansında, çözümü en güç sorun üçüncü aşamada, ateş-kes görüşmelerinde ortaya çıkmış; konferansı sonuçsuz kalma tehlikesiyle yüzyüze getiren ateş-kese ilişkin sorunlar olmuştur. Ateş-kese ilişkin sorunları üç noktada özetlemek mümkün: Birincisi, seçim kampanyası öncesinde Yurtsever Cephe çetecilerinin biraraya geleceği toplanma yerlerinin sayısı; ikincisi toplanma yerlerinin nerelerde olacağı; üçüncüsü Rodezya silahlı kuvvetlerinin konumu.

Toplanma yerlerini İngiltere 15 olarak saptamış, bu sayıyı artırmak istememiştir. Yurtsever Cephe, çeteci sayısının, tahmin edilenin üstünde olduğunu öne sürerek sayıyı 31'e yükselttirmek istemiştir. Ancak İngiltere, her nedense, o sihirli 15 rakamında direnmiştir.

Toplanma yerlerinin coğrafya konumu da ilginçtir. İngiltere'nin önerdiği 15 toplanma yeri uzak kırsal alanlardır. Yurtsever Cephe bunu kabul etseydi, kendi denetimi altında bulunan tüm bölgeleri boşaltmış olacaktı.

Yurtsever Cephe, Rodezya silahlı kuvvetlerinin konumuna da karşı çıkmış, belirlenen konumun Rodezya ordusuna haksız bir üstünlük sağlayacağını öne sürmüştür.

Yurtsever Cephenin en büyük korkusu, sayısı sınırlı toplanma yerlerine gelecek çetecilerin, Rodezya Hava Kuvvetleri için eşsiz bir hedef olabileceği korkusudur. Ateş-kesin Yurtsever Cephe tarafından bozulduğu bahanesiyle, Yurtsever Cephe çetecilerinin, toplanma yerlerinde, hava

akınlarıyla kırılması olasılığına karşı tek güvence, İngiltere'nin verdiği *sözdür*. İngiltere tüm Londra konferansı boyunca tarafsız değil, tam tersine Yurtsever Cephenin karşısındaki gerçek taraf olduğunu ortaya koyduğuna göre, Yurtsever Cephenin böyle bir *söz* güvencesiyle yetinmesi beklenemezdi. Kaldı ki, İngiltere bu konuda söz verirken, özden olsa bile, Rodezya Hava Kuvvetlerinin bu yoldaki herhangi bir saldırısını önleyebilecek güçte de değildir. İngiliz Vali, buyruğunu yürütecek bir askerî güçle desteklenmemiştir; tam tersine kararlarını yürütebilmek için elinin altındaki tek askerî güç Rodezya ordusudur.

Londra konferansını meşgul eden sorunlardan bir başkası Rodezya Ordusundaki Güney Afrika birlikleri olmuştur. İngiltere, anlaşmaya varıldıktan sonra, Rodezya'da yabancı müdahalesine izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Peki ama, Rodezya Ordusundaki Güney Afrika birlikleri ne olacak? Geri gönderilecekler mi? Bu konu açık değildir. Hatta İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington, Rodezya ordusu içinde cadı avına çıkılmayacağını söylemiştir. İngiltere Hükümetinin, henüz anlaşma olmadığı halde, Rodezya'ya alelacele gönderdiği Vali Lord Soames'un askerî danışmanı İngiliz general John Acland, Rodezya Ordusunda Güney Afrika askerleri bulunduğunu itiraf etmiştir. General Acland, Güney Afrikalı askerlerin sayısının binin altında olduğunu öne sürmüş, ancak güvenlik kuvvetlerinde Güney Afrikalı daha başka hizmetliler bulunduğunu da ekleme gereğini duymuştur.* Peki bu birlikler ne olacak? General, bu soruya açık bir yanıt vermekten kaçınmıştır.

Bu yazının başında, gerek konferans öncesinde, gerek konferans sırasında, Rodezya ordusunun bir yandan Yurtsever Cephe çetecilerine, bir yandan onları barındıran Zambiya ve Mozambik'e karşı giriştiği saldırılarla Londra konferansını kendi çıkarı doğrultusunda etkilemeye çabaladığını örnekleriyle anlatmıştık. İngiltere de bu çabaya daha başka yöntemlerle katkıda bulunmuştur. Bu yöntemlerin en başında, konferansa başkanlık eden İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington'ın katı ve diktatörce tutumu var.

* *The Times*, 15 Aralık 1979, s. 4.

Konferans günlerinin gazeteleri karıştırılacak olursa, Lord Carrington'ın Yurtsever Cepheye verdiği bir ultimatomla karşılaşılmadığı günün olmadığı görülür. İngiltere diplomasi tarihinde, belki de hiç kimseye, Yurtsever Cepheye verdiği kadar ultimatom vermiş değildir.

İngiltere'nin zorlama yöntemlerinden bir ikincisi, daha konferans görüşmeleri sürerken sahnelediği, Rodezya'ya yasallık tanıma ve uygulanan iktisadî yaptırımları kaldırma girişimleridir. Bu girişimlerden ilkine Kasım ayının başlarında tanık olunmuştur. Muhafazakâr Hükümet parlamentodan alelacele bir yetki yasası geçirmiştir. Yasa hükmete, Rodezya'ya, çoğunluk yönetimine geçiş döneminde ülkeyi yönetecek, yasa yapma gücüne sahip bir Vali atama yetkisini tanıyor, ayrıca, Birleşmiş Milletler kararıyla uygulanan iktisadî yaptırımları da genel olarak kaldırıyordu. İngiltere parlamentosu her yıl Kasım ortalarında, Rodezya'ya iktisadî yaptırım uygulanmasını yıllık yasalarla uzatmaktaydı. Bu kez Muhafazakâr Hükümet, iktisadî yaptırımların uzatılmasını parlamentodan istemeyeceğini açıkladı ve sözkonusu yetki yasasını geçirdi. Gerçi yetki yasası, özel kanunlarla uygulanan öteki yaptırımları kaldırmıyordu; her biri için ayrı bir tasarı gerekliydi; ama hükümetin genel tutumu, sembolik de olsa, iktisadî yaptırımları yenilememek suretiyle Yurtsever Cepheye baskı yapmak istendiğinin apaçık örneğiydi. Yetki yasası üzerindeki Avam Kamarası görüşmeleri hayli ilginç. Dışişleri Bakan yardımcısı Sir Ian Gilmour, tasarı görüşülürken, 14 yıllık yaptırımlara ilişkin statükoyu sürdürmek, dedi, piskopos Muzorewa'nın yüzüne vurulmuş bir şamar olurdu.* Başbakanının ve Dışişleri Bakanının ağzıyla, İngiltere bir yandan Muzorewa yönetiminin *gerçek* çoğunluk yönetimi demek olmadığını, yerli yönetimle Rodezya'da eski siyasal durumun değişmemiş olduğunu itiraf ediyor, bir yandan da eski yönetimin devamından başka birşey olmayan yeni yönetimin suratına şamar vurmamak için iktisadî yaptırımları yenilemeyeceğini ilân ediyordu. Bu, bir yandan Birleşmiş Milletler kararına, bir yandan Lusaka İngiliz Uluslar Topluluğu doruk toplantısı-

* *Daily Telegraph*, 9 Kasım 1979.

nın kararına karşıydı.

İngiltere hükümeti, Yurtsever Cepheye baskı yapmayı, işi oldu-bittiye getirmeyi amaçlayan ikinci girişimini Aralık ortalarında gerçekleştirdi. Londra konferansı henüz anlaşmayla sonuçlanmış değilken ve nasıl bir gelişme göstereceği bilinmezken, ivedi bir kararla Lord Soames'u Valiliğe atayarak Salisbury'ye gönderdi. Vali Lord Soames'un gidişinden önce Rodezya parlamentosu da alelacele bir anayasa değişikliği yapmış, sömürge statüsüne dönmeyi, tüm yasama ve yürütme yetkilerini, sömürgeci devlet olarak İngiltere'yi temsil edecek Valiye bırakmayı kabul etmişti. Bu karardan sonra Rodezya parlamentosu dağıldı ve yasama-yürütme yetkisi 12 Aralık 1979 günü başkent Salisbury'ye gelen İngiliz Vali Lord Soames'a bırakıldı. İngiltere Hükümeti, bu kararı Londra görüşmelerinin *hızını sürdürme* niyetiyle aldığını söylüyordu. Valinin gidişinden hemen önce Avam Kamarasıyla Lordlar Kamarasında yapılan görüşmelerde, Valinin Rodezya'ya varışı ve otoritesinin kabul edilişi ardından, Rodezya'nın yasal statüsüne dönmüş olacağı, bunun sonucu olarak iktisadî yaptırımların da Yetki Yasası çerçevesinde kaldırılmış olacağı, yani İngiltere Parlamentosundan geçirilen Yetki Yasasının yürürlüğe girmiş olacağı açıklandı. İngiltere böylece, bir yandan yaptırımları kaldırarak, Birleşmiş Milletler kararlarını tek yanlı çiğniyor, bir yandan da Lusaka İngiliz Uluslar Topluluğu doruk toplantısının, anlaşma olmadıkça yaptırımlar kaldırılmamalı ve anlaşma tüm tarafları içine almalıdır şeklindeki kararına ters davranıyordu.

İngiltere'nin bu kararının hukuksal açıdan ilk sonucu şudur: Rodezya'daki asi rejim, kendi eliyle kendi varlığına son verdiğine ve tüm yasama-yürütme yetkilerini İngiliz Valiye bıraktığına göre, bundan böyle Rodezya ordusunun savaş girişimlerinden artık İngiltere sorumludur ve Yurtsever Cepheyle savaşan artık Rodezya'daki asi yönetim değil, İngiltere'dir.

Yurtsever Cephenin seçim yolunu özdenlikle istediğine kuşku yoktur. Ama aynı özdenliği beyaz azınlığın ve seçimi yitireceğinden hiç kuşkusu olmayan öteki yerli partilerin de göstereceği söylenemez. Herşeyden önce, beyaz devlet

mekanizması ordusu, polisi, bürokrasisiyle, "birkaç aylık bir İngiliz yönetiminin, Yurtsever Cephenin zaferine yol açmamasını sağlamak için elden gelen çabayı gösterecek"tir.* Beyazların önderi Ian Smith, Yurtsever Cephenin seçimleri "kolayca" kazanacağı kanısındadır. Londra konferansı sürerken, toplantı arasında, Yurtsever Cephe temsilcilerine, üstelik Rodezya temsilciler kurulunun önünde "seçimleri Yurtsever Cephe kolayca kazanır" demiştir.**

Bu inançta olan yerli kuklalarla beyazların seçimi engellemek için türlü bahaneler yaratmaları hiç de olasılık dışı değildir. En kolay bahane de ateş-kes kararına uyulmadığını savlamak olur. Elaltından girişilecek kışkırtmalarla ateş-kes kararını bozmak ve Yurtsever Cephe bozmuş gibi göstererek, toplanma yerlerinde biraraya gelmiş çetecilere karşı Rodezya ordusunu saldırıya geçirmek, olasılıkların başında geliyor. Yurtsever Cephe bu olasılığı çok iyi biliyor. O nedenle tüm Yurtsever Cephe çetecilerinin kırsal alanları bırakarak toplanma yerlerine gelmeleri beklenemez. Cephe, kendi güvenliğini sağlamak zorundadır. Rodezya ordusunun, ateş-kes kararına uyulmadığı bahanesiyle çetecilerin toplanma yerlerine saldırıya geçmesi, kırsal alanlarda kalmış çetecileri, yeniden ve daha büyük bir kararlılıkla savaşa zorlayabilir. Başka deyişle Londra anlaşması kâğıt üzerinde kalmanın ötesine geçemez.

İngiltere, dürüst yapılırsa, seçimleri Yurtsever Cephenin kazanacağını pekâlâ bilmektedir. Ama tüm umudunu ya Yurtsever Cephenin 100 üyeli Mecliste mutlak çoğunluğu almamasına bağlamıştır, ya da seçimlerden sonra elaltından kabile çatışmalarını kışkırtarak, seçim sonuçları, çoğunluğu Yurtsever Cepheye verse bile, bu çoğunluğu işlemez hale getirme niyetindedir. Zimbabve'de tam 11 kabile yaşıyor. Nüfusun yüzde 14'ünü Ndebele kabilesi oluşturuyor. Nüfusun yüzde 5'ini temsil eden Kalanga kabilesi de Ndebele kabilesine yakındır. Ülkenin en büyük nüfus çoğunluğunu, altı kolu olan Şona kabilesi oluşturmaktadır. Bu altı kabile nüfusun yüzde 77'sini oluşturuyor. Geri kalan yüzde dördü ise üç

* Martin Meredith, "Few Hands Outstretched to Help New Governer", *The Sunday Times*, 9 Aralık 1979, s. 8.

** Colin Legum ve David Martin, "Carrington, Cautious on Ceasefire", *The Observer*, 18 Kasım 1979, s. 7.

kabile temsil ediyor: Yüzde 2 nüfusla Tonga, yüzde bir nüfusla Venda ve yine yüzde bir nüfusla Şangaan kabilesi. Yedi milyona yakın yerli nüfusun kabilelere bölünüşü böyledir.* Şona kabileleri, büyük çoğunlukla Yurtsever Cephe önderlerinden Robert Mugabe'yi destekliyor. Savaşın, daha çok Şona kabilelerinin yaşadığı kesimlerde olması da nüfusun büyük kesimini oluşturan bu kabilelerin Yurtsever Cepheye gösterdiği desteğin kanıtı olsa gerek. Ne var ki, bu kabileler yine de tam bir siyasal birlik içinde sayılamazlar, aralarında piskopos Muzorewa'yı ve partisini destekleyenler de vardır. İşte İngiltere'nin güvendiği hesap, kabilelerin siyasal birlik göstermeyişleri ve siyasal anlaşmazlıkların kabile çatışmalarına yol açabileceği umududur. Seçimleri Yurtsever Cephe kazansa da, kabileler arasına bir ayrılık sokulabilir ya da olduğu varsayılan ayrılıklar kışkırtılabilirse, Yurtsever Cephenin iktidarı kösteklenebilir.

Yukarda, Yurtsever Cephenin marksist bir örgüt olmadığını, anti-emperyalist bağımsızlık savaşı veren bir örgüt olduğunu söylemiştik. Ama salt anti-emperyalist bağımsızlık savaşı veren bir örgüt de olsa Yurtsever Cephenin —eğer seçimlerle kazanılacak olanı yitirmek istemiyorsa— yapması gereken ilk iş, var olan devlet mekanizmasını yıkmak olmalıdır. Yurtsever Cephe bunu yapmaz ve batının Zimbabve'ye zorladığı *"parlamentolu demokrasi"* anlayışı çerçevesinde var olan devlet mekanizmasıyla uzlaşmaya kalkışırsa, Rodezya'da, sömürülen devlet olma yönünden hiçbir şey değişmeyecektir. Yurtsever Cephenin var olan devlet mekanizmasıyla uyuşmaya yanaşmayacağını gösteren belirtiler şimdiden görülmektedir. Yurtsever Cephenin iki askerî kolundan, Mugabe'nin önderliğindeki ZANLA koluna komuta eden Josiah Tongogara, devlet mekanizmasını değiştirme niyetini açıkça belli etmiştir. "Görüşümüz o ki" diyor Tongogara, "Rodezya Silahlı Kuvvetlerinde paralı askerler ve istenmeyen bazı ögeler vardır. Eğer bunlar çekip ayırılırsa, geriye, Zimbabve ordusu sayılabilecek bir kuvvet kalacaktır."** Bu sözler, Yurtsever Cephenin, tüm devlet mekaniz-

* Nicholas Ashford, "The Crucial Choice Befor Zimbabwe-Rhodesia", *The Times*, 26 Kasım 1979, s. 12.

** *The Guardian*, 3 Kasım 1979, s. 17.

ması hakkındaki görüşlerini, o mekanizmanın en önemli parçasına değgin bir örnekle yansıtması yönünden umut vericidir. Ama bu sözlerin vurguladığı bir başka gerçek daha var: Zimbabve'de kurtuluş savaşı, —eğer yapılırsa— seçimlerle tamamlanmış olmayacak, asıl seçimlerden sonra başlayacak.

ALAATTİN BİLGİ

ARTI-DEĞER TEORİLERİ

ARTI-DEĞER TEORİLERİ'NİN ELYAZMALARI

Önceki yazımızda* sözü edilen yirmiüç defterden oluşan 1861-63 elyazmaları, henüz daha kaba ve tamamlanmayı gerektiren yerleri olmakla birlikte, *Kapital*'in dört cildinin sistematik olarak işlenmiş ilk taslağıdır. *Artı-Değer Teorileri* bu 23 defterde oylum olarak en büyük yeri tutuyordu (VI-XV defterler ile XVIII. defter ve bir de XX-XXIII. defterlerde bir dizi tarihsel denemeler) ve elyazmalarının en tam işlenmiş kısmı, *Kapital*'in dördüncü ve son cildinin ilk ve tek taslağıydı. Marx bu cilde, öteki üç teorik ciltten farklı olarak, *tarihsel, tarihsel-eleştirel* ya da *tarihsel-edebî* kısım diyordu. *Artı-Değer Teorileri*'nin, VI-XV. defterler ile XVIII. defterde bulunan ana metni, 1862 ocağından başlayıp 1863 ocağına kadar uzanan dönemde yazılmıştır. *Artı-Değer Teorileri*'ne başladığı zaman Marx'ın düşüncesi bu tarihsel-eleştirel malzemeyi, *Kapital*'in çeşitli teorik kısımları arasında bölmek, dağıtmaktı. Teoriler ile ilgili bu mal-

* Bkz: Ülke, n° 9, "Kapital'in Doğuşu Üzerine."

zeme, sermayenin üretim süreci sorununa ayrılan birinci kitapta, "genel olarak sermayenin" teorik incelemesinin yapıldığı kesimde, tarihsel bir arasöz, tarihsel bir anımsatma olarak kullanılacak ve bu kısım, tıpkı, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'da metalar ile ilgili bölümün, "Meta Teorilerinin Tarihi" üzerine tarihsel bir arasözle, para ile ilgili bölümün "Dolaşım Aracı ve Para Teorileri" üzerine tarihsel bir arasözle tamamlanması gibi tamamlanmış olacaktı.

Katkı'nın önsözünde,[1] bu kitabın yapısı üzerinde Marx'ın söyledikleri ile, 1858-62 yılları arasındaki mektuplarına ve 1861-63 elyazmasının kendisine dayanılarak yapılan aşağıdaki plan da, *Teorilerin,* yukarıda belirtildiği gibi, "Genel Olarak Sermayenin" teorik incelemesini tamamlayacak tarihsel bir anımsatma biçiminde düşünüldüğünü doğrular.

MARX'IN 1858-62'DE DÜŞÜNDÜĞÜ BİÇİMİYLE
EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNİN PLANI[2]

- I. Sermaye
  - 1. Genel olarak sermaye
    - a) Meta
    - b) Para
    - c) Sermaye
      - 1. Sermayenin üretim süreci
        - 1. Paranın sermayeye dönüşümü
        - 2. Mutlak artı-değer
        - 3. Nispi artı-değer
        - 4. Her ikisinin bileşimi
        - 5. Artı-değer teorileri
      - 2. Sermayenin dolaşım süreci
      - 3. İki sürecin birliği, ya da sermaye ve kâr, faiz
  - 2. Rekabet
  - 3. Kredi
  - 4. Hisse senedi
- II. Toprak mülkiyeti
- III. Ücretli emek
- IV. Devlet
- V. Dış ticaret
- VI. Dünya piyasası

Marx'ın başlangıçtaki planı buydu ama, artı-değer teorileri üzerindeki tarihsel incelemeler ilerledikçe bu planın sınırlarının çok ötesine geçildiği görülüyordu. Aslına bakılırsa, araştırılan ve eleştirilen teorilerin içerikleri ve kapsamları bu araştırmaların sınırlarını genişletilmesini zo-

[1] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1974 (İkinci baskı) s. 21-22.
[2] Karl Marx, *Theories of Surplus Value*, Moscow 1975, s. 14.

runlu kılıyordu. Örneğin, burjuva iktisatçılarının artı-değer üzerindeki görüşlerinin eleştirel tahlili Marx'a göre, bunların kâr üzerindeki fikirlerinin tahlili ile içiçe geçiyordu; bu fikirler gene bu iktisatçıların toprak rantı üzerine yanlış düşüncelerine dayalı olduğu için bir de rant teorisinin incelenmesi gerekiyor ve bu böyle sürüp gidiyordu. Ayrıca, bu yanlış teorilerin eleştirisini tamamlayabilmek için Marx bunların karşısına, kendi iktisat teorilerinin ilgili bölümüyle çıkmak zorunda kalıyordu.

Ve böylece, artı-değer teorileri üzerindeki araştırma ve incelemeler öyle boyutlara ulaştı ki, sonunda bu durum Marx'ı gitgide, tarihsel-eleştirel malzemenin tamamını *Kapital*'in dördüncü cildini oluşturmak üzere ayırmanın zorunlu olduğu kanısına ulaştırdı, ve Engels'in "ekonomi politiğin esasının ve özünün, artı-değer teorisinin ayrıntılı bir eleştirel tarihini içerdiğini,"[3] söylediği yapıta ait defterler ötekilerden ayrılmış oldu.

Artı-Değer Teorileri'nin ana gövdesini oluşturan VI-XV defterlerin kabına Marx bir de içerik çizelgesi koymuştu;* bu çizelge, Marx'ın yapıtının genel kuruluşunu, onu oluşturan kısımları ve planını kavramak yönünden büyük önem taşır.

Kapital'in dördüncü, "tarihsel-edebî" cildinden ilk kez açıkça sözedildiğini, Marx'ın Engels'e yazdığı 31 Temmuz 1865 tarihli mektubunda görürüz. *Kapital*'in nasıl geliştiğini anlattıktan sonra Marx şöyle diyor: "Teorik kısmı (ilk üç kitap) tamamlamak için henüz daha üç bölüm var. Sonra geriye dördüncü kitap, tarihsel-edebî olanı kalıyor ki, bütün sorunlar ilk üç kitapta çözümlendiği ve bu nedenle bu sonuncusu daha çok tarihsel biçimde bir yineleme olduğu için bu bana göre nispeten en kolay kısımdır."[4]

Marx'ın 17. yüzyıl ortalarından başlayarak ekonomi politik tarihinin eleştirel bir tahlilini yapma isteği, 1863 mayısında yazılan XXII numaralı defterdeki 17. yüzyıl İngiliz iktisatçılarından, birkaç önemli yapıtın yazarı William Petty üzerindeki ayrıntılı tarihsel-eleştirel denemede görü-

[3] Karl Marx, *Kapital*, İkinci Cilt, Sol Yayınları, ikinci baskı, 1979, s. 13.
[4] Marx-Engels, *Lettres sur "Le Capital"*, Editions Sociales, Paris 1964, s. 148.
* Bu içerik çizelgesi bu yazının sonuna konulmuştur.

lür. Bir önceki ve bir sonraki metinle iç ilişkisi bulunmayan bu denemeyi, besbelli ki, Marx, yapıtının tarihsel-eleştirel kısmı için düşünmüştü. Bu denemede, Petty'nin, değer, ücretler, rant, toprağın fiyatı, faiz, vb. konularındaki görüşleri incelenmişti. Petty'nin ekonomik görüşlerinin böylesine geniş bir biçimde ele alınması Marx'ın daha 1863 mayısında, bu tarihsel-eleştirel kısmı tasarladığını göstermektedir. Nitekim dört yıl sonra, 30 Nisan 1867'de Siegfried Meyer'e yazdığı bir mektupta bunu açıkça görüyoruz. Bu mektupla *Kapital*'in kuruluşu ile ilgili olarak Marx şunları yazıyor: "*Cilt I*, 'Kapitalist Üretim Süreci'ni kapsıyor. *Cilt II*'de teorilerin devamı ve sonuçları veriliyor, *Cilt III*, 17. yüzyıl ortasından başlayarak ekonomi politik tarihi."[5]

Daha sonraları, Alman gazetecisi Siegmund Schott'a gönderdiği 3 Kasım 1877 tarihli mektuptan, artık Marx'ın, *Kapital*'in bu tarihsel kısmına, bir dereceye kadar yazılmış gözüyle baktığı anlaşılıyor. Marx, Schott'a, yolladığı yayınlar için teşekkür ediyor ve *Kapital* ile ilgili olarak şunları söylüyor: "Gerçekte ben kendim *Kapital*'e, okura sunulduğu sıranın tam tersinden (üçüncü tarihsel kısımdan) başladım; ne var ki, en son ele alınacak olan birinci cilt derhal baskıya hazırlandı, oysa öteki ikisi henüz, her araştırmanın başlangıçta bulunduğu işlenmemiş biçimde kaldı."[6] Her iki mektupta da, tarihsel kısma üçüncü kısım denmesinin nedeni, Marx'ın o sıralarda, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerini tek bir kitap halinde, ikinci cilt olarak, dördüncü kitabı, "Teorinin Tarihi"ni üçüncü cilt olarak yayınlamayı tasarlamasıdır.

Marx'ın bu sözleri, *Artı-Değer Teorileri*'nin, *Kapital*'in dördüncü kitabının ya da cildinin özgün ve tek taslağı olduğu konusunda kuşku bırakmayacak kadar açıktır. Engels ile Lenin de, *Artı-Değer Teorileri*'nden, *Kapital*'in dördüncü cildi diye sözederler. İşte bu nedenlerle, yayımlanan kitapların başına, Marx'ın 1861-63 elyazmalarında verdiği *Artı-Değer Teorileri* başlığının altına, parantez içersinde (*Kapital*'in Dördüncü Cildi) sözleri konulmuştur.

[5] Marx-Engels, *Selected Correspondence*, Moscow 1965, s. 185.

[6] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 287. Burada Marx'ın "tarihsel kısımdan" başlamasının nedeni, "bir konuyu iyice kavramak için onun tarihini bilmek zorunluluğu vardır," diyen Hegel'in örneğini izlemesidir denilir.

ENGELS VE *ARTI-DEĞER TEORİLERİ*

Engels ilk kez *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasından, Kautsky'ye yazdığı 16 Şubat ve 24 Mart 1884 tarihli mektuplarda sözeder. İkinci mektupta Engels, *Kapital*'in birinci cildini yayınlayan Meissner ile, Kapital'in devamı olarak ikinci ve üçüncü ciltlerinin, yapıtın bütününün son kısmı olarak da *Artı-Değer Teorileri*'nin yayımlanması için anlaşmaya varıldığını söyler.[7]

1884 ağustosunda Bernstein'a yazdığı mektupta Engels, *Kapital*'in bu son kısmından daha ayrıntılı olarak sözediyor: "... 'Teorinin Tarihi' —söz aramızda— büyük kısmıyla yazılmış durumda, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın elyazması ... herhalde sana burada iken göstermişimdir, *Artı-Değer Teorileri*'nin aşağı yukarı 500 çeyrek yaprağını içermektedir; o zamandan beri başka biçimlerde işlenmiş oldukları için bunların epeycesi çıkartılabilir ama geriye kalan gene de yetecek kadardır."[8]

Engels, *Kapital*'in ikinci cildinin Önsözünde, *Teorilerin* elyazması konusunda oldukça ayrıntılı bilgi verir ve bunu ne şekilde yayınlamak istediğini belirtir. 1861 Ağustosu ile 1863 Haziranı arasında yazılan büyük oylumlu elyazmasının ana gövdesini *Artı-Değer Teorileri*'nin oluşturduğunu söyledikten sonra, Engels şöyle devam eder: "Bu kısım, ekonomi politiğin esasının ve özünün, artı-değer teorisinin ayrıntılı bir eleştirel tarihini içermektedir ve buna paralel olarak, kendisinden öncekilere karşı polemikler de, ikinci ve üçüncü ciltler için elyazmalarında ayrı ayrı ve kendi mantıksal bağıntıları içersinde incelenen noktaların çoğunu geliştirmektedir. İkinci ve üçüncü cildin kapsadığı pek çok sayıda pasajı dışarda bırakarak bu elyazmasının eleştirel kısmını *Kapital*'in dördüncü cildi olarak yayımlamayı düşünüyorum. Değerli olmakla birlikte bu elyazmasından, bu ikinci cildin baskısından pek az yararlanılabilirdi."[9]

1885'ten sonra ve 1890'ların ilk yıllarında yazdığı mektuplarda Engels, *Kapital*'in üçüncü cildinin yayınlanmasın-

[7] *Artı-Değer Teorileri*, s. 18.
[8] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 342.
[9] *Kapital*, İkinci Cilt, ikinci baskı, s. 12-13.

dan (1894) sonra, dördüncü cildin, *Artı-Değer Teorileri*'ni baskıya hazırlama niyetini tekrar tekrar dile getirmiştir. Ne var ki, artık, *Teorilerin* elyazmasında bulunan teorik kısımların ayıklanmasından çok daha az kesinlikle sözetmektedir.

Engels, *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasından son kez İsviçreli iktisatçı *Stephan Bauer*'e yazdığı 10 Nisan 1895 tarihli mektupta söz açtığı görülmektedir. Bu mektuptan, 1895 yılında Engels'in hâlâ Marx'ın bu yapıtları yayınlayabileceğini umduğu açıkça anlaşılmaktadır.[10] Ne var ki, Engels, *Kapital*'in bu son dördüncü cildini baskıya hazırlamaya fırsat bulamadı; bu mektubun yazılmasından dört ay sonra öldü.

Engels'in yukarıya aldığımız sözlerinden, *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasına büyük önem verdiği ve ona *Kapital*'in dördüncü cildi gözüyle baktığı açıkça anlaşılmaktadır, ama şurası açıktır ki, Engels, 1885'te, "ikinci ve üçüncü cildin kapsadığı pek çok sayıda pasajı dışarda bırakarak," bu cildi yayınlamayı düşünmektedir.

Burada şöyle bir soru kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: Engels'in bu düşüncesi ya da niyeti bakımından, sonradan *Artı-Değer Teorileri*'ni yayına hazırlayanların tutumu ne olmalıdır? *Teoriler*'in 1962'de Rusça baskısını hazırlarken, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü bu sorunun tartışmasını özetle şöyle yapıyor:

1° Ancak, Marx'ın o büyük çalışma ve savaşım arkadaşı, dostu ve bir anlamda *Kapital*'in ortak yazarı Engels, *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasından bir dizi pasajı çıkartma hakkına ve yetkisine sahip olabilirdi. Elyazmasında bu pasajların ayıklanmasından sonra kalan kısımlarının birbirinden kopuk parçalar halinde görünmemesi için, bunlar üzerinde önemli ölçüde işlenmeleri ve özel olarak yazılmış eklerle birbirlerine bağlanmaları zorunlu olurdu ki, ancak Engels'in Marx'ın metni üzerinde bu biçimde çalışmaya hakkı vardı.

2° *Artı-Değer Teorileri*'nin metninde bu pasajların alıkonulması için bir neden daha vardır. Engels'in bu pasajları çıkartmak niyeti, *Artı-Değer Teorileri* elyazmasını ayrın-

[10] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 423.

tılarıyla incelemeye başlamadan önce verilmiş bir başlangıç fikriydi. Ve biz, *Kapital*'in üçüncü cildine yazdığı Önsözden biliyoruz ki, Marx'ın elyazmalarını baskı için hazırlarken, bu fiilî çalışmalar sırasında, Engels kimi zaman ilk niyet ve planlarını değiştirmiştir. *Kapital*'in üçüncü cildinin dördüncü kısmını, Marx'ın elyazmasının bu kısmı henüz bitmemiş biçimde olduğu için başlangıçta yeniden düzenlemek istemişti. Engels, Önsözde, bu kısmı en az üç kez tamamlamaya çalıştığını ve her seferinde başarısızlığa uğradığını, en sonunda yanlış yolda olduğunu anladığını, yapabileceği tek şeyin, mevcut malzemeye elden geldiğince bir düzen vermek ve ancak vazgeçilmez ekleri yapmak olduğunu söyler.[11] Bununla bir benzerlik kurularak, Engels'in, *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasını baskı için fiilen hazırlama işine girişmesi halinde, bundaki teorik kısımları ve arasözleri alıkoyabileceği varsayılabilir. Bu arasözler içersinde, üçüncü ciltte, özellikle rant kesiminde olduğu gibi, konuyu tamamlar nitelikte çok önemli teorik tahlillerin de bulunduğu düşünülürse bu varsayım daha da büyük olasılık kazanır.[12]

Lenin, *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasında bulunan teorik tahlillere büyük önem verir, yazılarında *Teoriler*'e sık sık göndermeler, alıntılar yapar, Marx'ın tarihsel-eleştirel ve sırf teorik incelemelerinin değerini ve gerçeklere uygunluğunu belirtirdi. Özellikle Marx'ın rantın niteliği konusundaki görüşlerine değinen Lenin, Marx'ın mutlak rant üzerindeki tezlerinin (özellikle tekelin iki tipi konusunda)*, *Teorilerin* yayımlanmasından önce "Tarım Sorunları ve 'Marx'ın Eleştirmenleri' " başlıklı yazısında geliştirdiği kendi yorumunun doğruluğunu tanıtladığını kaydeder.[13]

ARTI-DEĞER TEORİLERİNİN İLK BASKILARI

Artı-Değer Teorileri ilk kez 1905-10'da Kautsky tarafından yayınlanmış, daha sonra bu Kautsky baskısı birkaç kez Almanca ve başka dillerde, birkaç kez de Rusça olarak basılmıştır.

[11] Bkz: *Kapital*, Üçüncü Cilt, Sol Yayınları, s. 15.
[12] Karl Marx, *Theories of Surplus-Value*, Moscow 1975, s. 19-20.
[13] Bkz: *Tarım Sorunları*, Sol Yayınları, 1976, s. 89, 222.
* Tarımda, özel toprak sahibinin tekeli ile, kapitalist çiftçinin tekeli.

Kautsky baskısının birçok önemli kusurları vardır. *Artı-Değer Teorileri* elyazmasının, herhangi uyumlu bir plandan yoksun, karmakarışık bir şey olduğu şeklindeki baştan aşağı yanlış bir varsayımdan hareket eden Kautsky, bu elyazmasını keyfî bir adaptasyona uğratmış, devrimci marksizmin en önemli ilkelerini değiştirmeye kalkışmıştır.[14]

Kautsky, her şeyden önce, Marx'ın kendisinin yaptığı ve yapıtında bağlı kaldığı içerik çizelgelerindeki malzeme düzenini kabaca bozmuştur. Kautsky, elyazmasını baskıya hazırlarken bu içerik çizelgesini hiç dikkate almamış, bu çizelgeyi kitaba bile koymamıştır.

Marx'ın elyazmasında malzeme, tutarlı ve kesin bir mantık sırasına göre düzenlenmiştir. Burjuva iktisatçıların ekonomi politiğin temel sorunlarını nasıl çözümlediklerini araştıran Marx, klasik burjuva iktisatçılarında bile görülen sınıfsal sınırlılığa dikkati çeker ve bunların ele aldıkları sorunlara —ve her şeyden önce de temel sorun olan artı-değer sorununa— tutarlık ve bilimsel temeli olan bir çözüm getirmede gösterdikleri yetersizliği gözler önüne serer. Marx'ın elyazması, burjuva ekonomi politiğinin gelişmesinin çelişkilerle dolu bir süreç olduğunu ortaya koyar. Örneğin, Smith ile Ricardo'nun teorilerini incelerken, Marx, bazı bakımlardan bunların iktisat bilimini fizyokratlara göre ileri götürdüklerini, ama bazı yönlerden de, fizyokratların yanılgılarını yinelediklerini ve hatta geriye bile gittiklerini gösterir. Kautsky, Marx'ın bu diyalektik araştırmasını çarpıtmış, elyazmasındaki tüm malzemeyi tamamen dışsal ve kronolojik bir sıraya indirgemeye, burjuva ekonomi politiğinin gelişme çizgisini, yumuşak evrimsel bir süreç gibi göstermeye çalışmıştır.

Kendi kronolojik planını uygulayan Kautsky, hazırladığı baskının başlangıcına, Marx'ın elyazmasında, fizyokratlar üzerine olan bölüme giriş niteliğinde olan Sir James Steuart'ın görüşlerinin belirlenmesi yerine çoğu XX. ve XXI. defterlerden alınan, dört kısa parçayı (Petty, D'Avenant, North ve Locke, Hume ve Messie üzerine) koymuş ve böylece, bu dört kısa parçayı birinci cildin birinci bölümü-

[14] Karl Marx, *Theories of Surplus-Value*, Moscow 1975, özellikle Önsöz, s. 20-24'e bakınız.

ne mekanik olarak aktararak VI-XVIII. defterlerin (James Steuart'dan Richard Jones'e kadar olan) birbiriyle ilişkili serimini, XX-XXIII. defterlerdeki tamamlayıcı denemelerle gelişi-güzel biraraya getirmiştir.

Marx'ın elyazmasından Quesnay'nin, toplam sermayenin yeniden-üretim ve dolaşımı ile ilgili teorisinin tahlili, Smith'in teorilerinin tahlilinden sonra gelir. Kautsky baskısında, bu kısım, Smith ile ilgili bölümden önce geliyor; ayrıca Kautsky bu kısmın onda-dokuzunu keyfî olarak ana metinden çıkartarak, küçük punto ile basılı bir ek haline sokuyor ve ana metne ekliyor.

Kautsky, Marx'ın elyazmasındaki sırayı altüst etmekten de çekinmemiş, sözgelimi Marx elyazmasının belli bir kısmına Rodbertus'un rant teorisinin eleştirisi ile başlamışken Kautsky baskısında, Ricardo ile ilgili "Artı-Değer ve Rant" bölümü ile ikinci cilt başlamış, Rodbertus'un teorisinin eleştirisi bu bölümden sonra konulmuştur. Marx'ın elyazmasında, Ricardo'nun artı-değer ve değişen kâr oranı süreci üzerindeki görüşlerinin tahlili, rikardocu rant teorisinin eleştirisinden sonra gelirken Kautsky baskısı Artı-Değer ve Kâr bölümü ile başlamıştır. Burada da gene Kautsky, malzemenin elyazmasındaki düzeninden ayrılmakla, Marx'ın özellikle belirtmek istediği noktaları bulanık hale getirmiş, örneğin burada, Ricardo'nun rant teorisindeki yanılgılarının, rikardocu kâr öğretisi üzerine damgasını vurduğu yolundaki Marx'ın fikirleri adeta bir sis perdesi ardında gizlenmiştir.

Elyazmasındaki malzeme, sınıf savaşımı sorunlarını ve, ekonomik teoriler ile bu teorilerin geliştiği toplumsal ve politik çevre arasındaki yakın ilişki gizlenecek biçimde verilmiştir. Örneğin, Kautsky baskısının ikinci cildinde, Kautsky'nin "Anderson ve Malthus. Roscher" başlığını koyduğu bir kesim var. Elyazmasında bu bölümde Marx, Anderson'un rant üzerindeki görüşlerinin Malthus tarafından, egemen sınıfların en gerici öğelerinin çıkarına çarpıtıldığını, oysa Ricardo'nun vardığı sonuçların, toprak sahibi aristokrasiye karşı yönetildiği gösterilmektedir. Bundan sonra da Marx, bu sorunun tüm tarihini kabaca çarpıtan vülger iktisatçı Roscher üzerinde durmaktadır. Ekonomi politik tarihinin

sınıfsal tahlilinin bir örneği olan elyazmasındaki bu kesimin politik içeriği, Kautsky'nin koyduğu bu renksiz başlık altında, hiçbir politik sonuç çıkartılamayacak biçimde gelişigüzel biraraya getirilerek verilmiştir.

Kautsky'nin Marx'ın metni üzerindeki çarpıtmaları, düzeltmeleri, en kaba ve açık şekilde yaptığı kesintilerde, atlamalarda görülür. Kautsky yalnız sözcükleri, cümleleri atlamakla kalmamış, bazan bir pasajın ya da bölümün tümünü bile kitabın dışında bırakmıştır. Marx'ın elyazmasındaki, işçi sınıfının, kapitalist sistemde mutlak yoksullaşmasının ekonomik önkoşullarını irdelediği pasaj, işçi sınıfının mutlak yoksullaşmasını inkâr eden revizyonist Kautsky tarafından kitaba alınmamıştır. Kautsky baskısının bir başka özelliği de, Marx'ın elyazmasını çözümlerken yapılan çok sayıda ve kimi zaman da apaçık yanılgılar, metinde geçen İngilizce ve Fransızca deyimlerin göze batacak biçimde yanlış çevrilmesi, Marx'ın düşünce akışına uygun düşmeyen keyfî eklemeler ve bazan da, Marx'ın kendi deyimlerinin yerine, pervasızca başka deyimlerin konulmasıdır.

ARTI-DEĞER TEORİLERİNİN YENİ BASKILARI VE İÇERİĞİ

Artı-Değer Teorileri'nin ilk aslına uygun baskısı, Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından 1954-61 yıllarında Rusça olarak yayımlandı. Bu baskı esas alınarak 1956-62'de Almanca bir baskı Demokratik Alman Cumhuriyetinde yayımlandı. Moskova'da Progress Publishers, 1963 yılında *Artı-Değer Teorileri*'nin İngilizce baskısını yayımladı ve Fransa'da Editions Sociales, 1974 yılında bu yapıtın Fransızcasını yayımlamaya başladı. *Artı-Değer Teorileri*'nin elyazmasının büyük oylumu bu yapıtın üç kısım (cilt) halinde yayımlanmasını zorunlu kılmış ve kitabı yayıma hazırlayan kurumlar Marx'ın kendisinin hazırladığı içerik çizelgesine ve, elyazmasının çeşitli yerlerinde Marx'ın yaptığı belirlemelere uyarak, yapıtın tamamını üç kısıma ayırmışlardır.

Artı-Değer Teorileri'nin baskıya hazır bir biçime getirilmeden elyazması halinde bırakılmış olmasına karşın bu yapıt, Marx'ın, *Kapital*'in son ve dördüncü cildini oluştu-

racağını düşündüğü "Teorinin Tarihi"nin birbiriyle bağıntılı ve tam bir tablosunu çizer. Burjuva ekonomi politiğinin, doğumundan "mezarına" dek izlediği yol ve geçirdiği değişiklik bu tabloda tam ve birbiriyle bağlantılı olarak görülebilir.

Birinci kısım, fizyokratların ve Adam Smith'in görüşlerinin eleştirel tahliline ayrılmış ve daha önce James Steuart'ın, parasal ve merkantil sisteme ussal bir biçim vermek için yaptığı başarısız girişimler anlatılarak fizyokratçı teorinin tahliline bir giriş kapısı açılmıştır. Fizyokratlar ile Steuart'ı karşı karşıya getiren Marx, ekonomi politiğin gelişmesinde fizyokratların oynadıkları önemli rolü —yani, artı-değerin kökenini dolaşım alanından üretim alanına aktarılması ödevini— daha çarpıcı bir biçimde ortaya koyabilmiştir.

Fizyokratların ekonomik görüşlerini tahlil eden Marx, bunların sistemlerindeki çelişkileri, artı-değer kavramlarındaki ikili niteliği göstermiştir; çünkü fizyokratlar yapıtlarında artı-değeri bazan sırf doğanın bir armağanı, bazan da, tarımsal emeğin özel üretkenliğinin bir sonucu olarak gösteriyorlardı. Böylece fizyokratçı okulun geçirdiği evrimin anlaşılması kolaylaşıyordu. Marx bu okulun içersindeki fikir çatışmalarını gösteriyor, fizyokratçı teorinin, kendi yandaşlarınca nasıl vülgarize edildiğini izliyordu. Bu okul içersindeki ideolojik savaşımın tahlili, fizyokratçı görüşlerin sınıfsal kökenini belirlemesi yönünden ayrıca büyük önem taşıyordu.

Marx, Adam Smith'in teorisinde, en önemli ekonomik kategorilerin ele alınışında görülen çelişkileri ve tutarsızlıkları da açıklıyordu. Smith'in öğretisinde bu bilimsel ve vülger öğeler arasındaki zıtlık, burjuva ekonomi politiğinin geçirdiği evrimin anlaşılması için gerekli temeli sağlıyordu; çünkü, proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf savaşımı şiddetlendikçe burjuva ekonomi politiğin de aynı ölçüde bilimsellikten uzaklaşıyor, vülgerleşiyordu.

Aslında Smith, artı-değer teorisinin kavranmasına fizyokratlardan çok daha ileri gitmişti. Ona göre, ürettiği kullanım-değerinin türü ne olursa olsun, her toplumsal emek değer yaratırdı. Bu nedenle, artı-değer, fizyokratların söy-

lediği gibi yalnız rant biçimi değil, kâr ve faiz biçimini de alırdı. Adam Smith bir yandan artı-değeri, genel bir kategori olarak, işçilerin karşılığı ödenmeyen emeklerinin bir ürünü olarak görüyordu ve bu yüzden Marx onun için, "artı-değerin gerçek kökenini gören odur" diyordu, öte yandan da, artı-değeri kâr ile karıştırıyordu. Bu da, emek-gücü kategorisini bir meta olarak incelememesinden, dolayısıyla, sermaye ile ücretli emek arasındaki değişim sorununa bilimsel bir çözüm bulamamasından ileri geliyordu. Smith'in başarısı, kapitalist üretim biçimi içersinde, emek ile sermaye arasındaki değişimde, değer yasasının gerçekte kendisinin zıddına dönüşmüş olduğu olgusunu saptamasıdır. Ama, emek-gücü kategorisini bir meta olarak göremediği için, bu soruna bir çözüm getiremiyordu.

Emek ile sermaye arasındaki değişim sorunu ile çok yakın ilişkisi olan diğer bir soru da, kapitalist toplumda, üretken ve üretken olmayan emek konusudur. Burjuva ekonomi politiğinin çeşitli okullarının, merkantilistlerin, fizyokratların, Adam Smith'in, bu soruya yaklaşımları, artı-değerin kökeni ve, emek ile sermaye arasındaki değişim üzerine olan görüşleri ile belirlenmiştir. Smith'in üretken ve üretken olmayan emek üzerindeki görüşlerini ele alan Marx, burjuva ekonomi politiğinin bu sorunu nasıl yüzeyselleştirdiğini tahlil eder. Marx yalnız Smith'in görüşlerinin vülgarize edilme sürecini değil, fizyokratların görüşlerinin de nasıl yüzeyselleştirildiğini anlatır.

Artı-Değer Teorileri'nde Marx, kapitalist toplumda ve kapitalist anlamda üretken emeğin ancak artı-değer üreten emek olduğu görüşünü kanıtlar.

Artı-Değer Teorileri'nin ikinci kısmında, Ricardo'nun öğretisinin eleştirel tahlili ana noktayı oluşturur. Adam Smith'in maliyet fiyatı ve rant teorisi de burada ele alınır. Ricardo'nun sistemini tahlil ederken Marx, onun kökeni Smith'de bulunan bazı yanlış öncüllerden hareket edildiğini gösterir ve Smith'in bu konudaki görüşlerini dikkatle inceler.

Marx'ın elyazmasının düzenine uygun olarak ikinci kısım, Rodbertus'un rant teorisinin uzun bir incelemesiyle başlar. Ricardo'nun rant teorisinde, mutlak rant kavramının bulunmayışı Marx'a göre onun başta gelen kusurudur, bu

nedenle de Ricardo'nun teorisine girmeden önce Rodbertus'un bu kavramı geliştirme girişimlerini uzun uzadıya inceler.

Bununla bağlı olarak Marx kendi mutlak rant teorisini temellendirir. *Artı-Değer Teorileri*, *Kapital*'in üçüncü cildinde yapılan toprak rantı tahlillerini[15] tamamlar. Marx tarımda iki tip tekeli inceler: özel toprak sahibinin tekeli ve kapitalist çiftçinin tekeli. Bununla ilgili olarak, kapitalizmde toprağın ulusallaştırılmasının, tarımın kapitalist yörüngede gelişmesini yavaşlatan bağlardan kurtarmaya yarayan bir burjuva önlemi olduğu görüşünü geliştirir.

Marx bu kısımda, farklılık rantı konusundaki görüşlerin tarih içersinde nasıl geliştiğini araştırır ve bu sorun üzerindeki çeşitli teorilerin sınıfsal kökenlerini açıklar. Ayrıca Marx, rant teorisinin ana öncüllerinin geniş bir tahlilini yaparak, rant teorisi ile değer teorisi arasındaki sıkı bağı açıklar ve, değer teorisindeki yanılgıların, rant teorisinde nasıl yanlış sonuçlar çıkartılmasına yolaçtığını gösterir.

Ricardo'nun büyük teorik başarılarını vurgulayan Marx, aynı zamanda onun önemli yanılgılarını ve eksikliklerini de belirtir: ortalama kâr oranı yasası ile değer yasası arasında bir bağlantı kuramaması, kâr teorisindeki vülger öğeler, piyasa değerinin oluşum süreci ile, ortalama kâr oranının eşitlenmesi sürecini, artı-değer yasaları ile kâr yasalarını birbirine karıştırması gibi.

Bu ikinci kısmın daha sonraki bölümlerinde, Ricardo'nun artı-değer, kâr ve birikim üzerindeki görüşlerinin eleştirel bir tahlili yapıldıktan sonra, Ricardo'nun ekonomik bunalımların niteliği ile ilgili yanlış görüşlerine değinen Marx, bu bunalımların kökeninde kapitalizmin iç çelişkilerinin yattığını belirtir. Kapitalizmde burjuva serveti, kullanım-değerlerinin bir toplamı olmadığı gibi, kullanım-değeri üretimi burjuva üretim biçiminde egemen üretim değildir. Tam tersine, burjuva serveti bir değişim-değerleri topluluğudur ve bu üretim biçiminde egemen olan değişimdeğeridir. Marx *Artı-Değer Teorileri*'nde, "burjuva üretiminin, *üreticiler* için servet üretimi olmadığını, burjuva servet üretiminin, bunları üreten insanlar için, bol yaşam gereksinmeleri ve lüks nesneler üretiminden tamamen farklı bir

[15] *Kapital*, Üçüncü Cilt, s. 649-840.

şey olduğunu",[16] vurgular. Kapitalizmde, üretken güçler geliştikçe, kullanım-değeri ile değer arasında, piyasa için üretilen meta ile para arasında, satınalma ile satış arasında, üretim ile tüketim arasında, sermaye ile ücretli-emek arasında çelişkiler artacak ve büyüyecektir. Kapitalist üretim biçimi, dağılımda belirli bir sınırlandırmayı birlikte getirdiği halde, bu üretim biçimi, sanki özünde böyle bir sınırlandırma yokmuş gibi gelişmesine devam eder. "Bunalımların en derin ve en gizli nedeni,"[17] işte bu çelişkide yatmaktadır.

Artı-Değer Teorileri'nin birinci ve ikinci kısımları, burjuva ekonomi politiğini başlangıcından tepe noktasına (Ricardo'nun teorisine) kadar gösterdiği gelişmeyi inceler; oysa üçüncü kısım, proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf savaşımının şiddetlenmesi ile burjuva iktisat biliminin nasıl yüzeyselleştiğini gösterir.

Teorilerin üçüncü kısmında, rikardocu okulun dağılmasını ele alan Marx, "Ricardo'ya dayanan proleter muhalefet" dediği İngiliz sosyalistlerinin ekonomik görüşlerini inceler ve, Ricardo'nun teorisini biçimsel mantığın önermelerine dayandırmaya çalışan James Mill'in görüşlerini tahlil eder.

Malthus üzerine olan uzun bölümde Marx, aşırı üretimden kaçınmanın bir çaresi olarak üretken olmayan sınıfların savurganlığının savunmasını yapan Malthusçu doktrinin saçmalığını ve gerici niteliğini gözler önüne serer. Burada bir kez daha, toprak aristokrasisinin ve burjuvazinin en gerici öğelerinin çıkarına olmak üzere bilimi "tahrif eden" Malthus'u, "egemen sınıfların en utanmaz dalkavuğu" olarak damgalar.

Ricardo'nun izleyicilerinin, ekonomi politiğin temel sorunlarında bir adım geri gittiklerine işaret eden Marx, gerçekte bunların Ricardo'nun sistemindeki bütün değerli öğeleri gitgide daha açık biçimde yadsıdıklarını kaydeder. Örneğin, Torrens emek-değer teorisinin kapitalist ekonomiye uygulanamayacağını söylemiş, James Mill, ücretler konusunda vülger arz talep kavramına geri dönmüştür.

[16] *Theories of Surplus-Value*, Part III, Moscow 1961, s. 55.
[17] agy., s. 84.

Ricardocu okulun çözülüp dağılma süreci, kapitalist üretim biçiminin özürcülüğünü yapan McCulloch ile tamamlanmış oldu. Marx onun, emek kavramını doğal süreçlere kadar genişleterek, emek-değer teorisini büsbütün bıraktığını göstermiştir.

Artı-Değer Teorileri'nin bu son kısmında vülger ekonomi politiğin sınıfsal ve bilimsel kökleri üzerinde durulmuş, klasik ekonomi politik ile arasındaki fark özellikle vurgulanmıştır. "İç bağıntıları kavrama peşinde olan"[18] klasik burjuva ekonomi politiğinin zıddına vülger iktisatçılar genellikle, kapitalist gerçeğin yüzeysel görüngülerini sergilemekle yetinmişler, ekonomik olayları toplumsal olayların bütünlüğü içersinde değerlendirememişlerdir. Yüzeysel ekonomi politik klasikler üzerinde beslenmiş ama kendisi yeni bir şey yaratamamıştır. Klasiklerden devraldığı noktadan ileri gitmek yerine gerilemiş ve, sınıf savaşımlarının keskinleşmesi üzerine de kapitalizmin özürcülüğü görevini üstlenmiştir.

"Ricardo'ya dayanan proleter muhalefetin" ileri sürdüğü görüşleri tahlil eden Marx bunların, işçilerin kapitalistlerce sömürülmesini vurgulamalarının, rant ve faizin işçilerin artı-emeklerinden başka bir şey olmadığını öne sürmelerinin, sermayenin üretken olduğu yolundaki özürcü teoriye ve, kapitalistlerin işçiler için tüketim araçları biriktirdikleri şeklindeki düşüncelere karşı çıkmalarının birer başarı olduğunu kaydetmiş ama, Ricardo'nun bu sosyalist izleyicilerinin ekonomik görüşlerindeki teorik yanılgılara da parmak basmıştır. Marx'a göre bunlar, maddeleşmiş, geçmiş emeğin önemini kavrayamamışlar, kapitalist toplumda yeniden üretim süreci konusunda yanlış sonuçlara ulaşmışlar, sermayenin fetişleştirilmesi, ile, bu fetişleşmeye zorunlu olarak yol açan gerçek ilişkiler arasındaki iç bağıntıyı iyi anlayamamışlar ve, Ricardo'nun teorisinin dayandığı burjuva öncüllerini aşıp kendi özgün teorilerini kuramamışlardır.

Üçüncü kısmın son bölümünde Ramsay, Cherbuliez, ve Richard Jones'in düşüncelerinin eleştirel tahlili yapılmıştır. Marx bunların, değişmeyen ve değişen sermaye arasında bir ayrım yapma çabaları ile sermayenin organik bileşiminin önemi konusundaki varsayımları üzerinde durmuş ve

[18] agy., s. 500.

bu iktisatçıların burjuva ufuklarının darlığı yüzünden, doğru düşüncelerin tohumlarını, kafalarındaki vülger sermaye ve kâr oranı kavramları ile birleştirerek nasıl geliştirememediklerini göstermiştir.

Artı-Değer Teorileri'nin üçüncü kısmına bir de "Gelir ve Kaynakları, Vülger Ekonomi Politik" başlıklı uzun bir ek bulunmaktadır. Gelir ve kaynakları sorununun ele alındığı bu bölümde Marx, gelirin ve kaynaklarının gerçek niteliğini araştırmak yerine fetişleştirilmiş biçimlerinin dış benzerliklerini dikkate alan ve kendi özürcü teorilerini bunlar üzerine kuran vülger ekonomi politiğin sınıfsal köklerini de ortaya çıkarmaktadır. Bu arada Marx vülger sosyalizmin temsilcilerinin ekonomik görüşlerini de eleştirmektedir.

Artı-Değer Teorileri, burjuva iktisat düşüncesinin çeşitli okul ve sistemlerine bilimsel ve nesnel bir yaklaşımın en kapsamlı örneğidir. Ele alınan bütün ekonomik teoriler ve doktrinler tarihî-eleştirel bir açıdan incelenmiş aralarındaki çoğu kez göze görünmeyen bağlar ve bunların tarih içersindeki kökleri, sınıfsal kökenleri açığa çıkartılmıştır. Bu nedenle, ekonomi teorileri tarihî olarak yararlanılmaktan tutunda, en ayrıntılı bilimsel çalışmalarda güvenilir bir kaynak olarak başvurulan bir yapıt olma niteliğini de her zaman korumuştur. Ayrıca, burjuva ekonomi politiğinin bugün bile sık sık, Marx'ın didik didik ettiği ekonomik doğmalara sarıldığı düşünülürse burjuva iktisat teorilerinin bu eleştirisini, günü geçmiş tarihi bir belge gözüyle görmek şöyle dursun, aslında burjuva özürcülerine ait eski kavramları cilalayarak piyasaya süren bu modern temsilcilerin savlarına karşı güçlü bir silah olarak kullanmak gerekir.

ARTI-DEĞER TEORİLERİ ELYAZMASININ İÇERİĞİ

Adam Smith'in rant teorisi
Ricardo'nun artı-değer teorisi
Ricardo'nun kâr teorisi XII — 580b

XIII — 670a [XIII. defterin içeriği]
5. Artı-Değer Teorileri, vb.
(h) Ricardo
Ricardo'nun kâr teorisi
Ricardo'nun birikim teorisi. Bunun eleştirisi (bunalımların sermayenin temel biçiminden başlaması)
Ricardo. Çeşitli. Ricardo: sonuç (John Barton)
(i) Malthus XIII — 670a

XIV — 771a [XIV. defterin içeriği ve Artı-Değer Teorilerinin daha sonraki bölümlerinin planı]
5. Artı-Değer Teorileri
(i) Malthus
(k) Rikardocu okulun çöküşü (Torrens, James Mill, Prevost, polemik yazıları, McCulloch, Wakefield, Stirling, John Stuart Mill)
(l) İktisatçıların muhalifleri
(İktisatçıların muhalifi olarak Bray)
(m) Ramsay
(n) Cherbuliez
(o) Richard Jones. (Bu 5. kısmın sonu)
Ek: Gelir ve gelirin kaynakları XIV — 771a

XV — 862a [XV. defterin içeriği]
5. Artı-Değer Teorileri
1. Ricardo'ya dayanan proleter muhalefet
2. Ravenstone. Sonuç
3. ve 4. Hodgskin
Sırf bir dolaşım görüngüsü olarak sözde iddihar (Stoklar, vb. — dolaşım yedekleri)
(Bileşik faiz, kâr oranında buna dayanan düşme)
Vülger ekonomi politik
(Kapitalist üretim temeli üzerinde faiz getiren sermayenin açıklanması)
(Sanayi sermayesi ile ilişkili olarak faiz getiren sermaye ve ticaret sermayesi. Eski biçimler. Türeyen biçimler)
(Tefecilik. Luther, vb.) XV — 862a

MEHMET DENİZ — GÜLTEKİN EMRE

GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİNDE DEMİR-ÇELİK SORUNU ÜZERİNE

G İ R İ Ş

Bir ülkenin ekonomik gelişimi, sanayisi ve sanayi yatırımlarının ağırlığıyla ölçülür. Üretim-tüketim dengesinin ülke ekonomisindeki uyumlu dağılımının önemi büyüktür. Üretimin yaşama geçirilmesi, dengeli bir teknolojik refaha neden olmakta, montaj sanayiin zorunlu baskısı ortadan kalkarak ulusal kalkınma hamlesine omuz verilmesi körüklenmektedir. Yıllardır özlenen, artık, çiğnene çiğnene çeneyi yoran sakız olan "sanayileşme"ye yönelik siyasi davranışlar, emperyalist çıkarların etkisiyle güdük kalmıştır. Gerçekten ülke halkının yararına bir siyaset izlenmemiş, dış borçlarla ve körüklenen, yalancı, gelişme belirtileri gözükür gibi olan montaj sanayii ile övünülmekte, üretilen ürünler halkın kafasına tokmakla vurula vurula, televizyondan, reklamlarla sattırılmaktadır.

TV'de ülke sorunlarını irdeleyen Görünüm adı programın "Demir-Çelik" dizisinin ilki Ereğli-Karabük Demir Çelik Tesislerini ele almış, konuyu her yönüyle 16 Kasım tarihinde seyircilere sunmuştu. Bu dizinin birinci bölümü, TV yö-

neticilerince gözden kaçmış olacak ki, ikinci bölümü, yani "İskenderun Demir-Çelik" araştırması yayımdan kaldırıldı. Bu denli ülke için hayati önem taşıyan sorunların irdelenmesi ve kamuya sunulmasının ödülü ancak yapımcının cezalandırılmasıyla sonuçlanmaktadır.

Biz, burada, TV'de yayımlanan ve yayımdan kaldırılan bu programı, denetim ve denetçi korkusu olmadan, daha da geliştirerek, yeniden ele alarak sunuyoruz.

DEMİR-ÇELİK SANAYİİN TARİHSEL GELİŞİMİ

MÖ 1200 yıllarında Hititlilerin madeni (demir) para bastıklarını biliyoruz. Ülkemizin pek çok yöresinde demir cevheri çıkarılmakta ve günlük yaşamda kullandığımız demir ürünleri küçük işletmelerde, yıllardır üretilmektedir. Demirciliğin gelişmiş olduğu bölgeler Doğu Anadolu ve kent olarak da Maraş'tır. Buralarda günlük kap kacak yapımının yanı sıra at nalı, zincir, balta, kazma, orak, kürek gibi ürünler halkın yaşamında sürekli kullanılan araçlardır.

YARI SÖMÜRGE TÜRKİYE

"Savaş öncesi Türkiyesinde yabancı sermayenin sağlam bir yere sahip bulunmadığı bir tek ulusal ekonomi dalı yoktu. Sanayide, ulaşımda, ticarette, mali alanda —bütün bu dallarda— yabancı sermayenin bütün bu faaliyet dallarında çıkarları aynı değildi."[1]

"...emperyalizm döneminin eşiğinde Türkiye'de yeni bir kölelik aşaması bulunuyordu. Bu dönemde Türkiye'de demiryolu yapımı özellikle büyük rol oynamaya başladı ve yabancı sermayenin maden çıkarma sanayiine el atması 20. yüzyılın eşiğinde özel bir güç kazandı. Maden çıkarma sanayi ile ilgili çok büyük imtiyazlar, ... 20. yüzyılın eşiğinde Türkiye'de faaliyete başladılar ... emperyalizm döneminde kendi ülkelerinde onlarca şube kurmuş olan yabancı bankalar Türk halkını sıkı bir ağ içine alarak Türkiye'de çok büyük bir rol oynamaya başladılar."[2]

Ülkenin yeraltı zenginlikleri çeşitli antlaşmalarla em-

[1] A. D. Noviçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı-Sömürgeleşmesi*, Onur Yayınları, Ankara 1979, s. 7.
[2] A. D. Noviçev, *agy.*, s. 10.

peryalist ülkelere bol bol dağıtılmış, bir yandan da yabancı sermayenin, ülkede, "tekniğin ve teknik gelişmenin getirilmesinde öncü rolü oynadığı" savının tam tersi olmuştur. Ülkede yabancıların kullandığı bu teknik gelişim araçları hiçbir zaman üretilememiştir. Ya da ürettirilmemek için ellerinden geleni yapmışlardır.

"Türkiye'de başlıca emperyalist ekonomik örgütler, emperyalizmin, zayıf ve geri Türkiye'nin boğazına sarılması sonunda doğmuşlardır."[3]

Bu ayrıcalıkların başında demir yolları ayrıcalığı büyük bir yer tutar. Ulaşım yolları üzerindeki ısrarlı emperyalist oyunlar, ülkenin en ücra yerlerine dek "sıkı bir ağ"la sarılması hep sömürü ve daha çok sömürü ve herşeyi sömürü mantığının doğal bir sonucudur.

ZONGULDAK KÖMÜR MADENİ

Kömür madeni Zonguldak'ta, Köşe Ağzı'nda, 1829 yılında bulunmuştur. Bu tarih 2. Mahmut dönemine raslar. Maden 1848'e dek işletilmez. Galatalı Bankerlerin bazıları yılda 300 lira ödeyerek madeni işletmek için ruhsat alırlar. 67 yıl boyunca sınırlı bir üretim elde edilir. Yıllık toplam üretim hacmi 50.000 tonu geçmez. 1882 yılına dek çıkarılan ürünün Deniz Kuvvetleri'nden başka bir yere satılması yasaktı. Bu tarihten sonra başka pazarlara ürünlerin satışı ve pazar arama serbeslik kazanınca yabancı sermaye Ereğli'ye yönelmiş, 1896 yılında, Ereğli Madenleri Anonim Şirketi kurulmuştur. Bu Şirket ayrıca kömürün gemiye kolayca yüklenebilmesi için Zonguldak limanını da inşa etmiştir.

Zonguldak kömür madenlerindeki üretim ilişkileri kendi içinde ekonomik çelişkiyi de taşıdığından, Türkiye'deki gelişen işçi sınıfının da ilk büyük eylemleri ve 3.4.1944 tarih ve 4648 sayılı yasa ile tam köleleştirilmeye direnmeler bu işletmelerde olmuştur.

Yakın yerlerden gelmiş köylüler, madende çalışan yarı proleterler, kısa süreli (ondört-onbeş gün) için çalışmaya gelirlerdi. Uzak yerlerden gelenlerse, madende, daha uzun süreli kalırlardı. Bu yıllar, İkinci Dünya Savaşı yılları, bu

[3] A. D. Noviçev, *agy.*, s. 11.

bölgelerin halkına büyük baskı, zulüm, işkence biçiminde, unutulmaz ve derin yaralar açarak gelmiş ve geçmiştir. Ve 13-50 yaş arasındaki köylüler yılın onbeş gününü tarlada, onbeş gününü madende ücretsiz çalışarak geçirirlerdi. Burada ilk büyük grev 1908 yılında olmuş ve işçiler liman ve gemilerin faaliyetini durdurup, kömür yüklü vagonların yüklerini dökmüşler, yaşam koşullarının düzeltilmesini, ücretlerin artırılmasını istemişlerdir. Grev, limana çıkartma yapan askerî birliklerce bastırılmıştır. O günler İkinci Dünya Savaşının baskıcı jandarmalı iç siyaset uygulamalarına dek sürmüştür. Yüzlerce, binlerce acılı gün geçmiştir halkın yaşamından.

"Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlıları ray ithal eder, *demircilik dalının varlığını başlıca silah sanayiine bağlı olarak sürdürürken,* yüzyılın sonlarına doğru yerli sanayi yatırımlarını teşvik ve himaye edici, çekingen birkaç karar alınır ve imalât sanayi alanında üretim birimleri kurulması için ruhsat ve imtiyazlar verilir. Bunların arasında 'madeni eşya' üretecek yalnızca bir teşebbüsün bulunduğu dikkat çekicidir."[4]

Cumhuriyet döneminde, demir-çelik alanında ilk kurulan fabrikalardan birisi Kırıkkale'dedir. Savunmaya yönelik üretim yapması amaçlanan fabrika "ilk kez 1925" yılında Meclise sunulmuş, 1928 yılında projesi devletçe gerçekleştirilmiştir. Fabrika, Ereğli tesisleri kurulana dek silah yapımının yanısıra, önemli ölçüde, ray da üretmiştir. "Demiryolu inşası politikasına, devlet bütçesinin yüzde 15,2'si gibi önemli bir oranı ayrılmıştır."[5]

Makina Kimya Endüstrisi Kurumu'nun işlettiği Kırıkkale fabrikası, öyle ki, çimento ve tekstil fabrikalarının donatım araçlarını üretecek kadar gelişmiştir.

SİVAS-DİVRİĞİ DEMİR MADENİ VE KARABÜK DEMİR-ÇELİK TESİSLERİNİN KURULMASI

1936 yılında bulunmuştur Divriğ yöresindeki demir madeni. Cevherin demir oranı çok yüksektir, ortalama %64.

[4] Nora Şeni, *Emperyalist Sistemde "Kontrol Sanayii ve Ereğli Demir Çelik"*, Birikim Yayınları, Yerli Araştırmalar Dizisi, İstanbul, Temmuz 1978, s. 32.
[5] Nora Şeni, *agy.*, s. 36.

Divriğ'inin önemli yatağı, Demirdağ'dan 1.600-1.700 metre yüksektedir. "Açık havada gerçekleştirilen bu maden çıkarma faaliyeti iklim koşullarına uymak zorunda kalır. Kış aylarında faaliyet durur ya da son derece yavaşlar. Örneğin 1941 yılının kış aylarında burada en çok 396, en az 140 kişi çalışırken yaz aylarında işçi sayısı 1.400'e çıkmaktadır. Yıllık ortalama işçi sayısı, bu evrede 780 kişi civarındadır."[6]

Bu madenin bulunup işletilmesiyledir ki Karabük'te bir demir-çelik fabrikası kurulması gündeme gelmiştir. "Sümerbank'ın başardığı işler içinde en mühimi, şüphesiz ki Karabük'te kurulan muazzam demir ve çelik fabrikalarıdır. Bunlar, memlekette tesis edilen ilk ağır sanayi müesseseleridir ve ağır sanayi de bütün öteki endüstrilerin anasıdır. 1937 nisanında temeli atılan bu fabrikalara 22 milyon lira sermaye tahsis edilmiştir. 1939 baharında faaliyete geçecek olan fabrikalar, senede 450 bin ton demir cevheri ve 400 bin ton kömür sarfederek 200 bin ton demir ve çelik istihsal edeceklerdir.

Bu fabrikalar cidden muazzam bir eserdir ve Türkiye'nin demir ve çelik istihsalini temin edecektir."[7]

Bir ülkenin gelişmişliğinin göstergesi olarak, çoğu kez demir-çelik üretim ve tüketim düzeyi ile ilgili veriler kullanılır. Demir-çelik ürünleri, bir çok sanayi dalının temel girdisi olduğundan, bir anlamda, tüm sanayiin alt yapısını oluşturur. Bu nedenle, bir ülkede üretilen demir-çelik ürün türleri, o ülkedeki sanayileşmenin de yönünü gösterir.

"Alâlade demir malzeme imal eden demirhane ve dökümhaneler bir tarafa, müstehliklere hizmet edecek küçük ve hafif mamuller sanayiini tesis edip geliştirmeden, Türkiye'nin Sümerbank'ın bir teşebbüsü olan büyük bir ana çelik fabrikasını kurması, doğruca modern sanayileşmenin ortasına atılmak konusundaki yüksek gayelerle dolu gayretin tipik bir misalidir."[8]

Fabrika sakat bir düşünceyle, hangi akla hizmet ettiği belli, Karadeniz sahillerinden dağlarla kesilmiş Karabük'te kurulmuştur. Fabrikanın kömür gereksinimi bu dağ-

[6] Nora Şeni, *agy.*, s. 34.
[7] *Cumhuriyet 15. Yıl eki*, s. 15.
[8] Max W. Thornbourg, *Türkiye Nasıl Yükselir*, Nebioğlu Yayınevi, 1950, İst., s. 102.

ların ardında yaklaşık "45 mil", maden demir cevheri karadan "600 mil" uzaklıkta Divriğ'den getirilecektir. İşletmeye, bugün de, taşıt giderleri yüklü faturalar bırakmakta, böylece, tesislerden pek çok emperyalist unsur yararlanmaktadır.

Fabrika kurulurken ithal malı cevher kullanılacağı düşünülmüş ve ülkedeki, özellikle, Divriği demir madenlerinin rezervi ve hammaddenin demir yüzdesi hesaplanmamıştır. Bu denli büyük bir tesis kurulurken en az ulaşıma ve demir cevherine, özellikle elverişli bir yer seçilmesi daha akılcı bir yolken, taşıma suyla değirmen işletilmeye çalışılmıştır. Tesisler için "... askerî şahsiyetler, tesisatı taarruzdan korumak mülâhazasıyla fabrikayı 1.500 metreye yakın bir yüksekliğin arkasında yerleştirmeyi"[9] önermişlerdir. Fabrika planlarının hazırlandığı, 1933, sıralarda bunlarda düşünülmeli, ona göre önlemler alınmalı idi. Saçma, aslında belirli bir düşünsel yapıyı oluşturuyor, planlama sonucu fabrika Zonguldak limanından "50", Ereğli'den "70" mil uzaklıkta kurulmuştur.

Pekçok yanlışlıklar yetmiyormuş gibi, "fabrikanın planı da muvazeneli değildir ve memleketin ihtiyaçlarına uymamaktadır. İki izabe fırınının yıllık 350 bin ton pik demir istihsal kapasitesi vardır. Eğer hiç pik demir satılmasaydı, bu miktar 288 bin ton çelik istihsaline kifayet edecekti. Buna rağmen çelik fırınlarının yılda ancak 150 bin ton çelik işleyecek bir kapasitesi vardı ... haddehane ancak teçhiz edilmiş olduğu imal maddeleri karışık olarak ortalama 40 bin ilâ 50 bin ton iş çıkarabilmekte ve yeni çelik fırınlarının istihsal ettikleri miktarın ancak üçte birini işleyebilmektedir. Memlekette başka çelik fabrikaları olmadığı için, netice haddehane tam kapasiteyle çalışsa bile, çelik fırınları kapasitelerinin ancak üçte biriyle, izabe fırınları ise ancak altıda biriyle çalışabilirler. Böyle bir sermaye israfı memleket için ciddî bir mahiyet alır".[10] Geri bıraktırılmış Türkiye'nin sınırlı olanakları nasıl cömertçe harcandığına bir emperyalist ülkenin uzmanı bile şaşıp kalıyor.

Fabrika planlanırken Krupp tesislerinin 1922-1923'teki

[9] Max W. Thornbourg, *agy.*, s. 103.
[10] Max W. Thornbourg, *agy.*, s. 104.

teknik konumları gözönünde bulundurulmuştur. Thornbourg kitabında aynen şöyle yazıyor: "Bu ekonomik ucubenin mesuliyeti, geniş mikyasta, hizmetleri Türkler tarafından aranılıp kabul edilmiş olan ecnebi acentelerine aittir... Türk halkının sırtına böyle beyaz bir fili yüklemekte ne maksat takip edildiği, tetkik ve şüphe mevzu olabilir. Hiç şüphe yoktur ki, Almanlar Türk piyasasını gelecekte Essen çeliği ile doldurmayı düşünüyorlardı."[11]

Fabrika 1933'te planlanmış ve 1940'ta tamamlanarak hemen üretime geçmiştir. 1945-1946 yılında üretim umulandan fazla olmuş, izabe fırınları 350 bin tonluk bir kapasiteyle 75 bin ton pik demir üretmiştir. Çelik fırınları "150 bin tonluk bir nominal" kapasiteyle, 1945'te 65 bin, 1946'da 76 bin ton çelik külçe üretmiştir. Haddehane 1945'te 47 bin, 1946'da 59 bin ton hadde ürünü üretmiştir. "Yaprak demir fabrikası" 1945'te 4.950, 1946'da 8.500 ton yaprak demir elde etmiştir. 1946'da tüm işlenmiş çelik 200 bin ton olarak tasarlanan talebe karşılık 62.500 tondur. Fabrika piyasanın gereksinimini hiçbir zaman karşılayamamıştır.

"Taşıt ve diğer vasıtalar için ilâve yatırımlardan başka, bizzat fabrikanın aslî yatırımı 42 milyon lira kadardır. ... Eğer bu sınaî ateş ilâhının şimdiye kadar yakıp kavurmuş olduğu sermaye, idarî titizlik, teknik maharet, malzeme ve emek, Türk halkının hakiki ihtiyaçlarını tatmin hususunda harcanmış olsaydı, hayat standardının yükselmesi bakımından önemli çalışmaların sağlanmış olacağı kuvvetle söylenebilirdi. Ve ayrıca Karabük'te kurulan fabrika başka memleketlere ihracat kadar, Türkiye'nin her tarafında da yakacak maddesi olarak son derece ihtiyaç duyulan Zonguldak'taki gayri kâfî kömür istihsali üzerinde de ağır baskılar yaptığı gibi, teçhizat yokluğu ve tamir edilememek yüzünden halen battal bir halde bulunan demiryolları üzerine bu baskı ezici bir yük olmuştur."[12]

Karabük'te fabrikanın kurulması planlanırken düşünülecek teknik ve üretim için gerekli "yatırım ve emek ilâve etmek fikri" birçok kez öne sürülmüş ama, havanda su dövme cinsinden sonuca ulaşılamamıştır. Fabrikaya yeni yapı-

[11] Max W. Thornbourg, *agy.*, s. 104.
[12] Max W. Thornbourg, *agy.*, s. 106.

lacak eklemeler "yaprak levha, ray, ağır parçalar, orta boy parçalar, çubuk ve parmaklık" demir üretimini gerçekleştirecek önerilerdir.

"İkinci Dünya Savaşı arifesinde, Türkiye'de öz sınaî sermaye birikim düzeyinin elvermemesi yüzünden devlet eliyle sanayi işletmelerinin kurulduğu ve ulusal ekonominin dünyaya daha az açık olduğu, iç kaynaklarla yetinilmeye çalışıldığı, dünya ekonomik buhranının izinde süregelen bir dönem de"[13] demir-çelik sanayii kurmakla görevlendirilen Sümerbank'ça, 1935-1936 yılında kurulur. Aynı zamanda, bu yıllar, "Türkiye'deki yabancı işletmelerin satın alınıp devletleştirildiği yıllardır". Örneğin, Fransızlardan Ereğli Kömür İşletmeleri 1937, Zonguldak limanı ve Zonguldak Çatalağzı demiryolu yine Fransızlardan satın alınarak devletleştirilir.

O dönemde hükümete, İngiltere ve Almanya arasındaki pazar rekabetinden yararlanarak İngiliz BRASSERT firması, fabrikanın projesini hazırlamakla kalmaz, ayrıca İngilizler, ücretsiz teknik danışmanlar, 1938 yılında 10 milyon sterlinlik bir kredi ve tüm bunların dışında askerî donatım için kullanılmak amacıyla 6 milyon sterlinlik bir başka kredi verdiler. Emperyalist çıkarların nasıl işletildiği, ne dalaverelerle, apaçık ortadadır.

Kompleksin Zonguldak'a daha yakın bir yere kurulamamasının siyasî bir nedeni de, bu yörede işçi sayısını fazla artırmamak, işçilerin bir bölgede yoğunlaşmadan, daha geniş bir çevreye dağılmalarını sağlayarak sendikal istekler, grev ve siyasî hareketleri önlemek amacını gütmek içindir.

Kurulduğunda fabrikanın üretim üniteleri şöyledir:

a Kok fabrikası,
b Enerji santralı,
c Çelikhane,
ç Haddehane atölyesi,
d Boru fabrikasından oluşmuş, bir işletmedir.

Yıllardır önerilen değişiklikler, yenilikler 1968 yılında gerçekleştirilmiş ve üretim araçları artırılmıştır,

[13] Nora, Şeni, *Emperyalist Sistemde Kontrol Sanayii ve Ereğli Demir Çelik*, Birikim Yayınları, Yerli Araştırmalar Dizisi, Temmuz 1975, İstanbul, s. 40.

a 60.000'er tonluk üç yüksek fırın,
b yılda 150.000 ton kapasiteli, 6 martin fırın,
c Elektrik arklı 35,18,0,9 tonluk fırınlar,
ç 480.000 ton inget kapasiteli bir bluming-slabing,
d 40.000 ton kāpasiteli bir font boru fabrikası.

Bu üretim teknolojisinin belirlediği *ürün tipi "profile"* demir-çelik mamullari[14] diye bilinen ray, inşaat demiri türünden ürünlerdir.

EREĞLİ DEMİR-ÇELİK TESİSLERİ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ortaya, Ereğli'de ikinci bir demir-çelik işletmesinin kurulması fikri atılır. 1944 yılında Şükrü Saraçoğlu kabinesi, bu, hazırladığı programda Ereğli Demir-Çelik tesislerinin kurulması düşüncesi de yer alır. "Bu projeler ABD'nin Türkiye üzerindeki o zamanki görüşlerine öylesine aykırıdır ki, projelerin gerçekleştirilmesi için gerekli her türlü yardım (kredi, teknik gereksinim, danışmanlık vb.) reddedilir."[15] Amerikalı uzman Thornbourg da raporunda "sanayiin verimi, ... o kadar azdır ki" diyerek, ziraat alanında da Amerikan emperyalizminin her yönüyle, bir pazar oluşturmasını ister. Hazır üretilmiş malı satmak, yani, "çelik pulluklar, ot balya makineleri, hasat makineleri ve bir miktar da çift arabaları, yaba ve el arabaları, ... traktörler" yeni yapılacak bir tesisten daha çok para getirir. Ve Thornbourg raporunda: "... Türklerle müşterek çalışan Amerikan hususi sermaye ve teknisyenliği Karabük'ü önemli bir sanayi merkezi haline sokabilir. Karabük'ün mevkii bir çelik fabrikası için o kadar önemli bir durum arzetmeyebilir. Her kurtarma hareketinde olduğu gibi iptidai yatırımların geniş mikyasta silinmesi lazımdır ve yeni istimaller temeli üzerine yeni kıymetlendirmeler yapılmalıdır."[16] uyarısını yapar. Ayrıca, hemen, şu öneriyi de ileri sürmekten geri kalmaz, "Karabük'ü Türk halkının hakiki ihtiyaçlarına tahsis etmek bu müesseseyi ellerinde tutan Türk salâhiyetli makamlarının cesaretine olduğu kadar bu değişikliğin meydana gelmesine yardım et-

[14] Nora Şeni, *agy.*, s. 43.
[15] Nora Şeni, *agy.*, s. 44.
[16] Max W. Thornbourg, *agy.*, s. 207.

meleri mümkün olan Amerikalıların maharet ve zekâlarına da bir meydan okuma mahiyetinde olacaktır." Ardından da şu övgüye bakın: "Bu cesaretin Türkiye'de eksik olmadığını elde edilen çok daha büyük başarılar ispat etmiştir ve Amerika bu hünere malik olduğunu tekrar tekrar göstermiştir." Ve rest çekme gibi algılanabilecek şu tümce ile önerilerini bitiriyor: "Maamafih konu yine Türkiye'ye aittir."[17]

Amerikalı uzmanın onaylamadığı Ereğli Demir-Çelik tesisleri, çok sonraları, 1960 yılında, ABD'nin kredi ve teknik olanaklarıyla kuruluyor.

YABANCI SERMAYE TEŞVİK KANUNU

Demokrat Parti'nin Türk ulusuna "yokluk, pahalılık, sıkıntı" çektirmeyen dış siyasetinin ilk kapılarından birisi, Marshall Planının içerdiği konumudur. Marshall Planı Türk aydınlarınca şöyle değerlendiriliyor:

"Planın ihdası anında sorulan suallere oldukça nikbin bir şekilde cevap verildiğinden memleketimizin ekonomik durumu hakiki vaziyetinden daha iyi gösterilmiş, bunun neticesinde Amerika Birleşik Devletleri'nde neşredilen onaltı rapordan bize ait olanı da Türkiye'nin Marshall Planından ancak peşin para mukabili, tedarikinde güçlük çekilen malların alımında yalnızca bir rüçhan hakkı tanınacağı işaret olmuştur. Sonradan, yeniden, temaslara girişilmiş ve işin mahiyeti açıklanmaya çalışılmış ve neticede bu rüçhan hakkı 10 milyon dolarlık krediye çevrilmiştir. Fiilen harbe girmeyen Türkiye uzun zamanlar harbin fena ve ağır yükünü çekmiştir. Türkiye'nin böyle ufak yardımlarla geri kalmış olan ekonomisini düzeltmeye imkân yoktu. Nitekim senelik bütçesinin büyük bir kısmını; uzun seneler, millî savunmasına tahsis etmiştir ve etmektedir.

Ensonu işin mahiyeti ve ehemmiyet derecesi anlaşılmış; Türkiye'de hibe ve borç olarak yapılan yatırımlar çoğaltılmaya başlanmıştır.

1948-1949 senesindeki yatırım		49.700.000
1949-1950 senesindeki yatırım		114.300.000
	Yekûn	164.000.000

[17] Bkz: Max W. Thornbourg, *agy.*, s. 207.

Bunun Türk lirası olarak karşılığı 459.000.000 lira eder. Ve 199.000.000'u hibe mahiyetindedir. Bu yardımların büyük bir kısmının tarım, ulaştırma ve madencilik faaliyetlerine tahsis edildiği görülüyor."[18]

Avrupa'yı ve elbetteki Türkiye'yi tek bir pazar haline getirmeyi amaçlayan, ve 3 Nisan 1948'de Başkan Truman'ın imzası ile yasalaşan bu plan, yeraltı ve yerüstü ulusal zenginliklerimizi emperyalistlere can-ı gönülden sunmuştur. "Hammadde ve gıda maddeleri istihsalinin artırılması ve bunların Marshall Planına iştirak eden ileri sanayi memleketlerine büyük miktarda ihracı Türkiye'nin Avrupa işbirliği çerçevesi içinde tahakkukuna çalıştığı millî ekonomiyi kalkındırma planının başka gayesini teşkil etmektedir"[19] biçiminde de yorumlanan plan, "millî ekonomiyi" kalkındıracağını savunan aydınlarımızca şöyle önerilerle konuya daha derin boyutlar kazandırmışlardır: "Türkiye, Marshall Planının hitamından sonra da hesaplar bilançosunda ehemmiyetli açıklar vermeye devam edecektir. Bu açıklar kapatılması için ... hususi yabancı sermayenin yardımına müracaat edilecektir. Aksi takdirde tekrar ithal tahditlerine dönülecek ve iyi giden kalkınma işi duraklayacaktır."[20]

Bu "iyi giden kalkınma işi" bir yerlerde "durakla"dığından olsa gerek, hükümet, Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu'nu çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu yasa, emperyalist çıkarları savunan aydınlarımızın, siyasetçilerimizin ve iktidarlarımızın tam bir sömürülmecilik düşüncelerinin ürünüdür.

Yasaya kısaca bir gözatacak olursak, elimizin, kolumuzun nasıl bağlandığını ve bu ülkenin topraklarına hangi amaçla, hangi bayrakların dikildiğini çok iyi görürüz.

"Kanunun Mevzuu"

Madde 1 — Bu kanunun, yatırım yapılacak teşebbüsün:

a. Memleketin iktisadî inkişafına yararlı olması,

b. Türk hususî teşebbüsüne açıkbulunan bir faaliyet sahasında çalışması,

c. İnhisar veya bir imtiyaz ifade etmemesi,

[18] Dr. Orhan Oğuz, *Marshall Plânı*, Konferanslar, İzmir 1951, s. 14.
[19] Prof. Dr. Refii Şükrü Suvla, *Türkiye ve Marshall Plânı*, İstanbul 1951, s. 9.
[20] Prof. Dr. Refii Şükrü Suvla, *agy.*, s. 21.

şartıyle ve Yabancı Sermaye Teşvik Komitesi'nin kararı ve İcra Vekilleri Heyeti'nin tasvibiyle Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye ve dışarıdan yapılacak istikrazlara tatbik olunur.

Ana Yabancı Sermaye

Madde 2 — Bu kanunun tatbikatı bakımından ona yabancı sermaye tâbiri aşağıda gösterilen şekilde takdir ve tesbit olunan kıymetlerin mecnununu ifade eder:

a) Bu kanunun mevzuuna giren bir teşebbüsün verimli bir şekilde kurulması, tevsii veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen;

1 — Yabancı para şeklindeki sermaye,

2 — Makine, teçhizat, alât ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı, yedek parçalar ve malzeme ile Komite'nin (Yabancı Sermaye Teşvik Komitesi) kabul ettiği sair lüzumlu mallar,

3 — Lisanslar, patent hakları ve âlameti farika gibi fikri haller ve hizmetler,

4 — 3. madde gereğince yeniden yatırılmak suretiyle sermaye kabilinden kârlar...

Made 10 — Yerli sermaye ve teşebbüslere tanınan bütün haklar, muaffiyetler ve kolaylıklardan, aynı sahalarda çalışan yabancı sermaye ve teşebbüsler de aynı şartlar dahilinde istifade ederler."[21]

23 Ocak 1945'te *Resmî Gazete*'de yayımlanan bu yasada sözü edilen Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi'ni oluşturan kuruluşlar da şunlardır: "Bu kanunun verdiği vazifeleri görmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Umum Müdürü'nün Reisliğinde Hazine Umum Müdürü, İç Ticaret Umum Müdürü, Sanayi İşleri Umum Müdürü, İşletmeler Vekâleti Etüd ve Plân Dairesi Reisi, Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Umum Kâtibinden müteşekkil"dir.

Böylece, ülkeyi sömürecek emperyalistler, rahatlıkla, her konuda, at oynatabilmiş ve ülkeyi dışa bağımlı kılmayı kolaycacık başarmışlardır. Bu yasanın ardından 27 Ocak 1955'-te Türkiye'de araştırmalar yapan Amerikan Maden İşçileri

[21] Bkz: Yabancı Seramyeyi Teşvik Kanunu, *Türkiye Cumhuriyeti Kanunları*, Ankara 1968, s. 4584-4587.

Başkanı John Lewis hazırladığı raporunda: "Türkiye madenlerinde Amerikan kontrolü olmadıkça Amerika bu konu ile ilgili olarak yardım vermemelidir"[22] diyordu.

Emperyalistler her şeyi önceden planlayarak geri bıraktırdıkları ülkenin ekonomisine de, kurtarıcılık, kalkınmacılık, yardımseverlik rolü oynayarak, el atıyorlar. Marshall yardımı ile kredi veriyorlar, sonra "hibe" adı altında yardımlarla gönüller alınıyor ve ardından da istiyorlardı istedikleri kadar.

Ereğli'ye dönersek, burada, demir-çelik tesislerinin kurulabilmesi için özel bir yasa çıkarılır. Bu yasaya göre;

Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Kanunu (Yasanın *Resmî Gazete*'de yayımlandığı tarih: 1 Mart 1960; sayı 104445; kanun no: 7462)

KURULUŞ

Madde 1 — Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi unvanı altında bu kanun ve hususî hukuk hükümlerine tâbi olmak üzere bir Anonim Şirket kurulması için İcra Vekilleri Heyeti'ne yetki verilmiştir.

Sermaye

Madde 2 — Şirketin teşekkülünde sermayesi 1.000.000 TL.sı olacak ve esas mukavelename ile tesbit olunacak usul ve esas dairesinde peyderpey ihraç edilecek hisse senetleri ile nihai sermayesi 600.000.000 Türk Lirasına baliğ olacaktır.

Yabancı Sermaye Teşvik Kanunundan istifade

Madde 5 — Şirketin yabancı sermaye yatıran hissedarları ile Türkiye haricinde sattığı tahvillerin hâmilleri 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun bahşettiği haklardan istifade ederler. Birinci fıkradaki mezkûr hissedarlar ve tahvil hâfilleri namına Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun icabettirdiği her türlü muameleleri takip ve intaca Şirket yetkilidir...[23]

Daha sonra, bu yasaya paralel olarak, 889 sayılı Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Kâr Hissedarları Hakkında Kanun" çıkarılır. Bu yasaya göre: "Ereğ-

[22] Namık Behramoğlu. *Türkiye Amerikan İlişkileri* (Demokrat Parti Dönemi) Yar Yayınları, İstanbul Kasım 1973, s. 96.
[23] *T.C. Meri Kanunları*, Cilt, s. 917.

li Demir ve Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi'nin 1965, 1966, 1967 ve 1968 yılları bilânçolarına göre, kurucular dışındaki hisse senetleri sahiplerine ödenmiş sermayelerinin yılda %6'sı nispetinde kâr dağıtılması mümkün olmadığı takdirde, noksan miktarı Şirket avans olarak ödeyebilir.

Şirket tarafından bu şekilde tamamlanan kâr noksanları, gelecek, yıllarda kanuni ihtiyatlar ve ödenmiş sermayeye %10 temettü hissesi ayrıldıktan sonra kalacak kârlardan mahsup edilir.[24] (*Resmi Gazete*'de yayın tarihi 8 Temmuz 1967, sayı: 12642)

İşte, böylece, belirli çıkarlar uğruna kurulan Ereğli Demir Çelik tesisleri, daha sonra, tam bir rezalete dönüşmüştür. İç ve dış sömürü apaçık ortaya çıkmış, yiyen yiyene, tam bir yağmalanmaya girişildiği Mısırdaki sağır sultanın kulağına dek gitmiştir. Şimdi de tesislerin kuruluşunda ve yönetiminde söz sahibi olan firmaları gözden geçirelim. Karşımıza yine, ABD emperyalistleri, tekeller ve Türk işbirlikçileri çıkacaktır.

"1 — Kuruluşa ait tetkiki ve iktisadi etüdü yapan firma; Koppers Company Inc, 1.9.1959.

2 — Etüdü inceleyenlerden bazıları: Cevat Süberk (Genel Müdürlük yapmıştır) Veli Aytekin (Genel Müdür Muavinliği yapmıştır).

3 — Ereğli Demir ve Çelik A.Ş. hissedarları: Koppers. Associates S. A. (Koppers Company Inc. Blow Konx Company West Inghouse Electric International Company)"

Bu üç Amerikan Firmasının Ereğli için kurdukları ortak grubun merkezi Venezüella'dır. Şirketler ABD yasalarından vergi kaçırabilmek için çalışma merkezini ülke dışında oluşturmuşlardır.

"4 — Şirkete gerekli 80 milyon 302 bin 125 dolarlık, Fabrika Ünitesi temin edecek firma: Koppers Associates S. A.

5 — Müşavir Firma: Koppers Associates S. A. (12 Mayıs 1960)

6 — Montaj nezaret ve işletmeci Firma: Koppers Associates S. A.

7 — Sevk idare müşaviri firma: Koppers Associates S. A.

[24] *T.C. Meri Kanunları*, Cilt, 5, s. 419.

8 — Bazı mühendislik hizmetleri: Türk Koppers. Merkezi Liberya"

Firma Amerika'da, merkezi Liberya'da, iş ise Türkiye'dedir. Yine işin içerisine tekellerin vergi kaçırmaları giriyor.

"Kurulacak 60 milyon dolar sermayeli Şirkette, Koppers grubunun hissesi 5-10 milyon doları aşmadığı ve gerekli para Türk ve Amerikan hükümetleri tarafından karşılandığı halde üç Amerikan firması Şirket'e tamamen hâkimdir."

Bu egemenliğin neden olduğu aksaklıklarda şöyle sıralanabilir:

"1 — Koppers Inc'ın hazırladığı etüdde aşırı derecede yüksek maliyet tahminleri öngörülmektedir.

2 — 1 Eylül 1959'da Sanayi Bakanlığı'na verilen raporda, tesislerin 3 kademede kurulacağı belirtilmektedir. Birinci kademede 268 bin, ikinci kademede 470 bin, üçüncü kademede ise 1 milyon ton hadde mamulü istihsal edilecektir... İkinci kademe ekleri yapıldığı zaman, dünyanın herhangi bir yerinde inşa edilen bir demir-çelik fabrikalarıyla her bakımdan rekabet edebileceği, yazılarak kademeler arasındaki aşırı fiyat dengesizliği, çok başka bir biçimde masum gösterilmeye çalışılıyordu.

3 — Raporda, hammadde yatakları üzerinde ciddiyetle durulmamış... rezervler... sondaja dayanan kaba tahminlerle yetinilmiştir.

4 — Demir cevherinin nakliyesi ilerde Sivas-Samsun hattının yeniden düzenlenmesine neden olacak ve devletten bu yolun yapımı istenecektir.

5 — Mütahitlik çalışmaları Amerika'da yapılacak... Başlıca teçhizat... Amerika'dan satın alınacaktır.

Bu raporun kabulünden sonra 7462 sayılı yasa ile Ereğli Demir-Çelik A.Ş. kurulmuş oluyordu.

Yasaya göre kurulan Şirketle Amerikan Hükümetinin, sözde, bir yardım ajansı olan DLF arasında bir de "istikraz" antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla da yine yabancı tekellerin sömürüsü kat be kat artırılmıştır.

Tüm bu yasa çıkarmalar, yabancı emperyalist tekellerin egemenliğine girmek için ivedili davranışlar olurken, tüm bu dolap ve dümenlerden önce, Yüksek Mühendis Sela-

hattin Sonbaşoğlu'nca 1958 yılında, aşağıda, hazırladığı rapor hasır altı edilmiştir.

"1 — İkinci bir demir-çelik sanayiinin kurulması gereklidir. Bu tesisler Karabük'ü tamamlayıcı üretimde bulunmalıdır (yassı madde ürünleri gibi).

2 — Dış finasman için, malî bir kurumdan uzun vâdeli kredi sağlanmalıdır. Bu kredi ile uluslararası ihaleler yoluyla en iyi ve en ucuz teçhizat sağlanmalıdır. Tesisi, yabancı bir firmaya kredi karşılığı kurdurma durumunda, sözkonusu firma kendi ürünlerini satmak isteyeceğinden, tesisin pahalı ve garantisiz olması olasıdır.

3 — Tesisler bir cins İktisadi Devlet Teşekkülü olarak kurulmalıdır.

4 — Özel madencilerin elinde bulunan demir cevheri yataklarından, fabrika ihtiyacının muntazam karşılanabilmesi güçtür. Bu bakımdan kurulacak teşekkül, bu demir cevheri yataklarının istimlâk edebilme hakkına sahip olmalı, veya Etibank'ça istimlâk edilecek, yeni teşekküle iştirak hissesi şeklinde getirebilmelidir.

5 — 1 ton hadde mamulü başına 3400 TL yatırım gereklidir."[25]

Büyük tavizlerle kurulan bir tesis, bu, çarpık ekonomik yapı içerisinde, suistimallere de açık olacaktır. Yiyen yiyeni kolladığı bir düzende, doğal olarak herkes "börek"ten bir parça koparmaya bakacaktır.

Basında Ereğli Demir ve Çelik Tesislerine ilişkin yolsuzluk dosyaları, Meclise dek uzayan, yansıyacak ve yararından çok ülke ekonomisine yaptığı zararı, artık, herkesçe öğrenilecektir.

'Sanayi Bakanı' "Ereğli Demir-Çelik çalışmalarından memnun değilim" diyecektir.

Maliye Bakanı Ferit Melen: "Devlet Parasının Ereğli Çelik'te nasıl çarçur edildiği ortadır" diyecektir.

Bayındırlık Bakanı Arif Hikmet Onat; "Ereğli Demir-Çelik Demokrat Parti'nin son zamanlarında bıraktığı bir müessesedir" diyecektir.

Ve basına yansıma sürüyor: "Ereğli Demir-Çelik tesi-

[25] Bkz: Ayrıntılı bilgi için, "Ereğli Çelik Resalet", *YÖN*, Yıl: 1, Sayı: 27, 20 Haziran 1963, s. 13.

sindeki yolsuzluk... Zonguldak Milletvekili M. Ali Pestilci'nin CHP grubunda açıkladığına göre, bir kalemde 450 milyonluk suistimal yapılmış;

Ereğli Demir-Çelik'in başında bulunan Vehbi Koç, Daniş Koper gibi kişiler aynı zamanda kurum başkanı olmuştur[26] gibi halkı etkileyen başlıklar basında uzun bir süre yer almıştır.

Şimdi de, Ereğli Demir-Çelik tesislerinin üreteceği "malların ne kadar çeşitli ve önemli endüstri alanlarında yan mamul olarak kullanılacağını" görelim.

"1 — Çelik levhalar; gemi, vagon, kamyon, hububat siloları gibi, yapımında,

2 — Dekape saçlar; buzdolabı, çamaşır makinası, mutfak levazımı, her türlü çelik mobilya ve büro malzemesi yapımında,

3 — Soğuk hadedlenmiş saçlar; otobüs, otomobil, kamyon karosörü, buzdolabı, çamaşır makinası, düz ve oluklu saç yapımında,

4 — Boru bandı; petrol, su ve gaz borusu yapımında,

5 — Elektronik teneke; Her çeşit konserve kutusu, yağ ve gaz tenekesi ile her türlü madeni kap yapımında.

Bu ürünlerin yanı sıra, önemli ölçüde, çeşitli yan ürünler de elde edilecektir."[27]

4 Nisan 1964 tarihli *Akis* Dergisinin baş yazısındaki şu sözlere ne demeli:

"Amerika'nın sadık bir müttefiki olarak işin başından itibaren her hareketimizi ve her niyetimizi Washington hükümetine söyledik, onu hiçbir süprizle karşı karşıya bırakmadık... Amerika'nın tavsiyelerini dikkatlice kaale aldık. Bir Anglo-Amerikan teklifi getirildiğinde, görüşümüze uymayan önemli noktalar olduğu halde mutabakatımızı bildirdik."

Böyle bir bağlılık, böyle aydınca mahcubiyetlik, doğal olarak, emperyalist çıkarları gözetecek ve ülke yararına değil zararına bir düşünceyi besleyecektir.

Halka yansıtılan Ereğli yolsuzluklarına karşın Şirket, basın yoluyla masum olduklarını, yalan ve iftira karşısın-

[26] Bkz: Ayrıntılı bilgi için, *YÖN*, 25 Aralık 1964, Yıl: 4, S. 91, s. 4, 5.
[27] Bkz: Ayrıntılı bilgi için, *YÖN*, 9 Ekim 1964, Yıl: 3, S. 89, s. 12, 13.

da bulunduklarını duyuruyorlardı.

"Mamullerimizin piyasaya intikal ettiği bugünlerde, muayyen birkaç yayın organında bir süredir Şirketimiz aleyhine girişilen yıkıcı hücumlar şiddetini artırmış ve asla herhangi bir 'mutlu azınlığı' değil, fakat doğrudan doğruya *Devletimizin* ve Milletimizn öz malı, *millî bir müessese* vasfına haiz bulunan şirketimizin millî ve milletlerarası malî, ticarî ve sınaî itibarının tahribine yönelmiştir."[28]

Şirket yetkililerinin kamuya duyurdukları "gerçekleri" de; "Şirketimiz, kanun ve milletlerarası anlaşmalarla tesbit edilen hukukî statüsü itibariyle, *özel sektöre dahil* bir müessesedir.", "450 milyonluk suistimal", "bazı mütahitlerin (Süleyman Demirel) Şirket aleyhine himaye gördükleri", "... şahsı için bayilik teşkilâtı kurulup başbayilikten birinin İdare Meclisi Başkanı Daniş Koper'in olduğu bir şirkete, diğerinin de Başkan Vehbi Koç'a verildiği", Şirket'in "tamamen kontrolsuz olup millet parasını israf eylediği şayiaları", "serapa yalandır" diye kendilerini, inandırıcı olamayan bir biçimde, savunmaya çalışmaktadırlar. Ama, bir yandan da, dönemin Sanayi Bakanı Muammer Erten, İzmit'te yaptığı bir basın toplantısında, övüne övüne "**Ereğli Demir-Çelik, özel sektörün bir şaheseridir**"[29] diyerek, hükümetin özel sektörle iç içe olduğunu da, böylece, vurguluyordu.

Ayrıca, Mecliste Ereğli Demir-Çelik A.Ş. hakkındaki çeşitli yolsuzlukları açıklayan Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş ve daha sonra ayrıntılı bir rapor hazırlayarak, söylenenlerin, yazılanların doğru olduğunu ortaya koymuşlardır.[30]

Şimdi de, TV'de yayımlanan röportajları okuyalım ve fabrikayı daha yakından tanıyalım:

Balıkçılar;

"Hayatımızı Demir-Çelik'in döktüğü artıklarla denize dalıp çıkarmakla kazanıyoruz. Balıkçılık da yapıyoruz. Balık ... olmadığı zamanlar çelik parçaları falan topluyoruz.

[28] Bkz: Ayrıntılı bilgi için, *YÖN*, 8 Ocak 1965, Yıl: 4, S. 93, s. 84.
[29] Bkz: Ayrıntılı bilgi için, *YÖN*, 22 Ocak 1965, Yıl: 4, S. 95, s. 1.
[30] Bkz: Ayrıntılı bilgi için, *YÖN*, 23 Temmuz 1965, Yıl: 4, s. 120-121.

(Fabrikadan denize dökülen üretim artığı, işe yaramaz curufları çıkarıp tekrar fabrikaya satıyorlar.) Bunlar, zamanla, birikiyor... dalgalarla temizleniyor. Biz de bunları çıkarınca... millî servet tabi, orda kalmasın. Fabrika da göz yumuyor buna.

Bunlar, demirle pislik arasında bişe... Fakat bunları değerlendiren daha gelişmiş, herhalde durumlar var ki, bunlar para yapıyor. Biz de memleket çocuğu olduğumuzdan, bunları alıyoruz. Elimizden geldiği kadar değerlendirmek davası içindeyiz ... ufak esnafın da potasında, memleketimize yararlı bir şekilde, bunların işlenebileceği ... meydandadır."

Sanayici ve Armatör, İrfan Erdem:

"... Karadeniz Ereğlisi'nde üç sene önce kurduğumuz bu tersanede, bugüne kadar 5 adet gemi yaptık. Bunlardan üçü seferde çalışan gemilerdir. İkisi de kızakta ... geminin inşaasının temel hammaddesi olarak çeliğe dayalı bir sanayii kolu olduğu için, 3.500 deplektonluk geminin inşaasına başladığımız dönemdeki Demir-Çelik idarecilerine ve yetkililerine iletmemize rağmen çelik almamız mümkün olmadı. Gemi inşa edeceğimiz için... Çekoslovakya'dan çelik kısmını getirdik ve devletin de takribi 330 bin doları, o zamanın parasıyla, dışarıya transfer oldu. Devletin ulusal denizcilik politikası içinde, yüzde yüz üretime katkısı olan gemi inşaa sanayii için, çelik hammadde sorununu, problemlerini mutlaka halletmesi gerekir.

Demir-çelik fabrikalarında bulamadığımız bazı kalem malzemelerin, bu şartlar içinde, piyasadan, tüccardan bulmak mümkün oluyor. Devletin bu işe el atarak, bilhassa tersanelere ve gemi inşa sanayiinin çelik ihtiyacının süratle karşılanması, ulusal politikamız bakımından çok yararlı olacaktır kanısındayız."

Ereğli Demir Çelik Tesisleri Malî İşler Genel Müdür Yardımcısı:

"Kuruluşunda ve onu izleyen yıllarda bir Amerikan demir şirketinin sermayemizde %16,5 oranında bir iştiraki olmuşsa da 1976-1977 yıllarında bu yabancı sermaye Türk

özel sektörüne devredilmiştir. Bu durumda, bugün için, Şirketimizin sermaye yapısı şöyledir: Türk Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü ve Sümerbank Genel Müdürlüğü %51 oranında sermayemize sahip olmaktadırlar. Sermayenin %29'u Bankalar, Sigorta Şirketleri, bunlara bağlı sandıklar vakıf niteliğindeki kuruluşlara ait bulunmakta, bakiyenin %25'i ise Türk özel sektörünündür. Bu durumda, bugün için, yabancı sermayenin sermayemizdeki payı sadece %1,5 oranındadır. Bu yabancı murakabe olarak nitelendirilen tabir bizim için bağımsız murakabedir. Bunun amacı uluslararası ilişkileri olan bütün şirketler ki, şirketimizin de ilişkisi vardır, yabancı kreditörlere yıllık faaliyet raporlarımızı okuyan kimselere belli standartlar içerisinde bir fikir vermek ve malî tabloların neticelerinin herkes tarafından aynı şekilde anlamasını amaçlayan bir uygulamadır. Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi'ni ulusal bir şirket olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır."

Bir Makina Mühendisi:

"Yeni yönetime başlayan sıcak haddehane oldukça yüksek kapasiteye sahip olmasına rağmen, üretimin sürdürebilmesi için, özellikle, yedek parça yönünden dar boğazdadır. Örneğin, beş lira büyüklüğündeki bir tayişler ismi verilen yedek parçanın olmaması, bobin sarıcıların çalışmasını durdurup ve üretimin tamamen sıfıra inmesine neden olabilir. Parça, kendisi pahalı olmasına rağmen, temininde pek çok güçlük bulunmasına rağmen, parçanın bulunulmamasından dolayı üretimin de durması, parçanın maliyetini bize çok fazla masraflara ve üretimin tamamen sıfıra inmesine neden olabilecek boyuttadır. Mesela; ayrıca diğer ana üretim unsurlarından birisi, şerit atölyesinde giyorki diye isimlendirilen bir elektrikli parçanın ... şu anda eldeki yedekleri hemen hemen sıfıra düşmüş durumdadır. Bu yedeğin de yine temin edilmesi tamamen dışa bağımlı olduğu için ... zamanında temin edilememesi halinde, tekrar üretimin durma ihtimali oldukça kuvvetlidir."

Karabük Belediye Başkanı Sabahattin Oral:

"Çelikhanede muamele gören bir takım demir cevherinin sokağa atıldığı ve geri alındığı bir vakıadır. Demir-

çelik sahalarında kurulmuş, demir çeliğin bundan önceki yöneticileri tarafından desteklenmiş ... bir özel şirketin tesisleri vardır. Bu tesisler, sadece, çelikhane cürufunun demir cevherinin çelik olarak klape dediğimiz maddeyi dışarı atıp bu büyük parçaları kırmadan başka bir özelliği ve önemi olmayan, bu, özel sektör, bu özel şirketin, hâlâ ne amaçla ve ne maksatla tutulduğu bilinmekte.."

Özel Sektörün (Germantaş)'ın Ustabaşısı:

"Burası Oğuz Germaner'e aittir. Skal kırma ve temizleme... Skal dediğimiz madeni topraktan ayırma... elimizdeki malzeme olan 6 tonluk bir bilya ile kırıp curufu dışarıya atıp çeliği Demir-Çeliğe veriyoruz ... kilo başına ... fabrika bize ... 50 kuruş ödüyor. Günde, biz, 70 ton ile 80 ton arasında ... skal ... gönderiyoruz."

İşçi Fikret Gökçe:

"Karabük Demir-Çelik ülkemiz ekonomisinin temel taşlarından birisidir. ... Bugün, Karabük'ün 12.000 işçisi canla başla çalışmakta, 1.600 C° sıcakta, gece gündüz demeden, kışın, yazın ateşin kavurduğu bedenleriyle ateş karşısında, yağ gibi akan, fokurdayan mayi madenden 3 tonluk kızıl küllelerle alay edercesine ülkemizin kalkınması, ekonomik bağımsızlığı için adeta bir savaş vermektedir. Karabük'ün yılda 600.000 ton üretimi vardır. Ve Karabük'te iki cins insan vardır; Canı pahasına, zor koşullar altında para kazananlar ve bir takım vergi oyunlarıyla, yasal boşluklarla ve hileli yöntemlerle kolay para kazananlar. Bu ikinciler demirin nasıl çelik olduğunu bilmeden, ateşin sıcaklığını duymadan, gece vardiyasının uykusuzluğunu tatmadan, lüks yazıhanelerinde aracılık, komisyonculuk yaparak, bir telefonla milyonlar kazananlar Karabük'te. Çeliği üreten işçi bürokratik engellemeler sonucu kendi ürettiği çelikten bir kilogram alamazken, bu ikinciler, yüzlerce ton çeliği sevkederler Anadolu'ya. Satarlar, devrederler %100, %200 kârlarla. Biz işçiler olarak devletimizin bu sömürüye artık son vermesini, işletmelerimizin zarar eder durumdan kurtarılmasını ve işçinin sırtından milyonlar kazanan kişilerin sömürülerine son verilmesini istiyoruz... Zongul-

dak'ta şehrin içinden geçen bir kara dere vardır. Bu kara dere Zonguldak işçisinin, Karabük işçisinin, Ereğli işçisinin, belki bir yerde, kara talihini simgeler. Ozanın dediği gibi; Zonguldak'ın siyah akar deresi / Yüz karası değil kamür karası / Böyle kazanılır ekmek parası."

Karabük Belediye Başkanı Sabahattin Oral:

"Devletin elinde üretilip birtakım işyerlerinde şekillendirilerek dağıtılan demirin, gerek ekonomiye olan katkısı, gerek halka olan intikali yönünde bazı bozuk yanlar vardır. İşyerlerinin... Karabük'te 40, Türkiye'de... 120 kadardır. Ekonomiye ne vermektedirler, tüketim olarak Türk ekonomisinden ne almaktadırlar, işçi sorununa ne getirmektedirler, ne götürmektedirler... Bu 40 haddehane Demir-Çeliğin ürettiği işlenmeye hazır inşaat sektörünün gerektirdiği, gereksinme duyduğu, yuvarlak demir üreten ... iş yerleridir. Bu yerlerde... kütük halinde üretilen demir şekillendirilerek 6 mm.'den 20 mm.'ye kadar yuvarlak demir imali yapılmaktadır. Ancak bu haddehaneler aldıkları kütük demiri, çok basit, kendilerine göre çok ucuz, ama ekonomiye göre çok pahalı şekilde biçimleyerek geri vermektedirler. Karabük'te 37.000.000 kilowat/saat elektrik alırız, biz, Türkiye Elektrik Kurumundan. Bunun yaklaşık 25.000.000 kilowat/saatini, yılda, bu sektör tüketir."

ERDEMİR Genel Müdürü A. Refik Oral:

"... Memleketimizde tüketimi üretiminden fazla olan mallar için bir karaborsa teessüs etmektedir. Demirde de durum böyledir. Genel Müdürlüğümüzce tesislerimizin kuruluş kapasitesinin azamisine yakın bir seviyede üretim yapılması sağlanmaktadır. Ancak böylelikle memleketimiz ihtiyacının %70'i karşılanabilmektedir. %30 seviyesinde bir dışalım gereksinimi vardır. Hükümetimiz üretimi kısmamak için koklaşabilir taşkömürünün ithaline öncelik tanıdığı halde, haklı olarak, döviz darboğazı nedeniyle, demir ithaline öncelik tanınmaktadır. Sadece Dünya Bankası kredisiyle, çeşitli ülkelerden ve mal mübadelesi yoluyla Rusya'dan ve Macaristan'dan bir miktar demir ithali yapmaktayız. Açığımızı yatırımlara öncelik vererek tasarrufla ka-

patmamız zorunlu bulunmaktadır. Memleketimizde ikili fiyat uygulaması önlenememektedir. Bizim ürettiğimiz demir için hükümetçe fiyat tesbiti yapıldığı halde, ark ocakları vasıtasıyla özel sektörün ürettiği demirin fiyatı tesbit edilememektedir. Böylece piyasada ikili fiyat uygulaması sürüp gitmektedir. Büyük mikyasta üretimi, dağıtımı ve ithali devlet elinde bulunan demirin eskisinden daha fazla serbest ticaret malı olarak görünümü karaborsayı doğuran amillerden biri olduğu kanaatindeyim."

Safranbolu Belediye Başkanı Kızıltan Ulukavak:

"Sanıyorum kanunun kökeninde Türkiye'deki demir çelik sanayiinin tutarsızlığı ve çelişkileri yatmaktadır."

Yüksek Fırın İşçisi:

"Biz üç vardiya olarak, gece gündüz, bu ürettiğimiz demirin tozunu, ateşini, velhasıl herşeyini çeken, bizler, Demir-Çelik fabrikalarında devletin koymuş olduğu fiyatla demiri alamıyoruz. Dışardan 25-30 TL gibi bir parayla, karaborsa almak mecburiyetinde kalıyoruz."

Safranbolu Belediye Başkanı Kızıltan Ulukavak:

"Bir sanayi kolunda devlet ya A'dan Z'ye vardır, her aşamada bu sanayiinin bütün teknolojik aşamalarında devlet faaliyettedir veya özel sektör faaliyettedir. Bugün Karabük'te, Safranbolu'da olan şudur; Devlet demir cevherini topraktan çıkarmaktadır. Belirli teknolojik ameliyelerle, kimyasal ameliyelerle demir haline getirmektedir, kütük haline getirmektedir. İşte bu aşamada haddecilere buyurun bunu yuvarlak ya da profil haline getirin denilmektedir. Böylece haddeciler demir sanayiinin kaymağını yutmaktadırlar. Zahmetini devlet çekmektedir... bu haddehanelerde demirin dağıtımı ve piyasa satışı devlet tarafından kontrol edilmekte, fiyat farkının da devlete vergisini vermemektedirler. Bu konuda devletin mutlaka, eğer, demir sanayii, demir çelik üretimini devlet tekeline alacaksa, A'dan Z'ye kadar bütün safhalarda devlet olmalıdır."

İSKENDERUN DEMİR ÇELİK TESİSLERİ

"... Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında dün (24.3.1967)

Moskova'da imzalanan bir Ticaret Anlaşması uyarınca Sovyetler Birliği, yıllık kapasitesi 1 milyon ton olan bir çelik tesisinin inşaasında Türkiye'ye yardım edecektir."[31]

İskenderun 3. demir-çelik tesisleri 28 Aralık 1978 pazar günü, düzenlenen bir törenle, Türk ve Sovyetler Birliği Başkanları tarafından, fırın şalterinin birlikte çekilmesiyle açılır. 8 yıllık bir inşaat döneminde, 9 milyar 614 milyon lira harcanarak, yalnızca birinci fırını tamamlanan İskenderun Demir-Çelik tesislerinin açılışında Kosigin; "... ekonomik işbirliğinin gelişebilmesi için ülkeler arasında, hele sosyal düzenleri farklı ülkeler arasında gerginliğin kaldırılması, görev anlayışının pekişmesine yardımcı olmakla gerçekleşir" sözlerinin ardından Başbakan Süleyman Demirel de şöyle konuşur; "5 yıl önce kum yığınları üstüne atığımız temel, bugün tamamlandı, fabrika üretime geçti, Kosigin'e teşekkür ediyorum. Bu büyük eserde ismi yer edecektir. 4,5 ve 6. çelik fabrikası olacaktır. Türk işçilerine sesleniyorum. Bunu yaptınız, yenilerini yapacaksınız, daha çoğunu yapacaksınız. Türk-Sovyet hududunu da dostluk ve işbirliği hududu yapacağız. ... Darısı yeni ve büyük fabrikaların başına".[32]

Türk ekonomistlerine göre, İskenderun tesisleri, ülke için büyük önem taşıyor. Bu tesisler, Türkiye'nin çelik üretimini iki katına çıkarmakta ve bu dalda da en büyük işletme sıfatına sahip olmaktadır. Fabrika, Türkiye ekonomisine yılda 6 milyar Türk lirası gelir sağlamaktadır. "Ayrıca, bu işletme, yalnız kendi ülkesinde değil, Batıdaki ciddî bunalım ve üretim düşmesi nedeniyle dış ülkelerde iş bulamayan on binlerce Türkiye'deki işçiye de çalışma olanağı sağlamış bulunmaktadır."[33]

OLAYLARIN GERİSİ

1964 yılında, Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sonunda Kosigin şu sözleri söylüyordu: "... ülkelerimiz arasındaki ekonomik işbirliği gelişebilir." O günlerde, İskenderun'u ziyaret eden Başbakan Demirel'e AP İskenderun teşkilâtı yö-

[31] Bkz: *Cumhuriyet*, 26 Mart 1967, s. 1.
[32] Bkz: *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1976, s. 1-9.
[33] Bkz: *Sovyet Gözüyle Türkiye-SSCB İlişkileri*, Yar Yayınları, İstanbul, Aralık 1979, s. 23.

neticileri CHP'ye karşı güçlenebilmek için, buraya, bir "tesis"in kurulmasını önerirler.

Parti teşkilâtının istemiyle Kosigin'in önerisi denk düştüğünden Sovyetler Birliği ile "siyasî bir tercih" sonucu Demirel, Demir-Çelik tesislerinin kurulmasını ister.

Hammaddesi Zonguldak ile Divriğ'den gelecek olan tesisin temeli, İskenderun kentinin kuzeyinde Payos ile Sarıseki arasındaki 15 milyon km. karelik bir alan, bu amaçla, kamulaştırılır. Tesislerin kurulabilmesi için 14.900.000 metreküp toprak harfiyatı yapılmıştır.

İskenderun tesislerinin "işletme projesi" Leningrad Proje Enstitüsünce hazırlanmış, ilk araştırmalardan başlayarak, yapım-montaj çalışmalarının tamamlanması ve kombinenin temel tesislerinin işletmeye hazırlanmasıyla gerçekleştirilen projede Türk mühendis ve işçileriyle Sovyet mühendisleri birlikte olmuşlardır.

İskenderun Demir ve Çelik entegre tesislerine ilişkin mukavele 10.10.1969 tarihinde imzalanmış ve ilk etapta 1 milyon ton mayi maden üretmesi planlanmış, tesisin temeli de 3.10.1970'te atılmıştır. Tesis kapasitesinin daha sonra 2.2 milyon ton/yıl tesis için gerekli mukaveleler Türk-Sovyet hükümetlerince onaylanarak çalışmalara başlamış, bu arada Sovyetler Birliği'nden 4 milyar 143 milyon lira, malzeme, makine ve teçhizat bedeli olarak kredi alınmış, 5 milyar 471 milyon lira da iç yatırım olarak Türkiye tarafından finanse edilmiştir."[34]

İSDEMİR'in üretim kapasitesi de şöyledir:

Yılda 300.000 ton kütük, 300.000 ton hafif profil, 405.000 ton granüle curuf, 134.000 ton pik, 132.000 ton piyasaya satılacak kok, 59.000 ton katran, 12.620 ton benzol, 12.106 ton amonyum sülfat, 1.520 ton toluol, 490 ton tenol, 220 ton Solventer, 196 ton kslol. Ve fabrikanın yıllık üretimi 6 milyar lira olacaktır.

Fabrikaya gerekli hammaddeler de şöyle sıralanıyor; yılda 2 milyar TL hammadde ve enerjiye gereksinimi olan tesisler için;

Yılda 1.981.000 ton cevher, 1.680.000 ton kömür, 443.000

[34] Turgut Güngör, "İSDEMİR'İN ÖYKÜSÜ - 2", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1975, s. 7.

ton kireç taşı, 146.000 ton dolomit, 98.000 ton fuel-oil, 96.000 ton hurda, 33.000 ton manganez, 10.000 ton boksit, 9.970 ton sülfürik asit, 5.300 ton ferro-mangan, 2.100 ton ferro-silis, 2.000 ton fluspat, 226.000 kw/saat enerji satın alınacaktır.

Bu arada demir cevheri ile maden kömürü Divriğ ve Zonguldak'tan getirilecek, üretim ve ulaşım gereksinimini 2.000 ton fluspat, 26.000 kw/saat enerji satın alınacaktır.

Fabrikada her biri 1.386 m^3 hacminde olan 24 yüksek fırının yılda 1.100.000 ton mayi maden üretmesi projelendirilmiştir. Yüksek fırınların 1 numaralısına "Cemile", 2 numaralısına "Ayfer" adı verilmiştir.

Ayrıca bir yığın iç teknik ayrıntı ile donatılmış olan İSDEMİR tesislerinin kuruluş öyküsü böyle. Bugüne gelindiğinde, iktidarlar buralarda, siyasî atlarını koşturmaya başlamışlar ve vasıfsız bir yığın elemanı, siyasî amaçlarla, tesislere doldurarak faşizme hizmet etmişlerdir. Şimdi de, röportajlarla, bunun öyküsünü okuyalım:

İSDEMİR Sosyal Hizmetler Md. C. Cahit Farsakoğlu:

"— İSDEMİR'de önemli sorunlardan birisi de, geçmişte yapılan usulsüz kadro dağıtımı sorunudur... Örnek; Haddehane İşletme Müdürlüğünde soğuk demir ustabaşılığı kadrosu, ... yetenek istemeyen bir işle görevlendirilmiş bir kişiye verilmiştir... Bir milyon ton kapasite için işletme birimlerinde çalışması gereken toplam personel sayısı 7.681'-dir. Oysa şu anda yapım birimleri dışında toplam 16.000 işçi çalışmaktadır. Ana üretim birimlerinde kalifiye olmayan, eğitilmesi gerçekten zor, yetersiz personel bulunmaktadır. Önceki dönemlerde fabrikaya doldurulan çok sayıda faşist militan, bugün üretimin artırılmasının önünde büyük bir engel olarak dururken, diğer yanda, çalışanların can güvenliği de tehdit edilmektedir... Bunlardan 900 kişinin viziteye çıktığı halde üretimin arttığını gördük. Bunlar, demek oluyor ki, burada çalışanların sırtından geçinmektedir ... işyerinde birtakım baskılara maruz kalıyoruz. Örneğin; iş yerinde daha önce örgütlenen mevcut sendika (MİSK'e bağlı ÇELİK-İŞ) eliyle yönlendirilen işçilerin bir kısmı, bize trenlerde kurşun sıkmaktadır. İki işçi kardeşimiz öldürülmüştür. Bunun dışında, *Anayasa Mahkemesini*

bombalamaya gidenler, Adana Belediye Başkanını öldürmeye gidenler, TARİŞ Genel Müdürünü öldürmeye gidenler burdan gitmiştir. Bunların, kesinlikle, işçilikle bir ilgisi yoktur. İkinci yüksek fırın Ayfer hizmete girdiği sırada, bunlar, ünitemizde 900 kişi viziteye çıkmak suretiyle üretimi engellemeye çalışmışlarsa da, aynı gün burada üretim rekoru kırılmıştır..."

İSDEMİR'de TMMOB İşyeri Temsilcisi, Mühendis:

"... İSDEMİR bir yandan ihaleye uygun olarak inşaat çeliği üretirken, diğer yandan, yıllık üretimin üçte birini özel haddehanelere işlenmek üzere vermektedir. Yani, *üretilen ürünler, gerçekten sanayileşmeyi sağlayacak nitelikli çelikler değilken, piyasaya verilen kütük ile İSDEMİR devlet eliyle fert zengin etmenin bir aracı durumundadır.* Üretilen ürünlerin yeterli biçimde dağıtılmayışı ise olayın bir başka yönüdür."

İSDEMİR İşletme Müdürü Aykut Deren:

"... Üretimimizi kısıtlayan belirli etkenler var. Bu etkenlerden başlıcası; bizim için, ikinci yüksek fırının bir buçuk yıl gibi uzun bir süre işletmeye alınmaması idi. En başlıca sorunumuz. Ve bu işletmeye alınamamasının iki nedeni vardı; bunlardan birincisi enerji sorunu, ikincisi ise kömür temin edilmek meselesiydi...

... Bir büyük darboğazımız... Her türlü gereksinmesi yurt içinden karşılanabildiği halde, refrakter (ateş tuğlası) sorununa, bugün, yeteri kadar eğilinmemiş bulunmaktadır. Ve biz şu anda çelikhanede çok daha fazlasını üretebilme imkânına ulaştığımız halde, refrakter darboğazını aşamadığımız için, dışardan ithal edemediğimiz için, refrakter konusu yüzünden üretimimiz sınırlı kalmaktadır."

İSDEMİR Sosyal Hizmetler Müdürü C. Cahit Fasahoğlu:

"... İSDEMİR'de toplu taşımacılık uzun yıllardan beri ihmal edilegelmiş, bazı kişilerin şehirlerarası trafikte iş yapamayacak durumdaki otobüslerini, ortalama, 50-60 bin lira aylık ücretle, kuruluşumuza kiralamıştır. Oysa, döviz girdisinin tamamına yakın bir bölümünü petrole yatıran ülkemizde, kitle taşımacılığının önemi ortadır. Bugün veri-

len uğraşılar sonucu, 2658 metre demiryolu döşemekle, taşımacılık da tren taşımacılığına önem kazandırılacak, böylece müessesemize yılda üçyüz milyon lira gibi bir değer parasal olarak kazandırılacaktır ... cevher taşımacılığı ki, şu anda, en büyük dar boğazlardan birini oluşturmaktadır. 1 milyon ton için 6000 ton cevherin her gün İSDEMİR'e nakledilmesi gerekmektedir. Ve İSDEMİR'e nakledilmesi gereken bu cevherin fabrikamıza ulaştırılması, Devlet Demiryollarının imkânlarıyla gerçekleştirilecek durumdadır. Karayolu taşımacılığı, bugün içinde bulunduğumuz ekonomik darboğaza getiren bir taşımacılık olduğuna göre, ısrarla demiryolu taşımacılığına yönelmemiz gerekmektedir. Ayrıca kömür taşımacılığında büyük bir dar boğaz içerisindeyiz. Denizcilik Bankası deniz nakliyatında gerekli aşamaya ulaşması, taşıma tonajını arttırması, bu arada da, Zonguldak limanının büyük gemilerin yanaşabileceği şekilde tevsi edilmesi mutlak surette gerekmektedir. *Eğer yeteri kadar cevher taşıyamayacaksak, yeteri kadar kömür nakledemeyeceksek, yeteri kadar enerjimiz olmayacaksa, o zaman 6 milyon ton, 7 milyon ton kapasiteli yatırımları* gerçekleştirmenin de bir önemi olmayacaktır."

Yukarıdaki röportajlar demir-çelik sanayiimizin içinde bulunduğu durumu çok iyi göstermektedir. İşletmelerde çalışanlar, işçiler, mühendisler, yöneticiler, üretim düşüklüğünü, hammadde sorununu vb. bir yığın sorunu günlük olarak karşılaştıkları biçimde anlattılar.

SONUÇ

"Görünüm" programında Demir-Çelik adlı yapımının bu akşam ikinci bölümünü izleyeceğiz. Programın bu bölümünde İskenderun Demir-Çelik İşletmeleri tanıtıldı. Ülkemizin Demir ve Çelik sorunu ele alınıyor, ayrıca çelik üretimini etkileyen ve yönlendiren politika üzerinde de duruluyor."

Eleştiri:

"Bu programı izlemenizi özellikle öğütleriz. Aslında Türkiye'nin kalbi sayılabilecek bazı kuruluşlar vardır. Bunlardan en önemlisi İSDEMİR, 2 milyon ton üretim kapasite-

sine ulaşması öngörülen bir dev kuruluştur. Bir kent gibidir. Görünüm programı gerçekçi bir yaklaşımla geliyor ve üretim politikasını inceliyor. Bu sorunlara halk olarak yakından bakmamızı sağlayan böyle programlar ekranın vazgeçilmez konukları olmalıdır."[35]

"TRT'de bundan bir süre önce 'Demir-Çelik' adı altında bir dizi program başlatılmış ve ilki gösterilmişti. İkincisinin ve üst tarafının yayından kaldırıldığını basından okudum. İsabet edilmiştir. Demek TRT'miz zaman zaman "İsabetli" kararlar alabiliyormuş... Tebrikler.

Demir-Çelik serisinin ilkini seyrettiğim sırada içimin nasıl 'karardığını' anlatabilecek kelime bulamıyorum. Şaştım, hayretler içinde kaldım. Yeise düştüm.

Ne bekler seyirci 'Demir-Çelik' denilince?, ... Bir yüksek fırın nedir, ne demektir? Bir 'Çelikhane' nasıl bir yerdir? Çelik yapım usulleri nedir? Çelikhaneler nasıl çalışır? Haddehaneler kaç çeşittir?, neyi nasıl üretir? Ve bundan ötesinde, Demir-Çelik Sanayiinin kapılarından çıkan 'Yarı Mamul' mallar, genellikle hangi imalat kollarında nasıl işlenir? Ne kılığa ve nasıl sokulur?

Daha 'Besmelesini' çekerken, kaba-saba bir propaganda... 22 Nisan 1960 tarihindeki ilk İdare Meclisi toplantısında tayin edilen ilk iki memurdan biri olduğum ve işletmeye geçişinin üçüncü senesi sonuna kadar tam sekiz yıl boyunca baş hukuk müşavirliği yaptığım Ereğli, Demir-Çelik yerin dibine batırılmakla program başladı... Bu fevkalâde 'Entegre tesis' dışa bağımlı imiş? ... Acaba neresinden 'bağımlı'? Sermaye bölüşülmesinin hemen hemen yüzde yüzü milli ... *'yabancı kontrolünde'* imiş? kim, hangi yabancı, nesini kontrol edermiş acaba?...

"Ereğli, 'yabancı sermaye' ile kurulmuş ... 'yabancı sermaye' değil, 'yabancı kredi' ve Türk parasıyla ... Kurulduğu tarihte, Türkiye'nin her yıl 'yassı mamul' için dışarıya ödediği yaklaşık 50-60 milyon dolara karşılık 150 milyon dolar yabancı krediyle ... yani sadece üç yıllık ithalat bedeli karşılığı ile ... bu mu 'Suç'?...

"Ya 'Karabük' hakkında söylenenler? ... Eline kağıt

[35] *Hürriyet*, 23 Kasım 1979, s. 8.

verip birini çıkardılar. İşçiler, Ereğli'de, Karabük'te 'çalışıyorlarmış' da ürettikleri levhalardan, yuvarlak demirlerden 'satın alamıyorlarmış'. Fabrikada işçi misin, yoksa dışarda demir tüccarı mısın, yoksa imalatçı mı? Apartmanlar, siteler, 'yeni kentler' mi inşa ediyordun da demir bulamıyorsun? İmalat üzerinden komisyon mu versinler?"

"Kışkırtma efendi! gizleme! ... Saklama! ... Karabük'ü, onun yöneticilerinden soracak yerde, kalkıp da iki kasaba Belediye Başkanından sorma!..."[36]

Demir-Çelik sorununa eğilince bir çok yerden, farklı sesler çıkıyor. Herkes hizmet ettiği yerin hakkını koruma kavgasında Türk halkının sırtından kazandıkları "imtiyazların" elden gitme korkusunu yenmeye çalışıyorlar.

Şimdi de MHP yanlısı *Yeni Karabük* gazetesinde olayın yansımasını izleyelim.

"KANİAD (Karabük Nakliyeciler ve İşadamları Derneği) Birinci Genel Kurulunda ... Divan başkanı Yüksel Erkal 'Karabük işadamları ve sanayicilerine karşı yapılan bu yayın rejime karşıdır' dedi '— esef ve üzüntü ile karşılıyoruz', 'şunu açıkça belirtmek isterim ki, Türkiye'nin en namuslu esnafı Karabük'tedir."

Demokrasi ile idare edilen ülkelerde özel sektörün etkinliği ortadadır. Bunu inkâr edersek binlerce aile sokakta aç kalır. Bunun örneğini Karabük'te gördük. Bir çok hadehane iki yıldır devletten kütük alamadı ve işçilerini uyardı. Belediye başkanının demir-çelik sanayicileri hakkında yaptığı konuşma da çok üzücüdür."[37]

Karabük özel sektör haddeciler Derneği Başkanı Av. Mehmet Sürman "Devletin en güçlü yayın organı TRT müzik ve eğlenceye gösterdiği hassasiyetin bir bölümünü de haddeci sanayicilerine gösterse, ekonomiye en büyük katkısı olan haddecinin ana meselelerini kamuoyu gerçeklerle öğrenebilme imkânını bulur.

İki yıldır haddeciler devletten isteyerek kütük alamamış ve bir çok meslektaşımız haddesini durdurmuş ve yüzlerce işçinin işine son verirken vicdan azabı çekmiştir.

[36] Mukbil Özyörük, *Karar Sizin*, Tercüman, 27 Kasım 1979, s. 6.
[37] *Yeni Karabük*, 19 Kasım 1979, s. 1, 4.

İmkanı olan meslektaşlarımız yurt dışından kütük ithal etmeye kalktığında karşılarına çeşitli engeller çıkarıldı. Şimdi DÇ'nin verdiği kütüğü işleyip DÇ'ye veriyoruz. Bunu da yapmanızdaki gaye binlerce hadde işçisinin kış ortasında perişan olmaması içindir. Ülkemizde işsizler ordusu olduğunu biliyoruz. Buna yenilerini eklemek istemiyorsak hazır çalışan, kurulmuş tesisleri hammadde yok diye kapamamalıyız.

Yeni hükümetin bu meseleye eğileceğini bekliyoruz. Ancak TRT'de konuya ciddiyetle eğilmeli ve haddecilerin meselelerini dile, gerçek yönüyle, getirmelidir."[38]

"Vicdan"lar, kışta işçileri işten çıkarmaya elvermeyen ve "imkan olan meslektaşları"nın ülke ekonomisindeki sömürme görevlerini ve aşırı kâr hırslarını yenemeyen "haddeciler", "yeni hükümetten" oluk oluk para akıtacak kararlar almasını bekliyorlar.

Emperyalist ülkelerin ağır sanayi dalındaki sömürüsü ortadadır. Ülke bağımsızlaşmadan, ekonomik ilişkilerimiz bağımsızlaşamaz.

[38] *Yeni Karabük*, 27 Kasım 1979, s. 1, 4.

"FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER"İN ANLAM VE ÖNEMİ

AUGUSTE CORNU

ÇEVİREN
KENAN SOMER

BRÜKSEL'DEKİ eğleşmesinin başlarında, Belçika hükümetine karşı kabul ettiği yükümlülük nedeniyle, Marx, devrimci etkinliğiyle, hepsi de diyalektik ve tarihsel maddeciliğe dayanan yeni bir dünya görüşünün hazırlanmasına yönelen teorik irdelemelerden daha az uğraştı.

Bu irdelemelerin konusu, özelikle, kapitalist sistemin *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyazmaları*'ndaki eleştiri dolayısıyla Paris'te uğraşmaya başlamış bulunduğu ekonomi politik idi. Marx bu irdelemelere, proletaryanın toplumsal durumu ve toplumun dönüşümündeki devrimci rolü üzerindeki doğru bir bilgiye, ancak bu sistemin derin bir çözümlemesiyle erişilebileceği inancıyla atılmıştı. Bu irdelemelerle, siyasaya değgin irdelemelere girişmesinin bir nedeni de, 1845 yazı içinde yayınlanacak, *Siyasa ve ekonomi politiğin eleştirisi* başlıklı, iki ciltlik bir yapıt konusunda Brüksel'e hareketinin öngününde, 1 Şubat 1845 günü, Darmstadtlı yayıncı Leske ile imzalamış bulunduğu sözleşmeydi.[1]

[1] Marx'ın 1845 şubatından haziranına, yani F. Engels'le birlikte İngiltere'ye

Temsili sistemin bir eleştirisi üzerine onbir maddelik bir şema taslağını da kuşkusuz bu kitap için yaptı. Modern burjuva devleti belirginleştiren şey, onun burjuva toplumun tersine kurulmuş olmasıdır. Toplumdan yalıtık devletin kurumları, mutlak bir nitelik kazanmıştır. Bundan da, kamusal yaşamın, toplumsal bir yaşamla, devlette toplanan siya-

gittiği zamana değin yaptığı okuma özetleri defterlerinden, ekonomi politika ve siyasal ve toplumsal sorunlarla ilgili olarak, şu yapıtları okuduğu sonucu çıkıyor: bkz: M. E. G. A., I, t. 6, pp. 597. — NASSAU William Senior, *Principes fondamentaux de l'économie politique, tirés de lejons édites et inédites par le Comte Jean Arrivabene*, Paris 1836. — Henri STORCH, *Cours d'économie politique ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations*, J. -B. SAY'ın açıklayıcı ve eleştirel notlarıyla, Paris 1823, t. 1-3. — Joseph PECCHIO (Comte), *Histoire de l'économie politique en Italie, on abrégé critique des économites italiens*, başında bir girişle, M. Léonard GALLOIS tarafından italyancadan çevrilmiş, Paris 1830. — J. R. MAC CULLOCH, *Discours sur l'origine, les progrès, les objets particuliers et l'importance de l'économie politique*, G. PRÉVOST tarafından ingilizceden çevrilmiş, Genéve-Paris 1825. — Charles GANILH, *Des systèmes d'économie politique: de leurs inconvénients, de leurs avantages et de la doctrine la plus favorable aux progrès de la richesse des nations*, Paris 1842, 2 vol. — Adolphe-Jérôme BLANQUİ, *Histoire de l'économie politique*, Cours d'économie politique, Bruxelles, 1843. — Emile GIRARDİN, *Les machines*. — Charles BABBAGE, Traité sur l'économie des machines et des manufactures, Ed. BIDT tarafından çevrilmiş, Londres, 1833. — Andrew URE, *Philosophie des manufactures, ou économie industrielle de la fabrication du coton, de la laine, du lin et de la soie avec la description des diverses machines employées dans les ateliers anglais*, çevrilmiş ve sanayi üzerine daha önce yayınlanmamış bir bölüm eklenmiş, Bruxelles, 1836, 2 vol. — Jacob PEREIRE, *Leçons sur l'industrie et les finances, prononcées la salle de l'Athénée, suivies d'un projet de banque*, Paris 1832. — Pellegrino ROSSI, *Cours d'économie politique*, Bruxeles 1843. — Jean Charles léonard SİMONDE DE SİSMONDİ, *Etudes sur l'économie politique*, Bruxelles, 1837, 2 vol. — Ramon de LA SAGRA, De l'industrie cotonnière et des ouvriers en Catalogne, *Journal des économistes*, Paris 1842, t. 2. — A. MOREAU DE JONNÈS, Aperçus statistiques sur la vie civile et l'économie domestique des Romains au commencement du IV'e siècle de notre ère, *Journal des économistes*, Paris 1842, t. 3. — Louis-François-Bernard TRIDEN, *Essais sur les abus de l'agiotage, les moyens d'y obvier et les principes de bonne foi comerciale*, Bruxelles 1844. — François-Louis-Auguste FERRİER, *Du gouvernement considéré dans ses rapports avec le commerce*, Paris 1805. — Alexandre de LABORDE, *Le l'esprit d'association dans tous les intérêts de la communautè ou essai sur le complement du bien-être et de la richesse en France par le complément des institutions*, Paris 1818. — Théodore FIX, De l'esprit progressif et de l'esprit de conservation en économie politique, *Journal des économistes*, Paris 1842, t. 2. — F. VILLEGARDELLE, *Histoire des idées sociales avant la Révolution française, ou les socialistes modernes devancées et depassés par les anciens penseurs et philosophes avec textes à l'appui*, Paris 1846. — Alban de VILLENEUVE-BARGEMONT, *Economie politique chrétienne, ou recherces sur la nature et les causes du paupérisme, en France et en Europe, et sur les moyens de le soulager et de le prévnir*, Bruxelles 1837. — C. -G. de CHAMBORANT, *Du paupérisme, ce qu'il était dans l'Antiquité, ce qu'il est de nos jours*, Paris 1842. — Eugène BURET, *De la misére des classes laborieuses en Angleterre et en France, cours d'économie politique*, Bruxelles 1843. — Louis SAY (de Nantes), *Principales causes de la richesse ou de la misère des peuples et des particuliers*, Paris 1818.

sal bir yaşam biçiminde bir ikiye bölünmesi sonucu çıkmıştır. Burjuvazinin kamu işlerinde oynadığı durmadan büyüyen rol nedeniyle, içinde yaşadığımız zamanda devleti belirginleştiren rejim, temsili rejimdir. Bu rejimin temelinde yatan başlıca haklar, özgürlükle eşitliktir. Görünüşte mutlak bir niteliğe sahip bulunan bu haklar, gerçekte, temsili rejim içinde, herkese verilmiş bulunan zenginleşme özgürlüğüyle, bu hakkın kullanılmasında herkese tanınmış bulunan eşitliğe indirgenirler.

Temsili rejimin öbür ayırdedici özellikleri de, seçimler yoluyla halk temsiliyle, yasama erkliği, yürütme erkliği ve yargılama erkliği arasındaki ayrımdır. Gerçekte, bu üç erklik de, onları burjuvazinin hizmetine veren devlet tarafından uygulandığı için, bu ayrım yalnızca teorik ve aldatıcı bir ayrımdır. Bu temsili, burjuva rejimin karşısına, Marx ancak komünist bir devrimle kurulabilecek demokratik rejimi koyar.[2]

Ekonomi politik ve siyasa üzerine Marx tarafından tasarlanan yapıta hem teori ve hem de propaganda bakımından çok büyük bir değer veren Engels, mektuplarında, onu bu yapıtı hemen bitirmesi için sıkıştırıyordu.[3] Ama Marx iyice hoşnut kalmadığı hiçbir şeyi yayınlamayacak bir yaratılışta olduğundan, bu yapıtın tamamlanması durmadan ertelendi, öyle ki, yapıt elyazması durumunda kaldı.

Marx, kendi yeni maddeci dünya görüşünün hazırlanmasına özsel bir katkı oluşturan *Feuerbach üzerine tezlerini*, işte hepsi de bu yeni maddeci görüşün genişleme ve derinleşmesine yardımda bulunan bu irdelemeler temeli üzerinde yazdı. Tezler, 1845 martına doğru, yani aşağıyukarı Engels'in *İngiltere'de işçi sınıfının durumu* üzerindeki kitabını tamamladığı sırada kaleme alındı; ancak 1888 yılında, Marx'ın bir not defterinde onları bulan Engels tarafından, *Feuerbach ve klasik Alman felsefesinin sonu* üzerindeki kitabının yeni bir baskısına ek olarak, *Feuerbach*

[2] Bkz: M. E. G. A., I, t. 6, p. 537: Burjuva toplum ve komünist devrim.

[3] Bkz: Engels'ten Paris'teki Marx'a (Bannen, 20 Ocak 1845), M. E. W., t. 27, p. 16: "*Ekonomi politik* üzerindeki kitabını, ondan iyice hoşnut değilsen bile, bitirmeye çalış. Hoşnut olup olmaman o denli önemli değil, kafalar hazır ve demiri tavında dövmemiz gerek... Bu nedenle, onu nisandan *önce* bitir... ve kendini hemen bastıracak biçimde ayarla".

konusunda Marx başlığı altında yayınlandı.[4]

Engels, bu tezlere, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin temel ilkelerinin ilk dışavurumu olarak çok büyük bir değer veriyordu: "Bu notlar, diye yazıyordu, bir daha gözden geçirilecek, kâğıt üzerine hemencecik karalanmış ve yayınlanması düşünülmeyen basit notlardır. Gene de, içinde yeni dünya görüşünün dahice taslağının sergilenmiş bulunduğu ilk belge olarak paha biçilmez bir değer taşırlar.[5]

Yalnızca Marx'ın Feuerbach felsefesi üzerine yaptığı eleştirel çözümlemeden çıkan belli bir sayıdaki sorunla ilgili olan *Feuerbach üzerine tezler,* özdeyişsel biçimleri altında, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin tam ve bağıntılı bir açıklamasını oluşturmazlar. Marx'ın, kendi yeni maddeci dünya görüşünün ilkelerini hazırlamaya başladığı *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyazmaları* ile *Kutsal Aile* içinde erişmiş bulunduğu özsel sonuçların açındırma ve derinleştirilmesinin dışavurumudurlar ve, sanki, bu yapıtlarla *Alman İdeolojisi* arasında bir köprü oluştururlar.

Ekonomi Politik Felsefe Elyazmaları'nda Hegel'in idealist felsefenin eleştirisinden ve *Kutsal Aile*'de B. Bauer'inkinin eleştirisinden sonra, Marx bu tezlerde, Feuerbach maddeciliğinin yarı-metafizik niteliğine saldırıyordu. Tıpkı *Elyazmaları* ile *Kutsal Aile*'de kurgul (*spéculative*) felsefenin deyim yerindeyse karşıtı olarak, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin temel özelliklerini göstermeye başlamış bulunduğu gibi, bu *Tezler*'de de, Feuerbach maddeciliğinin tersine, bu maddeciliğin genel ilkelerini belirtiyordu.

Feuerbach felsefesinin, onun yarı-metafizik maddeciliğinin ve hümanizmasının bu yadsınmasının temeldeki nedeni, Feuerbach'ın, özel mülkiyetin korunup sürdürülmesine bağlı burjuva düşünür olarak, proletaryanın sınıflar savaşımına uyarlanmış devrimci bir teoriye ulaşmasının olanaksızlığıydı. Teorisi burjuva düşüncenin ulaşabildiği en yüksek dereceyi simgelemesine karşın, Feuerbach, kendi sı-

[4] Metin M. E. G. A., I, t. 5, pp. 533-535 içinde yayımlandı. Özgün metinle Engels tarafından hafifçe değiştirilmiş metin, M. E. W., t. 3, pp. 5-7 içinde yayımladılar. Türkçe çevirisi için bkz: K. Marx-F. Engels, *Alman İdeolojisi (Feuerbach)*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 23-27.

[5] Bkz: F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* M. E. W., t. 21, p. 264.

nıfsal konumu yüzünden, ne diyalektik ne de tarihsel olduğu için, onu zorunlu olarak toplumsal sorunlara düşülkücü (ütopyacı) ve idealist bir çözüm bulmaya götüren bir maddecilikte takılıp kalıyordu.[6] Feuerbach, toplumsal sorunlara gerçek çözüm bulmadığını anlayarak, felsefesinin sınır ve eksikliklerini kendisi de kabul ediyordu, ama onların üstesinden gelmekte yeteneksizdi.[7]

Marx, ilkin devrimci demokratik teorilere, sonra da komünizme doğru yöneldiği ölçüde, devrimci bir eyleme temel hizmeti göremeyen Feuerbach felsefesinden gitgide kopma zorundaydı.

Daha 1843'te, foyerbahçı yabancılaşma teorisine dayanarak, Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'ni eleştirmeye giriştiği sırada, Ruge'ye yazdığı 13 Mart 1843 günlü bir mektupta, Feuerbach'ı yalnızca doğayı hesaba katmak ve siyasayı, yani siyasal ve toplumsal sorunların topunu savsamakla kınıyordu.[8]

Feuerbach'dan bu uzaklaşma, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin ilkelerini hazırlamaya başladığı *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyazmaları* ile *Kutsal Aile*'de gitgide daha kesin bir karşıtlık biçimi alacaktı. *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyazmaları*'nda, Marx bu karşıtlığın tüm genişlik ve tüm anlam ve önemini kendisi anlamamakla birlikte —1844 Ağustosunda Feuerbach'a gönderdiği bir mektupta, onu gerçek toplumsal bilimin kurucusu olarak yüceltiyordu[9]— kimi felsefel, siyasal ve toplumsal sorunları tarihsel maddecilik açısından çözümlemeye başladığı *Kutsal Aile*'de, yabancılaşma kavramı yerini yavaş yavaş *praxis* [üretken etkinlik —ç.] kavramına bıraktığı için, bundan böyle çözümleme ve

[6] Feuerbach felsefesinin genel nitelikleri konusunda, Auguste Cornu'nun, "*1844 Elyazmaları*" konusundaki irdelemesinin, Feuerbach'ın eleştirisiyle ilgili bölümüne bakınız: Karl Marx, *1844 Elyazmaları* içinde Ek I, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 331-337. —*Ed.*

[7] Yapıtlarının genel basımının önsözünde (*Sämtliche Werke*, Leipzig, 1846, t. 1, p. XV), şöyle yazıyordu: "İncelediğin konu salt kafa ve yüreğe ilişkin. Oysa insanlığın acı çektiği gerçek kötülük, kafa ve yürekte değil, ama insanların midesinde bulunuyor... Kimileri midelerinin istediği her şeye sahip, oysa öbürlerinin yiyecek hiçbir şeyleri yok; insanlığın bütün kötülükler, hatta kafa ve yüreğin acı çektikleri kötülükler bile işte buradan geliyor. Bundan ötürü bu temel kötülüğün bilinmesi ve kaldırılmasıyla ilgili olmayan her şey karmakarışık şeyler yığınından başka bir şey değil ve senin ayrıklamasız bütün yapıtların da işte bu karmakarışık şeyler yığınından çıkıyor."

[8] Bkz: M. E. W. t. 27, p. 417.

[9] Bkz: FEUERBACH, *Yazışmalar*, yayımlayan W. SCHUFFENHAUER, Leipzig 1963, Reclarn, vol. 105, pp. 183.

düşüncelerinde artık yabancılaşma kavramına hemen hemen hiç dayanmayarak, Feuerbach hümanizmasını daha bilinçli bir biçimde yadsıyordu.

Düşüncelerini Feuerbach'ınkilerden ayıran kesin karşıtlık, *Feuerbach üzerine tezleri*'nde kendini bütünüyle gösterecekti. Marx komünistleştiği ölçüde çoğalan ve onu Feuerbach'dan ayıran ayrımın gitgide daha belirgin bir karşıtlık durumuna dönüştüğü yalıtık Feuerbach eleştirisinden sonra, Marx bu *Tezler*'de Feuerbach felsefesinin genel ilkelerinin temel bir eleştirisine girişiyordu.

Eleştirisi, bununla birlikte, Feuerbach onun için ilerici bir düşünür olarak kaldığından, bir gericilik yandaşı olarak gördüğü B. Bauer karşısında büründüğü sert niteliğe bürünmüyordu.

Marx, tüm Feuerbach eleştirisinden, *praxis*in toplumsal yaşamın ve tarihin gelişmesi içindeki büyük önemini Feuerbach'ın anlamadığı sonucunu çıkarır.

Feuerbach, *praxis*le ilgilenmediği ve rolünün önemini anlamadığı içindir ki, doğanın, bireyin ve toplumun, ve dolayısıyla toplumsal ve ideolojik sorunların doğru bir kavrayışına varamamıştır. Maddeciliğinin eksiklik ve yetersizlikleri de işte buradan gelir.

İdealistlerin tersine, Feuerbach duyulur gerçekliği, somut varlığı, tinden ayrı şeyler olarak görür ve düşüncelerinde, kendi maddeci dünya görüşünü dayandırdığı duyulur doğadan ve somut insandan yola çıkar. Ama, duyulur gerçekliği, insanın üretken, maddesel etkinliği olarak, özne (*sujet*) biçimi altında değil de, yalnızca nesne (*objet*) biçimi altında tasarladığı için,[10] doğanın ve doğayla insan arasındaki ilişkilerin yanlış bir anlayışına varır.

*Praxis*in rolünün değerini bilmeyen Feuerbach, gerçekten, doğayı eylem olarak değil, ancak bir seyre dalma nesnesi olarak, ilkel biçimi altında tasarlayabilir. Gerçekte doğa, insan için, Marx'ın *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyaz-*

[10] Bkz: K. Marx — F. Engels, *Alman İdeolojisi* (Feuerbach), *agy.*, s. 23. *Feuerbach Üzerine Tezler*, tez I: "Eski maddeciliğin —Feuerbach maddeciliği dahil— başlıca yanlışı, nesneyi, gerçekliği, duyulur dünyayı, *insanın somut etkinliği* olarak, *"praxis" olarak*, öznel biçimde değil de, yalnızca seyre dalıcı tarzda *nesne* biçimi altında tasarlamaktır...

"Feuerbach, düşünce nesnelerinden gerçekten ayrı, somut nesnelere bağlanır, ama insan etkinliğinin kendisini *nesnel* etkinlik olarak görmez."

maları'nda göstermiş bulunduğu gibi, özsel olarak onu kendi gereksinmelerine uyarlamak için dönüştürmesini sağlayan kendi üretken etkinliğinin nesnesidir. Doğa insan için gitgide hayvan için kaldığı ilkel doğa olmaktan, başlangıçta kendini ona gösterdiği gibi, ona geçim gereçlerini sunan bağımsız bir dünya olmaktan çıkar. Tersine, onun için, durmadan artan bir ölçüde, kendi etkinliğinin ürünü, emeğiyle gitgide daha derin bir biçimde dönüştürdüğü bir alan durumuna gelir. Doğayı dönüştürürken, insan kendini de değiştirir ve insan tarihini de işte doğanın ve insanın bu ikili ve birlikte olan dönüşümü oluşturur.

*Praxis*in rolünün değerinin bilinmemesi ve insanla doğa arasındaki ilişkilerin seyre dalıcı bir tutuma indirgenmesi, Feuerbach'ın, insanın teorik etkinliğinde onun gerçek doğasına uygun düşen etkinlik biçimini görmesine ve onun pratik, üretken etkinliğini, teorik etkinliğine göre düşük nitelikli bir davranış saymasına da yol açarlar.[11]

Bu maddeciliğin tersine, idealizm insan etkinliğinin çok büyük önemini belirtir, ama idealizm insan etkinliğini tinin etkinliğine indirgeyerek onu tinselleştirdiği için, o da metafizik bir dünya görüşüne varır.[12]

Marx *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyazmaları* ile *Kutsal Aile*'de idealizmi ayrıntılı ve derin bir biçimde eleştirmiş bulunduğu için, öbür tezlerde Feuerbach maddeciliğinin eleştirisiyle yetinir.

Feuerbach'da, insanla doğa arasındaki ilişkilerin yanlış anlayışıyla birlikte, birey, toplum ve bunların ilişkileri konusundaki yanlış anlayış da *praxis*in rolünün değerinin bilinmeyişinden kaynaklanır.

İnsanın doğayla ilişkilerine, doğa karşısında aldığı seyre dalıcı tutuma indirgediği ilişkilere çok büyük bir önem

[11] Bkz: *İbid.*, s. 24, tez 1: "Bu nedenle, *Hıristiyanlığın Özü*'nde, Feuerbach yalnızca teorik etkinliğin insanın gerçek doğasına uygun düştüğünü savunur. pratik etkinliği yalnızca yahudilerde büründüğü iğrenç biçim altında düşünür ve onu buna indirger."

Feuerbach'da pratik etkinlik düşüncesi üzerine, bkz: *Hıristiyanlığın Özü*, Leipzig 1841; p. 264. "Konusu pratik olan seyre dalma, seyre dalmanın bencillikle lekelenmiş aşağı ve bayağı bir biçimidir."

[12] Bkz: *ibid.*, s. 23, tez 1: "Bu nedenle (insan davranışının) *etkin* yönü, maddeciliğin tersine, idealizm tarafından belirtildiği, ama ancak soyut bir biçimde, çünkü idealizm gerçek, somut, olduğu gibi düşünülen etkinliği elbette bilemez."

veren Feuerbach, bireyi, hepsi bir arada onun gerçek varlığını oluşturan toplumsal ilişkileri içinde değil, ama öbür insanlarla doğal ilişkileri içinde düşünme yolunu tutar. Onda kendi genelliği içinde tasarlanmış, toplumsal bakımdan ayrımlaşmamış bir varlık ve dolayısıyla bir soyutlama durumuna gelen birey üzerindeki toplumsal değil, ama antropolojik anlayışın nedeni budur.

İktisadal ve toplumsal açıdan değil, ama insanları kendi aralarında birleştiren doğal ilişkiler bütünü olarak, antropolojik açıdan düşündüğü, ve doğal bir topluluğa, insan türüne indirgediği toplum için de durum böyledir.[13]

Doğanın, bireyin ve toplumun, bireyin doğayla ve öbür insanlarla ilişkilerinin bu ne tarihsel ne de diyalektik anlayışı nedeniyle, Feuerbach, idealizme karşı savaşımına ve somut insanla duyulur doğanın önceliğini olurlamasına karşın, metafizik bir nitelik koruyan mekanist bir maddeciliğe varır, ve bu da onu toplumsal ve ideolojik sorunların doğru bir kavrayışına varmakta ve onlara doğru bir çözüm getirmekte yeteneksiz kılar.

Onun gerçekte ele aldığı tek toplumsal sorun dinsel sorundur, temel sorun sayar dinsel sorunu, çünkü insanlığın kurtuluşunun dinsel sorunun çözümüne bağlı olduğunu düşünür. Dinin toplumsal nedenlerini görmediği için, dinsel sorunu da, birey ve toplum sorunu gibi, antropolojik açıdan ele alır.

Gerçekten, dinin özsel nedeninin bireyle tür arasında ortaya çıkan karşıtlık olduğunu, bireyin insan özüne uygun cinsil bir yaşam sürmesini engelleyen ve onun Tanrıda ve tanrısal krallıkta, Cennette, kendi gerçek doğasına yanıt veren bir yaşam sürmesi için, insan türüne özgü nitelikleri Tanrıya, yani doğaüstü ve aldatıcı bir varlığa aktarmasına yolaçan karşıtlık olduğunu düşünür. İnsanın cinsil niteliklerinin Tanrıya geçirilmesinden (*aliénation*, yabancılaşma),

[13] Bkz: *ibid*, s. 25-26, tez 6: "İnsanal öz yalıtık bireyin içinde olan bir soyutlama değildir. İnsanal öz gerçekte toplumsal ilişkilerin bütünüdür.

"Feuerbach bu gerçek varlığın eleştirisine girişmediği için:

"1) Tarihin akışını bir yana bırakma ... ve soyut, yalıtık bir insanal bireyin varoluşunu ilke olarak ileri sürme;

"2) Bunun sonucu, insanal varlığı yalnızca *insan türü* biçimi altında, yani bireyler arasında doğal bir bağ hizmeti gören, bütün insanlarda ortak soyut bir genellik biçimi altında düşünme zorunda kalmıştır."

dünyanın, insanın orada insan türüne özgü niteliklerden yoksun bulunması sonucu, insan-dışı bir nitelik alan gerçek, yersel bir dünya ile, insanın kendi cinsil niteliklerini, ama aldatıcı bir biçimde yeniden bulduğu göksel bir dünya biçiminde ikiye bölünmesi sonucu çıkar.[14]

Feuerbach'ın dinsel soruna getirdiği çözüm, onun bu sorun üzerindeki yarı-metafizik anlayışına uygun düşer. Gerçekten, o bu çözümü, bir bilinç sorununa indirger. Dini ve onunla birlikte insan türünün niteliklerinin Tanrıya geçirilmesinden (yabancılaşma) doğan insanların insan-dışılaşmasını kaldırmak için, insanlara dinin ve Tanrının aldatıcı niteliğinin bilincini vermenin yeterli olduğunu düşünür, bu da bir eğitim ve öğretim işidir.

Dinsel sorun ve çözümü üzerindeki bu anlayışı yadsıyan Marx, dinin gerçek nedenlerinin toplumsal ilişkilerin doğası içinde bulunduğunu ve ancak bu ilişkilerin köklü bir dönüşümüyle kaldırılabileceğini belirtir.[15]

Dinsel duygu, kendine özgü mistisizm ve kuruntularla birlikte, belirli tarihsel koşullar içinde, bireyle toplum arasında ortaya çıkan karşıtlığın yol açtığı ikiye bölünme ve parçalanma tarafından yaratılmıştır. Bundan ötürü, dini kaldırmak için, onun aldatıcı niteliğini göstermek yetmez, onu doğuran toplumsal ilişkileri ortadan kaldırmak gerekir, bu da ancak devrimci eylemin işi olabilir.[16]

Öte yandan, dinin eğitim yoluyla Feuerbach tarafın-

[14] Bkz: *İbid.*, s. 25, tez 4: "Feuerbach dinin insanı kendine yabancılaştırdığı ve dünyayı dinsel bir dünyayla maddesel bir dünya olarak ikiye böldüğü olgusundan hareket eder. Çalışması, onu kendi maddesel temeline indirgeyerek, dinsel dünyayı kaldırmaya dayanır. Bu iş bittikten sonra, asıl işin henüz yapılmamış olarak kaldığını görmez (Engels tarafından eklenmiş bulunan tümce). Dinin maddesel temelinin kendi kendinden kopması ve bulutlar içinde yerleşmesi olgusu, gerçekte ancak bu maddesel temeli bölen iç çelişkisiyle açıklanabilir."

[15] Bkz: *İbid.*, s. 25-26, tez 6: "Feuerbach dinsel özü *insanal* öze indirger. Ama insanal öz yalıtık bireyin içinde olan bir soyutlama değildir. İnsanal öz gerçekte toplumsal ilişkilerin bütünüdür."

Bkz: *İbid.*, s. 26, tez 7: "Bu nedenle Feuerbach dinsel anlayışın kendisinin bir *toplumsal ürün* olduğunu ve çözümlediği soyut bireyin gerçeklikte belirli bir toplumsal biçime ilişkin bulunduğunu anlamaz."

[16] Bkz: *ibid.*, s. 26, tez 8: "Her toplumsal yaşam özsel olarak pratik bir niteliğe sahiptir. Teoriyi mistisizme yönelten bütün gizemler, ussal çözümlerini pratik insan etkinliği ve bu etkinliğin kavranması içinde bulurlar.

Bkz: *bid.*, s. 25, tez 4: "Öyleyse, dinin maddesel temelini kendi çelişkisi içinde kavradıktan sonra, bu çelişkiyi ortadan kaldırmakla dini gerçekten kaldırmak gerekir."

dan öğütlenen kaldırılmasının, toplumun, bir yandan gerçekte kendilerinin de eğitilmeleri gereken bir eğiticiler aristokrasisiyle, öte yandan eğitilecek bireyler yığını olarak iki bireyler kategorisine bölünmesi anlamına geldiğini belirtir. Marx, bu da toplumun uzlaşmaz sınıflar olarak bölünmesinin dolaylı doğrulanmasıdır.[17]

Feuerbach, *praxis*in rolünün değerini bilmemesi nedeniyle, dinsel sorunun ancak aldatıcı bir çözümünü verebildiği gibi, teorik sorunları, özellikle düşünce ve varlık arasındaki ilişkiler sorununu da çözümleyemez ve bunun sonucu, idealizmi büsbütün çürütmekte yeteneksiz olduğu ortaya çıkar. Gerçi dünyayı tinsel öğeye indirmekle kınadığı idealizme karşı savaşım verir ve soyut düşüncenin karşısına, dış dünyanın gerçekliği kanıtını, dış dünyanın her tasarımına nesnel bir gerçekliğin karşılık düştüğü kanıtını getiren tek şey olduğunu düşündüğü, duyulur gerçekliğin algılanmasına dayanan düşünceyi koyar. Ama, *praxis*i bilmediği ve böylece dış dünyayı, duyulur gerçekliği bir sezgi, bir seyre dalma konusu durumuna getirme yolunu tuttuğu için, düşünceyle varlık arasında kurulan ilişkilerin gerçek doğasını açıklamakta yeteneksizdir.[18]

Duyulur gerçekliğin nesnel varoluşunun kesin kanıtını veren şey, Feuerbach'ın düşündüğü gibi, onun sezgisi değildir; bu kesinlik ancak pratik etkinliğe bağlı düşünce tarafından verilebilir. Düşünceyle varlık arasındaki ilişkiler sorunu, yani bilgiye nesnel bir gerçekliğin karşılık verip vermediğini bilme sorunu, gerçekte ancak *praxis* açısından çözülebilir, çünkü insan dünyayı sezgi ve seyre dalma aracıyla bilmeden çok, kendi etkinlik konusu olarak bilir.

Bilinç, düşünce, gerçekten, insanın gerçek varoluşunu, onun iktisadal ve toplumsal etkinliğini yansıtırlar; bundan

[17] Bkz: *İbid.*, s. 24-25, tez 3: "İnsanların koşulların ve eğitimin ürünleri oldukları yolundaki maddeci öğreti, koşulları dönüştürenlerin insanlar olduklarını ve eğiticinin kendisinin de eğitilmeye gereksinmesi bulunduğunu unutur. Bu öğreti, zorunlu olarak, toplumu, biri egemen sınıfı oluşturan iki parça biçiminde bölmeye yönelecektir."

"Koşulların dönüşümüyle insanal etkinlik ya da insanın kendi dönüşmesi arasındaki örtüşme, ancak pratik devrimci etkinlik biçimi altında tasarlanabilir ve gerçekten anlaşılabilir."

[18] Bkz: *ibid.*, s. 25, tez 5: "*Soyut düşünce*nin doyurmadığı Feuerbach, *duyulur sezgi*ye başvurur; ama duyulur dünyayı insanın *pratik*, somut etkinliği olarak düşünmez."

da ideolojinin, yani insanal düşünce bütününün, onun temelini oluşturan *praxis*in teorik biçiminden başka bir şey olmadığı sonucu çıkar.[19] Böylece düşünce gerçekten ancak insanın pratik etkinliğiyle ilişkileri içinde vardır ve bu etkinlikten bağımsız bir düşünce biçiminin var olabilip olamayacağını bilme sorunu, arı kurguya (*spéculation*) değgin bir sorundur.[20]

Feuerbach'ın *praxis*in değerini bilmemesinden kaynaklanan yarı-metafizik maddeciliği, gerçekte burjuva dünya görüşüne yanıt verir. Her türlü devrimci eylemden vazgeçme yüzünden, bu görüş sezgiye dayalı maddecilik açısını aşamaz. Duyulur dünyayı pratik etkinlik biçimi altında düşünmeyen bu maddecilik, zorunlu olarak soyut yalıtık birey anlayışına bağlı kalır ve, toplumsal yaşam görüşü olarak, burjuva toplumdaki yalıtık bireyler görüşünü aşamaz.[21]

Burjuva dünya görüşüne yanıt veren bu maddeciliğin karşısına, Marx, devrimci proletaryanın özlemlerini dile getirdiğinden, sosyalizm tarafından insanlaştırılmış yeni bir toplum anlayışından esinlenen yeni bir maddecilik çıkarır.[22] Mekanist maddecilik olsun, mekanist maddeciliğe değin birbirini izlemiş bulunan bütün öbür felsefel sistemler olsun, dünya üzerine çeşitli yorumlar vermekle yetindikleri halde, bu yeni maddecilik, onu esinleyen proletarya gibi, dünyayı dönüştürmeyi amaçlar[23] — ve önemli olan da budur.

[19] Bkz: Karl Marx, *1844 Elyazmaları*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 192-193: "Etkinlik ve yararlanma, *köken türleri* bakımından olduğu denli, içerikleri bakımından da *toplumsaldırlar; toplumsal* etkinlik ve *toplumsal* yararlanmadırlar ... Benim *evrensel* bilincim, *gerçek* ortaklığın, toplumsal örgütün *yaşayan* biçimi olduğu şeyin *kuramsal* biçiminden başka bir şey değildir ... benim evrensel bilincimin —evrensel bilinç olarak— *etkinliği*, toplumsal varlık olarak benim *kuramsal* varoluşumdur da...

Bkz: *ibid.*, s. 191: "Din, aile, devlet, hukuk, sağtöre, bilim, sanat, vb., *tikel* üretim biçimlerinden başka bir şey değildirler ve genel üretim yasasına uyarlar."

[20] Bkz: *Alman İdeolojisi*, s. 24, tez 2: "İnsan düşüncesine nesnel bir gerçeklik verilmesi gerekip gerekmediğini bilme sorunu, teorik bir sorun değil, ama pratik etkinliğe bağlı bir sorundur. İnsan doğruyu, yani düşüncenin bu dünyada ve kendi zamanındaki gerçeklik ve gücünü kendi pratik etkinliğiyle tanıtlamalıdır. *Praxis*den ayrılan düşüncenin gerçekliği ya da gerçeksizliği üzerindeki tartışma, salt *skolastik* bir sorundur.

[21] Bkz: *ibid.*, s. 26-27, tez 9: "Duyulur dünyayı pratik etkinlik biçimi altında düşünmeyen, sezgiye dayalı maddecilik, olsa olsa yalıtık birey ve burjuva toplum anlayışına yükselebilir."

[22] Bkz: *ibid.*, s. 27, tez 10: "Eski maddeciliğin bakış açısı, *burjuva* toplum bakış açısıdır; yeni materyalizmse, *insanal* toplumun, toplumsallaşmış insanlığın bakış açısında yer alır."

Toplumsal yaşamın ve tarihin gelişmesinde *praxis*in devrimci rolü kavramına dayanan bu *Tezler*de, Marx etkisi *Ekonomi Politik ve Felsefe Elyazmaları*'nda ve, daha düşük bir derecede de olsa, *Kutsal Aile*'de gene de derin kalan Feuerbach felsefesinden yakasını kesinlikle kurtarıyordu. *Elyazmaları*'nda temel düşün, *Kutsal Aile*'de de hatırı sayılır bir rol oynayan yabancılaşma kavramı kaldığı halde, bu kavram *Tezler*'de *praxis* kavramı tarafından büsbütün dışarda bırakılmıştı.

Feuerbach'a yönelttiği eleştirilerde olsun, bu *Tezler*'de, deyim yerindeyse Feuerbach'ın düşüncelerine karşıt olarak ortaya koyduğu diyalektik ve tarihsel maddeciliğin kimi temel ilkelerinin hazırlanmasında olsun, Marx'ı işte bu *praxis* kavramı yönlendiriyordu. Gerçekte, Marx *praxis*in devrimci rolünün değerinin bilinmemesini, Feuerbach öğretisinin yetersizlik ve eksikliklerine: yanlış doğa anlayışına, toplumsal bakımdan ayrımlaşmamış soyut yalıtık birey, insan türü biçimi altında gene soyut bir biçimde tasarlanmış toplum kavrayışına, toplumsal sorunlar, özellikle dinsel sorun ve ona getirdiği aldatıcı çözüm üzerindeki yanlış görüşüne ve düşünceyle varlık arasında kurulan gerçek ilişkileri anlamaktaki yetersizliğine yüklüyordu; insanla doğa arasındaki ilişkiler, toplumla ilişkileri içinde düşünülen birey, iktisadal ve toplumsal gelişmeyle bağlantılı olarak ele alınan toplumsal sorunlar ve üzerine yeni bir bilgi teorisi kurduğu düşünceyle varlık arasındaki ilişkiler konusunda yeni bir görüşe, Feuerbach'a karşıt olarak, Marx işte bu *praxis* kavramına dayanarak erişiyordu.

Marx'ı dogmatizm ve düşülkücülükten kurtaran ve proletaryanın devrimci eylemine teorik temel hizmeti görecek olan, mekanist maddeciliğe taban tabana karşıt yeni bir maddeci dünya görüşünün ana çizgileri, bu çeşitli kavramlardan çıkıyordu.

"*Karl Marx et Friedrich Engels: Leur vie et leur oeuvre*"
PUF, Paris 1970, t. IV, pp. 129-140.

[23] Bkz: *ibid.*, s. 27, tez II: "Filozoflar dünya üzerine çeşitli yorumlarda bulunmakla yetindiler, önemli olan onu dönüştürmektir."

BURJUVA EĞİTİM ÖĞRETİLERİYLE SAVAŞMADA SOSYALİST PEDAGOJİNİN GÖREVLERİ

W. M. CHWOSTOW

ÇEVİREN
TAHSİN YILMAZ

ÇAĞIMIZDA büyük tarihsel olaylar olup bitmektedir: Sosyalizmin dünyanın üçte birinde zafere ulaşması, sömürge düzeninin yıkılması, sermayenin egemen olduğu ülkelerde işçilerin giderek genişleyen ve yoğunlaşan sınıf savaşımı, bunlardandır.

Bugün kapitalizm, dünyada değişen güç ilişkilerini ve dengesini hesaba katmaya ve kendini, tekelci devlet kapitalizmi tarafından ortaya konan önlemlerle yeni koşullara uydurmaya yönelmektedir. Askeri gözdağı-verme yönteminden vazgeçmeksizin sosyalizme karşı ideolojik bir üstünlük sağlayabileceğini de ummaktadır. Şu sıralarda sosyalist değer sistemini gözden düşürmek, sosyalist devletlerinin halklarının oluşturduğu birliği yıkmak, uluslararası işçi hareketlerini parçalamak ve kişilerin marksist-leninist öğretiye olan güvenlerini sarsmak için tüm ideolojik araçları da seferber etmiştir. Amerikan emperyalizmin ileri gelenlerinden W. Rostow şunları söylemektedir: "Sahip olduğumuz tüm aklımızla ve çabamızla sosyalist rejimle yöne-

tilen devletleri, özgür devletler safına katmak için uğraşıyoruz." Burada "akıl", "çaba" kavramlarından sosyalist devletlerin ideolojik donanımlarını zayıflatmak için tüm yollar ve yöntemlerin anlaşıldığı apaçıktır.

Burjuva ideolojisinde ortaya çıkan bunalım, kapitalizmi, sosyalizme karşı savaşmada yeni araçlar bulmaya zorlamaktadır. Örneğin emperyalizm, kendi ideolojik zehirini çeşitli revizyonist akımlarla, sözgelimi sosyal demokrasi ile sürdürmeye çalışmaktadır. Emperyalizm, tarihsel olarak ortaya çıkan güçsüzlüğü ile yetinmemekte, sosyalizm ile savaşmada yeni kılıklara bürünmektedir.

Emperyalist ülkelerde pedagoji ve okul, sınıfsal çatışma alanlarından birisidir. Toplumun ekonomik olarak ilerlemesinde ve yetişmekte olan kuşağı ideolojik olarak etkilemede bir araç olarak kullanılan eğitimin öneminin artması, kapitalist ülkelerde egemen sınıfların bu alanda etkinliklerini artırmalarına, yoğunlaştırmalarına yol açmaktadır.

Son zamanlarda burjuva pedagoglarının, yöntem sorunlarına karşı büyük bir ilgi duydukları görülmektedir. Yöntem alanındaki bu hareketliliğin yönü ve amacı hakkında burjuva pedagoji öğretisini ortaya koyanların ileri gelenlerinden olan Theodor Brameld *Bunalım Döneminde Eğitim* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Batı kültürünün amaçlarının, insanları, sosyalist kültürün amaçlarından daha az ilgilendirdiğini saptamaktayız." Aslında Brameld, bu görüşü ile kendisini rahatsız eden durumu aşmak istemektedir. O, asıl görevini, dünyanın üçte birinden daha fazla bir alanda egemen olan ve alanını her gün gittikçe genişleten sosyalist ülkelerdeki politik, ekonomik, sosyal amaç ve öğretilerinden apayrı olan ve sade yurttaşın duygusunu, güvenini kazanabilecek amaç, öğreti ve programlar ortaya koymakta görmektedir.

FELSEFİ İDEALİZM VE PEDAGOJİ

Eskiden olduğu gibi bugün de idealist felsefe, burjuva pedagojisinin, onun yönteminin temelidir. Bu yüzden zamanımızdaki idealist felsefenin türlü biçimlerinin pedagojik düşünüşe, okur organizasyonuna ilişkin ilkeleri nasıl etki-

lediğini eleştirici bir gözle ele almak zorunluluğu vardır. Fakat bu eleştiriyi yapmak sanıldığı kadar kolay değildir. Çünkü birçok burjuva pedagogu şu ya da bu idealist felsefi akıma bağlı olduklarını yadsımaktalar, belli bir felsefeye bağlı olduklarını, hatta esas tutumlarının felsefi spekülasyonlardan kaçınmak olduğunu söylemektedirler.

Amerika'da ileri gelen pedagoglardan biri olan Conant, pedagojinin temel sorunlarının Platon'dan Whitehead'e kadar zaten büyük filozoflar tarafından çözümlendiğini, bu sorunlara bugün yeniden yönelmenin yinelemelere yol açan beylik laflar söylemek olduğunu ileri sürmektedir. Bazı batılı pedagoglar daha da ileri giderek, felsefenin pedagoji için dile getirdiği anlamı kesin olarak yadsımaktadırlar. Onlara göre pedagoji, pedagojik öğretileri temellendirmede herhangi bir felsefi sistemin tezlerine dayanma zorunluluğunda değildir. Pedagoji, ortaya koyduğu öğretileri temellendirmede yalnızca pedagojik süreçlerden hareket etmelidir.

Felsefe, zorunlu olarak dünya anlayışı ve ideoloji ile içiçedir. Bu nedenle yukardaki tutum, bilimin, ideoloji dışına atılması gerektiği düşüncesi ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bilimi ideoloji dışında tutmak görüşü, geleneksel pozitivizmin ideoloji ile bilimi karşı karşıya koymasından doğmuştur bilim sözümona, nesnel buna karşın ideoloji, politik ilgi ve sempatilere bağlıymış, bu yüzden de gerçek dünyayı çarpık bir biçimde yansıtırmış (!). Böyle bir görüşten hareket edilerek de eğitim hakkında ortaya konan her öğreti bilimsel olmak istiyorsa, her türlü ideolojiden uzak olmalıdır, denilmektedir.

Pedagojiyi "ideoloji dışında tutmak" görüşünün yanlış bir görüş olduğunu, böyle bir görüşün gerçek amacının ne olduğunu ortaya çıkarmak, bugün sosyalist ülkelerdeki pedagogların güncel görevidir. Sosyalist ülkelerde toplum bilimlerinin gelişmesi, işçi sınıfının ideolojisi ile bilimsel olgular arasında asla bir çelişkinin bulunmadığını açıklıkla ortaya koymaktadırlar. Çünkü ilerici olan işçi sınıfının ilgileri ile nesnel tarihsel yasalar arasında bir çelişki yoktur, tersine onun içindedir. Bu nedenle Marx, Engels ve Lenin'in ortaya koydukları sosyalist ideolojinin temel görüşü, yetişmekte olan kuşağın eğitim ve öğretimi için güvenilir bir

yöntem vermektedir. Pedagoji bilimine ideoloji, ideoloji olduğu için değil, tersine toplumsal yaşamı ve toplumsal bilincin gelişme sürecini çarpık bir biçimde ortaya koymaya çalışan burjuva ideolojisi olduğu için, idealist felsefe zararlı etkilerde bulunmaktadır.

Pedagojiyi "ideoloji dışında tutmak" ve onu felsefenin etkisinden kurtarmak için burjuva pedagogların görülen eğilimlerin, çeşitli biçimlerde güdülendirildiği görülmektedir. Bu, pekçok durumlarda sosyalizme karşı olan görüşleri maskelemek yolu, marksizme karşı bir yöntem olarak kendini göstermektedir. Fakat pedagojiyi "ideoloji dışında tutmak" öğretisinin bazı durumlarda, verimsizliği ortaya çıkan idealist felsefeye karşı bir protesto olduğu da gözden ırak tutulmamalıdır. Bu protesto, bazı temel pedagojik sorunları çözmede, bu tutumun yetersizliğine karşı yapılan bir protestodur. Örneğin, eğitimin amacı, ders sürecinin temel ilkeleri, öğretim planlarının ortaya konması... vb. sorunlar, felsefi bir temellendirme olmadan ele alınamazlar. Ayrıca bunlar, genel dünya anlayışından da ayırdedilemezler. Böyle bir tutumun, yani pedagojiyi "ideoloji dışında tutmanın" da belli bir felsefi tutumu dile getirdiği apaçıktır. Bunu, F. Engels'in doğa ile uğraşan bilim adamları ile ilgili olarak söylediği sözlerde açıkça görmekteyiz: "Onlar kendilerini, felsefeyi yadsıyarak ya da onu söverek felsefeden kurtarabileceklerine inanmaktadırlar..."; ama bunlar, "felsefenin boyunduruğu altında değil, maalesef çoğunlukla kötü, hatta en kötüsünün kölesi, en kötü felsefeden geri kalanın vulgarize edilmesinin kölesidirler."[1]

Engels tarafından çok iyi bir biçimde görülen bu durum, bugün burjuva pedagojisine de aktarılabilir. Bugün burjuva pedagojisinin kuramsal temellerinin idealist felsefenin çağdaş görünümleri, yani pragmatizm, neo-pozitivizm, existansiyalizm ya da neo-thomizm tarafından sağlandığı açıkça görülmektedir. Felsefi akımların pedagojiye ve okul anlayışına etkisi, türlü biçimlerde ve o felsefenin özelliği ile şu ya da bu ülkenin ideolojik yapısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin pragmatizmin pedagojik

[1] K. Marx/F. Engels, Werke, Bd 20. s. 480, Berlin 1962.

öğretisi, belli bir çağda Amerikan eğitim ve öğretiminin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Pragmatizme karşılık neo-pozitivizm ve ekstansiyalizm, ortaya henüz ayrıntılı bir pedagojik öğreti koymamıştır. Fakat bunları, burjuva pedagojik düşünüş biçimini eleştirirken gözönüne almamak ya da onları yok saymak, doğru bir tutum olmaz.

İdealist felsefenin çağdaş görünümlerinde ortaya konan, ileri sürülen görüşler, bilimsel bildiri ya da üniversitelerdeki derslerde savunulmamakta, aynı zamanda da burjuva edebiyatında, basınında görülmekte ve yayın organları tarafından yayılmasına özen gösterilmektedir. Bu görüşleri, halka benimsetebilmek için de, sade yurttaşın günlük bilincine ve pedagojik faaliyette bulunanların düşünme biçimine uygun düşen popüler bir dile de aktarmaktadırlar. Bu doğrudan doğruya etkileme, kapalı pedagojik öğretilerin etkilemeleri kadar kişiler üzerinde etkili olmaktadır.

Çağdaş burjuva felsefi-pedagojik düşünme, pekçok akım ve öğretilerde ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden kapitalist ülkelerin pedagoji yazınlarında, hiçbiri burjuva dünya anlayışının dışına çıkmamalarına karşın, pedagoji alanında pekçok görüşün ortaya konduğunu görmekteyiz. İdealist felsefenin türlü türlü akımlarının, kuşkusuz pekçok pedagojik sorunun yorumunda birbirinden apayrı görüşleri savundukları görülmektedir. Bu farklı yorumları ortaya koyan akımlar arasında polemik, marksist-leninist bilim adamlarını da ilgilendirmektedir. Çünkü bu polemik onlara, çağdaş burjuva düşünme biçiminin önemli gelişme eğilimlerini daha iyi anlama olanağı vermektedir.

Pragmatik felsefi-pedagojik görüşün çözümlenmesi, güncelliğini koruyan bir konudur. Bilindiği gibi pragmatizmin pedagojik öğretisini kuran J. Dewey'dir. Dewey, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında geleneksel pedagoji anlayışının yetersizliği ile skolastik ders pratiğini ağır bir biçimde eleştirmiş ve bu eleştirisinden sonra da okul ile yaşamın bağlılığı, ders sürecinde öğrencinin etkinliğinin gelişmesi, öğretimde pratik bilgilerin rolü üzerinde ilginç bazı sonuçlar ortaya koymuştur.

Pragmatik pedagojinin, nesnel gerçekliğin varolduğu-

nu yadsıması, öznel yaşantının mutlaklaştırılması... vb. nedeniyle öznel idealizme dayandığı kuşku götürmeyecek kadar açıktır. Ayrıca onun, kapitalist toplum düzeninin ideallerine dayandığı besbellidir. Pragmatik pedagoji, açık bir biçimde çıkarcı (utilitarist) bir özellik göstermektedir. Çünkü kuramsal bilgiyi aşağı ve hor görmekte, ders ile sıkı sıkıya bağlı olan aracısız algılanabilir pratik sonucu mutlaklaştırmaya yönelmektedir. Ahlâksal eğitimin ilkelerini saptamada pragmatik pedagoji kuramcıları, bireyin yaşamdaki başarısını geliştiren şeyin ahlâkî olduğu görüşünden yola çıkmaktadırlar. Kuşkusuz bu tez, bir dizi önkoşullarla da bağlantılıdır. Fakat genel olarak pragmatik ahlâk öğretisi ile başarılı bir tüccarın ahlâksal değerleri ve dünya anlayışının uyum içinde olduğu gün gibi açıktır. Bu bağlantıyı zaten burjuva ideologları da söylemektedir.

Özellikle 1950'den sonra pragmatik pedagoji, ABD'de sert bir biçimde eleştirildi. Bu eleştiri, yalnız ilerici bilim adamları tarafından değil, aynı zamanda pekçok burjuva pedagogu tarafından da yapıldı. Progressivizm (uragmatizmin eşanlamı), adeta bir sövgü sözcüğü oldu çıktı. Fakat böyle bir durumun ortaya çıkması, pragmatizmin amerikan okul öğretisi ve pratiğinde etkisini yitirdiği anlamına gelmez. Bu etkiler, bugün hem Amerika'da, hem de diğer kapitalist ülkelerde egemenliğini sürdürmektedir.

Kendilerine "yeni-pragmatistler" adını veren J. Dewey'in zamanımızdaki ardılları Th. Brameld, G. Rugg, E. Kelly ve diğerleri, ustalarının en gerici, en tutucu görüşlerini yaymaya çalışmaktadırlar. Örneğin Th. Brameld, sağlıklı kapitalist bir toplum düzeninin oluşturulabileceğini, bu toplum düzeninin kendi içindeki çelişkileri görmezlikten gelerek, bu sağlıklı toplum düzeni için halkın devrimci bir savaşım vermek zorunda olmadığını tıpkı bir havari gibi vaaz etmeye başladı. Klasik pragmatizmin öznel tutumuna ek olarak neo-pragmatistler, bilinç dışı olan şeylerin insanın psişik yaşantısında etkili olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle de bunlar, böylece irrasyonalizme dört elle sarılıp ondan medet ummaya başladılar.

Pragmatik pedagojik görüşlerin neo-pozitivizmde de ortaya çıktığı görülmektedir. Bilindiği gibi neo-pozitivizm,

İngiliz-Amerikan felsefesinde en etkili olan akımdır günümüzde. Brenzinka (Batı Almanya), R. S. Peters (İngiltere), L. Langrand (Fransa) ve diğerleri, bilimsel bilginin dünya anlayışı ile ilgisini yadsımaktalar ve yanlış bir ampirizmi mutlaklaştırıp pedagojinin kuramsal görevinin yalnızca mantıksal-semantik çözümlemeler olduğunu ileri sürmektedirler. Bu görüşler pedagojik öğretilerde ortaya çıkmakla kalmamakta, aynı zamanda da belli bir ölçüye değin okul pratiğinde uygulanmaktadır.

Neo-pozitivizmin etkisi, kuramsal bilgilerin değersiz sayılmasında, ampirik içeriğin ders programlarında yüceltilmesinde, ampirik içeriğin mutlaklaştırılmasında görülmektedir. Ampirik içeriğin ders programlarında yüceltilmesi, dersin temel görevinin araştırıcı-olma becerisinin öğrenciler tarafından kavranması olduğu görüşünün yayılmasına, sistematik olarak organize edilmiş bilgilerin açıkça aşağı dereceden görülmesine yol açmaktadır.

Neo-pozitivizmin ahlâk öğretisinde ise ahlâksal olmanın nesnel yasalarının bulunduğu ve bunların diğer toplumsal ilişkilerle belirlendiği görüşü yadsınmaktadır.

İdealizmin ortaya çıktığı başka bir felsefi akım da eksistansiyalizmdir. Eksistansiyalizmin pedagojik anlayışında bireyciliğe büyük önem verildiği görülmektedir.

Bilindiği gibi marksizm, tek tek kişilerin bireysel yetenek, beceri ve yönelimlerinin gelişmesinin toplumsal gelişme ve sosyalist toplum için ne büyük bir önem taşıdığı açıkça belirtir, gösterir. Fakat bunu söylerken marksizm, insanı, onun gelişmesini, onun eylemlerini, ondaki içsel psişik dünyanın diğer toplumsal ilişkilerle olan bağlantısı içinde ele alır. Ancak, eksistansiyalistlerin gözünde insan, tüm bu bağlantılarından soyutlanmış bir birey, bir individuumdur; individuumun temel düşmanının ise kolektif-olan olduğu ileri sürülmektedir. Böyle bir görüş, en sonunda, insanı bir sürü, bir büyük-baş hayvanlar sürüsü olarak ele alınmasına yol açmaktadır.

Eksistansiyalizme göre çağdaş insan, özellikle kendi bireyselliğini, kendi individualitesini korumalıdır. Bu yüzden, diyorlar bu tezi savunanlar, "hümanist pedagojinin" görevi, ders ve eğitim sürecinin sonsuz bir biçimde bireyselleş-

tirmektir. Burada şunu hemen söyleyelim ki böyle bir tutum, burjuva pedagojisinde yeni değildir. Dersin bireyselleştirilmesi, pekçok pedagojik tasarının amacı idi, özellikle batıda yüzyılımızın ilk yirmi yıllarında yapılan Dalton-Planı, Winnetka-Planı, Jena-Planı bunlardandır. Çağdaş eksistansiyalizm, benzer pedagojik tutumları, yeni felsefî temeller kazandırmaya çabalamaktadır.

Eksistansiyalizm alacalı-bulacalı, rengarenk bir felsefî akımdır. Yandaşlarının toplumsal-politik anlayış bakımından birbirlerinden ayrıldıkları da görülmektedir. Bu farklılık, eğitim sorunlarının ele alınmasında da ortaya çıkmaktadır. Hıristiyan eksistansiyalist filozof Fransız Marcel, eğitim kavramını seçkin bir sınıfın, yani en seçkinlerin yetiştirilmesi anlamında kullanmakla kalmıyor, böyle bir eğitim anlayışını anti-sosyalist bir propaganda aracı olarak da kullanıyor. Böyle bir tutum, Amerikalı eksistansiyalist pedagog J. Neller'de de görülmektedir. Neller, "Eğitilenlerin bireyselliğine yönelen eğitim, özellikle Sovyet sosyalizmine karşı koyabilmek için çok önemlidir" demektedir. Batı Almanya eksistansiyalist filozof ve pedagoglarında da anti-sosyalizm yön, kendini açıkça ortaya koymaktadır. Bu tutum, hem klasiklerde, örneğin K. Jaspers'de, hem de eksistansiyalizmin en yeni optimist türü olan Bollnow ve diğerlerinde görülmektedir.

Aynı zamanda J. P. Sartre ve yandaşları individualist eğitimin, kapitalist toplumun ve burjuva devletinin totaliter eğilimlerine karşı direnmede bir yöntem olduğunu söylemektedirler. Burada marksist-leninist bilim adamlarına düşen görev, şu ya da bu eksistansiyalistin öznel görüşlerine kapılmadan, onlar tarafından ileri sürülen "pedagojik individualizmin", eğitim ve öğretimin okulda bireyselleştirilmesini yanlış bir açıdan ele aldıklarını, böyle bir eğitim anlayışının kişi ile toplumu karşı karşıya getirerek çatışmalara yol açtığını, açacağını göstermektir.

Çok güncel olan diğer bir konu da moral bir göreliliği (relativizmi) içeren eksistansiyalist ahlâk öğretilerinin çözümlenmesidir. Eksistansiyalizm, insanın davranışlarını belirleyen nesnel yasaların, değerlerin bulunduğunu yadsır. Bu yüzden eksistansiyalistlere göre bir kişinin ahlâksal de-

ğerleri, normları, onun mutlak "özgür isteminin" bir yansımasından başka birşey değildir.

Bu türlü görüşler, bazı aydın kesimlerinde ve okuyan gençler üzerinde belli bir ölçüde etkili olmakta ve bu durum, kapitalist ülkelerde sol gençliğin gittikçe artan eylemleri için gerçek bir tehlike oluşturmaktadır. Çünkü gençler, individualist-anarşik protestolara ya da toplumsal-politik edilgenliğe yönelmektedirler bu etkilerle. Bu nedenle de devrimci sosyalist görüşlerin bir sis perdesi altına sokulmasına yol açmaktalar, devrimci eylemi güçsüzleştirmektedirler. İşte bu nedenle eksistansiyalist görüşlere karşı temelden bir savaşım yürütmek zorunluluğu vardır.

Tüm hıristiyanlık adına eğitim ve öğretim sorunlarının kuramsal çözümünde hak talep eden katolik felsefe akımı neo-thomizm, çağdaş burjuva pedagoji anlayışı üzerinde büyük bir etki yapmaktadır. Neo-thomizm, skolastik Aguinizmin yalnız basit bir yeniden ortaya çıkışı değil, tersine onu çağdaş insanın duygu ve düşünce dünyasına uydurma çabasıdır. Fakat bu çabada hıristiyanlık öğretisinin dünya anlayışının temellerine dokunulmamakta, bu temeller olduğu gibi devir alınmaktadır.

Neo-thomistik görüşlerin batıda yayılmasının nedenlerinden birisi, dinin şimdiye değin burjuva ideolojisinin, burjuva bilincinin yaygın bir biçimi olmasıdır. Fakat neo-thomizmin etkisi, kuşkusuz yalnız dine bağlı çevrelerde görülmemektedir. Aynı zamanda burjuva aydınlarının pekçok temsilcisi, kendini rasyonel, akla uygun ve hümanist bir öğreti olarak ortaya koyan neo-thomizmi, felsefî irrasyonalizme, ahlâksal hiçlikçiliğe (nihilizme), estetik çöküşe karşı durmada dayanılacak bir güç olarak görmektedirler.

Neo-thomizmde pedagojik görüşler önemli bir yer tutmaktadır. Bir kısım kapitalist ülkelerde hıristiyanlık eğitimi ile ilgili araştırmaların yapılmasını üzerlerine alan thomistik pedagoji derneklerinin bulunduğu bilinmektedir. Bu derneklerin geleneksel okullar için öğretmenin kullanabileceği birçok eğitim araç ve gereçlerini geliştirdikleri de görülmektedir. Neo-thomizmin pedagojik görüşlerini, şimdi Amerika'da yaşayan filozof ve pedagog J. Maritain'in yapıtlarında açık olarak bulmaktayız.

Neo-thomist pedagoglar, yurttaşlık ve ahlâk eğitimine büyük önem vermektedirler. Bu pedagoglar genel olarak kapitalizmin açık savunucuları olarak değil, tersine burjuva toplumunun gelişmesindeki ciddî çelişkileri görmekte, gençlerin bir kısmında ahlâksal yıkıntının başgösterdiğini; çocuklar ve gençler arasında suç işleme eğiliminin arttığını; karamsarlığın, kuşkuculuğun ve ahlâksal hiçlikçiliğin genişlediğini söylemektedirler. Onların ileri sürmelerine göre "çağdaş kültürdeki bunalım", yalnız kapitalist ülkelerde değil, tüm ülkelerde görülmektedir. Bunun nedeni ise asla sömürgeci toplumun özünde değil, tersine çağdaş insanın —ister emekçi, isterse burjuva olsun— yalnız dünyevî şeylere yönelmesi, "ruhun kurtuluşunu" düşünmemesidir. Kilisenin uyguladığı propaganda geleneğine uygun olarak neothomistler, dinin dışında hiçbir ahlâksal davranmanın olamayacağını ileri sürmektedirler. Bu nedenle de ahlâksal eğitim, dinsel ahlâk öğretisine dayandırılmaya çalışılmaktadır. Bizim için burada önemli olan şey, bu türlü savların kapitalist ülkelerde pekçok kişilerde kök saldığını bilmemizdir. Çünkü burjuva propagandasındaki çelişkilerden, aldatmacalardan, kuşkuculuktan, ahlâksal görelilikten, yıkımlardan yorgun düşen halk, bu türlü sözlere kolaylıkla kapılma eğilimi göstermektedir. İçinde bulundukları ahlâksal ve toplumsal sarsıntılardan bıkan insanlar, ruhsal açıdan birşeye bağlanma susuzluğu göstermektedirler.

Neo-thomist pedagoglar benzer psişik durumlardan akıllıca yararlanma çabasındadırlar. Bunlar, "ebedî", "sınıfsız" erdemleri, örneğin doğruluk, iyilik, insanları sevme, iyi yürekli olma, sabır, kendini bir şeye adama... vb erdemlerin çocuğa ancak ve ancak dine dayanmakla öğretilebileceğini ileri sürerler. Neo-thomistler, hıristiyan pedagogların en önemli görevlerinin öğrencinin dine olan biçimsel bağlılığını ortadan kaldırmak olduğunu, ancak bu yöntemle yüksek ahlâksal özelliklerin gelişmesinin sağlanabileceğini söylerler.

Neo-thomistler, karşı-devrimci kilisenin eğitim-öğretim sorunlarındaki rolü üzerindeki isteklerini "kuramsal" olarak desteklemek amacındadırlar. Bunlar, eğitimin görevinin "ebedî", "değişmez" isteklerle belirlenmesine karşılık, şim-

diki devletlerin gösterdikleri özelliklerin geçici olduklarını savunmaktadırlar. Bu nedenle de gerçek eğitim, ebedî ve değişmez bir kurum olan kilise tarafınan güvence altına alınabilir. Okul ve kilisenin birbirlerinden tamamen ayrılması gerektiği hakkındaki demokratik isteğe karşı katolik ideologlar, okulun devletten ayrılmasını, okulun kiliseye bağlı olmasını isterler.

Neo-thomizm pedagojik uygulamadaki etkisini, öğretmenin eğitim ve öğretim sürecindeki rolü üzerindeki anlayışta da görmekteyiz. Daha önce adını andığımız Maritain, progressiv eğitim için şunları söylemektedir: "çocuğun yönetilmesini zorla tekeline almakta; çocuğu, kendiliğinden ortaya çıkan içgüdülerin isteğine bırakmakta ve öğretmeni edilgen ve yansız bir gözlemci durumuna sokmaktadır. Böyle bir tutum, pedagojinin bataklığa sürüklenmesi demektir." Progressivizm için burada ortaya konan eleştiri, doğrudur. Ancak, neo-thomistler için öğretmen, herşeyden önce kilisenin bir ajanıdır, kilisenin bir aracıdır. O, "yıkıcı" materyalist ve tanrı-tanımaz görüşlere karşı çıkmak, öğrencilerin tanrıya olan inançlarını pekiştirmek zorundadır. Neo-thomist pedagoglar, gençliği dinsel önyargı ve dogmaların baskısı altında tutmayı, onları toplumsal sorunlardan ve devrimci eylemlerden uzak tutmayı kendilerine amaç edinmişlerdir. İşte bu nedenden ötürü neo-thomistik pedagoji, nesnel, pekçok durumlarda da öznel olarak burjuva toplum yapısının olduğu gibi korunmasını savunmaktadır.

KLASİKLERDEN BİR DERLEME DOLAYISIYLA

Klasikleri (Marx-Engels-Lenin'i) herhangi bir konuda taramaya girişen kişi, 90'ı aşkın kalın ciltle karşılaşır. Elindeki ciltler "dizin"li ise, işi oldukça kolaylaşır; ama ilgilendiği konuya göre gene de epey emek gerektiren bir iş yapmak zorunda kalabilir. Klasiklerden belirli konularda yapılmış derlemeler, her şeyden önce bundan ötürü değerlidir. Böyle derlemeler, bir çeşit "çok ayrıntılı ve kullanışlı" birer "dizin" sayılabilir. Onun içindir ki Klasikleri içeren bir kitaplıkta, derlemelerin her zaman ayrı bir yeri olduğu söylenebilir.

Derlemelerde ilk bakışta sanıldığından çok çeşitli yollar izlenebilir. Düşünülüveren en kaba yol, Klasiklerin belirli bir konuda söylediklerini zamana göre sıralamaktır. Bu, o konudaki Markşçı-Leninci gelişmenin tarihsel çizgisini belirtmeye en uygun yoldur. Bu yolun ürünü olan derlemelerin "çok ayrıntılı ve kullanışlı" birer "dizin" olma nitelikleri kuşkusuz daha ağır basar. Ne var ki, derlemelerden amaç, "dizin" hazırlamak değildir. Derlemeler, öyle gürünüyor ki, pratik bazı gereksemelerin sonucudur. Bu gereksemeler ise, uzun veya kısa süreli olabilir; ama, herhalde, Klasiklerden çok sayıda okurun yararlanmasını sağlamakla sıkı ilişkileri vardır.

Derlemelerde, zaman sırası, kesinlikle değilse bile, epeyce gözetilmeyebilir. Bir derleme, böylece, okumayı ve anlamayı kolaylaştıran bir biçime kavuşturulabilir. Bu, konuyu kendi içinde ve Marksçı-Leninci ilkelere uygun biçimde sınıflayarak veya bölerek, büyük ölçüde başarılabilir. *Kadın ve Aile** bu türlü derleyişin güzel bir örneğidir.

Anılan Kitapta, Klasiklerin "kadın ve aile" konusunda söyledikleri şeyler şöyle sınıflanıp sunulur: "Uzlaşmaz-Karşıt Sınıflı Toplumlarda Çalışan Kadının Ezilmesi ve Sömürülmesi Üzerine". Bu "birinci" bölüm üç alt-bölüme ayrılır: a) "Kapitalist Sanayide Kadın Emeği"; b) "Kapitalist Tarımda Kadın Emeği"; c) "Sınıf Savaşımında Kadınlar". Sonra öbür bölümler gelir: 2. "Kadının Hak Eşitliği ve Özgürleşmesi Üzerine"; 3. "Aşk, Evlilik ve Aile Üzerine"; 4. "Sosyalizm/Komünizmde Kadının Kurtuluşu". *Kadın ve Aile* adlı

* Marx, Engels, Lenin, *Kadın ve Aile*, Ankara, Haziran 1979.

derlemede, zaman sırasına sürekli uyulmadığı görülür. Örneğin, birinci bölüm Marx-Engels'ten alıntılarla gelişir; sonra Lenin'den alıntılar gelir ve onları Marx'tan alıntılar izler. İkinci ve üçüncü bölümlerde de buna benzer bir sıralanış var. Böylece, özde zaten var olan bütünlük, biçimde de (sunuluşta da) sağlanmaya çalışılmıştır. Ama *zaman*, böyle bir derleyişte sözkonusu olan ilişkiler bakımından bile, her şeye sonuna kadar boyun eğmez; bizim dışımızda, nesnel bir boyut olduğunu açığa vurur. Dolayısıyla, kitabın dördüncü bölümünü yalnız Lenin'den alıntılar meydana getirir; ikinci ve üçüncü bölümler de onun sözleriyle kapanır. Böylece, sonradan söylenmiş ve ancak sonradan söylenebilir olan şeyler, buna uygun yeri almış olur. Zaman sırası, kitabın bütününde biraz, bölümlerde epeyce bozulur; ama, alıntılar başka ilişkiler bakımından tutarlı bir biçimde sıralanır.

Kadın ve Aile'nin başında ve sonunda Clara Zetkin'den birer alıntı var. Baştaki "Kadınların Klasiklere Borçlu Oldukları Şey", sondaki "Lenin'den Anılar". Baştaki alıntı, "kadın ve aile" diye apayrı bir konu olmadığına da değinerek, okuru bu konuyu genel bütünle ilişkileri içinde görmeye hazırlar veya, hiç değilse, amacı bu olan bir uyarı gibidir. Sondaki, ise, derlemeye daha güzel bir bütünlük ve sıcak, canlı bir bitim kazandırır. Bu alıntı, derlemenin bir çeşit eksikçe özeti de sayılabilir. Bu örnek gösterir ki, Klasiklerden yapılacak derlemeler, onlarla ilgili başka verilerle daha tam, daha renkli hale getirilebilir. Yalnız, kesinlikle güvenilir olmak gereken böyle veriler her zaman bulunmayabilir.

Anılan derleme kitapta, her alıntıdan sonra, kaynak bildiren bir not gelir. Bu notlar, göze batmayacak biçimde konmuş olsalar da, okurun duraksamasına yol açabilir. Dipnotlar halinde verilmeleri veya, kitabın Almancasında olduğu gibi, sayfa yanlarına konmaları daha uygun olurdu gibi görünüyor. Bilimsel bir derlemede böyle notlardan vazgeçilemez; ayrıca, böyle notların varlığıdır ki derlemeye "çok ayrıntılı ve kullanışlı bir dizin" niteliği kazandırır. Burada önemli olup göz önünde bulundurulması gereken nokta şudur: Bir derlemede izlenen yol ve güdülen amaç, buna uygun bir sayfa düzeni gerektirebilir. İşin bu yanı, tümüyle biçimsel sayılıp önemsenmezse, derlemeye verilmiş onca emek gereği gibi değerlendirilmemiş olur veya, hiç değilse, biçimin ona katkısından vazgeçilmiş olunur. (Şunu hemen ekleyim: *Kadın ve Aile* okunurken, öğrenilmek gerekmedikçe, kaynak gösteren ara notlar atlanabilir; bu yüzden hiçbir eksiklik de duyulmaz.)

"Kadın ve Aile" konusu, Engels'in o ünlü *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı yapıtında bile, epeyce ayrıntılı işlenmiş olmakla birlikte, "başlı başına" elealınmış değildir. Başka türlü de olamazdı. *Kadın ve Aile*'de Klasiklerin bu konuda çeşitli gerekçeler veya vesilelerle söylediklerini ustaca der-

lenmiş bir biçimde okuyunca, Marksçı-Leninci dünya görüşüyle yeni karşılaşmış bir okur bile, bunun başka türlü olamayacağını kolayca kavrayabilir. Derlemelerin en önemli yararlarından biri de bu olmalı: Belirli bir konuyla ilgili olarak, diyalektik ve tarihsel maddeselci yöntemin (veya Marksçı-Leninci Teorinin) geniş ve derin kavrayışı ile karşılaşmak. Herhangi bir derlemeye emek verenlerin özellikle üzerinde durmaları gereken nokta da bu olmalıdır. Bir derleme, bu noktanın ne kadar kolay görülmesini sağlıyorsa, o kadar başarılı olmuş demektir. Klasiklerden yapılmış hiçbir derleme, ilgili olduğu konuda, bir "reçeteler elkitabı" değildir.

Bildiğim kadarıyla, ülkemizde, Klasiklerden yapılmış herhangi bir derleme yok; başka ülkelerde hazırlanmış derlemeler çevriliyor. Bu sırada, ülkemiz koşullarının ön plana çıkardığı konularda yapılmış derlemelere öncelik tanındığı da gözden kaçmıyor.* Ayrıca, genellikle ilgi duyulan konulardaki derlemeler, haklı ve yerinde olarak, yeğleniyor. "Kadın ve aile" de böyle konulardan biridir. Klasiklerden belirli bir konuda derleme yapmak, genellikle, maddesel birtakım olanaklar ve ortak çalışma gerektirir. Bu bakımdan eksiklerimiz sürdükçe, derleme seçiminde dışa bağımlılıktan kurtulmamız pek beklenemez. Bu eksiklerimiz zamanla giderilecektir. Derlemelere çeşitli bakımlardan eğilmek de bu giderme işinin bir parçası sayılmalıdır. Ayrıca, böyle davranmanın hemen görülüverecek bir yararı var: Belirli bir konuda yapılmış en başarılı derlemeleri seçebilmemizi kolaylaştırması.

RAGIP GELENCİK

■

"KURTULUŞ İSLAMDA" MI?

Bir Cumhuriyet Savcısı, Ekrem Alptekin; "Lâiklik Deyince" başlıklı bir yazı yazmış. Anayasa'nın ve yasaların "lâikliğe ilişkin" buyruğunu dile getiriyor, Cumhuriyetin öteki nitelikleri gibi "Lâik Devlet" niteliğinin de değiştirilemeyeceğini, dahası böyle bir değişikliğin önerilemeyeceğini anlatıyor. Ve bu arada kimi çevrelerin şu savda olduklarını yazıyor:

"— Toplumsal bunalımlar, sürüp giden kargaşa; din duygularının zayıflamasından, dolayısıyla ahlakın bozulmasındanmış. Dinin evrensel kuralları bir uygulanabilse, ne kalkınma sorunu kalırmış çözülmedik, ne kargaşa! Herşeyin başı manevî kalkınma!".

Savcı Alptekin, buna şu ya-

* Ülkemizde anarşizmin ciddi bir sorun haline gelmesi üzerine Klasiklerden çevrilip yayımlanmış bir derleme örneği için bkz: Marx, Engels, Lenin, *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, Ankara, Mart 1979.

nıtı vererek yazısını sürdürüyor.

"— Toplumsal gelişimin kendine özgü yasaları vardır. Ne din, ne ahlak, ne hukuk yasalarıdır bunlar. Toplumsal varlığın belirleyici öğesi olan üretim biçiminde, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinde gelişme olmuyorsa, toplum da gelişemez. Bunalımların, kargaşanın nedeni budur. Din, ahlak, hukuk... bunlar, toplumsal bilinç biçimleri, toplumsal varlığın ürünü kurumlardır.".[1]

Bir Cumhuriyet Savcısı bunları yazma gereği duyuyorsa, ortada vurup geçilemeyecek bir durum var demektir.

Toplumumuzdaki "kargaşa"-nın sona ermesine ya da azalmasına yararı olur umuduyla "Toplumumuz ve İnsan" konulu bir program TV ekranına getirilmişti. Bu programda profesörler, bilim adamları konuşturulmuştu. Bunlar, "medrese mollaları"nı aratmayacak biçimde "dinsel nitelik"te konuşmuşlar, "İslâm'ın buyruklarına göre" yaşanmış olsa herşeyin nasıl düzeleceğini, "barış" ve "kardeşliğin" nasıl sağlanacağını anlatmaya çalışmışlardı.

Anımsayacaksınız, özellikle Rüştü Şardağ'ın konuşması çok ateşliydi. Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal da vardı konuşmacılar arasında. Ve Sayın Karal'ın bir de "lâiklik fetvası" yer almıştı: "Lâiklik, dinin özüne yönelişt ir!" demişti Sayın Karal.

Kimi "ilerici" gazetelerin de, "Şeriatçı-gerici" basınla yarışırcasına "din"i, "İslâm"ı öven yayınlarına tanık olduk. Bir "ilerici", "en ilerici" sayılan gazete de "İslâmiyet Eki"yle bu kervana katıldı. Ve Erol Toy'un, Ümit Hassan'ın kalemleriyle "İslâm'ın uygarlığa olan etkisi"-ni "dosta-düşmana" duyurdu. Erol Toy, "İslâm"ın "İslâm düşünürleri" aracılığıyla "Batı"yı nasıl etkileyip aydınlattığını dile getirdi. (!) Tersliğe bakın ki, Toy'un "İslâm düşünürleri" diye sundukları, Aristo'nun ve öteki Yunan düşünürlerinin öğrencileriydi ve bunların arasında "Yahudiliğin ikinci kurucusu" sayılan Musa b. Meymun (1135-1205) da bulunuyordu! Yani bu düşünür Müslüman değil, Yahudiydi. Ümit Hassan'ın yazısında da "İslâm'a dönüldüğü zaman herşeyin düzeleceği" izlenimi veriliyordu. Bunlara bu dergide yanıt vermeye çalıştım.[2]

Son zamanlarda "Kurtuluşun İslâm'da olduğu" havası, yoğun biçimde estiriliyor. Kimi siyasal çevreler de bu havaya hız veriyor ve bu "verimli araç"la kendilerine yandaşlar, destekler sağlıyorlar. İnanan da, inanmayan da kullanıyor "din aracı"nı.

Ve bu arada son derece düşündürücü bir durum gözlerimizin önünde: Yurt içinde ve yurt-dışında "irşadlarda bulunmak üzere", Diyanet İşleri Başkanlığı elemanlarına görevler veriliyor. Bu görevler Devlet eliyle veriliyor, Devletin olanakları sağlanarak veriliyor. Ama acaba Devletin, Türkiye Cumhuriyeti'-

[1] 25 Eylül 1979 günlü *Cumhuriyet* Gazetesi, s. 2.

[2] Bkz: Turan Dursun, "İslâm ve Çağdaş Kılıklı Aydınlarımız", *Yeni Ülke* Dergisi, Sayı 9, Ekim Kasım Aralık 1979, s. 249-256.

nin, lâik Cumhuriyeti yararına oluyor mu dersiniz? Bunların "va'zları"yla, "irşadları"yla ne olacak, ne sağlanacak? "Anarşi"nin, "terör"ün, "kargaşa"nın durması ya azalması mı sağlanacak? Türlü "bunalım"ların çözümüne mi ulaşılacak bu yolla? Diyanet elemanları bunu sağlayabilirler mi, bu, beklenebilir mi? Bunu beklemek doğru olabilir mi? Ve bunu beklemek, "Kurtuluş İslâmdadır" diyenlere, "Şeriat"ı savunanlara bir çeşit "hak vermek" olmaz mı? Sonra bir yandan bu yola gidilirken, öte yandan yeri geldiğinde "Şeriat Düzeni"ne karşı Cumhuriyet ilkeleri savunulduğu zaman "madem ki din, Şeriat ilkeleri kurtarıcı değil, neden sıkıştığınızda onun yardımına başvuruyorsunuz?" gibi sorular yöneltilmez mi haklı olarak? Kısacası: Diyanet elemanlarının yardımına başvurmakla nereye varılmak isteniyor?

Bir de unutulmaması gereken bir şey var: "Diyanet İşleri Başkanlığı"nda tek egemen ve geçerli olan "mezhep", "SÜNNÎLİK"tir. Diyanet adına "Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat" denen dinsel çığır doğrultusundadır. Son derece katı kuralları vardır bu mezhebin. İnançları esneklikten son derece uzaktır. Ve bu ülkede, "Ehl-i Sünnet"in görüşlerini, inançlarını paylaşmayan binlerce, milyonlarca insan yaşamaktadır. "Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat" kurallarına bağlı olan elemanların "va'z'larıyla, öğütleriyle "barış", "kardeşlik" getirilebilir mi?

Üstelik Anayasanın ve yasalarımızın "lâikliğe ilişkin maddeleri" açıktır. Devlet, belirli bir mezhebi araç yapıp kullanamaz. Devletin "resmi" bir dini ve mezhebi yoktur.

İşin bir başka yönü: Diyanet İşleri Başkanlığı, "İlim Yayma Cemiyeti"yle her zaman e l e l e olmuştur ve bugün de eleledir. Bu "Cemiyet", büyük kentlerin "büyük zenginler"ince yönetilir. Ülkemizde, "Nurcusu"yla, "Süleymancısı"yla, "Ticanîsi" ve "Nakşibendî"siyle ne denli "gerici-tutucu" güç ve akım varsa, hemen hepsinin —yasal olmasa da— temsilcisi vardır bu Cemiyette. "Gerici-tutucu" güçler örgütlenir, yurdun her yanına salınır. "Büyük zenginler"imiz, böylece "din" ve "iman" yoluyla "kalkınma"nın sağlanabileceğini, herşeyin ve "kurtuluş"un buna bağlı olduğunu "yurttaşları"na anlatma çabasını gösterirler. Kimi Siyasal Partilerin Genel Başkan'larının "manevi lider"i, "Şeyh"i, "Muhterem" Zeyrekli Mehmet Efendi de bu Cemiyetin "Manevi Genel Başkan"ı durumundadır. Kısacası: İlim Yayma Cemiyeti'nin adına bakmayın siz. "Din-iman Yayma Cemiyeti" gibi birşeydir. Ancak yaymaya çalıştığı "din" ve "iman" da kendine özgü niteliktedir, yerleştirmeye çabaladığı dünya görüşü doğrultusundadır. Ve kuşkusuz, "siyasal" nitelikli-dir. İşte Diyanet, bu Cemiyet'le eleledir. Cemiyet'e zaman zaman "ayni ve nakdî yardımlar" da sağlattırır elemanları aracılığıyla. Ve düşünün; böyle bir Cemiyetle sıkı işbirliği durumunda olan Diyanet'in elemanları, yurt içinde ve yurt dışında "dinsel öğüt"

vermeye gönderiliyor. Devlet de "maddi olanaklar" sağlıyor bu alanda. Diyanet'in işbirliği ettiği "İlim Yayma Cemiyeti"nin felsefesi doğrultusunda!

Diyanet başka çevrelerle de işbirliği durumundadır: Örneğin, yurt-dışındaki —siyasal amaçlı hizmetler gören— "İslâm Kültür" dernekleri, "Türk Kültür" dernekleri, Diyanet'ten "din görevlisi" ister, bu görevlilere ayrıca "ücret" vereceğini bildirir, Diyanet de bu derneklerin isteklerini yerine getirir. Ama bilir misiniz seçim nasıl yapılır? Bu derneklerin ve "İlim Yayma Cemiyeti"nin felsefesine uygun elemanı nasıl seçmeye çalışılır bilir misiniz?

Gerek yurt içinde gerek yurt dışında öğüt vermek üzere "va'z"a-"irşad"a gönderilenlerin bağlı bulundukları daha başka örgütler de vardır. Üstelik bu elemanlar eliyle yeni örgütler de oluşturulur, geliştirilir. Devlet olanakları da kullanarak.

Biri çıkıp sorsa, devletin olanakları belirli bir din, belirli bir görüş ve belirli bir siyasal nitelikli felsefe için nasıl kullanılabilir? Buna, kimler, ne hakla izin verebiliyorlar? Ne yanıt verilir dersiniz?

1961 Anayasasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na ilişkin madde (154. madde), birtakım tartışmalar sonucunda bir AMAÇ'la konmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Genel İdare" içinde yer almasından yana olmayanlar vardı.[3]

Diyanet'e "Genel İdare" içinde yer vermekteki amaç neydi?

Av. Kâzım Öztürk'ün hazırladığı ve "Gerekçeli Anayasa" adıyla yayınlanan yapıtta, 154. maddenin gerekçesinde şöyle deniyor:

"Dinî inanç ve kanaat özgürlüklerini temel hak ve özgürlükler arasında ilân eden, ibadet ve dini törenlerin serbestliğini güvence altına alan Anayasa'da, sosyal bir kurum olarak dinin taşıdığı önem bakımından, Diyanet İşleri Başkanlığının bu güne değin olduğu gibi genel idare içinde yer alması doğal ve zorunlu görülmüştür."[4]

Prof. Dr. Mümtaz Soysal da şunları yazıyor:

"Bu noktaya önem verilmiş olması, lâiklik sorununun, çoğunluğu bakımından Müslüman olan bir toplumda, çözümlenmesini büyük ölçüde kolaylaştıran bir durumun yitirilmemesi içindir."[5]

"Lâik bir devlette, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel idare içinde yer alması, Türk devriminin özelliklerine uygun bir lâikliğin, yani dini, toplum işlerinden; kişisel vicdanlara itebilme işinin daha sağlam ve güvenli yollardan gerçekleştirilmesi dışında herhangi bir anlam taşımaz."[6]

Demek istenen şu:

Diyanet İşleri Başkanlığı'na "Genel İdare içinde" yer verilmiş ki, "daha sağlam ve güvenilir"

[3] Bkz: Prof. Dr. Mehmet Taplamacıoğlu, "Laiklik İlkesi ve Türkiye'deki Durum", *İlahiyyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1963, Cilt: XI, s. 49.

[4] Kazım Öztürk, *Gerekçeli Anayasa*, Ankara, 1971, Bilgi Yayınevi, s. 307.

[5] Prof. Dr. Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İst., 1969, s. 172.

[6] Soysal, *a.g.e.*, s. 174.

bir "yol"la, "Türk Devriminin özelliklerine uygun" bir lâiklik daha kolay gerçekleştirilsin. Başkanlığın yardımıyla, "DİN", "toplum işlerinden" çıkarılarak "kişisel vicdanlara" daha kolay itilebilsin!

Ne var ki "Diyanet İşleri Başkanlığı"nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı yasa bile bu doğrultuda değildir. Yasanın 1. maddesinde, Başkanlığın yürüteceği görevler arasında "İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek" de var. "İslâm Dininin inançları", din ve dünya işlerinin tümünü kapsıyor. Başkanlık, "İslâm Dini"nin kuralları içinde ve İslâm Dini inançlarına göre "din ve dünya işleri"ni değerlendirecekse —ki öyle yapıyor— lâikliğin "gerçekleşmesi"nde nasıl yardımcı olabilecek? Sonra "İslâm ahlak esasları" ile ilgili "işleri" nasıl yürütecek Başkanlık? "İslâm ahlak esasları", çoğu kez, "lâik ahlak ilkeleri"ne uymaz. İslâm'ınki "lâik ahlak"la çelişir. İki ahlak anlayışı arasında uzlaşmaz "fark"lar bulunduğu yadsınamaz. İslâm inançlarına dayalı "ahlak"la "lâik ahlak" çeliştiği zaman Diyanet İşleri Başkanlığı hangisini ölçü alarak işleri yürütecektir? "İslâm ahlakı"nı ölçü alırsa, "LÂİKLİK" ilkesine bağlı kalabilir mi?

Diyanet yasasındaki şu maddeye bakın.

"Madde 22 — Diyanet İşleri Başkanı ile kuruluşun bütün görevlilerinde 'itikadı, ibadeti, tavır ve hareketlerinin İslâm törelerine uygunluğu *çevresinde bilinir* olduğu' ortak niteliğinin bulunması, ayrıca..."

Yani Diyanet'teki her görevli:

a) "İtikat, ibadet" yönünden olduğu gibi tutum ve davranışları yönünden de İslâm törelerine (İslâm kurallarına) u y g u n yaşayacak, böyle yaşamak zorunda,

b) böyle yaşadığı "çevrede bilinir" olacak. Bu da zorunlu.

Bu "nitelik"te olmak "ortak" koşuldur. "Görev"e alınacaklarda bu koşul aranıyor, görev yapanlarda bu koşul aranıyor. Bu ortak ölçüye uymuyor diye görevliler hakkında "soruşturma" açılıyor, bu ölçüye uymuyor diye görevliler görevlerinden atılıyor. Örnek: 21.10.1979'da, Yenimahalle Müftülüğüne bağlı Sincan Fatih Mahallesi Camii İmam-Hatibi Mehmet Keskin hakkında "soruşturma yapmak üzere" bir "Murakıb" geldi. İmamın "solcu" olduğu, "TÖB-DER"e ve "solcular"ın yanına gidip geldiği "dikkati çekiyormuş". İmam'ın hakkından daha kolay gelebilmek için bir başka suç da uydurulmuş: "İmam çocuklardan para alıyor!" diye. "Murakıb"la konuştum, "soruşturma" dayanağını sordum. O zaman Murakıb bana, yasanın 22. maddesinde sözkonusu edilen "ortak nitelik" üzerinde durulduğunu, bu ölçünün çok önemli olduğunu, buna uymayan Diyanet görevlileri hakkında soruşturma açıldığını, "suç"u "sâbit" görülenlerin cezalandırıldıklarını, cezalandırılacaklarını anlattı uzun uzun. Muhtar Erdal Hüner, Ali Söylemez ve başka Mahallelilerle birlikte adamı "ibret"le dinledik. Aslında adam

verilmiş bir "görev" yapıyordu, yasanın 22. maddesinin gereğine uymaya çalışılıyordu.

Şimdi durup düşünelim: Böyle bir yasayla mı, bu uygulamayla mı Diyanet lâikliğin "gerçekleşmesi"ne yardımcı olacak?

Diyanet İşleri Başkanlığı, "din" ve "ahlak" konularını ilgilendiren ya da ilgilendirdiğini sandığı ne varsa, bir "Şeyhülislâmlık" edasıyla el atmak istiyor. Dahası "beni ilgilendirir" diyerek Devlet Kurumlarına baskılar yapılıyor. Düşündürücü bir örnek sunayım:

"Başlangıcından Bu Yana İnsanlık" adında bir radyo program dizisi yayınlanıyordu. Din ve inançları sömürüp çıkarları için kullanan çevrelerden tepkiler oldu. Tepki gösterenler arasında bir partinin görüşlerini yansıtan yayın organı da vardı. Diziden 3 programın metni elaltından verilmişti bu yayın organına.

Ardından da aynı metinleri aynı yollarla ele geçirdiği saptanan Diyanet'in "büyük taarruz"u görüldü.

Diyanet İşleri Başkanı TRT Genel Müdürüne mektup göndermişti. Mektupta şöyle deniyordu:

"... Dini inançları sarsıcı nitelikte olan, hatta bu amaçla hazırlandığı kolayca anlaşılan ve yurttaşlarımızın büyük çoğunluğunu tedirgin eden bu programın yayından kaldırılarak, yapımcıları ve diğer mensupları hakkında gereğinin yapılmasını bilgi ve takdirlerinize sunarım."[7]

Mektuba ekli bir de Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararı vardı. Karar metninde Program yapımcısına ağır saldırılar yöneltildikten ve birçok kez "sapık teori" denerek "Darwin Teorisi" de ele alınıp eleştirildikten (!) sonra şöyle deniyordu:

"1 — Bu dizi program derhal durdurulmalıdır.

2 — Devlet Radyosunu dinsizlik propagandasına alet eden ve yöneticileri yanıltan ilgili kişi ve kişiler hakkında takibat yapılmalıdır."[8]

Ve daha birçok "madde"ler yer alıyor "karar"da. 13 sayfalık bir karar.

Zaman geldi, TRT Danışma Kurulu toplandı ve toplantıda Diyanet Temsilcisi, şöyle konuştu "Radyoda 'Başlangıcından Bu Yana İnsanlık' Programının yayından kaldırılması için Başkanlığımız hemen harekete geçti. Sonunda program dizisi yayından kaldırıldı. Bunun için TRT'ye huzurunuzda teşekkür ederiz."

Diyanet işte böyle bir Diyanet'tir. Şimdi böyle bir Kurum, lâikliğin tam "gerçekleşmesi"nde yardımcı oluyor denebilir mi? Açık gerçek odur ki, Diyanet İşleri Başkanlığı, "Genel İdare içinde" yer verilirken güdülen amaca ters doğrultuda "görev" yapıyor. Yani "Anayasa"da kendisine yerveriliş gerekçesini yitirmiş bulunuyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı, görevlileri ve yandaşlarından oluşan bir çeşit "İslâmcılar ordusu" oluşturmuştur bugün. Bu bir çeşit "ordu"yla lâikliği budama ve

[7] Diyanet İşleri Başkanlığı Dik. D/1-3/79 sayılı (tarihsiz) yazı.

[8] Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu, 23.5.1979 gün ve 53 sayılı karar, s. 13.

yoketme yolundadır. "Kurtuluş"-un "İslâm'da" olduğunu kafalara yerleştirmeye çalışıyor. "Din öğrenimi veren" okullar ve "Kur-an Kursları" da bu yoldaki çabaya yardımcı oluyor. O okullar ve "kurs"lar ki, Anayasa ve yasa maddelerine "meydan okurcasına" ve büyük bir hızla "İslâmcı", yani "Şeriatçı" kafalar üretir dururlar. Anayasa açıkça "Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz" (mad. 21) diyormuş, kimsenin aldırdığı yok. Çıkarlarını "oy"a-"oyun"a dayayanlar, "lâik olmayan" kafaların yetişmelerinde kendileri için yarar görürler. Bu politikacılar için "din öğrenimi veren" okullar da, "Kur'an Kursları" da birer "yemlik alanı"dır. Diyanet'e olduğu gibi buralara da milyonlarca, milyarlarca liralar tutarında devlet olanakları harcanır. Nice politikacılar, dahası "çağdaş" olarak bilinen kimi "devlet adamları"-mız bile "İslâmı övme yarışı"n-da yer alırlar. Bu politikacı ve devlet adamlarına: "Şeriat'tan yana mısınız"? diye sorsanız, eğer "resmen" soruyorsanız "hayır!" derler. Böyle derler ama yine de "İslâm"ı överler. "Şeriat", "İslâm"dan ya da İslâm, Şeriat'tan başka birşeymiş gibi. Kısacası: "İslâm"ın "kurtarıcı" olduğu inancı, hem de çoğu kez "resmi ağız"lardan ve devlet olanakları harcanarak işlenir durur. Bir yandan "lâik okullar"da "lâik kafa"-lar, öbür yanda da "İslâmcı"-"Şeriatçı" okullarda, kurslarda "lâikliğe düşman kafalar" yetiştirilir. "Terör" olaylarında, "vurun komünistlere" türünden saldırılarda ve nice çatışmalarda bunun payı yok mudur, ne dersiniz?

Gerçekten "Kurtuluş İslâm'-da" mıdır?

Buna: "—Evet!" demek için "İslâm"ı, çağı ve gerçekleri yeterince bilmemek gerekir.

"İslâm" nedir?

"İslâm"ın ne olduğu ve ne olmadığı üzerinde uzun uzun durmak burada olası değil. Ama kısaca şu söylenebilir:

"İslâm", en başta hiçbir esnekliği tanımayan iki temele dayanır: Kur'an ve "hadis"ler. Buna, "Kitap" ve "Sünnet" de denir. 3. ve 4. kaynak olarak "İcma" ve "Kıyas" da vardır, ama bunların, "Kitap" ve "Sünnet"e dayanması zorunludur. "İslâm", bu çerçeve içindedir işte.

"İslâm"ın "kurtarıcı" olabilmesi için, yaşamın, hele çağımızdaki yaşamın bu çerçeveye sıkıştırılması gerekir. "İslâm, akıl dinidir, mantık dinidir" türünden sözlerse, içinde "sömürü kurnazlığı" saklı birer laftan öteye geçmez. İslâm'ın yaşam gereksinimlerine yetmezliği, insanlar ve insanlararası yaşamdaki yetersizliği daha ilk dönemlerinde bile anlaşıldığı için, o dönemlerden başlayarak "çerçeve"nin dışına çıkma gereği duyulmuştur.[9]

İSLÂM'ın temel iki kaynağı olan Kur'an ve "hadis" "nass"-ları da başlıca şu kaynaklardan alınıp oluşturulmuştur:

1 — Eski Ahit (Tevrat),

2 — Yeni Ahit (İncil),

3 — Arap gelenek ve görenekleri,

[9] Ekrem Alptekin, "Laiklik Deyince", 25 Eylül 1979 günlü *Cumhuriyet*, s. 2.

4 — Peygamberin özel yaşamı,

5 — Çevredeki din ve inanç akımları.

Bunların da çoğu, eski Babil, Sümer ilkel yaşam ve hukukundan, ilkel inanç ve masallarından kaynaklanır.

Durum böyleyken "İslâm"ın içeriğini "çağımız"da "kurtarıcı" saymak olası mıdır?

"Din sömürüsü" yapanların başındakilerden çoğu da "İslâm"-ın artık gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğunu bilirler, ama yine de "sömürü" için "İslâm"ın "kurtarıcı" olduğunu işlemekten geri durmazlar.

Bu yazının başında yazısından bölümler aktardığımız Cumhuriyet Savcısı Ekrem Alptekin aynı yazısında şunları da belirtiyor:

"Sömürücü dış güçlere ve onların yerli ortaklarına karşı bağımsızlık savaşı veren Türkiye halkının gerçek temsilcisi Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı yasaların ikincisi, 'Hıyanet-i Vataniye' Kanunudur. Bu yasa, lâikliğe aykırı davrananları 'vatan haini' " sayar...

Bir Başbakan Milletvekillerine: 'Siz isterseniz Hilafeti bile getirebilirsiniz!' demişti.

Ne Halifelik geri gelir, ne Şeriat. Bir ırmağı tersine akıtamazsınız. Kurtuluş savaşının acı deneyimlerinden geçilerek gerçekleştirilen devrimin özü, Cumhuriyet'in niteliğidir lâiklik. Değiştirilemez."[10]

Emperyalistler, bizdeki "din sömürüsü"nü değişik görüntüler altında yaptırıyor. Böylece de halktaki uyanışlar önlenmeye çalışılıyor. "Emperyalizmin yerli ortakları", ortaklıklarının gereği olan işleri, büyük bir hızla yürütüyorlar, topladıkları yandaşlarıyla birlikte "din sömürüsü" yapıp duruyorlar.

"Din Sömürüsü" üstüne yazı yazan Anayasa Mahkemesi Üyesi Ahmet Erdoğdu da bundan yakınıyor ve yazısının sonlarında şöyle diyor:

"Din sömürüsünü en başta Anayasamız yasaklamıştır. Hiç kimse her ne biçimde olursa olsun, dini veya din duygularını ya da dince kutsal sayılan şeyleri sömürü konusu yapamaz; bunları kötüye kullanamaz. Bu yasağa karşı gelen, başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ya da tüzel kişilere, yasalarda gösterilen cezalar verilir. Bunu yapan siyasal parti ise hemen kapatılır...

Din sömürüsü yapan kişiler ve siyasal partiler için koğuşturmayı kimler yapacak? Yetkili ve sorumlu olan orunlar nereleridir? Bunlar yasaların kendilerine ödev verdiği Cumhuriyet Savcıları, Valiler, Kolluk güçleri, Bakanlar Kurulu, T. B. Millet Meclisi'dir. Ama uygulamada herkes birbirine bakıyor."[11]

Evet Sayın Anayasa Mahkemesi Üyesi'nin dediği gibi "..ama uygulamada herkes birbirine bakıyor!".

TURAN DURSUN

■

[10] Bkz: 18 Ekim 1979 günlü *Cumhuriyet* Gazetesi, s. 12.

[11] Ahmet Erdoğdu, "Din Sömürüsü", 10 Ekim 1979 günlü *Cumhuriyet* Gazetesi, s. 2.

SOĞUK SAVAŞ-STRATEJİSİ: ORTADOĞU-TÜRKİYE-AFGANİSTAN

Dünyayı bir nükleer savaşın korkunç yıkımından bir adım daha uzaklaştıracak olan stratejik silahların sınırlandırılmasının ikinci aşamasını hayata geçirecek olan SALT II anlaşması Amerikan Kongresinin onayını beklediği bir sırada, Carter yönetiminin oyun bozanlık etmesinden sonra, dünya barışının elle tutulur bir gerçeklik kazanması umudunda olan insanlığı yeni bir düş kırıklığına uğratıyordu. Dünyanın, onu birkaç kez yerle bir edeceği bir nükleer silah deposu haline getirilmesi, yeni bir dünya savaşı çılgınlığına karşı sağduyunun egemen olmasını zorunlu kılıyordu. Öyle ki, yumuşama (detant) adı altında somut bir anlam kazanan bu sağduyu, en azgın militarist-emperyalist çevrelerini bile, İkinci Dünya Savaşının sıcak külleri arasında kızıştırılan silahlanma yarışının yüz milyarlarla ifade edilen askerî harcamalarını, insanlığın ulaşmış olduğu bugünkü düzeyini kat kat üstüne çıkarabilecek barışçıl bir yola itebileceğine inanılmıştı. Ama unutulmaması gereken bir nokta vardı. Savaş, tekelci devlet kapitalizminin niteliği gereği idi ve tekelci devlet kapitalizminin varlığı ona bağlı idi. Savaşın olmadığı yerde, en azından savaş tehlikesinin olması gerekiyordu. O tehlike kalktığı anda, silah tekelleri de yokolacak, yılda milyarlarca dolarlık silah ticareti ve ona bağlı olan dev sanayi yatırımları silinip gidecekti.

1950'lerde, İkinci Dünya Savaşının hemen ardından ABD emperyalizmi tarafından Kore Savaşıyla birlikte uygulama alanına konulan soğuk savaş stratejisi, beş kıtayı bir baştan bir başa saran çokuluslu ve ikili bir askerî ittifaklar zinciri ile dünyanın üçte ikisini bu ülkeye bağlamıştı. Örneğin, "barış" sözcüğünün yasak sayıldığı o günün Türkiyesi, yoksul kaynaklarının büyük bir bölümünü askerî harcamalara ayırıyor ve askerî gereksinimlerini ABD'den karşılıyordu. ABD'nin dünya jandarmalığını üstlendiği bu dönem, sanayisinin de askerileşerek dev boyutlar kazandığı bir dönemdir. CIA serüvenlerinin en ilginç öyküleri de gene bu dönemde yazılmıştır.

Soğuk savaşın "çirkin Amerikalısı", Vietnam savaşının "onur kırıcı yenilgisi" ile iyiden iyiye sevimsizleşince, yüzüne barış maskesi takmak gereğini duydu. Kuşkusuz bu tutumda, elinde tutuğu pazarların doymuş olması ve tıkanan üretimin yeni pazarlar aramaya zorlaması birincil etkendi. O nedenle sosyalist dünya ile arasında ördüğü demir perdenin gene kendi elleriyle kaldırılması gerekiyordu. Ama sosyalist dünyaya savaş naralarıyla değil, barış çağrılarıyla yanaşılabilirdi. Ve gerçekten de Batı kapitalizmi kendi hesabına bu yumuşamadan beklediğini bulmuştu. Batının tüketim malları ve teknolojisine sosyalist dünya kapılarını aralamış ve bu iştahlı yeni pazar, Batının militarist

tekelleri dışında kalan tekelleri için, oldukça elverişli bir alan olmuştur. Stratejik silahların sınırlandırılması (SALT) görüşmeleri ve yumuşama havası işte böyle bir ortamda oluşturuldu.

Ama bu ortam, militarist tekellerle, öteki tekeller arasında yeni bir rekabeti de birlikte getiriyordu. *Detant*'ın gerçekleştirilmesi bu tekelleri zor durumda bırakacaktı. Bir başka gelişme, "petrol bunalımı" adı verilen bir görüngü, militarist tekellerin imdadına yetişti. Petrol üreten ülkeler OPEC adı altında örgütlenip petrol fiyatlarını bir ölçüde denetim altına alınca, Batının kapitalist ülkelerinin petrol karşılığı ödedikleri fiyat birkaç kat arttı. Öyle ki salt Orta Doğu'nun petrol satan ülkelerine kapitalist dünya yılda 100 milyar dolara ulaşan bir para ödemek zorunda kaldılar. Bu ülkelere aktarılan paranın geri dönmesi öyle şu ya da bu malların ya da teknolojinin satılmasıyla olanaklı değildi. Bu ancak askerî satışlarla dengelenebilirdi. Nitekim yalnızca Şah'ın İran'ı, ve Suudi Arabistan, yılda 30-40 milyarlık askerî silah, uçak ve malzeme siparişi verebiliyorlardı. Ki bu rakam sosyalist ülkelere yapılan toplam yıllık satışın bile üstündeydi.

Üstelik yumuşama, Batı kapitalizminin giderek aleyhine işleyen bir ortam oluşturuyordu. Örneğin Şah gitmiş, Humeyni diye "geri kafalı" biri gelmiş, bütün silah siparişlerini durdurmuştu. Beri yandan OPEC ülkeleri artan bir biçimde Batı kapitalizminin denetiminden çıkıyordu. Suudi Arabistan'ın koyu monarşist rejimi bile içten içe kaynıyordu. Petrol kaynakları birer birer, emperyalizmin avuçlarından uçup gidebilirdi. Burnunun dibinde kırk yıldır desteklediği Somoza diktatörlüğü ABD'nin gözlerine baka baka devrilmişti. Orta Amerika'nın küçücük ülkelerinde gelişen anti-amerikan hava bütün bir Latin Amerika'yı sarabilirdi, vb, vb.

Böylesine bir görünüm sergileyen tabloyu değiştirmenin tek yolu, emperyalizmin kendi gerçek kişiliğine dönmesiyle olanaklıydı. Bu kişiliğe kavuşmanın yolu, yeni bir soğuk savaş stratejisinin uygulanmasından geçiyordu. SALT II anlaşması Amerikan Kongresinde bu yüzden bekliyordu. Ne var ki bu gerçek amacı dünya kamuoyundan gizlemek için bir gerekçe gerekiyordu. İşte bu sırada CIA bomba gibi bir haber patlattı! Küba'da yeni bir Sovyet askerî faaliyeti saptanmıştı! Sovyetler Küba'da ABD'ye yönelik büyük bir askerî yığınak yapıyordu! Sayıları 6000'i bulan Sovyet askerleri hızla artıyordu. Yeni bir Küba bunalımı ile bir Üçüncü Dünya Savaşının eşiğine gelinmişti! Bu koşullarda SALT II anlaşması onaylanamazdı. ABD bu bölgedeki askerî varlığını artırmalı, oldukça ciddî direnişle karşılaştığı Avrupa'daki NATO müttefiklerinin Avrupa topraklarına yerleştirmek için hazırladığı nükleer başlıklı yeni füzelerin onayını parlamentolarından geçirmeliydiler.

Gerçek ise bunun tümüyle tersiydi. Küba'daki Sovyet yığı-

nağı dedikleri, ABD resmî yetkililerin de bildikleri, Küba üzerinde düzenli olarak yapılan uçuşlarla çok öncelerden saptanmış olan bir askerî eğitim merkezi idi. Sovyetler değil Küba'da yığınak yapmak, Doğu Almanya'daki 20 bin kişilik bir zırhlı birliğini de, hiçbir koşul öne sürmeden çekeceğini açıklamıştı. Ama Washington, gerçeği, ancak Küba toprakları üzerindeki Guantamano üssüne yeni takviye birlikleri gönderdikten, Orta Amerika'daki askerî konumunu güçlendirdikten ve Avrupa'ya yeni füzeleri yerleştirilmesi istemini kabul ettirdikten sonra açıklamış, Sovyet varlığının yeni bir Küba bunalımı yaratacak boyutlarda olmadığını Carter'in ağzından resmen doğrulamıştı.

Öyle görünüyor ki, petrol sorunu, emperyalizmin yeni soğuk savaş stratejisinin belirleyici başlıca gücü olmak üzeredir. Bu stratejinin, özellikle petrol bölgelerinde yeni çatışmaları, yeni oluşumları da birlikte getireceğinden hiç kuşku yoktur. Orta Doğu bu yeni gelişmelerin yumaklandığı bölge özelliğini korumaktadır. Bölgedeki bu gelişmelerde, İsrail ve Mısır'ın yanında Türkiye'ye yeni roller verileceği emperyalist ağızlardan açıkça ifade edilmektedir. Türkiye 1950-1960 döneminin soğuk savaşının en acı deneyimlerini yaşamıştır. Bugün yaşadığımız toplumsal bunalımda o zamanın gözü kapalı izlenen uyduluk politikasının büyük payı vardır. Oysa, içerisinde bulunduğu nesnel koşullar Türkiye'yi bağımsız ve tarafsız bir dış politika izlemeye zorlamaktadır. Ne var ki Türkiye'nin içersinde bulunduğu nesnel koşulların zorlamasına karşın, karşıt yönden gelen bir zorlama da emperyalizmin özellikle son yıllarda yoğunlaştırdığı Orta Doğu'daki bu faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Washington'da kotarılan ve son NATO toplantılarında Türkiye ile birlikte öteki üye ülkelere de dayatılan bu yeni soğuk savaş stratejisi Orta Doğu'yu merkez alarak, Türkiye, İsrail, Mısır, Basra Körfezi, İran, Afganistan, Pakistan, Çin ve Japonya'ya kadar uzanan bir kuşağı kapsayacak boyutlarda uygulama alanına sürülmek istenmektedir. İran olaylarıyla kabaran anti-emperyalist dalganın zamanla bütün bölgeyi etkisi altına alması kaçınılmazdı. Nitekim, ABD'nin en güvenilir desteği Şah'ın beklenmedik bir biçimde devrilmesinden sonra, bölgenin en bağnaz Amerikancı yönetimlerini bile korkutacak tepkilerin yükselmeye başladığı görülüyordu. Örneğin dünya kamuoyuna maksatlı bir biçimde, çarpıtılarak yansıtılan toplumsal muhalefetin en ağır baskılar altında tutulduğu Suudi Arabistan'daki Mekke baskını, islam dünyasında anti-amerikan kitlesel tepkileri bir anda en yüksek noktasına sıçratabiliyordu. Amerikan yetiştirmesi Ziya-Ül Hak'ın baskıcı askerî yönetimine karşın, Pakistan'daki iki Amerikan elçilik görevlisi öldürülmüş ve Amerikan büyükelçilik binası yakılmıştı. Elçilik binaları önünde yapılan gösterileri bahane edip, askerî çıkarmalar yapmakla ün yapmış bir ABD'nin Tah-

ran'daki elçilik binasının işgal edilip, görevlilerinin esir alınması karşısında ne yapacağını bilemez hale gelmesi, ABD emperyalizminin bölgedeki konumunun büyük ölçüde sarsılmış olduğunu gösteriyordu.

Nisan 1978'de Afganistan'da gerçekleştirilen solcu askerî darbenin kalıcılığı ise, emperyalizmin bölgedeki umutlarının iyiden iyiye zayıflayabileceği sonuçlar doğurabilecek nitelikteydi. Kişi başına 70-80 dolarlık bir ulusal gelirle dünyanın en yoksul ülkeleri arasında bulunan bu müslüman ülkesinde, yazgısını köklü değişikliklere uğratacak bir devrimin başarıya ulaşması, bölgedeki, anti-emperyalizmin ağırlık kazandığı, ve batılıların "islam radikalizmi" adını verdikleri hareketlere örnek olabilecek, bir dizi zincirleme bağımsızlık hareketiyle Orta Doğu'nun ve belki de tüm bir Asya'nın yitirilmesinin bir başlangıcı olacak nitelikteydi. O nedenle, darbenin hemen ardından ABD'nin Asya'daki en son ama en güvenilir desteği Çin, ve darbeden doğrudan etkilenecek olan Pakistan ve İran yönetiminin desteği ile İslam dünyasının sempatisini çekebilecek "müslüman gerillalar" adı altındaki karşı-devrim hareketi, bu ülkeler üzerinden Afganistan içlerine yönlendiriliyordu. Aşiret ilişkilerinin ağır bastığı bu ülkenin kırsal kesimlerini tam bir denetim altında tutan büyük aşiretler, silahlandırılarak, merkezî iktidara karşı harekete geçirilmişti. Dünya kamuoyunun adını bile pek duymadığı Asya'nın merkezindeki bu ülke, göreli sessizliğinden sıyrılıp sıcak bir iç savaşın ateşi içine sokuldu. Kuzey komşusu Sovyetlerin dolaylı desteği dışında, devrim hareketinin düşman güçlerle kuşatılmış olması, karşı-devrim hareketinin etkinliğini devrimi sarsacak boyutlara varmasına neden oluyordu. Bu durum, devrimci güçler arasında huzursuzluğu artırdığı kadar, yığınların devrime olan güvenlerini yitirecek ölçülere ulaşmıştı. Devrimci güçler arasında başgösteren bu tedirginlik, devrimin lideri Taraki'nin karşıdevrimcilere ılımlı davrandığı gerekçesiyle devrilmesine, yerine daha uzlaşmaz eğilimli Hafızullah Amin'in geçmesiyle sonuçlandı. Ama Amin'in son derece sert önlemleri de somut sonuçlar vermek yerine, karşı-devrimci güçleri daha da yüreklendirmiş, yoğunlaştırılan saldırılar ülkenin büyük bir bölümünün gerillaların denetimine geçmesinin de ötesinde, başkent Kabil'in kuşatılmasına dek vardırılmıştı. Kabil'in düşüşü, hiç kuşkusuz, uluslararası güçler dengesinde büyük değişmelere yolaçacak nitelikte olacak, devrim öncesinin tarafsız Afganistan'ı yerine, Asya'da oluşturulmasına çalışılan Japonya-Çin-Pakistan zincirine Afganistan halkası da, emperyalizm adına, eklenmiş olacaktı. Başka bir deyişle, zincirin tamamlanması, Vietnam yenilgisinden sonra, Asya'da adım adım gerileyen ABD emperyalizminin hortlatmaya çalıştığı soğuk savaş stratejisi açısından, en büyük kazanım olacaktı.

Sovyetler Birliği'nin bu ge-

lişmelere doğrudan karışması işte bu noktada başladı. Sovyetler Birliği gibi, değil başka ülkelerin içişlerine karışmak, hangi nedenlerle olursa olsun, bağımsız bir ülkeye silahlı kuvvet göndermek gibi konularda son derece duyarlı ve başka ülkelerin hükümranlık haklarına titizlikle saygılı, ve dahası, bugüne dek izlediği uluslararası politikasında sosyalist ülkülere kıskançlıkla bağlı ve hatta eleştirilere neden olacak ölçüde temkinli bir ülkenin, iki ülke arasında Mayıs 1978'de imzalanan anlaşma maddelerine dayanarak Afganistan'a askerî kuvvet yardımı yaptığı gerekçesi, kuşkusuz, inandırıcı olmaktan uzaktır. Ama burada ikili anlaşmanın biçiminden çok içeriği önemlidir. Afgan halkına yönelik dış tehditler karşısında, Sovyetlerin doğrudan desteği, ülkenin emperyalist saldırılara karşı korunması, anlaşmayla güvence altına alınmıştır. O nedenle konu salt Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askerî müdahalesi açısından alınacak olursa, hiç kuşkusuz böyle bir girişimi haklı gösterecek bir neden bulmak olanaksızdır. Öte yandan bu girişime, başka ülkelerin içişlerine karışılmaması, her ulusun kendi kaderini tayin hakkı vb. gibi marksist ilkelere ters düştüğü öne sürülerek tepki göstereceklerin sayısı az olmayacaktır. Herhalde, Afgan halkının adı sosyalizm de olsa, yabancı üniforma ve tankların gölgesinde ayakta durabilen bir devrime kendi devrimleri gözü ile bakacakları söylenemez.

Ama hemen belirtelim ki, bu ilkelerin, hiç biri mutlak ilkeler değildir ve yalnızca somut koşulların somut tahlilleriyle geçerlik kazanırlar. Konuya uluslararası güçler dengesi ve Türkiye'yi de içersine alan bütün bir Orta Doğu'yu kapsayan, emperyalizmin, her an bir sıcak savaşa dönüşebilecek, soğuk savaş stratejisi açısından yaklaşmak yerinde olur. Afganistan'daki gelişmelerin bütün bir Asya'yı ve Orta Doğu'yu da içine alacak olan son derece önemli sonuçlar doğuracağı besbellidir. Bu açıdan bir yaklaşım, Afgan sorununun artık Afganistan'ın salt bir iç sorunu olmaktan çıkıp, uluslararası ilerici ve gerici güçler çatışmasının odaklaştığı bir konum kazandığını ve ulaştığı bugünkü boyutları çerçevesinde, Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiğini apaçık sergilemektedir. Uluslararası gericiliğin Afgan olaylarının ardına gizlenerek yeni oyunlar peşinde olduğu gözden kaçmamaktadır. Pakistan'ın ABD'nin bir silah deposu haline getirilmesi, Çin-Amerikan yakınlaşmasında askerî planda daha somut adımlar atılması, Orta Doğu'daki Mısır-İsrail ittifakına Türkiye'nin de katılması yolunda kapalı kapılar arkasında yapılan zorlamalar, ABD ve öteki emperyalist güçlerin denetiminde yeni bir İslâm Birliği kurulmasına yönelik çabalar, ve nihayet ABD'nin bölgedeki askerî gücünü artırmak için yeni üsler ve yeni ikili anlaşmalar yolunda kamuoyu oluşturulması çabaları, aynı oyunun ayrı bölümleri olarak sahnelenmek istenmektedir.

Orta Doğu'da gelişmelerin

her gün daha karmaşıklaştığı ve emperyalizmin faaliyetlerini giderek daha yoğunlaştırdığı şu dönemde, bölgede önemli bir konuma sahip Türkiye'nin, emperyalizme bağımlı bir politika izlemeyi ilke edinen bir yönetimin elinde bulunması, ülke adına büyük bir talihsizliktir. Batı dünyasının önde gelen yetkililerinin Ankara'da cirit attığı günlerde, Menderes döneminin uyduluk politikasının, yirmi yıl sonra, o dönemin kalıntısı bir politikacının ellerinde yeniden canlandırılması çabası, ne denli gözlerden uzak tutulmaya çalışılırsa çalışılsın, kendini ele vermektedir. İşbirlikçi çevreler yeni bir antikomünizm fırtınasını ülke ölçeğinde estirmek için yoğun çabalar gösterirken, geri planda kotarılan yeni ikili anlaşmalar, oldu bittiye getirilip halkımıza dayatılmak isteniyor. Bütün bu gelişmelerle yakından ilişkili olduğundan kuşku duymadığımız 1 Ocak Muhtırası ise, kamuoyuna yansıdığı biçimiyle Türkiye için bir başka talihsizlik olmuştur.

Bu koşullarda "kahrolsun Sovyet işgali" deyip, emperyalizmin Türkiye'yi de içersine alan bu bölgedeki kışkırtmalarını görmezlikten gelmek, hele de adına "sosyalist" diyen bir ülkenin, daha dün sayılabilecek kısa bir süre önce Vietnam'a yaptığı saldırısını unutup, Sovyet tehlikesi gerekçesi altında işi, ABD ile, dünyanın dört bir yanında üsler kuran, asker bulunduran ve sayısız ikili anlaşmalar yapmış olan ABD ile, askerî eylem birliğine dek vardırmasını görmezlikten gelmek, ya da Sovyet müdahalesinin salt Sovyetler ile Afganistan arasındaki iki anlaşmanın uygulanması sonucu olduğunu öne sürerek savunmak, en azından son tahlilde uluslararası gericiliğin ekmeğine yağ sürecektir.

Tarihinde her türlü müdahalenin acı deneyimlerini yaşamış ve bugün de benzer müdahalelerin açık tehditleriyle karşı karşıya bulunan Türkiye halkı için Afgan halkı üzerinde oynanan oyuna son verilmesi, Afgan halkının özlemini çektiği barış, özgürlük, demokrasi ve devrim yolunda kendi yazgısını kendisinin belirleyeceği bir ortamın yaratılması en içten dilek olmak gerekir. Onun dışında, faşizm özlemcilerinin Afganistan'ı öne sürüp Türkiye'deki devrimci hareketi ezmek için, emperyalizmle yeni ittifaklar peşinde koşması, egemen sınıfların sıkışan paçalarını kurtarmak kaygısıyla, birkaç dolar karşılığı, ülkeyi sıcak bir savaşın birinci hedefi haline getirecek bir dizi tertiplere başvurması ve nihayet meşruluğunu yitirmiş bir iktidarın meşru olmayan bir biçimde, ABD ile gizlice imzalamış olduğu ikili anlaşmalara yeniden meşruluk kazandırma çabaları bütün açıklığıyla sergilenmelidir. Ve bu oyun ancak halkımızın devrimci uyanıklığıyla boşa çıkarılabilir ve çıkarılacaktır.

VAHAP ERDOĞDU

■

MİHRİ BELLİ VE TABANCA

Türkiye Emekçi Partisi Genel Başkanı, İstanbul'da, hiç kullanılmadığı polis raporuyla belirtilen bir tabanca bulundurduğu için gözaltına alındı ve ertesi gün gönderildiği Asliye Ceza Mahkemesi tarafından tutuklandı. Tutuklamaya yapılan itiraz reddedildi, ve bunu izleyen duruşma gününde de, yargıç, Belli'nin tutukluluğunun devamına karar verdi. Kuşku yok ki, "tutuklama" ile "yargılama" birbirinden ayrı şeylerdir, "tutuklama" kararı üzerinde eleştiriler sergilenebilir.

Okurun anımsayacağı gibi, Mihri Belli, geçen yıl nisan ayında, partisinin genel merkez binasına giderken, Sultanahmet'te, ara yollardan birinde silahlı saldırıya uğradı ve özel çabası ile ölümden döndü. Olay şöyle özetlenebilir: vücudunun çeşitli yerlerine isabet eden beş kurşun, dokuz saat süren bir operasyon, iki aylık hastanede bakım altında tutulma. İkincisi, Mihri Belli, bir siyasal partinin genel başkanıdır. Bu ülkede, yurtsever, demokrat ve devrimcilerin, nasıl bir faşist saldırı sağanağı altında bulunduğu herkesçe bilinmektedir. Böyle durumlarda, devlet, bir siyasal parti liderini, ve özellikle bu tür bir saldırıya uğramış bir genel başkanı, özel olarak korumakla görevlidir, bu, devlete düşen bir görevdir. Devlet, bu görevi yapmamıştır, ve Belli'nin silah ruhsatı için yaptığı başvuruya henüz bir yanıt verilmemiştir. Her an silahlı bir saldırı beklentisi içersinde bulunan ve partisinin genel başkanlık görevini sürdürmekte olan birisinin tabanca taşımasındaki amaç bellidir, silahlı bir saldırıya karşı, kendini savunabilmek. Ruhsat da, bu durumda bulunan insanlara verilmektedir. Devletin görevli makamları, ruhsat istemi konusunda da gereken duyarlığı göstermemiştir.

Mihri Belli'ye yöneltilen silahlı saldırının bir örgüt tarafından gerçekleştirilmek istendiği de bilinmektedir ve dolayısıyla, Belli bir ya da birkaç örgütün silahlı bir saldırısı olasılığı ile karşı karşıyadır. Ama devlet, bu siyasal partinin genel başkanını korumadığı gibi, ruhsat istemini de yanıtsız bırakmaktadır. Kendisini korumak amacıyla silah bulundurduğu için ise, tutuklanmaktadır. İnsanların can güvenliği, "Vurdular, ama gebermedi" diyen bugünkü iktidara mensup bir milletvekilinin zihniyeti altında bulunuyorsa, orada, toplum huzurunu rahatsız eden, toplumda gerginliği artıran olayların, bu zihniyetten kaynaklandığını söylemek, pek yanlış olmasa gerekir. TEP Genel Başkanının özgürlüğüne bir an önce kavuşmasını diliyoruz.

M. E.

■

ÜLKE'YE ÖNERİLER

Üçüncü yılına girdiği 9. sayısının ardından, Türkiye devrimci hareketinin ideolojik-politik sorunlarını, marksist-leninist dünya görüşüyle açıklamayı, incelemeyi görev bilen *Ülke*'nin kısa bir değerlendirmesini, bir okur gözüyle yapmak istedim.

Ülke, bir örgüt organı olmamasına, farklı görüşte insanların yazılarına yer verilmesine karşın, çıktığı günden bu yana belirli yazarların *sürekli* yazdıkları bir yayın organı. Bir insanın ilgi duyacağı, inceleyeceği konuların sınırlı olması da, *Ülke*'nin bazı konulara yoğun şekilde eğilmesini, bazılarına değinememesini getiriyor. Herhalde en önemli sorun, değişik çevrelerin ve değişik yazarların (dolayısıyla değişik konuların) *Ülke*'de yeralabilmesini sağlamak. Ama, koronun uyumunu ve bütünselliğini bozacak, —her ne kadar değişik tonlar bulunsa da— çatlak seslere yer verilmemesi gerektiği doğaldır.

Ülke'nin baş yazılarında en yoğun işlenen iki konu: Solda birlik ve faşizm. Dergide sayfa adedi olarak en yoğun işlenen konular. Köylülük ve Toprak Sorunu (%14) Faşizm (%11), Türkiye Ekonomisinin Güncel ve Genel Sorunları (%11). Bir ilginç nokta da, yalnızca Muzaffer Erdost'un yazıları, derginin %31'i.

"Açıklamalar Değinmeler Yanıtlar" kısmı, dergiye canlılık kazandıracak bölüm olmasına karşın, (9. sayı hariç) yeterince işlenmeyen ve genişletilmeyen bölüm. Bu kısımda çok ve çeşitli yazıların yeralması, üç aylık bir derginin dezavantajlarını önemli ölçüde azaltabilir. Bu bölümdeki kitap tanıtma yazıları, çok olumlu ve yararlı; çoğaltılmaları gerek.

Her sayı ortalama olarak 300 sayfa çıkabilen *Ülke*'de, farklı konulara yönelmek açısından, kendi alanlarında uzmanlaşmış, yurtsever-demokratlarla temasa geçilmesi, en azından söyleşi ya da soruşturmalarla, görüşlerinin yansıtılması olumlu bir adım olsa gerek.

Türkiye Devrimci Hareketi Tarihi, Türkiye Kapitalizminin Gelişmesi, Türkiye İşçi Sınıfı, Türkiye Devriminin Sorunları, Dünya Komünist Hareketi, III. Enternasyonal Belgeleri gibi, devrimci hareket açısından önemli sorunların irdelenmesi.

Çeviri yazıların genişletilmesi, yalnızca Türkiye ile ilgili olanlar değil, çevrenizde olupbitenleri anlatan yazılara da yer verilmesi.

Aktüel kültür, sanat sorunlarına yer verilmesi.

Reşat Fuat ve Ethem Nejat'ın yazılarından sonra, bu konuda yazı yayınlanmadı. Oysa hem geçmişimizi anlamada ve değerlendirmede, hem de bugüne bağlamada, eski sosyalistlerin çalışmaları —yazıldıkları dönem hakkında açıklayıcı bilgilerle— günümüz kuşaklarına aktarılabilmeli.

Bütün bunların yanısıra *Ülke*, faşizme karşı duyarlı tavrıyla, doğru Türkiye tahlilleriyle, anti-marksist, anti-leninist çevrelere karşı amansız ve yet-

kin ideolojik mücadelesiyle, Türkiye'de toprak sorununu en tutarlı biçimde açıklayan incelemeleriyle, Dünya Ülkeleri hakkında yararlı araştırmalarıyla, Türkiye kapitalizminin güncel sorunlarıyla ilgili yazılarla, hiç kuşkusuz, ideolojik-politik oluşumda önemli bir yere sahiptir.

Başar Deste — İSTANBUL

ÜLKE'NİN NOTU. — "*Ülke*'ye Öneriler" başlıklı mektubu dolayısıyla Başar Deste'ye, teşekkür ederiz. *Ülke*'ye gönderilen okur mektupları, yayınlanacak ölçekte ve nitelikte olduğu zaman yayınlamaya özen gösteriyoruz. Bugüne değin, bu nitelikte mektupların sayıca az olması üzücü, ama bu mektupların niteliklerinin yetkin bir düzeyi simgelemesi bakımından sevindiricidir. Bir dergi, ilkin bir bütün halinde dergi olarak, ikincisi tek tek yazılar olarak, okur ile arasında oluşturduğu bağın nasıl bir bağ olduğunu bilmek gereğini duyar. Doğaldır ki, *Ülke* hariç değil. Bu bakımdan, okur mektupları, hem uyarıcı, hem yönlendirmede etkili olabilir. Bu bakımdan, okurların, bize, düşüncelerini daha sık iletmesinde, yararlar var.

Başar Deste'nin eleştirilerine gelince: *Ülke*, çıkarken ve yayınlandıktan sonra, çeşitli "soru"larla karşılaştı. İlkin *Ülke*'nin bir örgüt olduğu, ve daha sonra ise bir örgüte gitmekte olduğu kanısı yaygınlaştı. *Ülke*, devrimci işçi sınıfının *tek bir* partisinin kurulması doğrultusunda bir savaşım verdiği, bilindiği gibi, devrimci hareketin belirli bir döneminde yararlı olan, kaldıraç görevi gören birkaç partinin, artık bugün, tek bir partinin oluşmasının engeli haline geldiğini ve bu bakımdan gerici bir rol oynadıklarını da özenle vurguladı. Bu bakımdan *Ülke*, bir dördüncü ya da bir beşinci, ya da bir altıncı "sosyalist" parti oluşturmanın, bugün, pratikte, bölünmelere yeni bir bölünme getireceğinin bilincinde. *Ülke*, birkaç sosyalist partinin birleşerek devrimci sınıfın tek bir partisini oluşturmasının da olanaksızlığı bilincinde. İki görev var önümüzde: biri, hemen hemen tüm "sosyalist" partilerin, faşizme karşı birleşebileceği asgarî bir temelin bulunduğu, ve devrimci tutumun, devrimcilerin, birbirlerine, kişisel görünüşleriyle değil, devrimci içerikleriyle bakmaktan geçtiğini, faşizme karşı birleşilebilecek konular bulunduğunu ve bu konularda bir güçbirliği oluşturmanın zorunluluğu. İkincisi, ayrılıkların ve bölünmelerin temelini, son çözümlemede, ideolojik görüş ayrılıkları oluşturduğu için, devrimci durumun gerektirdiği sorunlara bilimsel açıdan yaklaşarak, ve bu sorunların ideolojik düzeyini yükselterek ve yetkinleştirerek, ideolojik birliğin daha gelişkin çekirdeğini oluşturma. *Ülke*, ayrıca şunu da düşünüyor ki, bu, dergiyi çıkaranların ya da dergide yazanların, kendi kendilerine üstesinden gelebilecekleri bir sorun de-

ğildir. Bu, aynı ideolojik temel üzerinde ve gelişkin bir ideolojik düzeyde sürekli büyüyen bir kadronun üstesinden geleceği bir sorundur. Ama, sanırız hemen sözlerimizin başında belirtilen nedenlerden dolayı olsa gerek ki, *Ülke*'ye yazı yazanlar bir ölçüde sınırlı kaldı ve bu sınırlı kaldığı sürece, *Ülke*, birkaç kişi ile yürütülme durumunda kaldığı sürece, dergi, bu birkaç arkadaşın yazılarıyla ve bazan derginin üçte-birini doldurarak devam edecek. Yeni yazarlara, yeni kadrolara, yeni konulara ve dışardan katılacak incelemelere, bilimsel sosyalizmin çizgisi içersinde olmak koşuluyla, *Ülke* her zaman açıktır.

Üç aylık bir dergi olan *Ülke*'nin sorunlarından biri de, "Açıklamlar Değinmeler Yanıtlar" bölümünü geliştirememiş olmasıdır. Okurlar, bu bakımdan haklıdır. Şu var ki, bu bölümde, aşağı yukarı dört-beş imza yer almaktadır, ve bunların hepsi, inceleme bölümüne, inceleme ve polemikleriyle katılmaktadırlar. Bazan inceleme ya da polemiklerini, dergiye, günü gününe ulaştırmakta, ve ayrıca yeni bir yazı yazma olanağı bulamamaktadırlar. Bu bölüme yazı yazmayı yüklenen birçok arkadaşın, bu işi gerektiği ölçüde ve aksatmaksızın yürüttüğünü söylemek olanaksız. Dolayısıyla, bu bölümün geliştirilmesi de kadrolaşmanın genişlemesine bağlı olduğu kadar, içerde, her sayı uzun yazılar yazan arkadaşların yüklerinin hafiflemesine de bağlı.

"Söyleşi" ya da "soruşturma" için, ilk sayımızdan sonra çaba harcamadık değil. Ama 12 Mart ile ilgili, söyleşi ve soruşturma girişimlerimiz, reddedilmeksizin öyle bir yöntemle ertelenir olduk ki, bir süre daha beklememiz gerekti. Okura bu uyarısından dolayı teşekkür ederiz. Ve gelecek sayılarda söyleşi ve soruşturmalara, ayrı bir yer vermeye çalışacağız.

Gerek Türkiye ile ilgili, gerek dünya sorunlarıyla ilgili, gerek Türkiye devrimci hareketinin tarihsel kaynaklarıyla ilgili, gerek kültür ve özellikle edebiyat ve sanatla ilgili inceleme, çeviri ve belge yayımlanması, bize bu konuda yardımcı olacak arkadaşların çabasına bağlı. Bu konuda, *Ülke*, çağrısını genel olarak yineliyor.

yeni ÜLKE

ÜÇ AYLIK SİYASAL DERGİ

Sahibi: *Vahap Erdoğdu;* Yazıişleri Müdürü: *Ali İhsan Torun*; Yönetim Yeri: Bağlar Caddesi, Seyran Sokak 13/a, Ankara; Yıllık Abone: 250 TL. (Yurtdışı aboneler, ayrıca 100 TL. posta gideri eklemelidir); Basıldığı Yer: *İlkyaz Basımevi,* Ankara; Yazışma ve Havale Adresi: ÜLKE, P.K. 512, Kızılay-Ankara.